

KALENDARZ

WYDAWANY

PRZEZ

OBSERWATORYUM ASTRONOMICZNE WARSZAWSKIE

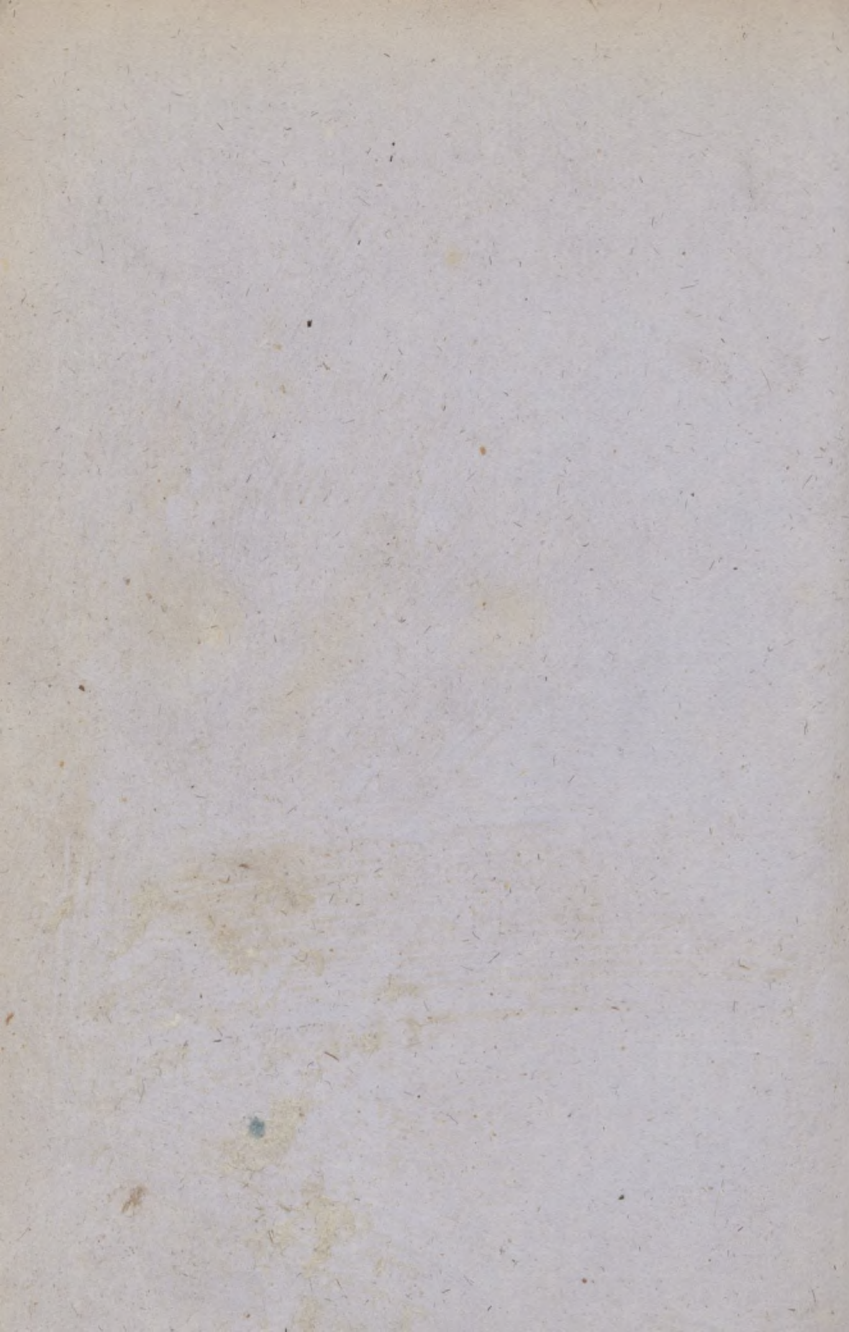
NA ROK ZWYCZAJNY

1861.

W A R S Z A W A.

1 8 6 1.

KALENDARZ

WYDAWANY

PRZEZ

OBSERWATORYUM ASTRONOMICZNE WARSZAWSKIE

NA ROK ZWYCZAJNY

1861.

ROK PIĄTY.

Władysław Krzeczowski

WARSZAWA.

1861.

Wolno drukować, z warunkiem złożenia w Komitecie Cenzury, po wydrukowaniu, prawem przepisanej liczby egzemplarzy.

Warszawa, dnia 10 (22) Grudnia 1860 roku.

STARSZY CENZOR, *F. Sobieszczański.*

E P O K I G Ł Ó W N E.

Rok 1861 Ery Chrześcijańskiej jest:

- 6574 Peryodu Julianńskiego.
- 7369 ery Bizantyjskiej.
- 1277 ery tureckiej, którego początek d. 20 lipca 1860 roku, a koniec d. 8 lipca 1861 r.
- 5622 ery żydowskiej, którego początek d. 5 września 1861 roku.
- 2614 od założenia Rzymu podług Varrona.
- 2608 ery Nabonassara, której początek przypadł d. 26 lutego 3967 roku peryodu Julianńskiego, albo roku 747 przed erą chrześcijańską podług chronologów, a roku 746 podług astronomów.
- 2637 Olympiad, albo pierwszy rok 660 Olympiady, zaczynającej się w lipcu 1861 roku, odnosząc początek Olympiad do roku 775^{1/2} przed Chrystusem, albo do 1 lipca 3938 roku peryodu Julianńskiego.
- 1861 Kalendarza Gregoryjańskiego od 278 lat, to jest od roku 1582 dnia 4 października zaprowadzonego, zaczynający się dnia 1 stycznia n. s. Rok zaś 1861 podług kalendarza Julianńskiego zaczyna się we dwanaście dni później, to jest d. 13 stycznia n. s.
- — Nowy kalendarz zaprowadzony został w Polsce w roku 1586.

LICZBA ZWROTÓW KALENDARSKICH.

Podług nowego (Gregoryjańskie- go) Kalendarza.	XIX Liczba złota	XIX	Podług dawnego (Juliańskiego) Kalendarza.
	XVIII Epakta	XXX	
	XXII Okres słońca	XXII	
	IV Poczet Rzymski	IV	
	F. Litera Niedzielną	A.	

ŚWIĘTA RUCHOME RZYMSKIE.

Niedziela Starozapust. d. 27 stycznia.
Niedziela Mięsopestna d. 3 lutego.
Niedziela Zapustna ... d. 10 lutego.
Popielec ..... d. 13 lutego.
Wielkanoc ..... d. 31 marca.
Krzyżowe dni... d. 6, 7 i 8 maja.
Wniebowst. Pańskie .. d. 9 maja.
Zielone Świątki ..... d. 19 maja.
Trójcy Świętej. .... d. 26 maja.
Boże Ciało ..... d. 30 maja.
Niedziela 1 Adwentu. d. 1 grudnia.

KOŚCIOŁA WSCHODNIEGO.

Miasopust ..... 26 febrała.
Syropust..... 5 marta.
1 dzień Wielikaho Posta... 6 marta.
Werbnaja Nedela ..... 16 apręła.
Woskresenie Christowo. 23 apręła.
Woznesenie Hospodne.. 1 junii.
Soszestwie S-go Ducha. 11 junii.
1 dzień Petrowa Posta... 19 junii.

Mięsopestu rachując od Nowego Roku do Popielca, jest tygodni 6.

S U C H E D N I.

Pierwsze..... dnia 20, 22, 23 lutego. | Trzecie.... dnia 18, 20, 21 września.
Drugie ..... dnia 22, 24, 25 maja. | Czwarte... dnia 18, 20, 21 grudnia.

ZACMIENIA W ROKU 1861.

W roku 1861 przypadają trzy zaćmienia słońca i jedno zaćmienie księżyca, nadto przejście planety Merkurego przez tarczę słońca; z tych tylko trzecie zaćmienie słońca i przejście Merkurego w części u nas widzialne będą.

I. *Zaćmienie słońca obrączkowe d. 10 stycznia.* Widzialne tylko w Australii i na niektórych wyspach do Azji i Afryki należących.

II. *Zaćmienie słońca obrączkowe d. 7 lipca.* Widzialne w południowych stronach Azji, w większej północnej części Australii, oraz na wielu wyspach blisko tych części świata położonych.

III. *Zaćmienie słońca całkowite d. 31 grudnia.* Widzialne w zachodniej połowie Europy, w Małej Azji, w północnej części Afryki, w północnej części Ameryki południowej, południowej części Ameryki północnej. W ogóle pierwsza część zjawiska widzialną będzie na wschodniej półkuli, a druga na zachodniej.

Dla Warszawy początek tylko zaćmienia o g. 3 m. 23 wieczór, przy zachodzie widzialnym będzie, poczem słońce w części już zaćmione, w pół godziny pod poziom zajdzie.

I. *Zaćmienie księżyca cząstkowe d. 17 grudnia.* Widzialne w całym ciągu jego trwania w Ameryce, a przy końcu w Azji i Australii.

Przejście planety Merkurego przez tarczę słońca d. 12 listopada.

Widzialne częściowo lub w całym jego trwaniu w Europie, Azji, Afryce i Australii. Dla Warszawy początek wejścia planety nie będzie widzialnym, gdyż wschód słońca nastąpi dopiero w pół godziny później. Środek przejścia o god. 8 min. 40 r. widzialnym będzie i koniec o g. 10 m. 41 sek. 28 rano.

CZTERY PORY ROKU.

Wiosna zaczyna się	d. 20 marca	o godz. 4 min. 4 wieczór.
Lato	„ d. 21 czerwca	o godz. 0 min. 51 wieczór.
Jesień	„ d. 23 września	o godz. 3 min. 4 rano.
Zima	„ d. 21 grudnia	o godz. 8 min. 51 wieczór.

POŁOŻENIE GEOGRAFICZNE

OBSERWATORYUM WARSZAWSKIEGO:

Szerokość geograficzna . . . . . 52°13'5"

Długość na wschód w łuku:

" " " względem Ferro 38 41 25.5

" " " Paryża 18 41 25.5

" " " Greenwich 21 1 48

" " " Berlina 7 37 55.5

" na zachód względem Petersburga:

" " " (Obserwatoryum Pulkowskie) 9 17 49.8

" albo w czasie na wschód:

g. m. s.

" " " względem Paryża 1 14 45.7

" " " " Greenwich 1 24 7.2

" " " " Berlina 30 31.7

" na zachód względem Petersburga 37 11.3

Wyniesienie Obserwatoryum (podstawy):

Nad poziom Wisły w najniższym jej stanie. . . . . 99.6 stóp paryzkich.

Nad poziom morza Bałtyckiego . . . . . 337.5 " "

Wyniesienie miejsca barometru. . . . . 367.6 " "

Wysokość równika niebieskiego nad poziom

warszawski czyli kąt pochyłości sfery . . . . . 37° 47'

Największa wysokość słońca w południe w War-

szawie d. 21 czerwca . . . . . 61° 15'

Najmniejsza d. 22 grudnia 14 19

W porównaniu dnia z nocą dnia 20 marca

i d. 23 września . . . . . 37° 47'

Największa długość dnia, 21 czerwca . . . . . 16^h 43^m.

Najmniejsza długość dnia, 22 grudnia 7 38

Średnia temperatura roczna Warszawy + 7° 31 Celsiusza

czyli. . . . . + 5° 85 Reaumura.

Średnia wysokość barometru roczna 749.904 milimetrów

czyli. . . . . 27 cali 8.42 lin. par.

Zboczenie igły magnesowej od północy na zachód . . . . . 11°.

D N I		ŚWIĘTA KOŚCIOŁA RZYMSKO-KATOLICKIEGO.	ŚWIĘTA KOŚCIOŁA WSCHODNIO-KATOLICKIEGO.
1	WTOREK	NOWY ROK. Fulgencjus. B.	20 Dek. 1860. Ihnatia Boh.
2	Środa	Makarego Opat.	21 Julianii Muczenicy.
3	Czwartek ☉	Daniela M. i Genowefy P.	22 Anastasii Wielikomucz.
4	Piątek ☾	Tytusa i Grzegorza BB.	23 SS. Mucz. w Krytie.
5	Sobota	Telesfora Pap. i Emiliany P.	24 Naw. R. CHR. Ewhenii.
6	NIEDZIELA	TRZECH KRÓLI.	25 ROŻDEST. CHRYST.
7	Poniedz.	Lucyana M. i Teodora W.	26 SOBOR. PR. BOHOR.
8	Wtorek	Seweryna Opat.	27 STEFANA I. MUCZ.
9	Środa	Marcyanny Panny Męczen.	28 SS. MM. w Nikom.
10	Czwartek	Agatona P. i Wilhelma B.	29 SS. MM. Mładienc.
11	Piątek ☉	Higina P. M. i Teodozyus. W.	30 Anisii Mucz.
12	Sobota	Arkadyusza M.	31 Melanii Prep.
13	NIEDZ. *	1 PO 3 KR. Weroniki Panny.	1 Jan. 1861. N.OB. HOSP.
14	Poniedział.	Hilarego Bisk. i Felixa M.	2 Sylwestra Pap. Rym.
15	Wtorek	Pawła I Pustelnika.	3 Malachia Pror.
16	Środa	Marcella Pap. i Ottona M.	4 Sobor. SS. 70 Apostol.
17	Czwartek	Antoniego Opat.	5 Naw. Boh. Feopempta.
18	Piątek	Kat. Ś. Piotra w Rzym. i Prys.	6 BOHOJAW. HOSPOD.
19	Sobota ☽☉	Henryka B.M. i Kanuta Króla.	7 Sobor. S. Joanna Krest.
20	NIEDZIELA	2 PO 3 KR. Im. Jez. Fabiana M.	8 N. 1 PO BOH. Heorhia Pr.
21	Poniedział.	Agnieszki Panny Męcz.	9 Poliewkta Mucz.
22	Wtorek	Wincentego i Anastazego M.	10 Hrihoria Ep. Nisk.
23	Środa	Zaślub. N. M. P. i Ildefonsa B.	11 Fteodosia Prep.
24	Czwartek	Tymoteus. B.M.	12 Tatianny Mucz.
25	Piątek	Nawrócenie Ś. Pawła Apost.	13 Jermila Mucz.
26	Sobota ☺	Polikarpa B. M. i Pauliny Wd.	14 SS. Otec. w Synai.
27	NIEDZIELA	STAROZAP. Jana Chryz. B. W.	15 N. 2 PO BOH. Pawła Prep.
28	Poniedział.	Karola W. Cesarza i Rajm.	16 Weryhi S. Petra Apo.
29	Wtorek	Franciszka Salezego B. W.	17 Antonia Welik.
30	Środa	Martyny Panny Męczen.	18 Afanasia i Kirylla.
31	Czwartek	Piotra Nolas. W. i Marcelli W.	19 Makaria Ehip.

D N I G A L O W E.

* DNI GALOWE I-go RZĘDU, (które należy obchodzić przez nabożeństwo i uwolnienie uczniów od lekcji).

* D. 13 (1), NOWY ROK Ruski, oraz Rocznica Urodzin J. C. W. W. X. *Heleny Pawłówniej* i J. C. W. W. X. *Aleksieja Alexandrowicza*.

* DNI GALOWE II-go RZĘDU, (które należy obchodzić tylko przez nabożeństwo).

* D. 3 (22 grudnia) Imieniny J. C. W. W. X. *Anastazji Michałówniej*.

* D. 19 (7), Rocznica Urodzin J. K. M. W. X. *Anny Pawłówniej*, Wdowy po Królu Niderlandzkim.

Słońce wstępuje w znak Wodnika ♒ d. 20.

D N I	Wschód słońca		Zachód słońca		Długość dnia		Godz. na zegarze, gdy na kompa. g. 12.		Przeb. dnia	Wschód księżyca		Zachód księżyca	
	god. min.		god. min.		god. min.		godz. min.			godz. min.		godz. min.	
1 Wtorek	8	12	3	56	7	44	12	4	godz. 0 m. 16	9	48 w.	we dnie	
2 Środa	8	12	3	57	7	45	12	4		11	12 w.		
3 Czwart.	8	12	3	58	7	46	12	5		11	54 w.		
4 Piątek	8	11	3	59	7	48	12	5		0	37 r.		
5 Sobota	8	11	4	0	7	49	12	6		2	3 r.		
6 Niedz.	8	11	4	2	7	51	12	6	godz. 0 min. 32	3	29 r.	we dnie	
7 Ponied.	8	10	4	3	7	53	12	6		4	52 r.		
8 Wtorek	8	10	4	4	7	54	12	7		6	6 r.		
9 Środa	8	9	4	6	7	57	12	7		7	6 r.		
10 Czwart.	8	9	4	7	7	58	12	8		7	51 r.	3	18 w.
11 Piątek	8	8	4	9	8	1	12	8	godz. 0 min. 52	we dnie		4	36 w.
12 Sobota	8	7	4	10	8	3	12	9				5	54 w.
13 Niedz.	8	7	4	11	8	4	12	9				7	10 w.
14 Ponied.	8	6	4	13	8	7	12	9				8	22 w.
15 Wtorek	8	5	4	15	8	10	12	10				9	32 w.
16 Środa	8	4	4	17	8	13	12	10	godz. 1 min. 13	we dnie		10	42 w.
17 Czwart.	8	3	4	18	8	15	12	10				11	51 w.
18 Piątek	8	2	4	20	8	18	12	11				0	53 r.
19 Sobota	8	1	4	21	8	20	12	11				1	2 r.
20 Niedz.	8	0	4	23	8	23	12	11	godz. 1 min. 13	we dnie		2	13 r.
21 Ponied.	7	59	4	25	8	26	12	12				3	24 r.
22 Wtorek	7	57	4	27	8	30	12	12				4	33 r.
23 Środa	7	56	4	28	8	32	12	12				5	35 r.
24 Czwart.	7	55	4	30	8	35	12	12				6	26 r.
25 Piątek	7	54	4	32	8	38	12	13	g. 1 m. 20	we dnie		7	5 r.
26 Sobota	7	52	4	34	8	42	12	13				7	35 r.
27 Niedz.	7	51	4	36	8	45	12	13				7	58 r.
28 Ponied.	7	50	4	37	8	47	12	13				7	28 w.
29 Wtorek	7	48	4	39	8	51	12	13				8	55 w.
30 Środa	7	47	4	41	8	54	12	14	g. 1 m. 20	we dnie		10	22 w.
31 Czwart.	7	45	4	43	8	58	12	14				11	49 w.

PLANETY	Dnia 16 stycznia		
	wschód	zachód	Przejście przez połud.
	g. m.	g. m.	g. m.
Merkury .	7 44 r.	3 14 w.	11 28 r.
Wenus .	6 13 r.	2 1w.	10 6 r.
Mars .	10 29 r.	11 5w.	4 46 w.
Jowisz .	6 48 w.	9 32 r.	2 12 r.
Saturn .	8 5w.	10 0 r.	3 5 r.
Uranus .	0 35 w.	4 56 r.	8 43 w.

Odmiany księżyca.

- ☾ Ostatnia kwadra . d. 4 o god. 3 min. 18 rano.
- ☾ Nów . . . . . d. 11 o god. 4 min. 51 rano.
- ☾ Pierwsza kwadra. d. 19 o god. 5 min. 24 rano.
- ☾ Pełnia. . . . . d. 26 o god. 6 min. 31 wiecz.

- Księżyc najbliżej ziemi. d. 2 o god. 9 wieczór.
 „ na Równiku . . d. 2 o god. 10 rano.
 „ na Równiku . . d. 15 o god. 5 wieczór.
 „ najdal. od ziemi d. 17 o god. 5 wieczór.
 „ na Równiku . . d. 29 o god. 5 wieczór.

D N I		ŚWIĘTA KOŚCIOŁA RZYMSKO-KATOLICKIEGO.	ŚWIĘTA KOŚCIOŁA WSCHODNIO-KATOLICKIEGO.
1	Piątek	† Ignacego B. M. i Brygidy P.	20 Jan. Ewfilia Welik.
2	SOBOTA ☾	OCZYSZCZENIE N. M. P.	21 Maxima Ispowiednika.
3	NIEDZIELA	MIĘSOPUSTNA. Błażeja B. M.	22 N. 3 po Boh. Timofteja Ap.
4	Poniedział.	Ansgarego B.	23 Klimenta Ep.
5	Wtorek	Agaty P. M.	24 Xenii Prep.
6	Środa	Doroty Panny M.	25 Hrihoria Bohosłowa.
7	Czwartek	Romualda Opata.	26 Xenofonta Prepodob.
8	Piątek	Jana z Matty Wyznawcy.	27 Joanna Zlat.
9	Sobota ☾	Apolonii Panny M.	28 Jefrema Prep.
10	NIEDZIELA	ZAPUSTNA. Scholastyki P.	29 N. 4 po Boh. Ihnatia Boh.
11	Poniedział.	Eufrozyny Panny.	30 TRECH SWIAT.
12	Wtorek	Gaudent. B. W.	31 Kira i Joanna Czudot.
13	Środa	† <i>Popielec.</i> Juliana M. i Jorda.	1 <i>Few.</i> Trifona Mucz.
14	Czwartek	Walentego Kapłana M.	2 ŚRIETENIE HOSPOD.
15	Piątek ☾	Faustyna i Jowity MM.	3 Simeona i Anny.
16	Sobota ☾	Juliani Panny Męczennicz.	4 Isidora Pilusiot.
17	NIEDZIELA	WSTĘPNA. Sylwina Biskupa.	5 N. 5 po Boh. Ahafi Mucz.
18	Poniedz. ☾	Konstanc. P. M. Symeona B. M.	6 Wukola Episk.
19	Wtorek	Konrada Wyzn.	7 Parfenia Prep.
20	Środa	† Eucharyusza Biskupa.	8 Fteodora Stra.
21	Czwartek	Eleonory Panny.	9 Nikifora Mucz.
22	Piątek	† Katedry Ś. Piotra w Ant.	10 Charalampia Mucz.
23	Sobota	† Romany Panny.	11 Wlasia i Wsiewołoda.
24	NIEDZIELA	ŚUCHA. Macieja Apostoła.	12 N. MYT. i FAR. Meletia A.
25	Poniedz. ☺	Flawiana Męcz.	13 Martyniana Prep.
26	Wtorek	Alexandra B.	14 Awksentia Prep.
27	Środa	Anastazego P. i Leandra B. W.	15 Onisima Apost.
28	Czwartek	Romana Opata.	16 Pamfila Mucz.

D N I G A Ł O W E.

- ☾ Dnia 15 (3), Imieniny J. K. M. W. X. *Anny Pawłówny* i Rocznica Urodzin J. C. W. W. X. *Mikołaja Konstantynowicza* oraz Święto Orderu Świętej Anny.
- ☾ Dnia 16 (4), Rocznica Urodzin J. C. W. W. X. *Wiary Konstantynówny*.

Słońce wstępuje w znak **Ryb** (d. 19.

D N I	Wschód słońca		Zachód słońca		Długość dnia		Godz. na zegarze, gdy na komp. g. 12.		Przyb. dnia	Wschód księżycy		Zachód księżycy	
	god.	min.	god.	min.	god.	min.	godz.	min.		godz.	min.	godz.	min.
1 Piątek	7	44	4	45	9	1	12	14	godz. 1 m 37.	0	32 r.	we dnie	
2 Sobota	7	42	4	47	9	5	12	14		1	16 r.		
3 Niedz.	7	40	4	48	9	8	12	14	godz. 2 min.	2	40 r.	we dnie	
4 Ponied.	7	39	4	50	9	11	12	14		3	57 r.		
5 Wtorek	7	37	4	52	9	15	12	14	godz. 2 min. 3.	5	0 r.	we dnie	
6 Środa	7	36	4	54	9	18	12	14		5	49 r.		
7 Czwart.	7	33	4	56	9	23	12	14	godz. 2 min. 31.	6	25 r.	we dnie	
8 Piątek	7	32	4	58	9	26	12	14		6	50 r.		
9 Sobota	7	30	5	0	9	30	12	14	godz. 2 min. 31.	7	10 r.	we dnie	
10 Niedz.	7	28	5	2	9	34	12	15		7	25 r.		
11 Ponied.	7	26	5	4	9	38	12	15	godz. 2 min. 31.	7	39 r.	we dnie	
12 Wtorek	7	24	5	5	9	41	12	15					
13 Środa	7	22	5	7	9	45	12	15	godz. 2 min. 58.			we dnie	
14 Czwart.	7	20	5	9	9	49	12	14					
15 Piątek	7	18	5	11	9	53	12	14	godz. 3 m. 6			we dnie	
16 Sobota	7	16	5	13	9	57	12	14					
17 Niedz.	7	14	5	15	10	1	12	14	godz. 3 m. 6			we dnie	
18 Ponied.	7	12	5	17	10	5	12	14					
19 Wtorek	7	10	5	19	10	9	12	14	godz. 3 m. 6			we dnie	
20 Środa	7	8	5	20	10	12	12	14					
21 Czwart.	7	6	5	22	10	16	12	14	godz. 3 m. 6			we dnie	
22 Piątek	7	4	5	24	10	19	12	14					
23 Sobota	7	2	5	26	10	24	12	14	godz. 3 m. 6			we dnie	
24 Niedz.	7	0	5	28	10	28	12	14					
25 Ponied.	6	58	5	30	10	32	12	13	godz. 3 m. 6			we dnie	
26 Wtorek	6	56	5	32	10	36	12	13					
27 Środa	6	53	5	33	10	40	12	13	godz. 3 m. 6			we dnie	
28 Czwart.	6	51	5	35	10	44	12	13					

Dnia 16 lutego

Odmiany księżycy.

- ☾ Ostatnia kwadra . d. 2 o god. 11 min. 23 rano.
- ☾ Now . . . . . d. 9 o god. 9 min. 29 wiecz.
- ☾ Pierwsza kwadra . d. 18 o god. 1 min. 43 rano.
- ☾ Pełnia. . . . . d. 25 o god. 6 min. 8 rano.

Księżyc na Równiku . d. 12 o god. 5 rano.
 „ najdal. od ziemi d. 14 w południe.
 „ na Równiku . d. 26 o god. 3 rano.
 „ najbliżej ziemi d. 26 o god. 3 wieczór.

PLANETY	wschód		zachód		Przejście przez połud.
	g. m.	g. m.	g. m.	g. m.	
Merkury.	7 47 r.	6 22 w.			1 3 w.
Wenus. .	6 36 r.	3 7 w.			10 50 r.
Mars. . .	9 0 r.	11 8 w.			4 2 w.
Jowisz. .	4 22 w.	7 21 r.			11 54 w.
Saturn. .	5 51 w.	7 56 r.			0 56 r.
Uranus. .	10 35 r.	2 46 r.			6 40 w.

M A R Z E C

D N I		ŚWIĘTA KOŚCIOŁA RZYMSKO-KATOLICKIEGO.	ŚWIĘTA KOŚCIOŁA WSCHODNIO-KATOLICKIEGO.
1	Piątek	Albina Biskupa, Antoniny M.	17 <i>Few.</i> Fteodora Tirona.
2	Sobota	Heleny Cesarzowej.	18 Lwa Papy Rym.
3	NIEDZ. ☉ *	GLECHA. Kunegundy Cesarz.	19 N. BŁ. SYN Archippa Ap.
4	Poniedział.	Kazimierza Króla W.	20 Lwa Epi. Katan.
5	Wtorek	Teofila B.	21 Timofeja Prep.
6	Środa	Wiktora i Wiktoryna MM.	22 Obr. Mosz. SS. M. w Ew.
7	Czwartek	Tomasza z Akwinu W.	23 Polikarpa S. M.
8	Piątek	Jana Bożego W.	24 Obr. Hl. S. Joanna Kr.
9	Sobota	Franciszki Rz., Cyryl. i Metod.	25 Tarasia Arch. Kons.
10	NIEDZ. ☉	ŚRODOPOST. 40 Męczen.	26 N. MIASOP. Porfiria Ar.
11	Poniedz.	Eulogiusza, Konstantyna W.	27 Prokopia Prep.
12	Wtorek	Grzegorza Papieża.	28 Wasilia Prep.
13	Środa	Katarzyny Bon. i Modesty PP.	1 <i>Mar.</i> Ewdokii P. M.
14	Czwartek	Matyldy Królowej.	2 Fteodota S. M.
15	Piątek	Longina M.	3 Ewtropia Mucz.
16	Sobota	Cyryaka Dyak.	4 Herasima Prep.
17	NIEDZIELA	BIAŁA. Gertrudy Panny.	5 N. SYROPOST. Konona M.
18	Poniedział.	Gabryela Archaniola.	6 <i>1 den Posta.</i> SS. 42 Mucz.
19	Wtorek ☽	Józefa Oblubieńca N. M. P.	7 Wasilia Mucz.
20	Środa	Archippa.	8 Teofilakta Pr.
21	Czwartek	Benedykta Opata.	9 SS. 40 Muczenn. w Sew.
22	Piątek	7 <i>boleści</i> N. M. P. Pawła Bisk.	10 Kodrata M.
23	Sobota	Katarzyny Kr. Szwedzkiej.	11 Sofronia Patr.
24	NIEDZIELA	KWIET. Marka i Tymot. MM.	12 N. 1 POSTA. Fteofana Pr.
25	Poniedział.	Ireneusza B. M.	13 Nikifora P. Car.
26	Wtorek ☺	Ludgera B.	14 Wenedikta Prep.
27	Środa	Ruperta Biskupa.	15 Ahapia Mucz.
28	Czwartek	<i>Wielki.</i> Syxta P. i Doroteu M.	16 Sawina M.
29	Piątek	<i>Wielki.</i> Cyrylla Męczennika.	17 Alexia Czel. Boż.
30	Sobota	<i>Wielka.</i> Kwiryna Męczennika.	18 Kirylla Archiep. Jeruz.
31	NIEDZIELA	WIELKANOC. Balbiny P.	19 N. 2 POSTA. Chrizanfa.

D N I G A L O W E.

* Dnia 3 (19 lutego), Pamiątka Wstąpienia na Tron Jego Cesarsko-Królewskiej Mości Najjaśniejszego ALEXANDRA II MIKOŁAJEWICZA.

* Dnia 10 (26 lutego), Rocznicza Urodzin J. C. W. W. X. *Alexandra Alexandrowicza.*

Słońce wstęp. w znak Barana √ *d. 20.—Porównanie dnia z nocą.—Pocz. wiosny.*

D N I	Wschód słońca		Zachód słońca		Długość dnia		Godz. na zegarze, gdy na kompa. g. 12.		Przyb. dnia m. 3. 26.	Wschód księżycy		Zachód księżycy	
	god.	min.	god.	min.	god.	min.	godz.	min.		godz.	min.	godz.	min.
1 Piątek	6	49	5	37	10	48	12	13	godz. 3 min. 55.	11	39 w.	we dnie	
2 Sobota	6	47	5	39	10	52	12	12		0	24 r.		
3 Niedz.	6	45	5	41	10	56	12	12	godz. 4 min. 23.	1	45 r.	we dnie	
4 Ponied.	6	42	5	43	11	1	12	12		2	54 r.		
5 Wtorek	6	40	5	44	11	4	12	12		3	48 r.		
6 Środa	6	38	5	46	11	8	12	12		4	27 r.		
7 Czwart.	6	36	5	48	11	12	12	11		4	55 r.		
8 Piątek	6	33	5	50	11	17	12	11		5	16 r.		
9 Sobota	6	31	5	52	11	21	12	11		5	32 r.		
10 Niedz.	6	29	5	53	11	24	12	11	godz. 5 m. 10.	5	46 r.	we dnie	
11 Ponied.	6	27	5	55	11	28	12	10		5	59 r.		
12 Wtorek	6	24	5	57	11	33	12	10		6	11 r.		
13 Środa	6	22	5	59	11	37	12	10		6	24 r.		8 32 w.
14 Czwart.	6	19	6	0	11	41	12	10		we dnie			9 42 w.
15 Piątek	6	17	6	2	11	45	12	9					10 52 w.
16 Sobota	6	15	6	4	11	49	12	9					11 58 w.
17 Niedz.	6	13	6	6	11	53	12	9	godz. 4 min. 52.	we dnie		0	1 r.
18 Ponied.	6	10	6	7	11	57	12	8				1	6 r.
19 Wtorek	6	8	6	9	12	1	12	8				2	4 r.
20 Środa	6	5	6	11	12	6	12	8				2	51 r.
21 Czwart.	6	3	6	12	12	9	12	7				3	28 r.
22 Piątek	6	1	6	14	12	13	12	7				3	57 r.
23 Sobota	5	58	6	16	12	18	12	7				4	20 r.
24 Niedz.	5	56	6	18	12	22	12	7	godz. 5 m. 10.	we dnie		4	39 r.
25 Ponied.	5	54	6	19	12	25	12	6				4	55 r.
26 Wtorek	5	51	6	21	12	30	12	6				5	12 r.
27 Środa	5	49	6	23	12	34	12	6			8	22 w.	5 31 r.
28 Czwart.	5	47	6	25	12	38	12	5			9	55 w.	we dnie
29 Piątek	5	44	6	26	12	42	12	5			11	23 w.	
30 Sobota	5	42	6	27	12	45	12	5			0	2 r.	
31 Niedz.	5	40	6	28	12	48	12	4		0	40 r.	we dnie	

Dnia 16 marca

PLANETY	Dnia 16 marca		Przejście przez połud.
	wschód g. m.	zachód g. m.	
Merkury.	5 56 r.	6 10 w.	0 1 w.
Wenus.	6 2 r.	4 35 w.	11 17 r.
Mars.	7 45 r.	11 9 w.	3 25 w.
Jowisz.	2 14 w.	5 25 r.	9 48 w.
Saturn.	3 47 w.	6 2 r.	10 52 w.
Uranus.	8 46 r.	1 0 r.	4 50 w.

Odmiany księżycy.

☾ Ostatnia kwadra	d. 3 o god. 8 min. 40 wiecz.
☾ Now	d. 11 o god. 3 min. 2 wiecz.
☾ Pierwsza kwadra	d. 19 o god. 6 min. 56 wiecz.
☾ Pełnia.	d. 26 o god. 3 min. 39 wiecz.
Księżycy na Równiku	d. 11 o god. 4 wieczór.
" najdalej od ziemi	d. 13 o god. 12 w nocy.
" na Równiku	d. 25 o god. 2 wieczór.
" najbliżej ziemi	d. 27 o god. 1 rano.

D N I	ŚWIĘTA KOŚCIOŁA RZYMSKO-KATOLICKIEGO.	ŚWIĘTA KOŚCIOŁA WSCHODNIO-KATOLICKIEGO.
1 PONIEDZ.	WIELKANOC. Teodory M.	20 <i>Mart.</i> SS. Otec. w Syn.
2 Wtorek ☾	Franciszka a Paulo W.	21 Jakowa Prep.
3 Środa	Ryszarda Biskupa.	22 Wasilia S. M.
4 Czwartek	Izydora Biskupa.	23 Nikona Prep.
5 Piątek	Wincentego Fereryusza.	24 Zacharyi Prep.
6 Sobota	Wilhelma Op. i Celestyna P.	25 BLAH. PR. BOH.
7 NIEDZIELA	PRZEWOD. Epifaniasza Bisk.	26 N. 3 Pos. Sob. Ar. H.
8 PONIEDZ.	ZWIASTOWANIE N. M. P.	27 Matrony Selun.
9 Wtorek	Maryi Kleofy.	28 Ilariona Now.
10 Środa ☉	Ezechiela Proroka.	29 Marka Prep.
11 Czwartek	Leona Papieża.	30 Joanna Prep.
12 Piątek	Juliusza Pap., Damiana Bisk.	31 Ipatia Prep.
13 Sobota	Hermenegilda Królewicza M.	1 <i>Apr.</i> Marii Ehipet.
14 NIEDZIELA	2 PO W. Gr. Chr. Tyburec M.	2 N. 4 Pos. Tita Prep.
15 Poniedział.	Anastazyi i Bazylissy MM.	3 Nikity Isp.
16 Wtorek	Lamberta Męczennika.	4 Josifa Piesnop.
17 Środa	Rudolfa Biskupa.	5 Fteodula M.
18 Czwartek ☽	Apolloniusza Męczennika.	6 Ewtichia Arch. Kons.
19 Piątek	Hermogenesa M.	7 Heorhia Ep. Melit.
20 Sobota	Salpicyusza i Serwiliana MM.	8 Irodiona Ap.
21 NIEDZIELA	3 PO W. Op. s. Józ. Anzelma B.	9 N. 5 Pos. Ewpsichia M.
22 Poniedz. ☼	Sotera i Kaja MM.	10 Terentia M.
23 Wtorek	Wojciecha Bisk. i Męcen.	11 Antipy S. M.
24 Środa ☺	Bony Panny.	12 Wasilija Ep. Par.
25 Czwartek	Marka Ewangelisty.	13 Artemona S. M.
26 Piątek	Marcellina i Kleta Pap. Męcz.	14 Martina Papy.
27 Sobota	Teofila Biskupa.	15 Aristarcha Ap.
28 NIEDZIELA	4 PO W. Witalisa Męczennika.	16 N. WERB. Iryny M.
29 Poniedz. ✨	Piotra Męczennika.	17 Simeona Perp.
30 Wtorek	Katarzyny Seneńskiej P.	18 Joanna Prep.

D N I G A Ł O W E.

✨ Dnia 22 (10), Rocznica Urodzin J. C. W. W. X. Włodzimierza Alexandrowicza.

✨ Dnia 29 (17), Rocznica Urodzin Jego Cesarsko-Królewskiej Mości N. ALEXANDRA II MI-KOŁAJEWICZA i Rocznica Urodzin J. C. W. W. X. Mikołaja Michałowicza.

Słońce wstępuje w znak **Byka** 8 d. 20.

D n i	Wschód słońca		Zachód słońca		Długość dnia		Godz. na zegarze, gdy na komp. g. 12.		Przyb. dnia	Wschód księżyca		Zachód księżyca			
	god.	min.	god.	min.	god.	min.	godz.	min.		godz.	min.	godz.	min.		
1 Ponied.	5	37	6	31	12	54	12	4	godz. 5 min. 48.	1	41 r.	we dzie			
2 Wtorek	5	35	6	33	12	58	12	4		2	26 r.				
3 Środa	5	33	6	35	13	2	12	4		2	58 r.				
4 Czwart.	5	31	6	37	13	6	12	3		3	21 r.				
5 Piątek	5	28	6	38	13	10	12	3		3	39 r.				
6 Sobota	5	26	6	40	13	14	12	3		3	54 r.				
7 Niedz.	5	24	6	42	13	18	12	2	godz. 6 min. 16.	4	7 r.	we dzie			
8 Ponied.	5	21	6	44	13	23	12	2		4	20 r.				
9 Wtorek	5	19	6	45	13	26	12	2		4	32 r.				
10 Środa	5	17	6	47	13	30	12	1		4	46 r.				
11 Czwart.	5	15	6	49	13	34	12	1		5	3 r.	8	41 w.		
12 Piątek	5	12	6	50	13	38	12	1	dzie we		9	51 w.			
13 Sobota	5	10	6	52	13	42	12	1			10	57 w.			
14 Niedz.	5	8	6	54	13	46	12	0	godz. 6 min. 43.	we dzie		11	56 w.		
15 Ponied.	5	5	6	56	13	51	12	0				0	21 r.		
16 Wtorek	5	3	6	57	13	54	12	0				0	46 r.		
17 Środa	5	1	6	59	13	58	12	0				1	26 r.		
18 Czwart.	5	0	7	1	14	1	11	59				1	57 r.		
19 Piątek	4	57	7	2	14	5	11	59	god. 7 m. 9.	we dzie		2	21 r.		
20 Sobota	4	55	7	4	14	9	11	59				2	41 r.		
21 Niedz.	4	53	7	6	14	13	11	59				2	58 r.		
22 Ponied.	4	50	7	8	14	18	11	59				3	15 r.		
23 Wtorek	4	48	7	9	14	21	11	58				3	32 r.		
24 Środa	4	46	7	11	14	25	11	58	god. 7 m. 9.	we dzie		3	52 r.		
25 Czwart.	4	44	7	13	14	29	11	58			8	49 w.	4	16 r.	
26 Piątek	4	42	7	14	14	32	11	58			10	14 w	dzie we		
27 Sobota	4	40	7	16	14	36	11	58			11	25 w.			
28 Niedz.	4	38	7	18	14	40	11	57	godz. 7 m. 9	we dzie		11	52 w.	we dzie	
29 Ponied.	4	36	7	19	14	43	11	57				0	19 r.		
30 Wtorek	4	34	7	21	14	47	11	57				0	57 r.		

PLANETY	Dnia 16 kwietnia		
	wschód	zachód	Przejście przez połud.
	g. m.	g. m.	g. m.
Merkury.	4 35 r.	4 12 w.	10 22 r.
Wenus.	5 1 r.	6 14 w.	11 36 r.
Mars.	6 35 r.	11 5 w.	2 49 w.
Jowisz.	0 21 w.	3 32 r.	7 41 w.
Saturn.	1 36 w.	4 9 r.	8 44 w.
Uranus.	6 48 r.	11 3 w.	2 53 w.

Odmiany księżyca.

- ☾ Ostatnia kwadra . d. 2 o god. 7 min. 48 rano.
☾ Nów . . . . . d. 10 o god. 8 min. 20 rano.
☾ Piérwsza kwadra . d. 18 o god. 8 min. 9 rano.
☾ Pełnia . . . . . d. 24 o god. 11 min. 47 wiecz.

Księżyca na Równiku. . d. 7 o god. 6 wieczór.
" najdal. od ziemi d. 10 o god. 4 rano.
" na Równiku . d. 21 o god. 12 w nocy.
" najbliżej ziemi. d. 24 o god. 11 rano.

D N I		ŚWIĘTA KOŚCIOŁA RZYMSKO-KATOLICKIEGO.	ŚWIĘTA KOŚCIOŁA WSCHODNIO-KATOLICKIEGO.
1	Środa ☾	Filipa i Jakóba Apostołów.	19 Apr. Joanna Mucz.
2	Czwartek	Atanazego B. i Zygmunta.	20 Weliki. Fteodora Trich.
3	Piątek	Znal. Ś. Krzyża i Alex. Pap.	21 Weliki. Januaria i Alex.
4	Sobota	Floryana M.	22 Welikaja. Fteodora Syk.
5	NIEDZ. *	5 po W. Piusa V Papieża.	23 N.WOS. CHR. Heorhia.
6	Poniedział.	† N.M.P. Łask. Jana w Oleju.	24 P.ŚWIETŁY. Sawwy S.
7	Wtorek	† Domitilli Panny.	25 W.ŚWIETŁY. Marka E.
8	ŚRODA	† STANISŁAWA Bisk. i M.	26 Wasilia Ep. Amas.
9	CZWARTEK	WNIEBOWS. P. , Grzeg. B.	27 Simeona S. Mucz.
10	Piątek ☾	Izydora Oracza i Antonina.	28 Jasona Ap.
11	Sobota *	Mamerta Biskupa.	29 SS. 9 Męczennik. w Kir.
12	NIEDZIELA	6 po W. Pankracego Męczen.	30 N. Ftom. Jakowa Ap.
13	Poniedział.	Serwacego Biskupa.	1 Maj. Jeremii Pr.
14	Wtorek	Bonifacego Męczennika.	2 Afanasia Welik.
15	Środa	Zofii z 3 córkami.	3 Timofteja M.
16	Czwartek	Jana Nepomucena M.	4 Pelahii Pr. M.
17	Piątek ☾	Paschalisa W.	5 Iryny M.
18	Sobota	† Eryka Kr. i Wenantego M.	6 Jowa Mnhostr.
19	NIEDZIELA	ZESŁ. Ś. D. Piotra Celest. P.	7 N. MIRON. Znam. Kr. Hos.
20	PONIEDZ.	ŚWIĄTECZNY. Bernarda S.	8 Joanna Boh.
21	Wtorek	Donata i Wiktoryna MM.	9 NIKOLAJA CZUD.
22	Środa	† Julii Panny Męczenniczki.	10 Simona Ziłota Ap.
23	Czwartek	Dezyderyusza B. M.	11 Mokia Mucz.
24	Piątek ☾	† Joanny Wdowy.	12 Epifania Ep.
25	Sobota	† Grzegorza VII, Urbana PP.	13 Hlikeryi M.
26	NIEDZIELA	TRÓJCY Ś. Filipa Nereusza.	14 N. RAZŚ. Isidora M.
27	Poniedział.	Magdaleny de Pazz.	15 Pachomia.
28	Wtorek	Germana Biskupa.	16 Fteodora Oswia.
29	Środa	Teodozyi Męczenniczki.	17 Andronika Ap.
30	CZWARTEK	BOŻE CIAŁO. Felixa P. M.	18 Fteodota M.
31	Piątek ☾	Petronelli P.	19 Patrikia S. M.

D N I G A Ł O W E.

- ☾ Dnia 5 (23 kwietnia), Imieniny J. C. W. W. X. *Alexandry Jósefównej*, Małżonki Jego C. W. W. X. *Konstantego Mikołajewicza* i J. C. W. W. X. *Alexandry Petrównej*.
- ☾ Dnia 11 (29 kwietnia), Rocznica Urodzin J. C. W. W. X. *Sergiusza Alexandrowicza*.

Słońce wstępuje w znak **Blizniąt II d. 21.**

D N I	Wschód słońca		Zachód słońca		Długość dnia		Godz. na zegarze, gdy na kompa. g. 12.		Przyb. dnia	Wschód księżycy		Zachód księżycy			
	god.	min.	god.	min.	god.	min.	godz.	min.		godz.	min.	godz.	min.		
1 Środa	4	32	7	23	14	51	11	57	8. 7 m. 34.	1	24 r.	we dnie			
2 Czwart.	4	30	7	24	14	54	11	57		1	44 r.				
3 Piątek	4	28	7	26	14	58	11	57		2	0 r.				
4 Sobota	4	26	7	28	15	2	11	57		2	14 r.				
5 Niedz.	4	25	7	29	15	4	11	57	godz. 7 min. 57.	2	27 r.	we dnie			
6 Ponied.	4	23	7	31	15	8	11	56		2	40 r.				
7 Wtorek	4	21	7	33	15	12	11	56		2	54 r.				
8 Środa	4	19	7	34	15	15	11	56		3	10 r.				
9 Czwart.	4	17	7	36	15	19	11	56	godz. 8 min. 17.	3	29 r.	we dnie			
10 Piątek	4	16	7	38	15	22	11	56		3	55 r.				
11 Sobota	4	14	7	39	15	25	11	56		4	27 r.			9	50 w.
12 Niedz.	4	12	7	41	15	29	11	56		we dnie				10	43 w.
13 Ponied.	4	11	7	42	15	31	11	56	11			26 w.			
14 Wtorek	4	9	7	44	15	35	11	56	11			59 w.			
15 Środa	4	8	7	45	15	37	11	56	0			11 r.			
16 Czwart.	4	6	7	47	15	41	11	56	godz. 8 m. 35.	we dnie		0	24 r.		
17 Piątek	4	5	7	48	15	43	11	56				0	45 r.		
18 Sobota	4	3	7	50	15	47	11	56				1	3 r.		
19 Niedz.	4	2	7	51	15	49	11	56				we dnie		1	19 r.
20 Ponied.	4	0	7	53	15	53	11	56	1	35 r.					
21 Wtorek	3	59	7	54	15	55	11	56	1	53 r.					
22 Środa	3	58	7	56	15	58	11	56	2	15 r.					
23 Czwart.	3	56	7	57	16	1	11	56	godz. 8 m. 41	we dnie		2	43 r.		
24 Piątek	3	55	7	59	16	4	11	56				3	21 r.		
25 Sobota	3	54	8	0	16	6	11	57				3	21 r.		
26 Niedz.	3	53	8	1	16	8	11	57				10	5 w.	4	13 r.
27 Ponied.	3	52	8	3	16	11	11	57	godz. 8 m. 41	we dnie		11	24 w.		
28 Wtorek	3	51	8	4	16	13	11	57				11	47 w.		
29 Środa	3	50	8	5	16	15	11	57				11	51 w.		
30 Czwart.	3	49	8	6	16	17	11	57				0	5 r.		
31 Piątek	3	48	8	7	16	19	11	57	godz. 8 m. 41		we dnie		0	20 r.	

Dnia 16 maja

PLANETY	wschód		zachód		Przejście przez połud.
	g. m.		g. m.		g. m.
Merkury.	3 53 r.	7 5w.	11 25 r.		
Wenus.	4 12 r.	7 52w.	0 2 w.		
Mars.	5 47 r.	10 47w.	2 16 w.		
Jowisz.	10 21 r.	1 25 r.	5 49 w.		
Saturn.	11 40 r.	1 57 r.	6 45 w.		
Uranus.	4 54 r.	9 13w.	1 2 w.		

Odmiany księżycy.

- ☾ Ostatnia kwadra . d. 1 o god. 8 min. 56 wiecz.
- ☾ Now . . . . . d. 10 o god. 0 min. 32 rano.
- ☾ Pierwsza kwadra . d. 17 o god. 5 min. 27 wiecz.
- ☾ Pełnia. . . . . d. 24 o god. 7 min. 30 rano.
- ☾ Ostatnia kwadra . d. 31 o god. 11 min. 49 rano.
- Księżyc na Równiku . d. 4 o god. 11 wieczór.
- „ najdal. od ziemi d. 6 o god. 9 rano.
- „ na Równiku . d. 19 o god. 8 rano.
- „ najbliżej ziemi d. 22 o god. 7 wieczór.

C Z E R W I Ę C.

D N I	ŚWIĘTA KOŚCIOŁA RZYMSKO-KATOLICKIEGO.	ŚWIĘTA KOŚCIOŁA WSCHODNIO-KATOLICKIEGO.
1 Sobota ☼	Fortunata K. i Prokula M.	20 Maj. Ftałaleja M.
2 NIEDZ. ☼	2 PO ŚW. Blandyny Panny M.	21 N. SAMAR. Konstantina.
3 Poniedział.	Klotyldy Królowej.	22 Wasiliska.
4 Wtorek	Saturniny P. M.	23 Michała Prep.
5 Środa	Bonifacego B., Waleryi M.	24 Simeona Pr.
6 Czwartek	Norberta Biskupa.	25 Obr. Hl. S. Joanna.
7 Piątek	Serca Jezus. Roberta Opata.	26 Karpa Apo.
8 Sobota ☾	Maxymina i Medarda MM.	27 Fteraponta S. M.
9 NIEDZIELA	3 PO ŚW. Pryma i Felicyana M.	28 N. SLEP. Nikity Prep.
10 Poniedział.	Malgórzaty Kr. Szkockiej.	29 Fteodosyi P. M.
11 Wtorek	Barnaby Apostoła.	30 Isaakia Prep.
12 Środa	Onufrego Pustelnika.	31 Ermia Ap.
13 Czwartek	Antoniego Padewskiego.	1 Junii. WOZN. HOSP.
14 Piątek	Bazylego Biskupa W.	2 Nikifora Patr. Kon.
15 Sobota ☽	Wita i Modesta MM.	3 Łukiliana M.
16 NIEDZIELA	4 PO ŚW. Benona B.	4 N. SS. OTEC. Mitrofana P.
17 Poniedział.	Marcyana M.	5 Dorofteja S. M.
18 Wtorek	Marka i Marcelliana MM.	6 Wisariona Czud.
19 Środa	Gerwazego i Protazego MM.	7 Fteodota M.
20 Czwartek	Sylweryusza P.	8 Fteodora Strat.
21 Piątek	Aloizego Gonzagi.	9 Kiryla Arch.
22 Sobota ☺	Paulina Biskupa.	10 Timofeja Ep.
23 NIEDZIELA	5 PO ŚW. Agryppiny Panny M.	11 N. SZOS. S. D. Warftol.
24 Poniedział.	Narodzenie Ś. Jana Chrzc.	12 P. S. D. Onufria Prep.
25 Wtorek	Prospera Biskupa.	13 Akiliny M.
26 Środa	Jana i Pawła Męczenników.	14 Eliseja Pror.
27 Czwartek	Władysława Króla Wyzn.	15 Amosa Pr. i Jony.
28 Piątek	† Ireneusza B. M.	16 Tichona Czud.
29 SOBOTA	PIOTRA I PAWŁA Ap.	17 Manuila M.
30 NIEDZ. ☾	6 PO ŚW. Emilii i Lucyny PP.	18 N. WSIECH ŚW. Leontia

D N I G A Ł O W E.

☼ Dnia 1 (20 maja), Imieniny J. C. W. W. X. *Alexieja Alexandrowicza.*☼ Dnia 2 (21 maja), Imieniny J. C. W. W. X. *Konstantyna Mikołajewicza* i J. C. W. W. X. *Heleny Pawłówny* i J. C. W. W. X. *Konstantego Konstantynowicza*, oraz Rocznica Urodzin J. C. W. W. X. *Alexandry Piotrówny.*

Słońce wstęp. w znak Raka ☊ d. 21.—Przesilenie dnia z nocą.—Początek lata.

D N I	Wschód słońca		Zachód słońca		Długość dnia		Godz. na zegarze, gdy na kompa. g. 12.		Przyb. dnia	Wschód księżycy		Zachód księżycy	
	god.	min.	god.	min.	god.	min.	godz.	min.		godz.	min.	godz.	min.
1 Sobota	3	47	8	9	16	22	11	57		0	34 r.	we dnie	
2 Niedz.	3	46	8	10	16	24	11	58	godz. 8 min. 59.	0	46 r.	we dnie	
3 Ponied.	3	45	8	11	16	26	11	58		1	0 r.		
4 Wtorek	3	44	8	12	16	28	11	58		1	15 r.		
5 Środa	3	44	8	13	16	29	11	58		1	34 r.		
6 Czwart.	3	43	8	14	16	31	11	58		1	57 r.		
7 Piątek	3	43	8	14	16	31	11	59		2	27 r.	8 39 w.	
8 Sobota	3	42	8	15	16	33	11	59		3	8 r.		
9 Niedz.	3	42	8	16	16	34	11	59	godz. 9 minut 3.	4	0 r.	9	25 w.
10 Ponied.	3	41	8	17	16	36	11	59		we dnie		10	1 w.
11 Wtorek	3	41	8	18	16	37	11	59				10	29 w.
12 Środa	3	40	8	19	16	39	12	0				10	51 w.
13 Czwart.	3	40	8	19	16	39	12	0				11	9 w.
14 Piątek	3	40	8	20	16	40	12	0				11	25 w.
15 Sobota	3	40	8	20	16	40	12	0				11	41 w.
16 Niedz.	3	40	8	21	16	41	12	0	Stano- wisk o. — Ubyło m. 4.	we dnie		11	58 w.
17 Ponied.	3	40	8	21	16	41	12	0				0	8 r.
18 Wtorek	3	40	8	22	16	42	12	1				0	17 r.
19 Środa	3	40	8	22	16	42	12	1				0	41 r.
20 Czwart.	3	40	8	22	16	42	12	1				1	13 r.
21 Piątek	3	40	8	23	16	43	12	1				1	58 r.
22 Sobota	3	40	8	23	16	43	12	1				2	58 r.
23 Niedz.	3	40	8	23	16	43	12	2				9	20 w.
24 Ponied.	3	41	8	23	16	42	12	2	Ubyło m. 4.	9	48 w.	we dnie	
25 Wtorek	3	41	8	23	16	42	12	2		10	9 w.		
26 Środa	3	41	8	23	16	42	12	2		10	25 w.		
27 Czwart.	3	42	8	23	16	41	12	3		10	40 w.		
28 Piątek	3	42	8	23	16	41	12	3		10	53 w.		
29 Sobota	3	43	8	23	16	40	12	3		11	6 w.		
30 Niedz.	3	43	8	22	16	39	12	3		11	21 w.	we dnie	

PLANETY	Dnia 16 czerwca		
	wschód	zachód	Przejście przez połud.
	g. m.	g. m.	g. m.
Merkury.	5 15 r.	10 8 w.	1 43 w.
Wenus.	4 14 r.	9 7 w.	0 43 w.
Mars.	5 20 r.	10 2 w.	1 40 w.
Jowisz.	8 42 r.	11 26 w.	4 3 w.
Saturn.	9 46 r.	11 55 w.	4 49 w.
Uranus.	2 56 r.	7 22 w.	11 22 r.

Odmiany księżycy.

- ☾ Now . . . . . d. 8 o god. 3 min. 2 wiecz.
  - ☾ Pierwsza kwadra. d. 15 o god. 11 min. 40 wiecz.
  - ☾ Pełnia. . . . . d. 22 o god. 3 min. 47 wiecz.
  - ☾ Ostatnia kwadra. d. 30 o god. 4 min. 4 rano.
- Księżyc najdal. od ziemi d. 3 o god. 11 wieczór.
 „ na Równiku. . d. 15 o god. 1 wieczór.
 „ najbliżej ziemi d. 19 o god. 6 wieczór.
 „ na Równiku. . d. 28 o god. 1 wieczór.

D N I		ŚWIĘTA KOŚCIOŁA RZYMSKO-KATOLICKIEGO.	ŚWIĘTA KOŚCIOŁA WSCHODNIO-KATOLICKIEGO.
1	Poniedz. ☀	Teodoryka Kapł.	19 Jun. Judy A. 1 d. Pet. pos.
2	Wtorek	Nawiedz. N. M. P.	20 Meftodia S. M.
3	Środa	Heliodora i Anatoliusza BB.	21 Juliana M.
4	Czwartek	Józefa Kalasantego Wyzn.	22 Ewsewia S. M.
5	Piątek	Filomeny P. M., Cyrylli M.	23 Ahripiny M.
6	Sobota	Dominiki P. M.	24 Rozdest. S. Joanna Krest.
7	NIEDZIELA	7 po Św. Jana z D. i Apolon.	25 N. 2 po S. Fewronii P. M.
8	Ponie. ☀	Elżbiety.	26 Dawida Prep.
9	Wtorek	Cyrylla Bisk., Anatolii Męcz.	27 Samsona Strat.
10	Środa	7 braci synów Felicyty MM.	28 Kira i Joanna Czud.
11	Czwartek ☀	Sawina Wyz. i Pelagii P. M.	29 SS. Ap. PETRA I PAW.
12	Piątek	Jana Gwalberta Opata.	30 Sob. SS. 12 Apostoł.
13	Sobota	Małgorzaty P. M.	1 Julii, Kosmy i Damiana.
14	NIEDZIELA	8 po Św. Bonawentury B.	2 N. 3 po S. Położ. R. P. B
15	Poniedz. ☀	Rozesłanie Apost.	3 Jakinfsta Mucz.
16	Wtorek	N. M. P. Szkaplerznej.	4 Andreja Arch. Kryt.
17	Środa ☀	Alexego Wyznawcy.	5 Afanasia Afon.
18	Czwartek	Szymona z Lipn. i Kamilla W.	6 Sisoja Prep.
19	Piątek	Wincentego a Paulo W.	7 Ftomy Prep.
20	Sobota	Eliasz Pror. i Czesława W.	8 Prokopia W. M.
21	NIEDZIELA	9 po Św. Praxedy P.	9 N. 4 po S. Pankratia S. M.
22	Poniedz. ☀	Maryi Magdaleny.	10 SS. 45 Mucz. w Nik.
23	Wtorek ☀	Apollinara Biskupa M.	11 Ewfimi M. i Bł. Olgi.
24	Środa	Krystyny Panny Męcz.	12 Prokla i Ilaria.
25	Czwartek	Jakóba Apostoła.	13 Sob. Arch. Hawrijła.
26	Piątek	Anny Matki N. M. P.	14 Akily Ap.
27	Sobota ☀	Natalii Panny Męcz.	15 Kirika Mucz.
28	NIEDZ.	10 po Św. Kunegundy K. P.	16 N. 5 po S. Aftinohena S.
29	Poniedz. ☀	Marty.	17 Mariny M.
30	Wtorek	Abdona i Senneny MM.	18 Jakinfsta M.
31	Środa	Ignacego Lojoli W.	19 Makriny P.

D N I G A Ł O W E.

- * Dnia 1 (19 czerwca), Rocznica Urodzin J. C. W. W. X. Dymitra Konstantynowicza.
- * Dnia 8 (26 czerwca), Rocznica Urodzin J. C. W. W. X. Alexandry Józefówny Małżonki J. C. W. W. X. Konstantego Mikołajewicza i Imieniny J. C. W. W. X. Dymitra Konstantynowicza.
- * Dnia 11 (29 czerwca), Imieniny J. C. W. W. X. Pawła Alexandrowicza.
- * Dnia 17 (5), Imieniny J. C. W. W. X. Sergiusza Alexandrowicza.
- * Dnia 23 (11), Imieniny J. C. W. W. X. Olgi Mikołajewny Małżonki J. R. W. X. Następcy Tronu Wirtemburskiego, J. C. W. W. X. Olgi Konstantynówny i J. C. W. W. X. Olgi Fedorówny.
- * Dnia 27 (15), Imieniny J. C. W. W. X. Włodzimierza Alexandrowicza i Rocznica Urodzin J. C. W. W. X. Anastazy Michałówny.

Słońce wstępuje w znak Lwa ♌ d. 22.

D N I	Wschód słońca		Zachód słońca		Długość dnia		Godz. na zegarze, gdy na kompa. g. 12.		Upłyło dnia	Wschód księżycy		Zachód księżycy	
	god.	min.	god.	min.	god.	min.	godz.	min.		godz.	min.	godz.	min.
1 Ponied.	3	44	8	22	16	38	12	3	godz. 0 min. 16.	11	38 w.	we dnie	
2 Wtorek	3	45	8	22	16	37	12	4		11	59 w.		
3 Środa	3	46	8	21	16	35	12	4		0	12 r.		
4 Czwart.	3	47	8	21	16	34	12	4		0	26 r.		
5 Piątek	3	47	8	21	16	34	12	4		1	3 r.		
6 Sobota	3	48	8	20	16	32	12	4		1	50 r.		
7 Niedz.	3	49	8	19	16	30	12	4	godz. 0 min. 30.	2	50 r.	we dnie	
8 Ponied.	3	50	8	19	16	29	12	5		4	1 r.		8 32 w.
9 Wtorek	3	51	8	18	16	27	12	5		we dnie			8 56 w.
10 Środa	3	52	8	17	16	25	12	5					9 16 w.
11 Czwart.	3	53	8	16	16	23	12	5					9 33 w.
12 Piątek	3	54	8	16	16	22	12	5					9 49 w.
13 Sobota	3	55	8	15	16	20	12	5				10	5 w.
14 Niedz.	3	56	8	14	16	18	12	5	godz. 0 min. 48.	we dnie		10	23 w.
15 Ponied.	3	57	8	13	16	16	12	6				10	45 w.
16 Wtorek	3	59	8	12	16	13	12	6				11	13 w.
17 Środa	4	0	8	11	16	11	12	6				11	52 w.
18 Czwart.	4	1	8	10	16	9	12	6				0	18 r.
19 Piątek	4	2	8	9	16	7	12	6				0	44 r.
20 Sobota	4	4	8	8	16	4	12	6				1	50 r.
21 Niedz.	4	5	8	6	16	1	12	6	godz. 1 min. 8.	7	49 w.	we dnie	3 6 r.
22 Ponied.	4	6	8	5	15	59	12	6		8	12 w.		
23 Wtorek	4	8	8	3	15	55	12	6		8	31 w.		
24 Środa	4	9	8	2	15	53	12	6		8	46 w.		
25 Czwart.	4	11	8	1	15	50	12	6		9	0 w.		
26 Piątek	4	12	7	59	15	47	12	6		9	13 w.		
27 Sobota	4	14	7	58	15	44	12	6		9	27 w.		
28 Niedz.	4	15	7	56	15	41	12	6	g. 1 m. 8.	9	43 w.	we dnie	
29 Ponied.	4	17	7	55	15	38	12	6		10	2 w.		
30 Wtorek	4	18	7	53	15	35	12	6		10	27 w.		
31 Środa	4	19	7	51	15	32	12	6		10	59 w.		

PLANETY

Dnia 16 lipca.

	wschód		zachód		Przejście przez połud.
	g. m.	g. m.	g. m.	g. m.	
Merkury.	5 25 r.	8 9 w.		0 44 w.	
Venus.	5 30 r.	9 10 w.		1 21 w.	
Mars.	5 10 r.	8 57 w.		1 3 w.	
Jowisz.	7 15 r.	9 38 w.		2 24 w.	
Saturn.	8 4 r.	10 0 w.		3 0 w.	
Uranus.	1 5 r.	5 30 w.		9 20 r.	

Odmiany księżycy.

- ☾ Nów . . . . . d. 8 o god. 3 min. 36 rano.
- ☾ Pierwsza kwadra . d. 15 o god. 4 min. 11 rano.
- ☾ Pełnia. . . . . d. 22 o god. 1 min. 29 rano.
- ☾ Ostatnia kwadra . d. 29 o god. 9 min 16 wiecz.

Księżyc najdal. od ziemi d. 1 o god. 4 wieczór.
 „ na Równiku . d. 12 o god. 6 wieczór.
 „ na Równiku. . d. 25 o god. 10 wieczór.
 „ najdal. od ziemi d. 29 o god. 10 rano.

S I E R P I E Ń.

D N I	ŚWIĘTA KOŚCIOŁA RZYMSKO-KATOLICKIEGO.	ŚWIĘTA KOŚCIOŁA WSCHODNIO-KATOLICKIEGO.
1 Czwartek	Piotra w Okowach.	20 <i>Julii</i> . Ilii Pror.
2 Piątek	N. M. P. Anielskiej.	21 Simeona Prep.
3 Sobota ✱	Znalezienie Ś. Szczepana M.	22 Maryi Mahdaliny.
4 NIEDZIELA	11 PO Ś. Dominika Wyzn.	23 N. 6 PO Ś. Trofima M.
5 Poniedział.	N. M. P. Śnieżnej.	24 Borisa i Hlieba.
6 Wtorek ☪	Przemienienia Pańskiego.	25 Uspenie S. Anny.
7 Środa	Kajetana Wyznawcy.	26 Jermołaja P. M.
8 Czwart. ✱	Cyrya, Larga i Smaragda MM.	27 Pantelejmona W. M.
9 Piątek	Romana Męczennika.	28 Prochora i Nikan. Ap.
10 Sobota	Wawrzyńca Męczennika.	29 Kallinika M.
11 NIEDZIELA	12 PO Ś. Zuzanny i Dygny P.	30 N. 7 PO Ś. Sily i Siluana A.
12 Poniedział.	Klary Panny.	31 Jewdokima P.
13 Wtorek ☪	Hippolita i Kassyana MM.	1 <i>Awhg.</i> SS. M. Mak.
14 Środa	† Euzebiusza W.	2 Stefana Archid.
15 CZWARTEK	WNIEBOWZİĘCIE N. M. P.	3 Isaakia Prep.
16 Piątek	Rocha Wyznawcy.	4 7 Otrok w Efez.
17 Sobota	Anastazyusza B.	5 Ewsihnija M.
18 NIEDZ. ✱	13 PO Ś. Jacka W. i Agapita M.	6 N. 8 PO Ś. PREOBR. H.
19 Poniedział.	Benigny P. i Rufina W.	7 Dometia P. M.
20 Wtorek ☪	Bernarda Opata.	8 Emiliana Isp.
21 Środa	Joanny Fremiot Wd.	9 Matfeja Ap.
22 Czwartek ✱	Symforiana Męczennika.	10 Ławrentia Ar.
23 Piątek	Filipa Benicyusza W.	11 Ewplą M.
24 Sobota	Bartłomieja Apostoła.	12 Fotia M.
25 NIEDZIELA	14 PO Ś. Ludwika Króla.	13 N. 9 PO Ś. Maksima Prep
26 Poniedział.	Zefiryna Pap. M.	14 Micheja Pror.
27 Wtorek	Cezeryus. i Przen. Ś. Kazim.	15 USPENIE P. BOHOR.
28 Środa ☪ ✱	Augustyna Bis. Dra Kościoła.	16 Neruk. Obr.
29 Czwartek	Ścięcie Ś. Jana Chrzciciela.	17 Mirona M.
30 Piątek	Róży Limańskiej P.	18 Flora i Ławra M.
31 Sobota	Rajmunda W.	19 Andreja Strati.

D N I G A Ł O W E.

- ✱ Dnia 3 (22 lipca), Imieniny Jęj Cesarsko-Królewskiej Mości N. MARYI ALEXANDRÓWNÉJ i J. C. W. W. X. Maryi Alexandrównéj Córki Ich Cesarsko-Królewskiej Mości i J. C. W. W. X. Maryi Mikolajewnéj, Wdowy po J. C. W. W. X. Maxymilianie Leuchtenbergskim.
- ✱ Dnia 8 (27 lipca), Rocznicą Urodzin Jęj Cesarsko-Królewskiej Mości N. MARYI ALEXANDRÓWNÉJ, tudzież Rocznicą Urodzin i Imieniny J. C. W. W. X. Mikolaja Mikolajewicza starszego, i Imieniny J. C. W. W. X. Mikolaja Mikolajewicza młodszego.
- ✱ Dnia 18 (6), Rocznicą Urodzin J. C. W. W. X. Maryi Mikolajewnéj, Wdowy po J. C. W. W. X. Maxymilianie Leuchtenbergskim.
- ✱ Dnia 22 (10), Rocznicą Urodzin J. C. W. W. X. Konstantego Konstantynowicza.
- ✱ Dnia 28 (16), Rocznicą Urodzin J. C. W. W. X. Katarzyny Michalównéj.

Słońce wstępuje w znak Panny mę d. 23.

D n i	Wschód słońca		Zachód słońca		Długość dnia		Godz. na zegarze, gdy na kompa. g. 12.		Ubyło dnia	Wschód księżycy		Zachód księżycy	
	god.	min.	god.	min.	god.	min.	godz.	min.		godz.	min.	godz.	min.
1 Czwart.	4	21	7	50	15	29	12	6	god. 1 min. 31	11	41 w.	we dnie	
2 Piątek	4	23	7	48	15	25	12	6		0	8 r.		
3 Sobota	4	24	7	46	15	22	12	6		0	35 r.		
4 Niedz.	4	26	7	45	15	19	12	6	godz. 1 min. 55.	1	42 r.	we dnie	
5 Ponied.	4	27	7	43	15	16	12	6		2	57 r.		
6 Wtorek	4	29	7	41	15	12	12	6		4	17 r.		
7 Środa	4	30	7	39	15	9	12	6	we dnie	5	40 r.	7	40 w.
8 Czwart.	4	32	7	38	15	6	12	5				7	56 w.
9 Piątek	4	34	7	36	15	2	12	5				8	13 w.
10 Sobota	4	35	7	34	14	59	12	5	godz. 2 min. 21.			8	30 w.
11 Niedz.	4	37	7	32	14	55	12	5				8	51 w.
12 Ponied.	4	39	7	30	14	51	12	5				9	17 w.
13 Wtorek	4	40	7	28	14	48	12	5	we dnie			9	52 w.
14 Środa	4	42	7	26	14	44	12	5				10	39 w.
15 Czwart.	4	43	7	24	14	41	12	4				11	39 w.
16 Piątek	4	45	7	22	14	37	12	4	godz. 2 min. 48.			0	45 r.
17 Sobota	4	47	7	20	14	33	12	4				0	51 r.
18 Niedz.	4	48	7	18	14	30	12	4				2	18 r.
19 Ponied.	4	50	7	16	14	26	12	4	godz. 3 min. 3.			3	27 r.
20 Wtorek	4	52	7	14	14	22	12	3				4	44 r.
21 Środa	4	53	7	11	14	18	12	3		7	7 w.	we dnie	
22 Czwart.	4	55	7	9	14	14	12	3		7	21 w.		
23 Piątek	4	57	7	7	14	10	12	3		7	34 w.		
24 Sobota	4	58	7	5	14	7	12	2		7	50 w.	we dnie	
25 Niedz.	5	0	7	3	14	3	12	2	god. 3 min. 3.	8	8 w.		
26 Ponied.	5	2	7	1	13	59	12	2		8	30 w.		
27 Wtorek	5	3	6	58	13	55	12	1		8	58 w.	we dnie	
28 Środa	5	5	6	56	13	51	12	1		9	35 w.		
29 Czwart.	5	6	6	54	13	48	12	1		10	23 w.		
30 Piątek	5	8	6	52	13	44	12	1		11	23 w.	we dnie	
31 Sobota	5	10	6	50	13	40	12	1		11	58 w.		

Dnia 16 sierpnia.

PLANETY	Dnia 16 sierpnia.		Przejsięcie przez połud.
	wschód g. m.	zachód g. m.	
Merkury.	3 3 r.	6 43 w.	10 52 r.
Venus.	7 11 r.	8 15 w.	1 44 w.
Mars.	5 3 r.	7 36 w.	0 19 w.
Jowisz.	5 51 r.	7 47 w.	0 48 w.
Saturn.	6 23 r.	8 3 w.	1 11 w.
Uranus.	11 4 w.	3 35 w.	7 38 r.

Odmiany księżycy.

☾	Nów	d. 6 o god. 2 min. 18 wiecz.
☾	Pierwsza kwadra	d. 13 o god. 8 min. 39 rano.
☾	Pełnia	d. 20 o god. 1 min. 15 wiecz.
☾	Ostatnia kwadra	d. 28 o god. 2 min. 47 wiecz.
	Księżyc na Równiku	d. 9 o god. 1 rano.
	„ najbliższej ziemi	d. 10 o god. 3 wieczór.
	„ na Równiku	d. 22 o god. 6 rano.
	„ najdalej od ziemi	d. 26 o god. 5 rano.

D N I	ŚWIĘTA KOŚCIOŁA RZYMSKO-KATOLICKIEGO.	ŚWIĘTA KOŚCIOŁA WSCHODNIO-KATOLICKIEGO.
1 NIEDZIELA	15 PO Ś. Joachima O. N. M. P.	20 Awł. N. 10 po Ś. Samuila.
2 Poniedział.	Stefana Króla Węgierskiego.	21 Faddeja Ap.
3 Wtorek *	Serafi P. M.	22 Ahafonika M.
4 Środa ☉	Rozalii Panormitańskiej P.	23 Łuppa M.
5 Czwartek	Wawrzyńca Justynianina Bis.	24 Ewtichia S. M.
6 Piątek	Zacharyasza Pror.	25 Warfiołomieja Ap.
7 Sobota *	† Reginy Panny M.	26 Adriana i Natalii.
8 NIEDZIELA	16 PO Ś. NARODZ. N. M. P.	27 N. 11 po Ś. Pimena Pr.
9 Poniedział.	<i>Im. Maryi.</i> Gorgoniusza.	28 Mojseja Mur.
10 Wtorek	Mikołajaz Tol.	29 USIEK. HŁA. S. JOAN.
11 Środa ☽ *	Teodory Pok.	30 Alexandra Newsk.
12 Czwartek	Walery i Selezy MM.	31 Poloż. Pojasa P. Bohor.
13 Piątek	Mauryliusza Biskupa.	1 Sent. Simeona Stolp.
14 Sobota	Podwyższenie Ś. Krzyża.	2 Mamanta Muczen.
15 NIEDZIELA	17 PO Ś. Nikodema Kapł. M.	3 N. 12 po Ś. Anfima S. M.
16 Poniedział.	Cypryana B. i Eufemii M.	4 Wawily S. M.
17 Wtorek	5 ran Św. Franciszka.	5 Zacharyi Pro.
18 Środa	† Józefa z Kop. i Tomasza.	6 Wosp. Cz. Arch. Machaila.
19 Czwart. ☺	Januariusza i tow. MM.	7 Sozonta M.
20 Piątek *	† Eustachiusza M.	8 ROŹD. P. BOHOR.
21 Sobota *	† Mateusza Apost. i Ewang.	9 Joakima i Anny.
22 NIEDZIELA	18 PO Ś. Ładysława z Gieln.	10 N. 13 po Ś. Minodory M
23 Poniedział.	Tekli P. M.	11 Fteodory P.
24 Wtorek	N. M. P. od wykupu niewol.	12 Awtonoma S. M.
25 Środa	Cypryana i Justyny MM.	13 Kornilia Sotaika.
26 Czwartek	Józefata Biskupa M.	14 WOZD. CZ. KREST.
27 Piątek ☾	Kosmy i Damiana MM.	15 Nikity W. M.
28 Sobota	Wacława Króla Czeskiego M.	16 Ewfimii W. Mucz.
29 NIEDZIE. *	19 PO Ś. Michała Archaniola.	17 N. 14 po Ś. Sofii M.
30 Poniedział.	Hieron. Kap. Dra Kościoła.	18 Ewmenia Pr.

D N I G A Ł O W E.

- * D. 3 (22 sierpnia) Roczn. Urod. J. C. W. W. X. *Olgi Konstantynównęj.*
- * Dnia 7 (26 sierpnia) Rocznica Koronacyi Jego Cesarsko-Królewskiej Mości N. ALEXANDRA II MIKOŁAJEWICZA i Jęj Cesarsko-Królewskiej Mości N. MARYI ALEXANDROWNÉJ.
- * D. 11 (30 sierpnia) Imieniny Jego Cesarsko-Królewskiej Mości N. ALEXANDRA II MIKOŁAJEWICZA i J. C. W. W. X. *Alexandra Alexandrowicza, oraz Roczn. Urodzin J. C. W. W. X. Olgi Mikołajewnej Małżonki J. K. W. W. X. Następcy Tronu Wirtemberskiego i Święto Orderu Ś. Alexandra Newskiego.*
- * D. 20 (8) Roczn. Urod. J. C. W. W. X. MIKOŁAJA ALEXANDROWICZA Następcy Tronu, J. C. W. W. X. *Mikołaja Konstantynowicza i J. C. W. W. X. Olgi Fedorownej.*
- * D. 21 (9) Rocznica Urod. J. C. W. W. X. *Konstantyna Mikołajewicza.*
- * D. 29 (17) Imieniny J. C. W. W. X. *Wiary Konstantynównęj.*

Słońce wstęp. w znak Wagi $\underline{\text{O}}$ d. 23.—Porównanie dnia z nocą.—Początek jesieni.

D N I	Wschód słońca		Zachód słońca		Długość dnia		Godz. na zegarze, gdy na komp. g. 12.		Ubyło dnia	Wschód księżycy		Zachód księżycy	
	god.	min.	god.	min.	god.	min.	god.	min.		godz.	min.	godz.	min.
1 Niedz.	5	11	6	47	13	36	12	0	godz. 3 min. 42.	0	34 r.	we dnie	
2 Ponied.	5	13	6	45	13	32	12	0		1	52 r.	we dnie	
3 Wtorek	5	15	6	43	13	28	11	59		3	13 r.	6 1 w.	
4 Środa	5	16	6	40	13	24	11	59		4	37 r.	6 18 w.	
5 Czwart.	5	18	6	38	13	20	11	59		we dnie		6 36 w.	
6 Piątek	5	20	6	36	13	16	11	58		we dnie		6 57 w.	
7 Sobota	5	21	6	34	13	13	11	58		we dnie		6 57 w.	
8 Niedz.	5	23	6	31	13	8	11	58	godz. 4 min. 11.	we dnie		7	22 w.
9 Ponied.	5	25	6	29	13	4	11	57		we dnie		7	54 w.
10 Wtorek	5	26	6	27	13	1	11	57		we dnie		8	38 w.
11 Środa	5	28	6	24	12	56	11	57		we dnie		9	34 w.
12 Czwart.	5	30	6	22	12	52	11	56		we dnie		10	42 w.
13 Piątek	5	31	6	19	12	48	11	56		we dnie		11	57 w.
14 Sobota	5	33	6	17	12	44	11	56		we dnie		0	18 r.
15 Niedz.	5	35	6	13	12	38	11	55	godz. 4 min. 38.	we dnie		1	15 r.
16 Ponied.	5	36	6	12	12	36	11	55		we dnie		2	31 r.
17 Wtorek	5	38	6	10	12	32	11	55		we dnie		3	45 r.
18 Środa	5	40	6	8	12	28	11	54		we dnie		4	57 r.
19 Czwart.	5	41	6	5	12	24	11	54		we dnie		6	9 r.
20 Piątek	5	43	6	3	12	20	11	54		5	57 w.	7	18 r.
21 Sobota	5	44	6	1	12	17	11	53		6	14 w.	we dnie	
22 Niedz.	5	46	5	58	12	12	11	53	godz. 5 min. 3.	6	35 w.	we dnie	
23 Ponied.	5	48	5	56	12	8	11	53		7	1 w.	we dnie	
24 Wtorek	5	49	5	54	12	5	11	52		7	34 w.	we dnie	
25 Środa	5	51	5	51	12	0	11	52		8	17 w.	we dnie	
26 Czwart.	5	53	5	49	11	56	11	52		9	11 w.	we dnie	
27 Piątek	5	55	5	47	11	52	11	51		10	16 w.	we dnie	
28 Sobota	5	56	5	44	11	48	11	51		11	28 w.	we dnie	
29 Niedz.	5	58	5	42	11	44	11	51	3 5 m.3	0	7 r.	we dnie	
30 Ponied.	6	0	5	40	11	40	11	50		0	46 r.	we dnie	

PLANETY	Dnia 16 września		
	wschód	zachód	Przejście przez połud.
	g. m.	g. m.	g. m.
Merkury.	6 25 r.	31 w.	0 31 w.
Venus.	8 49 r.	7 6 w.	1 59 w.
Mars.	4 56 r.	6 8 w.	11 33 r.
Jowisz.	4 27 r.	5 57 w.	11 13 r.
Saturn.	4 42 r.	6 8 w.	11 26 r.
Uranus.	9 3 w.	1 37 w.	5 23 r.

Odmiany księżycy.

- ☾ Now . . . . . d. 4 o god. 11 min. 36 wiecz.
- ☾ Pierwsza kwadra . d. 11 o god. 2 min. 40 wiecz.
- ☾ Pełnia . . . . . d. 19 o god. 3 min. 25 rano.
- ☾ Ostatnia kwadra . d. 27 o god. 7 min. 48 rano.

Księżyc na Równiku . . d. 5 o god. 11 rano.
 „ najbliżej ziemi d. 7 o god. 2 rano.
 „ na Równiku . . d. 18 o god. 1 wieczór.
 „ najdalej od ziemi d. 22 o god. 9 wieczór.

D N I		ŚWIĘTA KOŚCIOŁA RZYMSKO-KATOLICKIEGO.	ŚWIĘTA KOŚCIOŁA WSCHODNIO-KATOLICKIEGO.
1	Wtorek	Remigiusza Biskupa.	19 <i>Sent.</i> Trofima M.
2	Środa	Aniołów Stróżów.	20 Ewstafia W. M.
3	Czwartek *	Kandyda Męcz.	21 Kodrata Ap.
4	Piątek ☉ *	Franciszka Serafickiego.	22 Foki M.
5	Sobota	Placyda i Flawiany Panny.	23 Zacz. S. Joanna Krest.
6	NIEDZIELA	20 po Ś. N. M. P. Róż. Brunona.	24 N. 15 po Ś. Fekły M.
7	Poniedział.	Justyny P. M.	25 Ewfrosinii i Serhia P.
8	Wtorek	Brygidy Wdowy.	26 JOANNA BOHOŚL.
9	Środa	Dyonizego Biskupa Męcz.	27 Kalistrata M.
10	Czwartek ☽	Franciszka Borgiasza W.	28 Charitona Prep.
11	Piątek	Placydy Panny.	29 Kiriaka Prep.
12	Sobota	Maxymiliana Biskupa.	30 Hrihoria S. M.
13	NIEDZIELA	21 po Ś. Wincentego Kadłub.	1 <i>Okt.</i> N. 16 po Ś. POKR.
14	Poniedział.	Kalixta Pap. Męcz.	2 Kipriana S. M.
15	Wtorek	Jadwigi Wdowy i Teresy P.	3 Dionisia S. M.
16	Środa	Florentyna Biskupa.	4 Jerofeja S. M.
17	Czwartek *	Wiktora B.	5 Charitiny M. i 3 Świat.
18	Piątek ☺	Łukasza Ewangelisty.	6 Ftomy Ap.
19	Sobota	Piotra z Alkantary Wyzn.	7 Serhia M.
20	NIEDZIELA	22 po Ś. Ireney P.	8 N. 17 po Ś. Pełahii Prep.
21	Poniedział.	Urszuli P.	9 Jakowa Ap.
22	Wtorek	Korduli Panny M.	10 Ewlampia M.
23	Środa	Jana Kapistrana Wyzn.	11 Filipa Ap.
24	Czwartek	Rafała Archaniola.	12 Prowa M.
25	Piątek *	Kryspa i Kryspianina MM.	13 Karpa M. i Papity.
26	Sobota ☾	Ewarysta Papieża Męczen.	14 Nazaria M.
27	NIEDZIELA	23 po Ś. Jana Kant., Sabiny M.	15 N. 18 po Ś. Ewfimia.
28	Poniedział.	Szymona i Judy.	16 Łonhina M.
29	Wtorek	Narcyssa B., Euzebii P. M.	17 Ossyi Pror.
30	Środa	Zenobii M. i Zenobiusza B. M.	18 Łuki Ap.
31	Czwartek	† Wolfganga Biskupa.	19 Joila Pror.

D N I G A Ł O W E.

- * Dnia 3 (21 września) Rocznicą Urodzin J. C. W. W. X. *Pawła Alexandrowicza.*
- * Dnia 4 (22 września) Święto Orderu Ś-go Równu-Apostolskiego Xięcia Włodzimierza.
- * Dnia 17 (5) Rocznicą Urodzin J. C. W. W. X. *Maryi Alexandrówny* Córki Ich Cesarsko-Królewskiej Mości.
- * Dnia 25 (13) Rocznicą Urodzin J. C. W. W. X. *Michała Mikolajewicza.*

Słońce wstępuje w znak Niedźwiadka m. d. 23.

D N I	Wschód słońca		Zachód słońca		Długość dnia		Godz. na zegarze, gdy na kompa. g. 12.		Ubyło dnia	Wschód księżycy		Zachód księżycy	
	god.	min.	god.	min.	god.	min.	godz.	min.		godz.	min.	godz.	min.
1 Wtorek	6	1	5	37	11	36	11	50	god. 5 m. 35.	2	7 r.	we dnie	
2 Środa	6	3	5	35	11	32	11	50		3	31 r.		
3 Czwart.	6	5	5	33	11	28	11	49		4	57 r.		
4 Piątek	6	6	5	30	11	24	11	49		6	26 r.		
5 Sobota	6	8	5	28	11	20	11	49		7	57 r.	5	22 w.
6 Niedz.	6	10	5	26	11	16	11	48	godz. 6 min. 4.	we dnie		5	53 w.
7 Ponied.	6	12	5	23	11	11	11	48				6	33 w.
8 Wtorek	6	13	5	21	11	8	11	48				7	27 w.
9 Środa	6	15	5	19	11	4	11	47				8	33 w.
10 Czwart.	6	17	5	16	10	59	11	47				9	48 w.
11 Piątek	6	18	5	14	10	56	11	47	godz. 6 min. 31.	we dnie		11	5 w.
12 Sobota	6	20	5	12	10	52	11	47				11	43 w.
13 Niedz.	6	22	5	10	10	48	11	46				0	21 r.
14 Ponied.	6	24	5	8	10	44	11	46				1	35 r.
15 Wtorek	6	26	5	5	10	39	11	46				2	47 r.
16 Środa	6	27	5	3	10	36	11	46	godz. 7 min. 1	we dnie		3	57 r.
17 Czwart.	6	29	5	1	10	32	11	46				5	7 r.
18 Piątek	6	31	4	59	10	28	11	45				6	16 r.
19 Sobota	6	33	4	58	10	25	11	45		4	40 w.	we dnie	
20 Niedz.	6	34	4	55	10	21	11	45		5	5 w.	we dnie	
21 Ponied.	6	36	4	52	10	16	11	45	godz. 7 m 5.	5	36 w.		
22 Wtorek	6	38	4	50	10	12	11	45		6	16 w.		
23 Środa	6	40	4	48	10	8	11	45		7	5 w.		
24 Czwart.	6	42	4	46	10	4	11	44		8	5 w.		
25 Piątek	6	43	4	44	10	1	11	44	godz. 7 m 5.	9	14 w.	we dnie	
26 Sobota	6	45	4	42	9	57	11	44		10	27 w.		
27 Niedz.	6	47	4	40	9	53	11	44		11	44 w.		
28 Ponied.	6	49	4	38	9	49	11	44		0	23 r.		
29 Wtorek	6	51	4	36	9	45	11	44		1	3 r.		
30 Środa	6	53	4	34	9	41	11	44	godz. 7 m 5.	2	25 r.	we dnie	
31 Czwart.	6	54	4	32	9	38	11	44		3	50 r.		

PLANETY	Dnia 16 października		
	wschód	zachód	Przejście przez połud.
	g. m.	g. m.	g. m.
Merkury.	8 56 r.	5 29 w.	1 14 w.
Wenus.	10 25 r.	6 17 w.	2 22 w.
Mars.	4 49 r.	4 40 w.	10 46 w.
Jowisz.	3 4 r.	4 10 w.	9 39 r.
Saturn.	3 5 r.	4 15 w.	9 42 r.
Uranus.	7 4 w.	11 37 r.	3 24 r.

Odmiany księżycy.

- ☾ Now . . . . . d. 4 o god. 8 min. 20 rano.
- ☾ Pierwsza kwadra . d. 10 o god. 11 min. 33 wiecz.
- ☾ Pełnia. . . . . d. 18 o god. 8 min. 2 wiecz.
- ☾ Ostatnia kwadra . d. 26 o god. 11 min. 18 wiecz.

Księżyc na Równiku. . d. 2 o god. 11 wieczór.
 „ najbliższej ziemi d. 5 o god. 7 rano.
 „ na Równiku d. 15 o god. 3 wieczór.
 „ najdal. od ziemi d. 20 o god. 7 rano.
 „ na Równiku. . d. 30 o god. 6 wieczór.

D N I	ŚWIĘTA KOŚCIOŁA RZYMSKO-KATOLICKIEGO.	ŚWIĘTA KOŚCIOŁA WSCHODNIO-KATOLICKIEGO.
1	PIĄTEK	WSZYSTK. ŚWIĘTYCH.
2	Sobota ☉	<i>Dzień Zaduszny.</i> Wiktoryna.
3	NIEDZIELA	24 po Św. Huberta Biskupa.
4	Poniedział.	Karola Boromeusza B. W.
5	Wtorek	Zacharyasza i Elżbiety.
6	Środa	Leonarda Wyznawcy.
7	Czwartek	Willibrarda Biskupa W.
8	Piątek	Godefryda Biskupa W.
9	Sobota	Teodora Męczennika.
10	NIEDZ. ☽	25 po Ś. <i>Op. N. M. P.</i> Andrzeja.
11	Poniedział.	Marcina Biskupa.
12	Wtorek	5 Braci Pol. MM. i Marc. Pap.
13	Środa	Dydaka Wyznawcy.
14	Czwartek	Serapiona M. i Klementyna.
15	Piątek	Leopolda W. i Gertrudy P.
16	Sobota	Edmunda Biskupa.
17	NIEDZIE. ☺	26 po Ś. Salomei P., Stanis. K.
18	Poniedz. *	Maxyma Biskupa.
19	Wtorek	Elżbiety Królow. Węg. Wd.
20	Środa *	Felixa Walezyusza Wyznaw.
21	Czwartek	Ofiarowanie N. M. P.
22	Piątek	Cecylii Panny Męcz.
23	Sobota	Klemensa Papieża M.
24	NIEDZIELA	27 po Św. Jana od krzyża W.
25	Poniedz. ☾	Katarzyny P. M.
26	Wtorek	Piotra Alexandryjs. B. M.
27	Środa	Barlaama i Józefata Pust.
28	Czwartek	Rufa Męcz. i Mansweta B.
29	Piątek	Saturnina Męczennika.
30	Sobota	Andrzeja Apostoła.
20		<i>Okt.</i> Artemia W. M.
21		Ilariona W.
22		N. 19 po Ś. KAZ. BOŻ. M.
23		Jakowa Ap.
24		Arefy M.
25		Markiana M.
26		Dimitria W. M.
27		Nestora M.
28		Terentia i Paraskewy M.
29		N. 20 po Ś. Anastasii R.
30		Zinowia M.
31		Stachia Ap.
		1 <i>Noj.</i> Kosmy i Damiana.
		2 Akindina S. M.
		3 Josifa Prep.
		4 Joanikia Welik.
		5 N. 21 po Ś. Halaktiona M.
		6 Pawła isp.
		7 SS. 33 Muczen. w Melit.
		8 SOB. S. ARCH. MICH.
		9 Onisifora M.
		10 Erasta i Olimpa Ap.
		11 Miny M.
		12 N. 22 po Ś. Joanna Mil.
		13 Joanna Zlatoust.
		14 Filippa Ap.
		15 <i>1 den Posta.</i> Huria M.
		16 Matfeja Ap. i Ew.
		17 Hrihoria Neokesar.
		18 Platona i Romana M.

D N I G A Ł O W E.

* Dnia 18 (6) Rocznica Urodzin J. C. W. W. X. *Mikołaja Mikołajewicza* młodszego.

* Dnia 20 (8) Imieniny J. C. W. W. X. *Michała Mikołajewicza*, tudzież Święto wszystkich Cesar-
sko-Rossyjskich Orderów.

Słońce wstępuje w znak Strzelca ♏ d. 22.

D n i	Wschód słońca		Zachód słońca		Długość dnia		Godz. na zegarze, gdy na kompa. g. 12.		Ubyło dnia	Wschód księżycy		Zachód księżycy	
	god.	min.	god.	min.	god.	min.	godz.	min.		godz.	min.	godz.	min.
1 Piątek	6	56	4	30	9	34	11	44	god. 7 min. 24	5	19 r.	dnie	we
2 Sobota	6	58	4	29	9	31	11	44		6	50 r.		
3 Niedz.	7	0	4	27	9	27	11	44	godz. 7 min. 48.	8	21 r.	4	24 w.
4 Ponied.	7	2	4	25	9	23	11	44				5	13 w.
5 Wtorek	7	4	4	23	9	19	11	44				6	17 w.
6 Środa	7	5	4	21	9	16	11	44				7	31 w.
7 Czwart.	7	7	4	20	9	13	11	44				8	50 w.
8 Piątek	7	9	4	18	9	9	11	44	godz. 8 min. 10.	we	dnie	10	9 w.
9 Sobota	7	11	4	16	9	5	11	44				11	25 w.
10 Niedz.	7	13	4	15	9	2	11	44				0	1 r.
11 Ponied.	7	15	4	13	8	58	11	44				0	38 r.
12 Wtorek	7	16	4	11	8	55	11	44				1	49 r.
13 Środa	7	18	4	10	8	52	11	44	godz. 8 min. 29.	we	dnie	2	58 r.
14 Czwart.	7	20	4	8	8	48	11	45				4	7 r.
15 Piątek	7	22	4	7	8	45	11	45				5	16 r.
16 Sobota	7	24	4	6	8	42	11	45				6	24 r.
17 Niedz.	7	25	4	4	8	39	11	45	godz. 8 min. 40	we	dnie	7	31 r.
18 Ponied.	7	27	4	3	8	36	11	45				4	15 w.
19 Wtorek	7	29	4	2	8	33	11	45				5	2 w.
20 Środa	7	31	4	0	8	29	11	46				5	59 w.
21 Czwart.	7	32	3	59	8	27	11	46				7	5 w.
22 Piątek	7	34	3	58	8	24	11	46	godz. 8 min. 40	10	46 w.	we	dnie
23 Sobota	7	36	3	57	8	21	11	46				8	16 w.
24 Niedz.	7	37	3	56	8	19	11	47				9	30 w.
25 Ponied.	7	39	3	55	8	16	11	47				11	25 w.
26 Wtorek	7	41	3	54	8	14	11	47				0	4 r.
27 Środa	7	42	3	53	8	11	11	48	godz. 8 min. 40	1	24 r.	2	48 r.
28 Czwart.	7	44	3	52	8	8	11	48					
29 Piątek	7	45	3	51	8	6	11	48					
30 Sobota	7	47	3	50	8	3	11	49				4	15 r.
										5	45 r.		

Dnia 16 listopada

PLANETY	wschód		zachód		Przejście przez połud.
	g. m.	g. m.	g. m.	g. m.	
Merkury.	6 33 r.	3 53 w.	11 18 r.		
Wenus.	11 30 r.	6 27 w.	2 59 w.		
Mars.	4 43 r.	3 10 w.	10 0 r.		
Jowisz.	1 33 r.	2 16 w.	7 57 r.		
Saturn.	1 20 r.	2 18 w.	7 51 r.		
Uranus.	4 58 w.	9 25 r.	1 9 r.		

Odmiany księżycy.

- ☾ Now . . . . . d. 2 o god. 5 min. 27 wiecz.
 ☾ Pierwsza kwadra . d. 10 o god. 0 min. 8 rano.
 ☾ Pełnia . . . . . d. 17 o god. 2 min. 31 wiecz.
 ☾ Ostatnia kwadra . d. 25 o god. 0 min. 31 wiecz.

Księżyc najbliżej ziemi. d. 2 o god. 6 wieczór.
 „ na Równiku. . d. 11 o god. 12 w nocy.
 „ najdal. od ziemi d. 16 o god. 8 rano.
 „ na Równiku. . d. 26 o god. 2 wieczór.

D N I	ŚWIĘTA KOŚCIOŁA RZYMSKO-KATOLICKIEGO.	ŚWIĘTA KOŚCIOŁA WSCHODNIO-KATOLICKIEGO.
1 NIEDZIELA	1 Adw. Eligiusza Biskupa.	19 <i>Noj.</i> N. 23 po S. Awdia.
2 Poniedz. ☾	Bibianny Panny M.	20 Hrihoria Dekap.
3 Wtorek	Franciszka Xawerego Wyzn.	21 WCH. PR. BOHOR.
4 Środa	Barbary Panny Męcz.	22 Filimona Ap.
5 Czwartek	Sabby Opata, Piotra Chryzol.	23 Amfilochia i Mitrofana.
6 Piątek *	Mikołaja Biskupa M.	24 Ekateriny W. M.
7 Sobota	† Ambrożego B. Dokt. Kośc.	25 Klimenta Papy Rim.
8 NIEDZ. *	2 Adw. NIEP. POC. N. M. P.	26 N. 24 po S. Alipia Prep.
9 Poniedz. ☾	Leokadyi Panny M.	27 Jakowa Pr.
10 Wtorek	N. M. P. Loretański.	28 Stefana P. M.
11 Środa	Damazego Papieża Wyzn.	29 Paramona M.
12 Czwartek *	Synezjusza M. i Alexandra.	30 Andreja Ap. Perwozw.
13 Piątek	Łucyi Panny Męczenniczki.	1 <i>Dek.</i> Nauma Pror.
14 Sobota	Spirydyona Biskupa.	2 Awakuma Pror.
15 NIEDZIELA	3 Adw. Ireneusza M.	3 N. 25 po S. Sofonia Pror.
16 Poniedział.	Albiny P. M. i Euzeb. B. M.	4 Warwary W. M.
17 Wtorek ☾	Łazarza Biskupa.	5 Sawwy Osw.
18 Środa *	† Gracyana Biskupa.	6 S. NIKOŁAJA CZUD.
19 Czwartek	Faustyny Wd.	7 Amwrosia Ep.
20 Piątek	† Teofila Męczennika.	8 Patapia Prep.
21 Sobota	† Tomasza Apostoła.	9 Zacz. P. Bohor.
22 NIEDZIELA	4 Adw. Flawiana M., Zenona.	10 N. PRAOTEC. Miny M.
23 Poniedział.	Wiktoryi P. M.	11 Daniła Stolp.
24 Wtorek ☾	† <i>Wigilia.</i> Adama i Ewy.	12 Spiridona Czud.
25 ŚRODA	NARODZENIE CHRYSZT. P.	13 Jewstratia M.
26 CZWARTEK	SZCZEPANA I MĘCZEN.	14 Firsza M.
27 Piątek	Jana Ewangelisty.	15 Elewferia S. M.
28 Sobota	Młodzianków.	16 Ahheja Pror.
29 NIEDZIELA	PO N. CHR. P. Tomáša Kant.	17 N. PR. 2CHR. Danila Pror.
30 Poniedział.	Eugeniusza B.	18 Sewastiana M.
31 Wtorek ☾	Sylwestra Papieża.	19 Wonifatia M.

D N I G A Ł O W E.

- * Dnia 6 (24 listopada), Imieniny J. C. W. W. X. Katarzyny Michałówniej i Święto Orderu Ś. Katarzyny Wielk. Męcz.
- * Dnia 8 (26 listopada) Święto Orderu Ś. Jerzego Wielkiego Męczennika.
- * Dnia 12 (30 listopada) Święto Orderu Ś. Andrzeja Apostoła.
- * D. 18 (6) Imieniny J. C. W. Cesarzewicza W. X. MIKOŁAJA ALEXANDROWICZA, Następcy Tronu i J. C. W. W. X. Mikołaja Konstantynowicza i J. C. W. W. X. Mikołaja Michałowicza.

GRUDZIEŃ ma dni XXXI.

XXIX

Słońce wstęp. w znak **Koziorożca** ζ d. 21.—Przesilenie dnia z nocą.—Początek zimy.

D N I	Wschód słońca		Zachód słońca		Długość dnia		Godz. na zegarze, gdy na komp. g. 12.		Ubyło dnia	Wschód księżycy		Zachód księżycy	
	god.	min.	god.	min.	god.	min.	godz.	min.		godz.	min.	godz.	min.
1 Niedz.	7	48	3	50	8	2	11	49	godz. 8 min. 57.	8	29 r.	we dnie	
2 Ponied.	7	50	3	49	7	59	11	49				3	53 w.
3 Wtorek	7	51	3	48	7	57	11	50		we dnie		5	4 w.
4 Środa	7	53	3	48	7	55	11	50				6	24 w.
5 Czwart.	7	54	3	47	7	53	11	51				7	47 w.
6 Piątek	7	55	3	47	7	52	11	51				9	7 w.
7 Sobota	7	56	3	46	7	50	11	51				10	23 w.
8 Niedz.	7	58	3	46	7	48	11	52	godz. 9 min. 4.			11	36 w.
9 Ponied.	7	59	3	46	7	47	11	52		we dnie		0	11 r.
10 Wtorek	8	0	3	46	7	46	11	53				0	47 r.
11 Środa	8	1	3	45	7	44	11	53				1	56 r.
12 Czwart.	8	2	3	45	7	43	11	54				3	5 r.
13 Piątek	8	3	3	45	7	42	11	54				4	13 r.
14 Sobota	8	4	3	45	7	41	11	55				5	21 r.
15 Niedz.	8	5	3	45	7	40	11	55	godz. 9 min. 4. Stanowi sk o. Przybyło dnia g. 0 m. 5.			6	26 r.
16 Ponied.	8	6	3	46	7	40	11	56		we dnie		7	25 r.
17 Wtorek	8	7	3	46	7	39	11	56				8	15 r.
18 Środa	8	7	3	46	7	39	11	57				8	57 r.
19 Czwart.	8	8	3	46	7	38	11	57				we dnie	
20 Piątek	8	9	3	47	7	38	11	58					
21 Sobota	8	9	3	47	7	38	11	58					
22 Niedz.	8	10	3	48	7	38	11	59		9	52 w.	we dnie	
23 Ponied.	8	10	3	48	7	38	11	59		11	10 w.		
24 Wtorek	8	11	3	49	7	38	12	0		11	50 w.		
25 Środa	8	11	3	49	7	38	12	0		0	30 r.		
26 Czwart.	8	11	3	50	7	39	12	1		1	52 r.		
27 Piątek	8	12	3	51	7	39	12	1		3	17 r.		
28 Sobota	8	12	3	52	7	40	12	2		4	43 r.		
29 Niedz.	8	12	3	53	7	41	12	2		6	3 r.	we dnie	
30 Ponied.	8	12	3	54	7	42	12	3		7	12 r.		
31 Wtorek	8	12	3	55	7	43	12	3		8	67 r.		

PLANETY

Dnia 16 grudnia

	wschód		zachód		Przejście przez połud.
	g. m.		g. m.		
Merkury . .	6 48 r.		2 54 w.		10 51 r.
Wenus . . .	11 10 r.		7 35 w.		3 19 w.
Mars	4 40 r.		1 50 w.		9 16 r.
Jowisz . . .	11 52 w.		0 25 w.		6 10 r.
Saturn . . .	11 26 w.		0 23 w.		5 58 r.
Uranus . . .	2 40 w.		7 25 r.		11 9 w.

Odmiany księżycy.

☾	Nów	d. 2 o god. 3 min. 41 rano.
☾	Pierwsza kwadra . . .	d. 9 o god. 4 min. 34 rano.
☾	Pełnia	d. 17 o god. 9 min. 32 rano.
☾	Ostatnia kwadra . . .	d. 24 o god. 11 min. 15 wiecz.
☾	Nów	d. 31 o god. 3 min. 18 wiecz.
	Księżyc najbliżej ziemi. d.	1 o god. 6 rano.
	„ na Równiku . . .	d. 9 o god. 6 rano.
	„ najdal. od ziemi d.	18 o god. 3 wieczór.
	„ na Równiku . . .	d. 23 o god. 9 wieczór.
	„ najbliżej ziemi. d.	29 o god. 2 wieczór.

EWANGELIE NA WSZYSTKIE ŚWIĘTA W ROKU 1861.

- Na Nowy Rok. U Łukasza ś. w roz. 2: o obrzezaniu Chrystusa Pana.
- Trzech Króli. U Mateusza ś. w roz. 2: o ŚŚ. 3 Królach.
- N. 1. po 3 Królach. U Łuk. ś. w r. 2: o Chrystusie w 12 latach.
- N. 2 po 3 Królach. U Jana ś. w r. 2: o godach w Kanie Galilejskiej.
- N. Starozapustną. U Mateusza ś. w r. 20: o robotnikach w winnicy.
- Oczyszczenie N. Maryi Panny. U Łukasza ś. w r. 2: o przyniesieniu Chrystusa do kościoła Jerozolimskiego.
- Mięsopestną. U Łukasza ś. w r. 8: o nasieniu i roli.
- Zapustną. U Łukasza ś. w r. 18: Jezus przepowiada swą mękę.
- Popielec. U Mateusza ś. w r. 6: o poście.
- N. Wstępną. U Mateusza ś. w r. 4: o djabie, który kusił Jezusa.
- N. Suchą. U Mateusza ś. w r. 17: o przemienieniu się Jezusowem.
- N. Głuchą. U Łukasza ś. w r. 11: o wyrzucaniu czartów.
- N. Środopostną. U Jana ś. w r. 6, o nakarmieniu 5,000 ludzi.
- N. Białą. U Jana ś. w r. 8: o żydach chcących ukamienować Jezusa.
- N. Kwiet. U Mateusza ś. w r. 21: o wjeździe Chrystusa do Jerozolimy.
- W. Czwartek. U Jana ś. w r. 13: o wieczerzy Pańskiej.
- Wielki Piątek. Passya według Jana ś. w r. 18 i 19.
- N. Wielkanocną. U Marka ś. w r. 16: o zmartwychwstaniu Chrystusa P.
- Poniedz. Wielkanocy. U Łuk. ś. w r. 24: o dwóch uczniach Chrystusa idących do Emmaus.
- N. Przewodnią. U Jana ś. w r. 20: o pokazaniu się Chrystusa uczniom.
- Zwiastowanie N. Maryi Panny. U Łukasza ś. w roz. 1: o posłaniu Anioła Gabriel do Nazaret do N. Maryi Panny.
- N. 2 po Wielk. U Jana ś. w r. 10: o Chrystusie dobrym Pasterzu.
- N. 3 po Wielk. U Jana ś. w r. 16: o odejściu Chrystusa Pana do Ojca.
- N. 4 po Wielk. U Jana ś. w r. 16: o przyczynie odejścia Chrystusa.
- N. 5 po Wielk. U Jana ś. w r. 16: o skutkach prośby w Imię Jezusa.
- Ś. Stanisł. U Jana ś. w r. 10: o dobrym Pasterzu Chrystusie.
- Wniebowst. Pańskie. U Marka ś. w r. 16: o Wniebowstąp. Chrystusa.
- N. 6 po Wielk. U Jana ś. w r. 15: o przyjściu pociechy Ducha Ś-go.
- Zesłanie Ducha Ś. U Jana ś. w r. 14: o zesłaniu Ducha Ś-go.
- Poniedziałek Świąteczny. U Jana ś. w r. 3: o rozmowie Chrystusa z Nikodemem.
- Tróję ŚŚ. U Mateusza ś. w r. 28: o mocy danęj Chrystusowi.
- Boże Ciało. U Jana ś. w r. 6: o ciele i krwi Chrystusa.
- N. 2 po Świąt. U Łuk. ś. w r. 14: o wezwaniu na wielką wieczerzę.
- N. 3 po Świąt. U Łukasza ś. w r. 15: o zgubionej owcy i groszu.
- N. 4 po Świąt. U Łukasza ś. w r. 5: o obżytym Piotra połowie ryb.
- N. 5 po Świąt. U Mateusza ś. w r. 5: o sprawiedliwości i pojednaniu się z bratem.

- Na ŚŚ. Piotra i Pawła. U Mat. ś. w r. 16: o władzy danej ś. Piotrowi.
- N. 6 po Świąt. U Marka ś. w r. 8: o nakarmieniu 4,000 ludzi.
- N. 7 po Świąt. U Mateusza ś. w r. 7: o fałszywych prorokach.
- N. 8 po Świąt. U Łukasza ś. w r. 16: o niesprawiedliwym szafarzu.
- N. 9 po Świąt. U Łukasza ś. w r. 19: o zburzeniu Jerozolimy.
- N. 10 po Świąt. U Łukasza ś. w r. 18: o faryzeuszu i celniku.
- N. 11 po Świąt. U Marka ś. w r. 7: o głuchym i niemym.
- N. 12 po Świąt. U Łukasza ś. w r. 10: o rannym i Samarytanie.
- Wniebowzięcie N. M. P. U Łuk. ś. w r. 11: błogosławieni słuchający słowa Bożego.
- N. 13 po Świąt. U Łukasza ś. w r. 17: o uzdrowieniu 10 trędowatych.
- Narodzenie N. M. P. U Mateusza ś. w r. 1: Xiegi Rodzaju Jez. Chr.
- N. 14 po Świąt. U Mateusza ś. w r. 6: o służeńiu Bogu i mamonie.
- N. 15 po Świąt. U Łukasza ś. w r. 7: o wskrzeszeniu syna wdowy.
- N. 16 po Świąt. U Łukasza ś. w r. 14: o uzdrowieniu opuchłego.
- N. 17 po Świąt. U Mateusza ś. w r. 22: o miłości Boga i bliźniego.
- N. 18 po Świąt. U Mateusza ś. w r. 9: o uzdrowieniu paralityka.
- N. 19 po Świąt. U Mateusza ś. w r. 22: o wezwaniu na gody weselne.
- N. 20 po Świąt. U Jana ś. w r. 4: o chorym synu królewskim.
- N. 21 po Świąt. U Mat. ś. w r. 18: o dłużniku i złośliwym słudze.
- N. 22 po Świąt. U Mat. ś. w r. 22: o oddawaniu czynszowej monety.
- N. 23 po Świąt. U Mateusza ś. w r. 9: o wskrzeszeniu córki księcia.
- Wszystkich Świętych. U Mateusza ś. w r. 9: o tych, którzy są błogosławieni.
- Dzień Zaduszny. U Jana ś. w r. 5: o wskrzeszeniu umarłych.
- N. 24 po Świąt. U Mat. ś. w r. 8: o Jezusie i uczniach na morzu.
- N. 25 po Świąt. U Mat. ś. w r. 13: o kłakolu i pszenicy.
- N. 26 po Świąt. U Mat. ś. w r. 13: o ziarnie gorczyczném.
- N. 27 po Świąt. U Mat. ś. w r. 24: o sądzie ostatecznym.
- N. 1 Adwentu. U Łukasza ś. w r. 21: o znakach na niebie i ziemi.
- N. 2 Adw. i Niep. Pocz. N. M. P. U Mat. ś. w r. 1: Księgi rodzaju Jezusa Chrystusa.
- N. 3 Adwentu. U Jana ś. w r. 1: o poselstwie żydów do Jana.
- N. 4 Adwentu. U Łuk. ś. w r. 3: o Janie opowiadającym Chrzest.
- Narodzenie Chrystusa Pana. U Łukasza ś. w r. 2: o narodzeniu Chrystusa Pana.
- Ś. Szczepana I Męcz. U Mat. ś. w r. 23: o posyłaniu Proroków.
- Ś. Jana Ewang. U Jana ś. w r. 21: o naśladowaniu Chrystusa.
- Młodz. U Mateusza ś. w r. 2: o ucieczce do Egiptu i rzezi dziełtek w Betleem.
- N. po Narodz. Chr. P. U Łukasza ś. w r. 2: o proroctwie Symeona i Anny, stwierdzającym prawdziwe przyjsie Messyasza.

ROZKŁAD DNI NIEDZIELNYCH I ŚWIĄT UROCZYSTYCH W R. 1861.

Dnia	W STYCZNIU	Dnia	W LUTYM	Dnia	W MARCU
1	Wtorek, <i>Nowy Rok.</i>	2	Sobota, <i>Oczyszcz. N. M. P.</i>	3	Niedziela.
6	Niedziela, <i>Trzech Króli.</i>	3	Niedziela.	10	Niedziela.
13	Niedziela.	10	Niedziela.	17	Niedziela.
20	Niedziela.	17	Niedziela.	24	Niedziela.
27	Niedziela.	24	Niedziela.	31	Niedziela <i>Wielkanocna.</i>
4	Niedziel.	4	Niedziel.	5	Niedziel.
1	Święto uroczyste.	1	Święto uroczyste.		
Dnia	W KWIETNIU	Dnia	W MAJU	Dnia	W CZERWCU
1	Poniedziałek <i>Wielkanocny.</i>	5	Niedziela.	2	Niedziela.
7	Niedziela.	8	Środa, <i>Ś. Stanisława.</i>	8	Niedziela.
8	Poniedz., <i>Zwiazstow. N. M. P.</i>	9	Czwartek <i>Wnieb. Pańskie.</i>	16	Niedziela.
14	Niedziela.	12	Niedziela.	23	Niedziela.
21	Niedziela.	19	Niedziela <i>Zielonych Świątek.</i>	29	Sobota, <i>ŚŚ. Piotra i Pawła.</i>
28	Niedziela.	20	Poniedziałek <i>Ziel. Świątek.</i>	30	Niedziela.
		26	Niedziela, <i>Trójcy Świętej.</i>		
		30	Czwartek, <i>Boże Ciało.</i>		
4	Niedziel.	4	Niedziel.	5	Niedziel.
2	Święta uroczyste.	4	Święta uroczyste.	1	Święto uroczyste.
Dnia	W LIPCU	Dnia	W SIERPNIU	Dnia	WE WRZEŚNIU
7	Niedziela.	4	Niedziela.	1	Niedziela.
14	Niedziela.	11	Niedziela.	8	Niedziela, <i>Narodz. N. M. P.</i>
21	Niedziela.	15	Czwartek, <i>Wniebow. N. M. P.</i>	15	Niedziela.
28	Niedziela.	18	Niedziela.	22	Niedziela.
		25	Niedziela.	29	Niedziela.
4	Niedziel.	4	Niedziel.	5	Niedziel.
		1	Święto uroczyste.		
Dnia	W PAŹDZIERNIKU	Dnia	W LISTOPADZIE	Dnia	W GRUDNIU
6	Niedziela.	1	Piątek, <i>Wszystkich ŚŚ.</i>	1	Niedziela.
13	Niedziela.	3	Niedziela.	8	Niedz. <i>Niep. Pocz. N. M. P.</i>
20	Niedziela.	10	Niedziela.	15	Niedziela.
27	Niedziela.	17	Niedziela.	22	Niedziela.
		24	Niedziela.	25	Środa, <i>Narodzenie Chryst.</i>
				26	Czwartek, <i>Ś. Szczepana.</i>
				29	Niedziela.
4	Niedziel.	4	Niedziel.	5	Niedziel.
		1	Święto uroczyste.	2	Święta uroczyste.

W roku 1861 będzie Niedziel. . . . . 52.
 „ Świąt uroczystych. . . 13.

Razem dni Świątecznych. . . 65.

DNI GAŁOWYCH pierwszego rzędu. . . . . 9.
 tojest:

Dnia 13 Stycznia.
 „ 3 Marca.
 „ 29 Kwietnia.
 „ 3, 8 Sierpnia.
 „ 7, 11, 20 Września.
 „ 18 Grudnia.

DNI GAŁOWYCH drugiego rzędu. . . . . 30.

ŚWIĘTA UROCZYSTE ŻYDOWSKIE.

W MARCU.	
Dnia 26 Wtorek	} Święta Wielkanocne.
" 27 Środa	
W KWIETNIU.	
" 1 Poniedziałek	} Ostatnie Święta Wielkan.
" 2 Wtorek	
W MAJU.	
Dnia 15 Środa	} Zielone Świątki.
" 16 Czwartek	
WE WRZEŚNIU.	
Dnia 5 Czwartek	} Tiszry, Nowy Rok 5622.
" 6 Piątek	
" 14 Sobota. Sądny dzień.	} Kuczki.
" 19 Czwartek	
" 20 Piątek	} Ostatnie Święta Kuczek.
" 25 Środa	
" 26 Czwartek	

ROZKŁAD DNI NIEDZIELNYCH I ŚWIĄT UROCZYSTYCH W R. 1862.

Dnia	W STYCZNIU	Dnia	W LUTYM	Dnia	W MARCU
1	Środa. <i>Nowy Rok.</i>	2	Niedziela, <i>Oczyszc. N.M.P.</i>	2	Niedziela.
5	Niedziela.	9	Niedziela.	9	Niedziela.
6	Poniedziałek, <i>Trzech Króli.</i>	16	Niedziela.	16	Niedziela.
12	Niedziela.	23	Niedziela.	23	Niedziela.
19	Niedziela.			25	Wtorek, <i>Zwiast. N. M. P.</i>
26	Niedziela.			30	Niedziela.
	4 Niedziel.	4	Niedziel.	5	Niedziel.
	2 Święta uroczyste.			1	Święto uroczyste.
Dnia	W KWIETNIU	Dnia	W MAJU	Dnia	W CZERWCU
6	Niedziela.	4	Niedziela.	1	Niedziela.
13	Niedziela.	8	Czwartek, <i>Ś. Stanisława.</i>	8	Niedziela, <i>Zielone Świątki.</i>
20	Niedziela	11	Niedziela.	9	Poniedziałek <i>Świąteczny.</i>
21	Poniedziałek <i>Wielkanocna.</i>	18	Niedziela.	15	Niedziela, <i>Trójcy Świętej.</i>
27	Niedziela.	25	Niedziela.	19	Czwartek, <i>Boże Ciało.</i>
		29	Czwartek, <i>Wnieb. Pańskie.</i>	22	Niedziela.
				29	Niedz., <i>ŚŚ. Piotra i Pawła.</i>
	4 Niedziel.	4	Niedziel.	5	Niedziel.
	1 Święto uroczyste.	2	Święta uroczyste.	2	Święta uroczyste.
Dnia	W LIPCU	Dnia	W SIERPNIU	Dnia	WE WRZEŚNIU
6	Niedziela.	3	Niedziela.	7	Niedziela.
13	Niedziela.	10	Niedziela.	8	Ponied., <i>Narodzenie N.M.P.</i>
20	Niedziela.	15	Poniedział., <i>Wnieb. N. M. P.</i>	14	Niedziela.
27	Niedziela.	17	Niedziela.	21	Niedziela.
		24	Niedziela.	28	Niedziela.
		31	Niedziela.		
	4 Niedziel.	5	Niedziel.	4	Niedziel.
		1	Święto uroczyste.	1	Święto uroczyste.
Dnia	W PAŹDZIERNIKU	Dnia	W LISTOPADZIE	Dnia	W GRUDNIU
5	Niedziela.	1	Sobota, <i>Wszystkich ŚŚ.</i>	7	Niedziela.
12	Niedziela.	2	Niedziela.	8	Ponied., <i>Niepok.Poc.N.M.P.</i>
19	Niedziela.	9	Niedziela.	14	Niedziela.
26	Niedziela.	16	Niedziela.	21	Niedziela, <i>Narodzenie Chryst.</i>
		23	Niedziela.	25	Czwart., <i>S. Szczepana.</i>
		30	Niedziela.	26	Piątek, <i>S. Szczepana.</i>
				28	Niedziela.
	4 Niedziel.	5	Niedziel.	5	Niedziel.
		1	Święto uroczyste.	3	Święta uroczyste.

ŚWIĘTA UROCZYTE ŻYDOWSKIE.

W KWIETNIU.

Dnia 15	Wtorek	} Święta Wielkanocne.
" 16	Środa	
Dnia 21	Poniedział.	} Ostatnie Święta Wielkan.
" 22	Wtorek	

W CZERWCU.

Dnia 4	Wtorek	} Zielone Świątki.
" 5	Środa.	

WE WRZEŚNIU.

Dnia 25	Czwartek	} Tiszry, Nowy Rok 5623.
" 26	Piątek	

W PAŹDZIERNIKU.

" 4	Sobota, Sądny dzień.	} Kuczki,
" 9	Czwartek	
" 10	Piątek	
" 16	Czwartek	
" 17	Piątek	

Ostatnie Święta Kuczek.

W roku 1862 będzie Niedziel. . . . . 52.
 „ Świąt uroczystych. . 13.
 Razem dni świątecznych. . 65.
 DNI GALOWYCH pierwszego rzędu. . . . 9.
 to jest:

Dnia 13 Stycznia.
 „ 3 Marca.
 „ 29 Kwietnia.
 „ 3, 8 Sierpnia.
 „ 7, 11, 20 Września.
 „ 18 Grudnia.

DNI GALOWYCH drugiego rzędu . . . . 30.

ŚWIĘTA ŻYDOWSKIE W ROKU 1861.

W STYCZNIU.

- Dnia 5 Szabas.
- 12 Rozchodesz czyli I Szwat.
- 19 Szabas.
- 26 Szabas, Chamiszo-osor Be-szwat.

W LUTYM.

- 2, 9 Szabasy.
- 10 Rozchodesz Ador.
- 11 Rozchodesz czyli I Ador.
- 16 Szabas.
- 21 Post Estery.
- 23 Szabas.
- 24 Puryń czyli Zapusty.
- 25 Szu zan Puryń.

W MARCU.

- 2, 9 Szabasy.
- 12 Rozchodesz czyli I Nison.
- 16, 23 Szabasy.
- 26, 27 Pesach Święta Wielkanocne uroczyste.
- 30 Szabas.

W KWIETNIU.

- 1, 2 Ostatnie święta Wielkanocne uroczyste.
- 6 Szabas.
- 10 Rozchodesz Jor.
- 11 Rozchodesz czyli I Jor.
- 13 Szabas.
- 20, 27 Szabasy.
- 28 Lagbeomer dzień radosny.

W MAJU.

- 4 Szabas.
- 10 Rozchodesz czyli I Sywon.
- 11 Szabas.
- 15, 16 Szwuos czyli Zielone Świętki.
- 18, 25 Szabasy.

W CZERWCU.

- 1 Szabas.
- 8 Szabas, Rozchodesz Tamuz.
- 9 Rozchodesz czyli I Tamuz.
- 15, 22 Szabasy.
- 25 Szwuosor betamuz czyli Post obłężenia Jerozolimy.
- 29 Szabas.

W LIPCU.

- 3 Rozchodesz czyli I Aw.
- 6, 13 Szabasy.
- 16 Tyszebeaw czyli Post zburzenia świątyni w Jerozolimie.
- 20 Szabas.
- 22 Chamiszo-osor czyli dzień radosny.
- 27 Szabas.

W SIERPNIU.

- 3 Szabas.
- 6 Rozchodesz Elul.
- 7 Rozchodesz czyli I Elul.
- 10, 17, 24, 31 Szabasy.

WE WRZEŚNIU.

- 5 Rozchodesz Tyszy. Nowy rok 5622 od stworzenia świata.
- 6 Drugie święto Nowego Roku.
- 7 Szabas.
- 8 Post Gedalia.
- 14 Szabas Jomkipur. Sądny dzień.
- 19, 20 Sukos czyli święta uroczyste Kuczek.
- 21 Szabas.
- 25 Choszana czyli Święto Palm.
- 26, 27 Ostatnie święta uroczyste Kuczek.
- 28 Szabas, dzień radosny.

W PAŹDZIERNIKU.

- 4 Rozchodesz Marcheszwon.
- 5 Rozchodesz czyli I Marcheszwon.
- 12, 19, 26 Szabasy.

W LISTOPADZIE.

- 2 Szabas
- 3 Rozchodesz Kislew.
- 4 Rozchodesz czyli I Kislew.
- 9, 16, 23 Szabasy.
- 28 Chanuka czyli Pamiątka zwycięstwa Machabeuszów.
- 30 Szabas.

W GRUDNIU.

- 3 Rozchodesz Tebet.
- 4 Rozchodesz czyli I Tebet.
- 7 Szabas.
- 13 Post obłężenia Jerozolimy.
- 14, 21, 28 Szabasy.

ŚWIĘTA MAHOMETAŃSKIE W ROKU 1861.

W STYCZNIU.

- Dnia 3 Narodzenie się Fatymy córki Mahometa.
 — 13 Redszeb I, Zbudowanie Arki Noego.
 — 16 Noc tajemnic.

W LUTYM.

- 9 Mahomet otrzymuje władzę Proroka.
 — 10 Noc wniebowstąpienia.
 — 12 Szaban I.
 — 15 Narodzenie się Hussejna.
 — 27 Noc doświadczenia, w której Koran z nieba spuszczone, a anioł czyni ludzkie w wielką księgę światów zapisuje.
 — 28 Mekka została za Kaabę ogłoszona.

W MARCU.

- 13 Ramadan I, przez cały ten miesiąc trwa post we dnie.
 — 15 Księga dla Abrahama z nieba spuszczone.
 — 16 Koran dla świata przysłany.
 — 17 Księga Tora (pięć ksiąg Mojżesza) z nieba spuszczone.
 — 28 Ewangelia Jezusa Chrystusa dla świata przysłana.

W KWIETNIU.

- 6 Noc zachwycenia. Pierwsze objawienie Prorokowi udzielone. Cud rozdzielenia świata.
 — 8 Dzień żałoby na pamiątkę przegranej bitwy pod Wiedniem d. 12 wrześn. 1683 r. pod Kara Mustafą.
 — 12 Szewat I.
 — 12, 13, 14 Wielki Bejram czyli koniec postu Ramadan, największe święto u Turków.
 — 18 Śmierć Hamzy męczennika.
 — 27 Pamiątka pobicia Ohuda, którą Mahomet swemu pokoleniu przekazał.

W MAJU.

- 11 Dszul-Kade I, Mojżesz zalecił 30 dni postu.
 — 14 Siedmiu śpiących udało się do jaskini.

- Dnia 15 Abraham buduje Kaabę.
 — 17 Przejście Mojżesza przez Nil.

W CZERWCU.

- 10 Dszul-hedsze I.
 — 17 Objawienie, w którym Prorok pierwszy raz usłyszał głos Boga.
 — 19 Dzień ofiar, mały Bejram, jeżeli ten przypada w piątek, nazywa się Hadszul-Ekber, największy post ze wszystkich.
 — 27 Święto chrztu, w którym Mahomet urząd Kalifa odstąpił Alemu (tylko przez Persów obchodz.)

W LIPCU.

- 1 Święto pokoju.
 — 4 Oddanie pierścienia ubogiemu przez Alego.
 — 10 Moharem, Nowy rok 1278.
 — 19 Aszura czyli pamiątka zamordowania Hussejna im na persk.
 — 25 Jeruzalem ogłoszone za Kaabę, do której w czasie modlitwy obracają się twarzami.

W SIERPNIU.

- 8 Safar I.
 WE WRZEŚNIU.
 — 5 Święto trąb albo święto światów.
 — 6 Rebi-el-awwel.
 — 13 Medyna ogłoszona stolicą.
 — 16 Noc święta.
 — 17 Narodzenie się Mahometa.
 — 28 Śmierć Mahometa.

W PAŹDZIERNIKU.

- 6 Rebi-el-asz-r I.
 W LISTOPADZIE.
 — 4 Dszemadi-el-awwel I.
 — 11 Narodzenie się Alego.
 — 18 Śmierć Alego.
 — 23 Zdobycie Konstantynopola przez Mahometa II 1455 roku po Narodzeniu Chrystusa.

W GRUDNIU.

- 4 Dszemadi-el-aszer I, Anioł Gabryel pokazuje się Prorokowi.
 — 12 Narodzenie się Ebubekera siódmego Imana.
 — 23 Narodzenie się Fatymy córki Mahometa.

WYKAZ ALFABETYCZNY

Świątych i Świąt na rok 1861, z wyrażeniem dnia i miesiąca.

Ś W I Ę C I.

A.

Abdona Męczennika 30 lipca.
 Adama 24 grudnia.
 Adolfa Biskupa 17 czerwca.
 Adryana Męczennika 9 września.
 Agapita Męczennika 18 sierpnia.
 Agatona Papieża 10 stycznia.
 Albina Biskupa 1 marca.
 Alexandra M. w Rzymie 26 lutego.
 Alexandra Papieża 3 maja.
 Alexandra Męcz. w Alex. 12 grudnia.
 Alexego Wyznawcy 17 lipca.
 Alfonsa 22 października.
 Alfreda 3 lipca.
 Aloizego Gonzagi 21 czerwca.
 Ambrożego Biskupa 7 grudnia.
 Anastazego Męczennika 22 stycznia.
 Anastazego Papieża 27 kwietnia.
 Anatolinsza Biskupa 3 lipca.
 Andrzeja Apostoła 30 listopada.
 Andrzeja z Awelinu 10 listopada.
 Aniołów Stróżów 2 października.
 Antoniego Opata 17 stycznia.
 Antoniego Padewskiego 13 czerwca.
 Antonina Arcybiskupa 10 maja.
 Anzelma 21 kwietnia.
 Apollinara Biskupa 23 lipca.
 Apolloniusza Męcz. 18 kwietnia.
 Atanazego Biskupa 2 maja.
 Augusta Wyznawcy 3 sierpnia.
 Augustyna Biskupa 28 sierpnia.

B.

Barlaama 27 listopada.
 Barnaby Apostoła 11 czerwca.
 Bartłomieja Apostoła 24 sierpnia.
 Bazylego Biskupa 14 czerwca.
 Bedy Kapłana 27 maja.

Benedykta Opata 21 marca.
 Benona Biskupa 16 czerwca.
 Bernarda Opata 20 sierpnia.
 Bernarda Seneńskiego 20 maja.
 Błażeja Biskupa 3 lutego.
 Bogumiła 10 czerwca.
 Bonawentury Kardynała 14 lipca.
 Bonifacego Męczennika 14 maja.
 Bonifacego Biskupa 5 czerwca.
Boże Ciało 30 maja.
 Brunona Wyznawcy 6 października

C.

Celestyna 6 kwietnia.
 Celsa Męczennika 28 lipca.
 Cezaryusza Biskupa 27 sierpnia.
 Cypryana Biskupa 16 września.
 Cypryana Męczennika 25 września.
 Cyryaka Kapłana 16 marca.
 Cyryaka Męczennika 8 sierpnia.
 Cyrylla Męczennika 29 marca.
 Cyrylla Biskupa 9 lipca.
 Czesława Wyznawcy 20 lipca.
 Czterdziestu Męczenników 10 marca.
 Czterech Koronat w 8 listopada.

D.

Damazego Papieża 11 grudnia.
 Damiana Męczennika 27 września.
 Daniela Męczennika 3 stycznia.
 Daniela Proroka 21 lipca.
 Dawida Króla 30 grudnia.
 Dezyderyusza Biskupa 23 maja.
 Dominika Wyznawcy 4 sierpnia.
 Doroteusza Męczennika 28 marca.
 Dydaka Wyznawcy 13 listopada.
 Dyonizego Biskupa 8 kwietnia.
 Dyonizego Męcz. 9 października.
Dzień Zaduszny 2 listopada.

E.

Edmunda Biskupa 16 listopada.
Edwarda Króla 13 października.
Eliasz Proroka 20 lipca.
Eligiusza Biskupa 1 grudnia.
Emiliana Biskupa 11 września.
Engelberta 7 listopada.
Epifaniasza Biskupa 7 kwietnia.
Erazna Biskupa 3 czerwca.
Eucharysta Biskupa 20 lutego.
Eugeniusza 18 listopada.
Eustachiusza Męcz. 20 września.
Euzebiusza Męczennika 14 sierpnia.
Euzebiusza Biskupa 16 grudnia.
Ewarysta Papieża 26 października.
Ezechiela Proroka 10 kwietnia.

F.

Fabiana M. 20 stycznia.
Faustyna Męczennika 15 lutego.
Felicjana Biskupa 24 stycznia.
Felicjana Męczennika 9 czerwca.
Felixa Kapucyna 18 maja.
Felixa Papieża 30 maja.
Felixa Męczennika 30 sierpnia.
Felixa Walezyusza 20 listopada.
Ferdynanda Króla 30 maja.
Filipa Neryusza 26 maja.
Filipa Benicyusza 23 sierpnia.
Flawiana Męczennika 25 lutego.
Florentyna Biskupa 16 października.
Floryana Męczennika 4 maja.
Fortunata Męczennika 27 lutego.
Franciszka Borgiasza 10 październ.
Franciszka Salezego 29 stycznia.
Franciszka a Paulo 2 kwietnia.
Franciszka Serafickiego 4 październ.
Franciszka Xaw. Wyz. 3 grudnia.
Fryderyka Opat 5 marca.
Fulgencjusza Biskupa 1 stycznia.

G.

Gabryela Archaniola 18 marca.
Gaudentego Biskupa 12 lutego.
Gawła Opat 16 października.
Gerarda Biskupa 24 września.
Germana Biskupa 28 marca.
Gerwazego 19 czerwca.
Gotfreda (Bogumira) 13 stycznia.

Gracyana Biskupa 18 grudnia.
Grobu Chrystusowego 22 kwietnia.
Grzegorza Biskupa 4 stycznia.
Grzegorza Papieża 12 marca.
Grzegorza Bisk. Nazyanieński 9 maja.
Grzegorza Cudotwórcy 17 listopada.
Gustawa 2 sierpnia.
Gwidona Wyznawcy 12 września.

H.

Heliodora 3 lipca.
Henryka Cesarza 15 lipca.
Henryka 19 stycznia.
Hermenegilda Męcz. 13 kwietnia.
Hermogenesa 19 kwietnia.
Hieronima Dok. Koś. 30 września.
Higina Papieża M. 11 stycznia.
Hilarego 14 stycznia.
Hippolita 13 sierpnia.
Huberta Biskupa 3 listopada.
Hugona 1 kwietnia.

I.

Idziego Opat 1 września.
Ignacego Biskupa M. 1 lutego.
Ignacego Lojoli Wyznawcy 31 lipca.
Ildefonsa 23 stycznia.
Imienia Jezus 15 stycznia.
Innocentego Papieża 28 lipca.
Ireneusza Smyrneńskiego 25 marca.
Ireneusza Męczennika 15 grudnia.
Iwona Wyznawcy 19 maja.
Izajasza Proroka 6 lipca.
Izydora Biskupa 4 kwietnia.
Izydora Oracza 10 maja.

J.

Jacka Wyznawcy 22 sierpnia.
Jakóba Apostoła 1 maja.
Jakóba Apostoła 25 lipca.
Jana Jakmużnika 23 stycznia.
Jana Chryzostoma B. M. 27 stycznia.
Jana z Matty Wyznawcy 8 lutego.
Jana Bożego 8 marca.
Jana w Oleju 6 maja.
Jana Nepomucena 16 maja.
Jana Papieża 27 maja.
Jana Chrzciciela 24 czerwca.
Jana Męczennika 26 czerwca.

Jana Gwalberta 12 lipca.
 Jana z Dukli 11 lipca.
 Jana Kapistrana Wyzn. 23 październ.
 Jana Kantego 24 października.
 Jana od Krzyża 24 listopada.
 Jana Ewangelisty 27 grudnia.
 Januarysza Bisk. Mecz. 19 września.
 Jerzego Męczennika 24 kwietnia.
 Joachima Ojca N. M. P. 2 września.
 Jordana Wyznawcy 13 lutego.
 Józefata 27 listopada.
 Józefa Obl. N. M. P. 19 marca.
 Józefa Kalasantego Wyzn. 4 lipca.
 Józefa z Kopertynu 18 września.
 Judy Tadeusza Apostoła 28 paździer.
 Juliana Męczennika 27 stycznia.
 Juliana Męczennika 13 lutego.
 Juliana Męczennika 28 lutego.
 Juliusza Papieża 12 kwietnia.
 Justa Biskupa 2 września.
 Justyna Męczennika 17 września.
 Juwencyusza Męczennika 1 czerwca

K.

Kaja Męczennika 22 kwietnia.
 Kajeta a Wyznawcy 7 sierpnia.
 Kalixa Papieża 14 października.
 Kamilla Wyznawcy 18 lipca.
 Kandyda Męczennika 3 października
 Kanuta Króla 19 stycznia
 Karola w. Cesarza 28 stycznia.
 Karola Boromeusza 4 listopada.
 Kasjana Męczennika 13 sierpnia.
Katedry ś. Piotra w Rzymie 18 styczn.
Katedry ś. Pawła w Antyochii 22 lutego.
 Kazimierza Królewicza 4 marca.
 Kiliana Biskupa 8 lipca.
 Klemensa Papieża 23 listopada.
 Kleta Papieża 26 kwietnia.
 Konrada Wyznawcy 19 lutego.
 Konrada Biskupa 26 listopada.
 Konstantyna Wyznawcy 11 marca.
 Kosmy Męczennika 27 września.
 Kryspina i Kryspiniana 25 październ.
 Kwiryna Męczennika 30 marca.

L.

Lamberta 16 kwietnia.
 Larga Męczennika 8 sierpnia.
 Leandra B. W. 27 lutego.
 Leona I Papieża 11 kwietnia.
 Leona II Papieża 28 czerwca.
 Leonarda Wyznawcy 6 listopada.

Leopolda Margrabiiego 15 listopada.
 Longina Męczennika 15 marca.
 Lucyana Męczennika 7 stycznia.
 Ludgera Biskupa 26 marca.
 Ludomira 3 października.
 Ludwika Króla 25 sierpnia.

Ł.

Ładysława z Gielniowa 22 września.
 Łazarza Biskupa 17 grudnia.
 Łukasza Ewangelisty 18 październ.

M.

Macieja Apostoła 24 lutego.
 Makarego Opata 2 stycznia.
 Mamerta Biskupa 11 maja.
 Mansweta Biskupa 18 listopada.
 Marcella Papieża Mecz. 16 stycznia.
 Marcelliana Papieża 18 czerwca.
 Marcellina Papieża 26 kwietnia.
 Marcina Biskupa 11 listopada.
 Marcina Papieża 12 listopada.
 Marcyana Męczennika 17 kwietnia.
 Marka Ewangelisty 25 kwietnia.
 Marka Męczennika 24 marca.
 Marka z Rzymu Mecz. 18 czerwca.
 Mateusza Apostoła 21 września.
 Maurycego 22 września.
 Mauryliusza 13 września.
 Maxymiliana Bisk. 12 października.
 Maxymina Biskup 8 czerwca.
 Medarda Biskupa 8 czerwca.
 Michała Archaniola 29 września.
 Mikołaja z Tolentynu 10 września.
 Mikołaja Biskupa 6 grudnia.
 Mirona Męczennika 17 sierpnia.
 Młodzianków 28 grudnia.
 Modesta 15 czerwca.

N.

Narcyssa Biskupa 29 października.
Narodz. Chryst. P. 25 grudnia.
Nawrócenie ś. Pawła 25 stycznia.
 Nemezyusza Męczennika 19 grudnia.
 Nicefora Biskupa 13 marca.
 Nikodema Męczennika 15 września.
 Norberta Biskupa 6 czerwca.

O.

Oktawiana Męczennika 22 marca.
 Onufrego Pustelnika 12 czerwca.
Opieki ś. Józefa 21 kwietnia.

Opata Biskupa 4 czerwca.
Ottona Biskupa 2 lipca.

P.

Pafnucego Męczennika 19 kwietnia.
Pankracego 12 maja.
Paschalisa 17 maja.
Paschazego Biskupa 22 lutego.
Paulina Biskupa 22 czerwca.
Pawła Biskupa 22 marca.
Pawła Męczennika 26 czerwca.
Pawła i Pustelnika 15 stycznia.
Pawła Apostoła 29 czerwca.
Pięciu Braci Pol. M. 12 listopada.
Pięciu ran ś. Fran. 31 stycznia.
Piotra Nolaszki 31 stycznia.
Piotra Męczennika 29 kwietnia.
Piotra Celestyna 19 maja.
Piotra Apostoła 29 czerwca.
Piotra w Okowach 1 sierpnia.
Piotra z Alkantary 19 października.
Piusa Papieża 5 maja.
Placyda Męczennika 5 października.
Podwyż. ś. Krzyża 14 września.
Polieukta Męczennika 21 maja.
Polikarpa Bisk. Męcz. 26 stycznia.
Popielec 13 lutego.
Prokopa 5 lipca.
Prokula Męczennika 1 czerwca.
Prospera Biskupa 25 czerwca.
Protę Męczennika 11 września.
Protazego 19 czerwca.
Pryma Męczennika 9 czerwca.
Przemienienie Pańskie 6 sierpnia.
Przenies. ś. Kazimierza 7 sierpnia.
Przenies. ś. Wojciecha 20 październ.

R.

Rafała Archaniola 21 października.
Rajmunda Kardynała 31 sierpnia.
Remigiusza Biskupa 1 października.
Roberta Opata 7 czerwca.
Rocha Wyznawcy 16 sierpnia.
Romana Opata 28 lutego.
Romana Męczennika 9 sierpnia.
Romualda Opata 7 lutego.
Rozstanie Apostołów 15 lipca.
Rudolfa 17 kwietnia.
Rufa Męczennika 28 listopada.
Rupertę Biskupa 27 marca.
Ryszarda Biskupa 3 kwietnia.

S.

Sabby Opata 5 grudnia.
Sabina Wyznawcy 11 lipca.
Saturnina Męczennika 29 listopada.
Ściegie ś. Jana Chrzciciela 29 sierpnia.
Sebastjana Męczennika 20 stycznia.
Sennena Męczennika 30 lipca.
Serapiona Wyzn. Męcz. 14 listopada.
Serca Pana Jezusa 7 czerwca.
Sergiusza Męczennika 24 lutego.
Serwacego Biskupa 13 maja.
Seweryna Opata 8 stycznia.
Siedmiu braci syn. Felicyty 10 lipca.
Sotera Papieża 22 kwietnia.
Spirydyona Biskupa 14 grudnia.
Stanisława Biskupa 8 maja.
Stanisława Kostki 18 listopada.
Stefana Króla Węgiers. 2 września.
Sulpicyusza Męczennika 20 kwietnia.
Sygryda Biskupa 25 lutego.
Sylweryusza 20 czerwca.
Sylwestra Papieża 31 grudnia.
Sylwina Biskupa 17 lutego.
Symforyana Męczen. 22 sierpnia.
Synazyusza Męczen. 12 grudnia.
Sxta Papieża 28 marca.
Szczepana i Męczen. 26 grudnia.
Szymona z Lipnicy 18 lipca.
Szymona Apostoła 28 października.

T.

Tacyana Męczennika 16 marca.
Tadeusza Apostoła 28 października.
Telesfora Papieża Męcz. 5 stycznia.
Teobalda Pustelnika 1 lipca.
Teodora Męczennika 9 listopada.
Teodora Zakonnika 7 stycznia.
Teodoryka 1 lipca.
Teodozjusza W. 11 stycznia.
Teofila Męczen. 6 lutego.
Teofila Biskupa 27 kwietnia.
Teofila Męczennika 20 grudnia.
Tomasza z Akwinu 7 marca.
Tomasza z Villanova 18 września.
Tomasza Apostoła 21 grudnia.
Tomasza Kaptuaryjskiego 29 grudnia.
Trójcy Śś. 26 maja.
Trzech Króli 6 stycznia.
Tyburcyusza M. 14 kwietnia.
Tymoteusza Biskupa 24 stycznia.
Tymoteusza Męczennika 24 marca.
Tytusa Męczennika 4 stycznia.

U.

Ubalda Biskupa 16 maja.
Urbana 25 maja.

W.

Wacława Króla 28 września.
Walentego Kapi. Męcz. 14 lutego.
Waleryana 14 kwietnia.
Wawrzyńca Męczennika 10 sierpnia.
Wenantego Męczennika 18 maja.
Wielkanoc 31 marca.
Wiktora 17 września.
Wiktoryna Męczennika 6 marca.
Wiktoryna Biskupa 5 września.
Wiktoryna Biskupa Męcen. 2 listop.
Wilhelma Arcybiskupa 10 stycznia.
Wilhelma Opata 6 kwietnia.
Wilhelma Księcia 28 maja.
Willibalda Biskupa 7 lipca.
Wincentego Ferreryusza Wyzn. 5 kw.

Wincentego a Paulo 19 lipca.
Wincentego Kadłubka 7 październ.
Wita 15 czerwca.
Witalisa Męczennika 28 kwietnia.
Władysława Króla 27 czerwca.
Władysława z Gielniowa 26 wrześn.
Wniebowstap. Pań. 9 maja.
Wojciecha Bisk. Męcz. 23 kwietnia.
Wolfganga Bisk. 31 października.
Wszystkich Święt. 1 listopada.

Z.

Zacharyasza Proroka 6 września.
Zacharyasza Papieża 5 listopada.
Zefiryna Papieża 26 sierpnia.
Zenona Żołnierza 22 grudnia.
Zesłanie Ś. Ducha 19 maja.
Znalezienie Ś. Krzyża 3 maja.
Zygmunta Króla 2 maja.

Ś W I Ę T E.

A.

Adelajdy 16 grudnia.
Agaty Panny Męczenniczki 5 lutego.
Agnieszki Panny Męcz. 21 stycznia.
Agrypiu 23 czerwca.
Amalii Księżnej 10 lipca.
Amelii Panny 2 marca.
Anastazyi Panny 2⁵ grudnia.
Anatolii Męczenniczki 9 lipca.
Angeli 30 marca.
Anny Matki N. M. P. 26 lipca.
Antoniny 1 marca.
Apolonii Panny Męcz. 9 lutego.
Aurelii Panny 25 września.

B.

Balbiny Panny 31 marca.
Barbary Panny 4 grudnia.
Benigny Panny 19 sierpnia.
Bibianny Panny 2 grudnia.
Bony Panny 24 kwietnia.
Bronisławy 18 sierpnia.
Brygidy Panny 1 lutego.
Brygidy Wdowy 8 października.

C.

Cecylii Panny Męcz. 22 listopada.

D.

Domicelli Panny 7 maja.
Dominiki Panny 6 lipca.

Doroty Panny M. 6 lutego
Dygny 11 sierpnia.

E.

Eleonory Panny 21 lutego.
Elżbiety Wdowy 8 lipca.
Elżbiety Panny 5 listopada.
Elżbiety Królowej 19 listopada.
Emilianny 5 stycznia.
Emilii 30 czerwca.
Eufemii Panny 16 września.
Eufrozyny Męczenniczki 3 września.
Eufrozyny Panny 11 lutego.
Eulalii Panny 10 grudnia.
Euzebiei P. 29 października.
Ewy 24 grudnia.

F.

Flawii Panny 5 października.
Florentyń Męcen. 17 października.
Franciszki Wdowy 9 marca.

G.

Gaudencyi Panny 30 sierpnia.
Genowefy Panny 3 stycznia.
Gertrudy Panny 17 marca.

H.

Heleny Cesarzowej 2 marca.
Heleny Królowej 21 maja.
Honoraty Panny 12 stycznia.

I.

Idy Panny 13 kwietnia.

Imienia Maryi 9 września.

Ireny Panny 20 października.

Izabelli Królowej 3 września.

J.

Jadwigi Wdowy 15 października.

Joanny Wdowy 24 maja.

Joanny Fremiot 21 sierpnia.

Jowity Męczenniczki 15 lutego.

Juliany Panny 16 lutego.

Julii Panny Męczenniczki 22 maja.

Justyny Panny Męczenniczki 7 paźdz.

K.

Karoliny 5 lipca.

Kassylidy 15 kwietnia.

Katarzyny Szwedzkiej 23 marca.

Katarzyny Seneskiej 30 kwietnia.

Katarzyny Panny Męcz. 25 listopada.

Klary Panny 12 sierpnia.

Klotyldy Królowej 3 czerwca.

Kolety Panny 6 marca.

Konstancyi Panny Męcz. 18 lutego.

Korduli Panny 22 października.

Kornelii Męczenniczki 31 marca.

Krystyny Panny 21 lipca.

Kunegundy Cesarzowej 3 marca.

Kunegundy Król. Polskiej 29 lipca.

L.

Leokadyi Panny 9 grudnia.

Lucyny Panny 30 czerwca.

Lucyny Męczenniczki 17 października.

Ludwiki Panny 15 kwietnia.

Ł.

Łucyi Panny 13 grudnia.

M.

Magdaleny 25 maja i 22 lipca.

Małgorzaty Król. Węgiers. 13 lipca.

Małgorzaty Król. Szkoc. 10 czerwca.

Marcelli Wdowy 31 stycznia

Marcyanny Panny Męcz. 9 stycznia.

Marty Panny 29 lipca.

Martyny Panny 30 stycznia.

Maryi Kleofy 9 kwietnia.

Maryi Magdaleny we Flor. 25 maja.

Maryi Magdaleny w Jeroz. 22 lipca.

Matyldy Królowej 14 marca.

Moniki Wdowy 4 maja.

N.

Narodz. N. M. P. 8 września.

Natalii Panny 27 lipca.

Nawiedzenie N. M. P. 2 lipca.

N. M. P. Anielskiej 2 sierpnia.

N. M. P. Bolesnej 22 marca.

N. M. P. Loretańskiej 10 grudnia.

N. M. P. Różańcowej 6 października.

N. M. P. Śnieżnej 5 sierpnia.

N. M. P. Szkaplerznej 16 lipca.

Niep. Pocz. N. M. P. 8 grudnia.

O.

Oczysz. N. M. P. 2 lutego.

Ofiarowanie N. M. P. 21 listopada.

Olimpii 26 marca.

Opieki N. M. P. 11 listopada.

P.

Patrycyi Męczenniczki 13 marca.

Pauliny Wdowy 26 stycznia.

Pelagii Panny 11 lipca.

Petronelli 31 maja.

Placydy Panny 11 października.

Praxedy Panny 21 lipca.

Pryski Panny 18 stycznia.

Pulcheryi Męczenniczki 7 lipca

Pulcheryi Panny 10 września.

R.

Reginy Panny 7 września.

Romony Panny 23 lutego.

Rozalii Panny 4 września.

Róży Panny 6 października.

Rufiny Panny 31 sierpnia.

S.

Sabiny Męcz. 27 października

Salomei Panny 17 listopada.

Scholastyki Panny 10 lutego

Serafiny Panny 29 lipca.

T.

Tekli Panny 23 września.

Teodory Męczenniczki 1 kwietnia.

Teodozyi Panny M. 29 maja.

Teressy Panny 15 października.

U.

Urszuli Panny 21 października.

W.

Waleryi Męczenniczki 5 czerwca.

Waleryi Panny 9 grudnia.

Weroniki Panny 13 stycznia.

Weroniki Panny 4 grudnia.

Wikt ryi Panny 23 grudnia.

Wniebowz N. M. P. 15. sierpn

Z.

Zaślubienie N. M. P. 23 stycznia.

Zenobii Panny 30 października.

Zuzanny Panny Męcz. 11 sierpnia.

Zwiastow. N. M. P. 8 kwietnia

PRAWIDŁA

PRZENOSZENIA ŚWIĄT RUCHOMYCH,

W KALENDARZU RZYMSKO-KATOLICKIM.

Na Koncylium Nicejskiem przyjęto, ażeby Wielkanoc obchodzoną była w pierwszą niedzielę, następującą po pełni księżyca po równonocy wiosennej. Ponieważ ta niedziela nie co rok na ten sam dzień powraca, wynika stąd, że święta, które w stałym oddaleniu od Wielkanocy przypadać powinny, muszą się razem z nią przenosić, i dlatego świętami ruchomymi się zowią.

Wielkanoc przypaść może najwcześniej dnia 22 marca, jak to było w roku 1818. Najpóźniej dnia 25 kwietnia, jak będzie w roku 1886, w którym na dzień świętego Marka przypadnie Wielkanoc, na dzień świętego Antoniego Zielone Świątki, a na dzień św. Jana Chrzciciela, Boże Ciało.

Czterdziestego dnia po Wielkanocy przypada Wniebowstąpienie Pańskie.

Dnia pięćdziesiątego Zielone Świątki.

W tydzień po nich, w niedzielę, obchodzi się uroczystość Trójcy Świętej.

We czwartek po niej, Boże Ciało.

Gdy na dzień 8 maja przypada Wniebowstąpienie Pańskie, jak to było w roku 1823, uroczystość św. Stanisława przenosi się nazajutrz.

Suche dni przypadają co kwartał we środy, piątki i soboty, cztery razy do roku.

Pierwsze, po niedzieli 3-jej Adwentu.

Drugie, po niedzieli 1-jej Wielkiego postu.

Trzecie, po niedzieli Zielonych Świątek.

Czwarte, po Podwyższeniu świętego Krzyża, które przypada dnia 14 września.

Krzyżowe dni przypadają: w poniedziałek, wtorek i środę po 5-jej niedzieli od Wielkanocy, to jest w trzech dniach poprzedzających Wniebowstąpienie Pańskie.

Jeśli jakie święto, mające swoją wilią, przypada w poniedziałek, wilia do niego obchodzi się w poprzedzającą sobotę,

nie zaś w niedzielę. Naprzykład Wilia do Bózego Narodzenia, przypadającego w poniedziałek, obchodzi się w sobotę, jak w r. 1854.

Boże Narodzenie zawsze jest dniem mięsnym, chociażby przypadało w dzień postny; inne zaś uroczystości, gdyby przypadły w dzień postny, nie uwalniają od postu.

W roku zwyczajnym św. Maciej przypada na dzień 24 lutego, w roku przestępnym na dzień 25 lutego.

Jeśli dzień zaduszny przypadnie w niedzielę, jak to miało miejsce w roku 1851, wtedy zaduszki przenoszą się nazajutrz, to jest na poniedziałek, czyli na dzień 3 listopada.

Jeśli Zwiastowanie N. Maryi Panny, zwykle dnia 25 marca przypadające, nie dochodząc Kwietnięj Niedzieli, zbiega się z jaką niedzielą Wielkiego postu, jak to było w latach 1838 i 1849; wtedy z niedzieli przenosi się nazajutrz, to jest na poniedziałek. Jeśli zaś dzień 25 marca przypada w ciągu tygodnia, czyli w dzień powszedni Wielkiego postu, byle przed Kwietnią niedzielą: wtedy uroczystość Zwiastowania obchodzi się w swoim właściwym dniu, to jest 25 marca. Gdy zaś to święto zbiega się z niedzielą Kwietnią, lub gdy przypada w Wielkim Tygodniu, albo w tygodniu po Wielkanocy, wtedy przenosi się na poniedziałek po Przewodnięj niedziel.

Święta Katarzyna (25 listopada) Advent zaczyna.

Święty Andrzej (30 listopada) jeszcze mędrzej.

Jakoż jeżeli dzień 30 listopada, czyli św. Andrzeja przypada w niedzielę, ta niedziela jest pierwszą Adventu. Jeżeli św. Andrzeja przypadnie w dzień powszedni, wtedy ta z dwóch niedziel uważa się za pierwszą Adventową, która jest bliższą świętego Andrzeja, to jest niedziela idąca po dniu 26 listopada.

Rok kościelny zaczyna się z pierwszą niedzielą Adventu.

Niedziel adventowych jest cztery, chociaż Adventu nie zawsze bywa cztery tygodnie.

Po Trzech Królach, rachują się niedziele liczbami w tym porządku, jak po sobie następują; niedziel tych bywa więcéj lub mniej, podług tego jak Wielkanoc przypada późniéj lub wcześniéj.

Tymże porządkiem liczą się niedziele Wielkiego postu, niedziele po Wielkanocy i niedziele po Zielonych Świątkach aż do Adventu.

Poczynając od sierpnia włącznie, aż do Adventu, niedziele w miesiącach: sierpniu, wrześniu, październiku i listopadzie, oznaczają się liczbą porządkową.

Pierwszą niedzielę jakiego miesiąca nazywamy tę, która przypada na pierwszy dzień tego miesiąca, albo tę z dwóch, która jest bliższą dnia pierwszego; np. z dwóch niedziel w 1852 roku, z których jedna przypadła dnia 29 sierpnia, a druga d. 5 września, poprzedzająca była niedzielą pierwszą września, jako bliższą dnia pierwszego.

W drugą niedzielę maja, obchodzi się N. M. P. Łaskawej

W pierwszą niedzielę października, obchodzi się N. Panny Maryi Różańcowej.

W drugą niedzielę października, przypada św. Wincentego Kadłubka.

W czwartą niedzielę października, św. Jana Kantego.

W drugą niedzielę listopada obchodzi się Opieki N. M. P.

W drugą niedzielę po Trzech Królach obchodzi się święto Imienia Jezus.

W drugą niedzielę po Wielkanocy, obchodzi się święto Grobu Chrystusowego.

W trzecią niedzielę po Wielkanocy, Opieki św. Józefa.

W piątek przed niedzielą Kwietnią, obchodzi się święto Siedmiu Bolesci N. Maryi Panny.

Nazajutrz po Oktawie Bożego Ciała, obchodzi się święto Serca Jezusowego.

W niedzielę po dniu 23 lipca obchodzi się św. Kunegundy.

W niedzielę po Oktawie św. Piotra i Pawła, przypada św. Jana z Dukli.

W niedzielę po Wniebowz. N. M. P., przypada św. Jacka.

W niedzielę drugą po Oktawie Wniebowzięcia N. Maryi Panny, bywa św. Joachima.

W niedzielę po Narodzeniu N. Maryi Panny, przypada święto Imienia N. Maryi Panny.

W niedzielę najbliższą po św. Mateuszu (to jest po dniu 21 września), bywa św. Ładysława z Gielniowa.

W niedzielę po dniu 12 listopada, obchodzi się święto św. Stanisława Kostki.

Diecezya kujawsko-kaliska obchodzi uroczyscie św. Józefa Oblubieńca, dnia 19 marca, a nie świętuje św. Stanisława dnia 8 maja.

Diecezya podlaska świętuje w dzień Apostołów Szymona i Judy Tadeusza, dnia 28 października.

Część litewska diecezji augustowskiej obchodzi uroczyscie dzień św. Kazimierza dnia 4 marca.

WYMIARY ŚWIATA SŁONECZNEGO.

PLANETY	ŚREDNICA		Wielkość w porównaniu z ziemią	Masa, biorąc masę ziemi za jedność	Powierz- chnia w milio- nach mil kwadr.
	Biorąc śre- dnicę ziemi za jedność	W milach geografi- cznych			
Słońce. . ☉	112.06	192631	1407124	359551	116573
Merkury ♀	0.391	672	0.060	1 : 13.53	1.4
Wenus. . ♀	0.985	1693	0.957	1 : 1.08	8.8
Ziemia. . ♂	1	1719	1	1	9.3
Mars. . . ♂	0.519	892	1.4	1 : 7.45	2.5
Jowisz. . ♃	11.225	19251	1414.2	343.12	1181.6
Saturn. . ♄	9.022	15509	734.8	102.68	755.6
Uranus. . ♅	4.344	7873	82.0	14.44	176.1
Neptun. . ♆	5.28	9076	147.3	24.81	264.5
Księżyc. ☾	0.264	454	0.02	1 : 81.24	0.7

PLANETY	ŚREDNIA ODLEGŁOŚĆ OD SŁOŃCA		Czas obrotu około swej osi			Czas obiegu naoko- ło słońca		Pochyłość drogi względem ekliptyki
	Biorąc od- legł. ziemi za jedność	W milio- nach mil geogr.	dni	god.	min.	lat	dni	
Słońce. . ☉	—	—	25	12			—	—
Merkury ♀	0.38709	8	1	0	5		88	7° 0 6'
Wenus. . ♀	0.72333	15		23	21		225	3 23 28
Ziemia. . ♂	1	20 $\frac{2}{3}$		23	56		365.25637	—
Mars. . . ♂	1.52369	31 $\frac{1}{2}$	1	0	37		1 322	1 51 6
Jowisz. . ♃	5.20277	107 $\frac{1}{2}$		9	55		11 315	1° 18 52
Saturn. . ♄	9.53885	197		10	29		29 167.	2 29 36
Uranus. . ♅	19.18239	396 $\frac{1}{2}$		—			84 6	0 46 28
Neptun. . ♆	30.03628	621		—			164 225	1 46 59

ASTEROIDY CZYLI MAŁE PLANETY TELESKOPOWE
MIEDZY MARSEM I JOWISZEM KRAŻĄCE, ODKRYTE W TERAŹNIEJSZYM WIEKU.

Nr.	PLANETA	EPOKA ODKRYCIA		MIEJSCE	Przez ASTRONOMA
		Dzień i miesiąc	Rok		
1	Ceres.	1 stycznia . .	1801	Palermo. . . .	Piazzi.
2	Pallas	28 marca . . .	1802	Bremen.	Olbers.
3	Juno	1 września . .	1804	Lilienthal. . . .	Harding.
4	Westa	29 marca . . .	1807	Bremen.	Olbers.
5	Astrea	8 grudnia . . .	1845	Driesen.	Hencke.
6	Hebe.	1 lipca.	1847	Driesen.	Hencke.
7	Iris.	13 sierpnia . .	1847	Londyn.	Hind.
8	Flora.	18 październ. .	1847	Londyn.	Hind.
9	Metis.	26 kwietnia . .	1848	Markre-Castle.	Graham.
10	Higea.	12 kwietnia . .	1849	Neapol.	Gasparis.
11	Parthenope.	11 maja.	1850	Neapol.	Gasparis.
12	Wiktorya. . .	13 września . .	1850	Londyn.	Hind.
13	Egeria	2 listopada. . .	1850	Neapol.	Gasparis.
14	Irene.	19 maja.	1851	Londyn.	Hind.
15	Eunomia . . .	29 lipca.	1851	Neapol.	Gasparis.
16	Psyche.	17 marca	1852	Neapol.	Gasparis.
17	Thetis	17 kwietnia . .	1852	Bilk.	Luther.
18	Melpomena.	24 czerwca . . .	1852	Londyn.	Hind.
19	Fortuna . . .	22 sierpnia . . .	1852	Londyn.	Hind.
20	Massilia. . .	19 września . .	1852	Marsylia	Chacornac.
21	Luthetia . . .	15 listopada. . .	1852	Paryż.	Goldsmidt.
22	Kalliope . . .	16 listopada. . .	1852	Londyn.	Hind.
23	Thalia	15 grudnia . . .	1852	Londyn.	Hind.
24	Themis. . . .	5 kwietnia . . .	1853	Neapol.	Gasparis.
25	Phoece. . . .	6 kwietnia . . .	1853	Marsylia	Chacornac.
26	Proserpina . .	5 maja.	1853	Bilk.	Luther.
27	Euterpe. . . .	8 listopada. . .	1853	Londyn.	Hind.
28	Bellona. . . .	1 marca	1854	Bilk.	Luther.
29	Amphitrite . .	1 marca	1854	Londyn.	Marth.
30	Urania	22 lipca.	1854	Londyn.	Hind.
31	Euphrosina . .	1 październ. . .	1854	Waszyngton. . .	Ferguson.
32	Pomona. . . .	27 październ. .	1854	Paryż.	Goldsmidt.
33	Polymnia. . .	28 październ. .	1854	Paryż.	Chacornac.
34	Circe.	6 kwietnia . . .	1855	Paryż.	Chacornac.
35	Leukothea . .	19 kwietnia . . .	1855	Bilk.	Luther.
36	Atalantha. . .	5 październ. . .	1855	Paryż.	Goldsmidt.

Nr.	PLANETA	EPOKA ODKRYCIA		MIEJSCE	Przez ASTRONOMA
		Dzień i miesiąc	Rok		
37	Fides. . . .	6 października.	1855	Bilk	Luther.
38	Leda. . . .	12 stycznia . .	1856	Paryż.	Chacornac.
39	Letitia . . .	8 lutego . . .	1856	Paryż.	Chacornac.
40	Harmonia. .	31 marca . . .	1856	Paryż.	Goldsmidt.
41	Daphne. . .	22 maja. . . .	1856	Paryż.	Goldsmidt.
42	Isis.	28 maja. . . .	1856	Oxford	Pogson.
43	Ariadne . .	16 kwietnia. .	1857	Oxford	Pogson.
44	Nysa.	27 maja. . . .	1857	Paryż.	Goldsmidt.
45	Eugenia . .	26 czerwca . .	1857	Paryż.	Goldsmidt.
46	Hestia . . .	16 sierpnia . .	1857	Oxford	Pogson.
47	Agle	15 września. .	1857	Bilk.	Luther.
48	Pales. . . .	19 września. .	1857	Paryż.	Goldsmidt.
49	Doris. . . .	19 września. .	1857	Paryż.	Goldsmidt.
50	Virginia . .	19 października.	1857	Bilk	Luther.
51	Nemausa . .	24 stycznia . .	1858	Nimes.	Luther.
52	Europa. . .	2 lutego . . .	1858	Paryż.	Goldsmidt.
53	Calypso. . .	4 kwietnia. . .	1858	Bilk.	Luther.
54	Alexandra .	10 września. .	1858	Paryż.	Goldsmidt.
55	Pandora . .	10 września. .	1858	Albany	Searle.
56	* . . . *	9 września. . .	1857	Paryż.	Goldsmith.
57	Mnemosyna	22 września. .	1859	Paryż.	Goldsmith.
58	Concordia .	24 marca . . .	1860	Bilk	Luther.
59	* . . . *	12 września. .	1860	Paryż.	Chacornac.
60	Danae . . .	9 września. . .	1860	Paryż.	Goldsmith.
61	* . . . *	14 września. .	1860	Waszyngton .	Ferguson.

Wielka liczba małych planet teleskopowych, krąży w przestrzeni około słońca między Marsem i Jowiszem, których dotąd znamy 61. Jakkolwiek wielka jest liczba tych drobnych ciał niebieskich, Le Verrier okazał rachunkiem, iż wszystkie razem wzięte nawet i te, które później odkryte będą, nie wyrównywiają co do masy $\frac{1}{4}$ masy ziemi; bo gdyby ogólna ich masa była większa; wówczas ich wpływ dałby się już postrzedz w biegu dawnych planet a osobliwie w biegu ziemi, gdy tymczasem żadnej zmiany biegu z tego wpływu wynikającej nie dostrzeżono. Z powyższych planet, najbliżej słońca znajduje się Ariadne, gdyż tylko na $45\frac{4}{10}$ milionów mil. jeogr. od niego oddalona; najdalej od słońca znajduje się Eufrosina, na $65\frac{2}{10}$ milionów mil. Pochyłość dróg najmniejszą mają: Massalia i Themis, ich bowiem płaszczyzny dróg leżą prawie na ekliptyce; przeciwnie Pallas ma pochyłość drogi ze wszystkich największą, gdyż pochyłość ta wynosi 34 stopnie.

O REGULOWANIU ZEGARÓW PODŁUG KOMPASU.

Zegary zwyczajne regulować można przybliżonym sposobem za pomocą tabelli wschodu i zachodu słońca, umieszczonej każdego miesiąca niniejszego kalendarza w kolumnie trzeciej i czwartej po prawej stronie, i ta służy dla Warszawy, to jest dla równoleżnika 52 stopni szerokości północnej. Dokładniej regulują się zegary za pomocą kompasów stałych lub przenośnych, i przy pomocy tabelki umieszczonej w szóstej kolumnie każdego miesiąca po prawej stronie. Liczby tej kolumny pokazują czas średni w południe prawdziwe, to jest czas, jaki zegar dobrze idący wskazywać powinien w chwili, gdy na kompasie jest godzina 12.

Południe jest wtenczas, kiedy słońce w ciągu dnia jest najwyżej, a tém samém kiedy cień jest najkrótszy.

Czas od jednego południa do następnego, stanowi jeden *dzień*, albo lepiej jedną *dobę*: gdyż właściwiej *dzień* oznacza czas od świtu do zmierzchu; *nocą* zaś nazywamy przeciąg czasu od zmierzchu do świtu.

Wiadomo, że *dobę* dzielimy na 24 części, *godzinami* nazwanych. Ale zwyczaj u nas upoważnił, że nie liczymy ciągle od godziny 1 do 24, lecz od godziny 1 do 12, i znowu drugi raz od 1 do 12. Jest także przyjętém i to: że każdy dzień czyli *doba*, zaczyna się nie od godziny 12 południowej, ale od godziny 12, w nocy przypadającej, czyli północnej. Zbyteczném prawie jest przypomnienie: że godzina dzieli się na 60 mniejszych części, *minutami* zwanych, i że minuta dzieli się znowu na 60 części, nazwanych *sekundami*.

Do mierzenia czasu używamy zegarów i zegarków, które najczęściej co *doba* naciągać lub nakręcać potrzeba. Prócz tego używamy także kompasów słonecznych, których wprawdzie ani naciągać, ani nakręcać nie potrzeba, ale za to wskazują nam czas te narzędzia tylko we dnie i to na słońcu.

Kompas słoneczny, raz dobrze zrobiony i ustawiony, nie łatwo zepsuciu ulega, gdy przeciwnie wszystkie zegary i zegarki, jako w ciągłym ruchu będące i często z miejsca na miejsce przenoszone, najłatwiej się psują i nieregularnemi się stają. Prosto więc ztąd myśl powstaje regulowania zegarów podług kompasu.

Ruch zegara dobrego jest jednostajny: jedna godzina jest zupełnie równa drugiej, i każda *doba* przez zegar wskazana

zupełnie jest równa dobie poprzedniej i następnej. W kompasie zaś pokazującym czas za pomocą cienia słonecznego, nie tak się rzeczy mają.

Tylko cztery razy do roku, a mianowicie około 10 lutego, 15 maja, 25 lipca i 2 listopada, doba, czyli czas upłyniony od południa do południa, jest równa zupełnie dobie poprzedniej i następnej; w innych zaś czasach każda doba jest albo większa albo mniejsza od poprzedniej, tak dalece, że około 20 grudnia (kiedy różnica między dobami jest największa), każda doba jest od poprzedniej o pół minuty dłuższa, i to trwa blisko przez tydzień; potem różnica między dobami staje się coraz mniejsza, aż do 10 lutego, odkąd znowu przeciwnie każda doba jest mniejsza od poprzedniej i t. d. Ztąd pochodzi, że ustawiony zegarek np. 1 stycznia podług kompasu, jeżeli dobrze idzie, w kilka zaraz dni, o parę minut opóźni się, tak, iż do 10 lutego opóźnienie 10 minut wyniesie; ale nie regulując go wcale, znowu około 2 kwietnia z kompasem się zgodzi. Widoczną przeto jest rzeczą, że ci, co kiedykolwiek zegarek swój podług kompasu nastawiwszy, żądają, aby się potem ciągle z nim zgadzał, wymagają rzeczy niepodobnej, a zegarek koniecznie do kompasu stosując, samowolnie go nadwężają i psują.

Zegary nasze cztery razy tylko do roku wskazują prawdziwe południe, mianowicie: 10 kwietnia, 15 czerwca, 1 września i 25 grudnia: wtedy więc tylko zegarki z kompasem zupełnie zgadzać się powinny. W innych zaś czasach, kiedy kompas pokazuje południe, zegarek wskazywać winien albo więcej niż dwunastą godzinę, albo też mniej. I tak: 1 stycznia, kiedy na kompasie jest południe, zegarek wskazywać ma godzinę 12 minut 4; jeśli więc tyle nie pokazuje, trzeba go stosownie do tego nastawić: i to jest prawdziwe zregulowanie zegarka według kompasu.

W tym kalendarzu tabelka umieszczona przy każdym miesiącu, służy do regulowania zegaru któregokolwiek dnia w roku, nie czekając na jeden z wyżej wymienionych czterech dni, w którym zegarek z kompasem zupełnie się zgadzać powinien. I tak np. 20 lutego, kiedy na kompasie jest południe, na zegarze powinna być godzina 12 i minut 14; kiedy 24 października kompas pokazuje południe, zegarek wskazywać powinien godzinę 11 i minut 44.

PORÓWNANIE PODZIAŁEK TERMOMETRÓW.

Fahrenhe.	Reaumur	Fahrenhe.	Reaumur	Fahrenhe.	Reaumur	Celsiusz.	Reaumur	UWAGA.
— 40 ⁰	— 32 ⁰	+ 10 ⁰	— 9 ⁸	+ 60 ⁰	+ 12 ⁰	0 ⁰	0 ⁰	Stopnie przed któremi
— 39	— 31.6	+ 11	— 9.3	+ 61	+ 12.9	1	0.8	stoi znak —, oznaczają tem-
— 38	— 31.1	+ 12	— 8.9	+ 62	+ 13.3	2	1.6	peraturę niższą od 0; stop-
— 37	— 30.7	+ 13	— 8.4	+ 63	+ 13.8	3	2.4	nie zaś ze znakiem +,
— 36	— 30.2	+ 14	— 8.0	+ 64	+ 14.2	4	3.2	oznaczają temperaturę
— 35	— 29.8	+ 15	— 7.6	+ 65	+ 14.7	5	4.0	wyższą od 0 ⁰ .
— 34	— 29.3	+ 16	— 7.1	+ 66	+ 15.1	6	4.8	W ostatnich dwóch ko-
— 33	— 28.9	+ 17	— 6.7	+ 67	+ 15.6	7	5.6	lumnach przy stopniach
— 32	— 28.4	+ 18	— 6.2	+ 68	+ 16.0	8	6.4	Celsiusza i Reaumur a nie
— 31	— 28.0	+ 19	— 5.8	+ 69	+ 16.4	9	7.2	położono znaku + i —
— 30	— 27.6	+ 20	— 5.3	+ 70	+ 16.9	10	8.0	dlatego, że znaki te w obu
— 29	— 27.1	+ 21	— 4.9	+ 71	+ 17.3	11	8.8	termometrach równocze-
— 28	— 26.7	+ 22	— 4.4	+ 72	+ 17.8	12	9.6	śnie sobie odpowiadają.
— 27	— 26.2	+ 23	— 4.0	+ 73	+ 18.2	13	10.4	Liczyby po prawej stronie
— 26	— 25.8	+ 24	— 3.6	+ 74	+ 18.7	14	11.2	kropki położone, wyrażają
— 25	— 25.3	+ 25	— 3.1	+ 75	+ 19.1	15	12.0	części dziesiętne stopnia.
— 24	— 24.9	+ 26	— 2.7	+ 76	+ 19.6	16	12.8	Przedział między pun-
— 23	— 24.4	+ 27	— 2.2	+ 77	+ 20.0	17	13.6	ktem lodu topniejącego
— 22	— 24.0	+ 28	— 1.8	+ 78	+ 20.4	18	14.4	a punktem wody wrzącej
— 21	— 23.6	+ 29	— 1.3	+ 79	+ 20.9	19	15.2	zawiera na termometrze:
— 20	— 23.1	+ 30	— 0.9	+ 80	+ 21.3	20	16.0	Reaumur a stopni 80
— 19	— 22.7	+ 31	— 0.4	+ 81	+ 21.8	21	16.8	Celsiusza „ 100
— 18	— 22.2	+ 32	+ 0.0	+ 82	+ 22.2	22	17.6	Fahrenhejta „ 180
— 17	— 21.8	+ 33	+ 0.4	+ 83	+ 22.7	23	18.4	Punkt lodu topniejącego
— 16	— 21.3	+ 34	+ 0.9	+ 84	+ 23.1	24	19.2	na podziałce Fahrneh. od-
— 15	— 20.9	+ 35	+ 1.3	+ 85	+ 23.6	25	20.0	powiada + 32 stop. a prze-
— 14	— 20.4	+ 36	+ 1.8	+ 86	+ 24.0	26	20.8	dział pomiędzy punktem
— 13	— 20.0	+ 37	+ 2.2	+ 87	+ 24.4	27	21.6	zero za pomocą zimna sztuc-
— 12	— 19.6	+ 38	+ 2.7	+ 88	+ 24.9	28	22.4	znego oznaczonym, a punk-
— 11	— 19.1	+ 39	+ 3.1	+ 89	+ 25.3	29	23.2	tem wody wrzącej na tym
— 10	— 18.7	+ 40	+ 3.6	+ 90	+ 25.8	30	24.0	termom., zawiera stop. 212.
— 9	— 18.2	+ 41	+ 4.0	+ 91	+ 26.2	31	24.8	Stopnie więc Reaumur a
— 8	— 17.8	+ 42	+ 4.4	+ 92	+ 26.7	32	25.6	Celsiusza i Fahrneh. są do
— 7	— 17.3	+ 43	+ 4.9	+ 93	+ 27.1	33	26.4	siebie w stosunku liczb
— 6	— 16.9	+ 44	+ 5.3	+ 94	+ 27.6	34	27.2	80:100:180 czyli 4:5:9.
— 5	— 16.4	+ 45	+ 5.8	+ 95	+ 28.0	35	28.0	4 stop. R. = 5 stop. Celsiusz.
— 4	— 16.0	+ 46	+ 6.2	+ 100	+ 30.2	36	28.8	Aby stopnie Fahrnehajta
— 3	— 15.6	+ 47	+ 6.7	+ 110	+ 34.7	37	29.6	zamienić na stop. Reaum.
— 2	— 15.1	+ 48	+ 7.1	+ 120	+ 39.1	38	30.4	lub Cel., potrzeba najprzód
— 1	— 14.7	+ 49	+ 7.6	+ 130	+ 43.6	39	31.2	od daną liczbę stop. odjąć
— 0	— 14.2	+ 50	+ 8.0	+ 140	+ 48.0	40	32.0	liczbę 32, mając wzgląd na
+ 1	— 13.8	+ 51	+ 8.4	+ 150	+ 52.4	50	40.0	znak, a potem resztę zamie-
+ 2	— 13.3	+ 52	+ 8.9	+ 160	+ 56.9	60	48.0	nić na stop. R. lub C. za po-
+ 3	— 12.9	+ 53	+ 9.3	+ 170	+ 61.3	70	56.0	moć stosunku 9:4 lub 9:5.
+ 4	— 12.4	+ 54	+ 9.8	+ 180	+ 65.8	80	64.0	Aby zaś stop. Rea. lub C.
+ 5	— 12.0	+ 55	+ 10.2	+ 190	+ 70.2	90	72.0	zamienić na Fahr., potrzeba
+ 6	— 11.6	+ 56	+ 10.7	+ 200	+ 74.7	100	80.0	do wypadku otrzymanego
+ 7	— 11.1	+ 57	+ 11.1	+ 210	+ 79.1	150	120.0	za pomocą stosunku 9:4 lub
+ 8	— 10.7	+ 58	+ 11.6	+ 212	+ 80.0	200	160.0	5:9 dodać liczbę 32, mając
+ 9	— 10.2	+ 59	+ 12.0					wzgląd na znak.

PORÓWNANIE PODZIAŁEK BAROMETRU.

Mili- metry	Paryżkie cale linie	Angielsk. cale linie	Mili- metry	Paryżkie cale linie	Angielsk. cale linie	Mili- metry	Paryżk. cale linie	Angiels. cale linie
681	25 1.885	26. 8115	731	27 0.049	28. 7800	0.1	0.044	0.0039
682	2.328	8509	732	0.493	8194	0.2	0.089	0.0079
683	2.771	8902	733	0.936	8588	0.3	0.133	0.0118
684	3.214	9296	734	1.379	8982	0.4	0.177	0.0157
685	3.658	9690	735	1.823	9375	0.5	0.222	0.0197
686	4.101	27. 0084	736	2.266	9769	0.6	0.266	0.0236
687	4.544	0477	737	2.709	29. 0163	0.7	0.310	0.0276
688	4.988	0871	738	3.152	0556	0.8	0.355	0.0315
689	5.431	1265	739	3.596	0950	0.9	0.399	0.0354
690	5.874	1658	740	4.039	1344			
691	6.318	2052	741	4.482	1738	0.01	0.004	0.0004
692	6.761	2446	742	4.926	2131	0.02	0.009	0.0008
693	7.204	2840	743	5.369	2525	0.03	0.013	0.0012
694	7.647	3233	744	5.812	2919	0.04	0.018	0.0016
695	8.091	3627	745	6.256	3312	0.05	0.022	0.0020
696	8.534	4021	746	6.699	3706	0.06	0.027	0.0024
697	8.977	4414	747	7.142	4100	0.07	0.031	0.0028
698	9.421	4808	748	7.585	4494	0.08	0.035	0.0031
699	9.864	5202	749	8.029	4887	0.09	0.040	0.0035
700	10.307	5596	750	8.472	5281			
701	10.750	5989	751	8.915	5675	1 metr	= 39,37079 cali ang.	
702	11.194	6383	752	9.359	6068	1 metr	= 443,296 lin. par.	
703	11.637	6777	753	9.802	6462	1 milim.	= 0,4433 lin. par.	
704	26 0.080	7170	754	10.245	6856	1 cal par.	= 27,069948 milim.	
705	0.524	7564	755	10.688	7249	„ „	= 1,065765 c. ang.	
706	0.967	7958	756	11.132	7643	1 lin. par.	= 2,255829 milim.	
707	1.410	8351	757	11.575	8037	=	0,88814 lin. ang.	
708	1.854	8745	758	28 0.018	8431	1 cal ang	= 25,397001 milim.	
709	2.297	9139	759	0.462	8824	=	0,93829 c. par.	
710	2.740	9533	760	0.905	9218	1 lin. ang.	= 2,5397 milim.	
711	3.183	9926	761	1.348	9612	=	1,125952 lin. par.	
712	3.627	28. 0320	762	1.792	30. 0005			
713	4.070	0714	763	2.235	0399			
714	4.513	1107	764	2.678	0793			
715	4.957	1501	765	3.121	1187			
716	5.400	1895	766	3.565	1580			
717	5.843	2289	767	4.008	1974			
718	6.287	2682	768	4.451	2368			
719	6.730	3076	769	4.895	2761			
720	7.173	3470	770	5.338	3155			
721	7.616	3863	771	5.781	3549			
722	8.060	4257	772	6.225	3942			
723	8.503	4651	773	6.668	4336			
724	8.946	5045	774	7.111	4730			
725	9.390	5438	775	7.554	5124			
726	9.833	5832	776	7.998	5517			
727	10.276	6226	777	8.441	5911			
728	10.719	6619	778	8.884	6305			
729	11.163	7013	779	9.328	6698			
730	26 11.606	28. 7407	780	28 9.771	30. 7092			

STAN NORMALNY POWIETRZA,

Z TRZYDZIESTO-CZTERO LETNICH DOSTRZEŻEŃ OD ROKU 1826—1860
w Obserwatorium Astronomiczném Warszawskiem robionych.

MIESIĄCE	Barometr w milimetr. do 0° sprow.	Termometr stu-stopnio- wy	Wilgo- tność na 100	Ilość wody w milimetr. z		UWAGA
				dészczu	śniegu	
Styczeń....	751.455	— 5° 14	94.7	12.8	20.9	Najwyżej barometr
Luty.....	750.282	— 3.29	92.6	14.6	18.3	dochodził d. 4 stycznia
Marzec....	749.081	+ 0.40	87.1	19.5	21.5	1858 roku 775.48 mil. czyli 28° 7'. 766.
Kwiecień..	748.427	+ 7.21	74.2	31.0	7.9	Najniżej d. 2 stycz- nia 1855 r. 718.80 mil.
Maj.....	749.093	+ 13.49	68.1	56.8	—	czyli = 26° 6'. 642.
Czerwiec..	748.800	+ 17.64	68.7	67.3	—	Najwięk. ciepło do- chodz. 2 sierpn. 1834
Lipiec.....	748.933	+ 18.85	69.9	89.8	—	+ 35° 6 C. = + 28° 48 R.
Sierpień...	749.770	+ 18.11	72.3	76.1	—	i d 23 lipca 1859 roku
Wrzesień..	751.078	+ 13.51	78.4	44.9	—	+ 35° 5 C. = + 28° 4 R.
Październik	750.791	+ 8.39	84.7	50.0	2.4	Największe zimno
Listopad ..	750.352	+ 1.20	91.0	27.0	13.5	d. 11 lutego 1855 r.
Grudzień..	751.504	— 2.42	95.3	20.2	18.9	— 33° 12 C. = — 26° 5 R.
Sredn. rocz.	749.963	+ 7° 31	80.9	513.0	103.4	

Średnia wysokość roczna barometru jest 749.963 mil., czyli 27° 8'. 466.

Średnia temperatura roczna dla Warszawy + 7° 31 C. = + 5° 85 R.

Średnia wilgotność powietrza roczna jest 80.9 na 100.

Ilość wody spadłej z dészczu i śniegu wynosi co do wysokości 616.4 mil.
czyli 22 cale 9.06 lin. par.

MIESIĄCE	S T A N N I E B A.										Wiatr panujący
	Dni po- godnych	Dni napół pogodn.	Dni po- chmur- nych	Dni dészczu	Dni śniegu	Dni gradu	Dni mgły	Dni grzmot.	Dni blysk. bez grzm.	Wichr. i wia- trów mocn.	
Styczeń....	4.0	6.4	20.6	3.0	9.4	0.6	4.3	—	—	5.8	Z.
Luty.....	4.1	6.6	17.6	4.4	8.2	0.8	4.3	—	—	5.6	Z.
Marzec....	4.4	8.6	18.0	6.7	9.4	0.9	2.9	—	—	8.0	Z.
Kwiecień..	5.4	11.3	13.3	9.6	3.8	1.4	1.7	1.0	0.3	—	Z.
Maj.....	5.6	13.1	12.3	13.0	—	0.8	1.0	3.0	—	5.0	Z. Pn
Czerwiec..	5.8	14.0	10.2	13.4	—	0.5	0.6	4.3	1.0	4.1	Z. Pn.
Lipiec.....	5.8	13.0	12.0	14.5	—	0.6	0.5	4.0	1.0	5.6	Z.
Sierpień...	7.7	12.6	10.9	12.5	—	0.2	1.8	3.6	1.2	3.9	Z.
Wrzesień..	7.4	10.3	12.3	10.4	—	0.3	3.6	—	0.6	4.1	Z. PdW.
Październik	5.1	8.6	17.3	11.7	0.8	0.4	5.5	—	—	4.6	Z. PdW.
Listopad..	3.0	6.0	21.0	7.9	5.6	0.5	6.2	—	—	5.2	PdW. Z.
Grudzień..	3.4	5.2	22.4	6.5	8.3	0.4	5.1	—	—	6.0	Z.

Sum. śre. rocz. | 61.7 | 115.7 | 187.9 | 113.6 | 45.5 | 7.4 | 37.5 | 15.9 | 4.1 | 57.9 | Z.

Jeżeli rok uważać będziemy jako całość podzieloną na 100 równych części,
wypada w średniem przecięciu z 34 lat poprzedzających (1826—1860) stosunek
dni pogodnych do napół pogodnych i pochmurnych jak 16.9:31.7:51.4.

WISŁY ZAMARZANIE, PUSZCZANIE I TRWANIE NA NIĘJ LODOW.

Epoki średnie zamarzania rzek w zimie i puszczenia lodów z wiosny, tudzież trwanie lodów na rzekach, zależące od położenia geograficznego i temperatury pory zimowej, są cechą właściwą klimatowi każdego kraju lub okolicy. Podajemy tu czas pokrywania się lodami i puszczenia tychże na Wiśle pod Warszawą, oraz długość trwania lodów.

Epoki, w których Wisła pod Warszawą lodem się pokryła, i w których lody puściły.

ROK	WISŁA STANĘŁA	WISŁA PUŚCIŁA	Lody pokry- wały Wi- słę przez dni	ROK	WISŁA STANĘŁA	WISŁA PUŚCIŁA	Lody pokry- wały Wi- słę przez dni
1725	24 styczn.	1 marca	35	1790	28 styczn.	8 lutego	11
1726	7 styczn.	25 marca	78	1791	Wisła nie zamarzła		
—	5 grudn.	.....	82	1792	9 styczn.	5 lutego	27
1727	.....	25 lutego		1793	18 styczn.	1 marca	42
1728	16 styczn.	27 stycz.	19	—	9 grudn.	18 grudn.	54
—	28 lutego	7 marca		1794	8 styczn.	22 lutego	
—	2 grudnia	.....	31	—	16 grudnia	.....	80
1760	.....	24 marca		1795	.....	6 marca	
1761	20 styczn.	20 lutego	43	1796	Wisła nie zamarzła		
1762	.....	20 lutego		1797	.....	4 lutego	
1779	7 styczn.	19 lutego	65	1809	.....	7 lutego	
1780	6 styczn.	11 marca	82	1810	.....	6 marca	
—	19 grudn.	.....		1811	.....	7 marca	
1781	.....	11 marca	32	1814	11 styczn.	26 marca	74
—	18 grudn.	29 grud.		1815	3 styczn.	4 marca	60
1782	13 lutego	6 marca	26	1816	.....	15 marca	
—	17 grudnia	.....		1818	14 grudnia	.....	80
1783	.....	12 stycz.	78	1819	.....	4 marca	
—	25 grudnia	.....		—	4 grudnia	.....	
1784	.....	12 marca	103	1820	22 grudnia	.....	50
1785	2 styczn.	15 kwiet.		1821	.....	16 stycz.	
—	21 grudnia	.....	41	—	22 lutego	18 marca	81
1786	.....	31 stycz.		1822	14 listop.	16 listop.	
—	15 listop.	25 listop.	49	—	18 grudn.	.....	64
1787	23 styczn.	3 marca		1823	.....	7 marca	
1788	31 styczn.	29 lutego	121	—	20 grudn.	.....	58
—	6 grudnia	.....		1824	.....	22 lutego	
1789	.....	6 kwiet.		1825	27 styczn.	26 marca	

ROK	WISŁA STANĘŁA	WISŁA PUŚCIŁA	Lody pokry- wały Wi- słę przez dni	ROK	WISŁA STANĘŁA	WISŁA PUŚCIŁA	Lody pokry- wały Wi- słę przez dni
1826	2 styczn.	14 marca	71	1842	3 styczn.	8 marca	65
1827	19 styczn.	7 marca	47	1843	Wisła nie	zamarała	
—	26 listop.	9 grud.		1844	9 styczn.	31 marca	82
1828	2 styczn.	16 marca	87	—	8 grudnia	.....	
1829	13 styczn.	3 kwietn.	80	1845	.....	1 kwiet.	114
—	18 listop.	.....		1846	3 styczn.	3 marca	59
1830	.....	22 marca	124	—	16 grudnia	.....	
1831	12 styczn.	12 marca	59	1847	.....	24 marca	98
—	28 grudnia	.....		—	19 grudnia	.....	
1832	.....	20 stycz.	23	1848	.....	28 lutego	71
—	26 listop.	.....		—	22 grudnia	.....	
1833	.....	15 luteg.	81	1849	.....	26 stycz.	35
1834	8 styczn.	23 stycz.		—	27 listop.	.....	
—	7 lutego	8 luteg.	16	1850	.....	27 lutego	92
—	19 listop.	.....		1851	13 styczn.	25 lutego	43
1835	.....	22 luteg.	95	1852	Wisła nie	zamarała	
—	10 listop.	.....		1853	7 styczn.	7 marca	59
1836	.....	5 marca	116	—	5 grudnia	.....	
—	24 grudnia	.....		1854	.....	12 lutego	69
1837	.....	18 marca	84	1855	18 styczn.	23 marca	64
—	22 grudnia	.....		—	3 grudnia	.....	
1838	.....	6 marca	74	1856	.....	13 lutego	72
—	23 listop.	8 grud.		1857	8 styczn.	20 marca	71
—	19 grudnia	.....	113	1858	4 styczn.	23 marca	82
1839	.....	27 marca		—	18 listop.	4 grud.	15
—	10 grudnia	29 grud.		—	13 grudnia	.....	
1840	7 styczn.	27 stycz.	83	1859	.....	10 lutego	58
—	20 lutego	4 kwiet.		—	5 grudnia	.....	
—	10 grudnia	.....		1860	.....	27 marca	112
1841	.....	21 marca	101				
				Sred. epoka	23 grudnia	6 marca	66 $\frac{1}{6}$

Miesiące zamknięte klamrą, pokazują przedział czasu w po-
rze zimowej, upłyniony między dniem zamarznięcia Wisły
w listopadzie lub grudniu, a dniem puszczenia lodów w roku
następnym.

Średnia epoka, w której u nas Wisła marznąć poczyną, przypada na dzień 23 grudnia, a lody zaczynają puszczać około 6 marca.

Wisła dwa razy zamarzała podczas zimy w latach 1728, 1782, 1787, 1794, 1821, 1823, 1828, 1839; trzy razy zamarzała w zimie r. 1840.

Wisła nie zamarzała r. 1791, 1796, 1843, 1852.

W średnim stanie zimy, Wisła pokryta jest pod Warszawą lodem przez dni $66\frac{1}{6}$, czyli przez tygodni 9 i dni $3\frac{1}{6}$.

Lód najdłużej pokrywał Wisłę przez dni 124, w zimie 1830 roku.

Najkrócej przez 12 dni podczas zimy 1790 r.

PORÓWNANIE ŚREDNICH EPOK ZAMARZANIA NIEKTÓRYCH RZEK I PUSZCZANIA NA NICH LODÓW.

R Z E K A	E P O K A Ś R E D N I A n. s.		Trwanie lodów przez dni	Szero- kość geo- graficzna	Długość wschodnia względem Ferro	Temperatura średnioroczna
	zamarzania	puszczania				
WISŁA pod Warsza.	d. 23 grud.	6 marca	$65\frac{1}{2}$	52° 13'	38° 41'	+7° 31 C.
NEWA pod St. Pe- tersburgiem.	25 listop.	21 kwiet.	147	59 56	48 0	+ 3.75,,
WIATKA pod Wiatką.	13 listop.	25 kwiet.	173	58 24	68 22	+ 2.55,,
DŹWINA pod Archan- gelem.	4 listop.	14 maja	191	64 32	58 14	+ 0.75,,

Newa pod Petersburgiem zamarza wcześniej o miesiąc, a Dźwina pod Archangelem o dwa miesiące wcześniej niż Wisła. Newa puszcza o półtora miesiąca, a Dźwina przeszło o dwa miesiące później niż Wisła pod Warszawą. Lody na Newie trwają przeszło dwa razy, a na Dźwinie trzy razy dłużej niż na Wiśle.

WYPADKI ŚREDNIE DOSTRZEŻEŃ METEOROLOGICZNYCH,

W OBSERWATORYUM ASTRONOMICZNEM WARSZAWSKIM W ROKU 1859 ROBIONYCH.

Miejsce dostrzeżeń wzniesione jest 367.6 stóp paryzkich nad poziom morza; jego szerokość geograficzna $52^{\circ} 13' 5''$, długość w czasie 1g 14^m 45^s 7, czyli w łuku $18^{\circ} 41' 25''.5$ na wschód względem południka paryzkiego.

ROK 1859	BAROMETR W MILIMETRACH SPROWADZONY DO TEMPERATURY 0°				
Miesiące	Średni miesięcz.	Najwyższy	Dnia	Najniższy	Dnia
Styczeń.....	754.612	768.29	d. 9	736.21	d. 12
Luty.....	748.853	761.61	21	735.58	18
Marzec.....	747.414	758.84	20	733.31	31
Kwiecień.....	744.843	759.98	6	729.73	14
Maj.....	749.445	758.65	8	736.12	5
Czerwiec.....	748.227	759.32	27	742.16	21
Lipiec.....	751.506	757.98	12	744.14	23
Sierpień.....	751.081	755.94	13	743.23	31
Wrzesień.....	750.009	758.20	26	737.14	18
Październik...	747.986	758.75	5	730.20	22
Listopad.....	754.539	769.89	11	727.52	1
Grudzień.....	749.869	771.32	10	729.94	1
Średni roczny	749.865	771.32		727.52	
	czyli 27° 51.413	czyli 28° 51.923	d. 10 Grudnia	czyli 26° 01.507	d. 1 Listop.

ROK 1859	TERMOMETR STUSTOPNIOWY				
Miesiące	Średni miesięcz.	Najwyższy	Dnia	Najniższy	Dnia
Styczeń.....	— 19.14	+ 60.12	d. 31	— 149.12	d. 9
Luty.....	+ 0.83	+ 7.75	17	— 8.50	21
Marzec.....	+ 3.74	+ 16.25	30	— 7.50	26
Kwiecień.....	+ 7.23	+ 26.50	22	— 2.50	2
Maj.....	+ 14.37	+ 30.25	31	+ 0.75	4
Czerwiec.....	+ 18.21	+ 30.47	1	+ 6.88	6
Lipiec.....	+ 20.64	+ 35.50	23	+ 10.00	9
Sierpień.....	+ 20.52	+ 34.87	9	+ 11.00	16, 24
Wrzesień.....	+ 11.95	+ 22.25	4, 27	+ 1.12	22
Październik...	+ 8.55	+ 19.62	2	— 0.25	29
Listopad.....	+ 2.08	+ 14.37	7	— 6.88	20
Grudzień.....	— 4.41	+ 4.50	26	— 16.50	22
Średni roczny	+ 80.55 C.	+ 350.50 C.		— 160.50 C.	
	czyli + 60.84 R.	czyli + 280.4 R.	d. 23 Lipca	czyli — 130.2 R.	d. 22 Grudnia

WILGOTNOŚĆ, ILOŚĆ WODY Z DESZCZU I ŚNIEGU, I STAN NIEBA W ROKU 1859.

ROK 1859	Wilgotność średnia dzienna na 100	Ilość wody w milimetrach		S T A N N I E B A										Wichrów i wiatrów mocnych
		z dészczu	z śniegu	Dni pogodnych	Napół pogodnych	Pochmurnych	Dészczu	Śniegu	Gradu	Mgły	Grzmotów	Błyskawic bez grzmotów		
Miesiące														
Styczeń...	94.8	40.4	30.2	2	6	23	10	9	1	6	—	—	27	
Luty....	94.4	54.6	22.0	1	3	24	13	10	1	2	—	—	13	
Marzec...	82.2	36.8	13.4	5	10	16	12	8	1	2	—	—	24	
Kwiecień...	78.0	28.3	21.1	1	7	22	12	6	3	5	—	—	5	
Maj.....	66.3	65.1	—	9	5	17	13	1	2	—	6	—	7	
Czerwiec...	64.1	48.5	—	9	9	12	11	—	—	—	7	3	1	
Lipiec....	61.4	29.2	—	10	13	8	8	—	—	1	2	2	4	
Sierpień...	65.8	86.0	—	14	10	7	10	—	1	4	6	4	1	
Wrzesień...	82.3	66.4	—	5	8	17	14	—	—	12	1	—	—	
Paździer...	86.1	86.8	—	2	7	22	16	—	—	7	—	—	4	
Listopad...	87.4	21.2	—	6	6	18	7	3	2	3	—	—	13	
Grudzień...	95.7	32.6	51.6	3	3	25	6	18	—	8	—	—	5	
Summa roczna...	79.9	595.9	138.3	67	87	211	132	55	11	50	22	9	104	

W całym roku wody z deszczu i śniegu spadło wysoko 734.2 milimetrów
czyli 27 cali 1,47 lin. par.

LICZBA WIATRÓW W ROKU 1859.

ROK 1859	K I E R U N E K W I A T R U										Średnie natężenie elektryczności atmosferycznej
	Miesiące	Północny	Północno Wschodni	Wschodni	Północno- Wschodni	Południowy	Północno- Zachodni	Zachodni	Północno- Zachodni	W I A T R P A N U JĄ C Y	
	Styczeń	6	1	—	6	21	19	52	11	Z.	190.5
	Luty	3	—	3	27	15	13	33	12	Z. PdW.	12.0
	Marzec	6	1	3	18	21	13	41	20	Z. Pd.	24.0
	Kwiecień ..	11	5	2	19	12	22	29	18	Z. PdZ.	22.3
	Maj	14	14	29	25	11	7	7	10	W.	26.0
	Czerwiec ..	18	23	2	13	8	10	16	16	PnW.	20.7
	Lipiec	12	5	6	4	8	12	3	36	Z. PnZ.	15.0
	Sierpień ..	12	11	8	30	23	13	12	13	PdW.	20.4
	Wrzesień ..	5	14	7	15	13	13	39	13	Z.	30.9
	Październik ..	10	9	13	23	15	14	29	9	Z. PdW.	19.5
	Listopad ..	3	4	6	29	22	24	24	6	PdW. PdZ. Z.	25.1
	Grudzień ..	12	14	8	33	25	12	11	8	PdW.	20.8
	Summa roczna..	112	101	87	242	194	177	332	172	Z.	210.35

OGÓLNY STAN ROKU 1859.

(pod względem meteorologicznym).

Rok 1859 należy do lat gorących i suchych.

W całym roku było dni pogodnych 67, napół pogodnych 87, pochmurnych 211, dni deszczu 132, śniegu 55, mgły 50, gradów 11, grzmotów 22, błyskawic bez grzmotu 9, wichrów i wiatrów mocnych 104, wiatr panujący zachodni.

Uważając rok cały jako całość podzieloną na 100 równych części, wypada w średniem przecięciu z 33 lat poprzedzających (1826—1859) stosunek dni pogodnych do napół pogodnych i pochmurnych jak 16,9 : 31,9 : 51,2; w r. b. stosunek tychże dni jest jak 18,4 : 23,8 : 57,8; co pokazuje, że r. b. był mniej pogodny niż w stanie normalnym.

Średnia temperatura całego roku wynosi $+8^{\circ},55$ C. czyli $+6^{\circ},84$ R.; wyższa o $1^{\circ},26$ C. czyli o $1^{\circ},01$ R., od stanu normalnego z 33 lat poprzedzających ($+7^{\circ},29$ C. = $+5^{\circ},83$ R.).

Największe ciepło dochodziło d. 23 lipca po południu $+35^{\circ},5$ C. czyli $+28^{\circ},4$ R.; największe zimno d. 22 grudnia — $16^{\circ},5$ C. czyli $-13^{\circ},2$ R.; największa zmiana roczna temperatury $52^{\circ},0$ C. czyli $47^{\circ},6$ R.

Uważając miesiące: grudzień r. z., styczeń i luty r. b. za miesiące zimowe; marzec, kwiecień, maj, za wiosenne; czerwiec, lipiec, sierpień za letnie; wrzesień, październik, listopad za jesienne; wypada temperatura zimy: $+1^{\circ},72$ C. czyli $-0^{\circ},98$ R.; wiosny $+8^{\circ},48$ C. czyli $+6^{\circ},78$ R.; lata $+19^{\circ},79$ C. czyli $+15^{\circ},83$ R.; jesieni $+7^{\circ},52$ C. czyli $+6^{\circ},02$ R.; zima, wiosna i lato były przeszło o 1 stop. R. cieplejsze, a jesień o $0^{\circ},2$ R., zimniejsza niż zwykle: zima szczególnie była łagodna.

Miesiące: styczeń, luty, marzec, kwiecień, maj, czerwiec, lipiec, sierpień, październik i listopad były cieplejsze; przeciwnie wrzesień i grudzień chłodniejsze niż w stanie średnim.

Średnia wysokość barometru roczna do temperatury lodu topniejącego sprowadzona jest: 749,865 milimetrów, czyli 27 cali 8,413 linii par. niższa o 0,144 milim. czyli o 0,063 linii par. od stanu normalnego z 33 lat poprzedzających (750,009 milim. czyli 27 cali 8,476 linii par.)

Najwyżej barometr dochodził d. 10 grudnia 771,32 mill. czyli 28 cali 5,923 linii par.; najniżej d. 1 listopada 727,52 mill. czyli 26 cali 10,507 linii par. Zmiana roczna barometru wynosi 43.80 milim. czyli 1 cal 7,416 lin. par.

Wilgotność powietrza średnia roczna jest 79,9 biorąc 100 za zupełne nasylenie atmosfery parą wodną, albo co do ciężaru 7,16 gramów na jednym metrze sześciennym powietrza; wilgotność ta jest blisko o 2 setne mniejsza od normalnej. Miesiące: styczeń, marzec, maj, czerwiec, lipiec, sierpień, listopad były suchsze; przeciwnie: luty, kwiecień, wrzesień, październik, grudzień wilgotniejsze niż zwykle.

Wody z dészczu w całym roku spadło wysoko na 595,9 milim. czyli 22 cali 0,16 linii par. ze śniegu 138,3 millim. czyli 5 cali 1,31 linii par.; razem wody z dészczu i śniegu wysoko na 734,2 mill. czyli 27 cali 1,47 linii par., to jest o 103,8 milimetrów czyli o 3 cale 10,01 linii par. więcej od ilości wody (630,4 mill. czyli 23 cale 3,46 linii par.) jaka zwykle w roku u nas spada: najwięcej wody spadło w sierpniu, październiku i grudniu; najmniej w marcu i kwietniu.

Z i m a.

Z początku łagodna, mglista, niepogodna, w deszcz i śnieg obfita; środek tej pory był niepogodny, słotny, w deszcz obfity, znacznie cieplejszy niż zwykle; koniec niepogodny, wilgotny, słotny i ciepły. W ogóle niepogodna, wilgotna, słotna, w deszcz i śnieg obfita, o 1°,97 R. cieplejsza niż zwykle. Lubo śniegu w tej porze spadła znaczna ilość, jednak ten z powodu łagodnej temperatury, długo na powierzchni ziemi nie pozostał. Pod względem stanu nieba szczególnie odznaczały się dni: 10, 11 i 12 stycznia r. b. W tych bowiem dniach przy wichrze zachodnim ciągle panującym: deszcz, śnieg, grad, naprzemian padały, w ogóle były takie zmiany, jakie u nas zdarzają się tylko w początku wiosny, w czasie porównania dnia z nocą; w niektórych nawet miejscach Królestwa, jak w Lublinie, Zamościu, Władysławowie, Sanoku w dniach tych pioruny uderzały. Chociaż zima tegoroczna była blisko o 2 stop. R. cieplejsza niż zwykle, w upłynionych jednak 33 latach były zimy jeszcze cieplejsze, mianowicie w latach: 1834, 1835, 1852, 1853.

W i o s n a.

Z początku pogodna, sucha, wietrzna, znacznie cieplejsza niż zwykle; środek tej pory był niepogodny, wilgotny, pod względem temperatury zmienny, lubo bardzo zbliżony do normalnej; koniec mniej pogodny niż zwykle, ciepły osobiwie w dniach ostatnich. W ogóle niepogodna, w deszcz obfita, o 1°,15 R. cieplejsza niż zwykle.

L a t o.

Pogodne, suche, gorące, o 1°,31 R. cieplejsze niż zwykle. Niektóre dni jak: 19, 23 lipca, 9 sierpnia, były bardzo gorące; średnia ich temperatura przenosiła 20 stopni R; największe ciepło w tej porze docho-

dzilo 28°,4 R. d. 23 lipca i było niższe tylko o 0°,08 R. od największego ciepła jakie dochodziło d. 2 sierpnia 1834 roku. Pomimo znacznych upałów jakie szczególnie w środku lata panowały, natężenie elektryczności atmosferycznej było bardzo słabe; grzmoty i pioruny, które w środku lata bywają silne i częste w r. b. rzadko się dawały słyszeć i te były słabe.

J e s i e ń.

Początek téj pory, który zwykle u nas bywa pogodny, suchy i ciepły, w r. b. przeciwnie, był niepogodny, wilgotny, mglisty, słotny i nader chłodny; środek niepogodny, wilgotny, słotny, pod względem temperatury zbliżał się do stanu normalnego; koniec był pogodny, suchy, ciepły: w ogóle niepogodna, wilgotna, słotna, w deszcz obfita, o 0.17 stop. R. chłodniejsza niż zwykle.

Ostatni mróz z wiosny—0°,2 R. był dnia 18 kwietnia z rana.

Pierwszy mróz w jesieni—0°,2 R. d. 29 października.

Ostatni śnieg z wiosny przyszył d. 2 maja.

Pierwszy śnieg w jesieni d. 11 listopada.

Plamy na słońcu pokazywały się d. 5, 8, 25, 27 stycznia, d. 7 marca, d. 16, 18 maja, d. 22 czerwca, d. 19, 20, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29 i 30 sierpnia; d. 2, 3, 5, 7, 24, 25, 26, 27 września; d. 6, 7, 10, 11, 25, 26 grudnia.

Zorza północna świeciła d. 25 lutego, d. 22 kwietnia, d. 28 sierpnia, d. 3 i 24 września.

Koło białe otaczało księżyc d. 12 lutego.

Lody na Wiśle pod Warszawą puściły d. 10 lutego.

Dnia 5 grudnia Wisła pod Warszawą stanęła.

Największa wysokość wody na rz. Wiśle pod Warszawą dochodziła stop 12 cali 6 d. 11 marca.

Najniższa stop 1 cali 10 d. 10 sierpnia.

Stan elektryczności atmosferycznej co do jój natężenia średni roczny jest 21,3 stopni.

STAN KAŻDEGO MIESIĄCA I WAŻNIEJSZE ZDARZENIA METEOROLOGICZNE W TYCHŹE.

STYCZEŃ.

Odznaczał się szczególnym i wyjątkowym stanem powietrza; był bowiem łagodny i do wiosennego miesiąca podobny; w pierwszych dziesięciu dniach był zimny, w następnych 21 niepogodny, wilgotny, ciepły, wietrzny, w deszcz obfity; w ogóle niepogodny i słotny, o 3,3 stop. R.

cieplejszy niż zwykle, a nawet cieplejszy o 1,24 stop. R. od listopada, a o 1,78 stop. R. od grudnia r. z.; najcieplejsze były d. 11, 13, 18, 19, 28, 30 i 31 i najzimniejsze d. 5, 6, 7, 8, 9, 10, 14. Trzy dni: 10, 11 i 12 były ciepłe, słotne, nadzwyczaj wietrzne jakby w miesiącu marcu; wicher gwałtowny zachodni wiał bez przerwy przez trzy dni i trzy noce. W niektórych miejscach Królestwa jak w Lublinie, Zamościu, Władysławowie, dały się słyszeć grzmoty wśród błyskawic, a nawet jak w Zamościu i Sokalu, pioruny uderzały, co u nas w tym miesiącu jest zjawiskiem nadzwyczajnem. Przez trzy dni: 20, 21, 22 panowała w Warszawie mgła nadzwyczaj gęsta przy zupełnie spokojnem i ciepłym powietrzu. Pod względem stanu nieba miesiąc ten był mniej pogodny niż zwykle, albowiem w stanie normalnym stosunek dni pogodnych do napół pogodnych i pochmurnych jest jak 4,0:6,4:20,6, w r. b. stosunek tychże dni jest jak 2:6:23.—Stan elektryczności atmosferycznej co do jej natężenia średni miesięczny jest 19,5 stopni; największe natężenie dochodziło 30 stopni d. 8, 10, 20, 23, 30; najmniejszy 0 stop. d. 28.

Od epoki przejścia księżyca przez równik niebieski, to jest od d. 10 a właściwie od wieczora do d. 9, powstał w Warszawie gwałtowny wicher zachodni i trwał ciągle przez dwa dni 10 i 11, a od d. 12 zmienił się na północno-zachodni; przyczem nastąpiła znaczna zmiana temperatury z ujemnej na dodatnią, tak, że d. 11 i 12 było po 2 stopnie R. ciepła, nadto deszcz padał ulewny jakby w jesieni, a d. 12 grad i śnieg z takim wichrem, iż ludzie ledwo na nogach utrzymać się mogli. Oddawna nie pamiętają takiej zmiany powietrza o tej porze, właściwej tylko miesiącom jesiennym i wiosennym.

Dnia 11. Donoszą z miasta Władysławowa w powiecie Maryampolskim, gubernii Augustowskiej, iż tam d. 11 około godziny 2 po południu przy ciągłym i bezustannym od dwóch dni trwającym wichrze północno-zachodnim, nagle okazała się błyskawica, i w tej samej chwili gdy uderzył grzmot dość silny kilkanaście sekund trwający, powstały jednocześnie uragan wyrócił trzy stodoły i jeden chlew, tudzież w domach ponadweręzał dachy; nikt jednak z ludzi i zwierząt życia nie utracił.

Dnia 12 o godzinie 8 wieczór, przy nadzwyczaj silnej burzy, uderzył piorun w wieżę ratuszową w twierdzy Zamość, skutkiem czego wszczął się pożar: lecz przy szybkim ratunku ugaszonym został i tylko oszałowanie wieży uległo uszkodzeniu. Nikt przy rzeczonym pożarze z ludzi życia nie utracił, ani na niebezpieczeństwo narażonym nie został.

Dnia 12 we środę, w Sokalu (w Galicyi) o godzinie 8 wieczór, podczas nadzwyczajnej burzy połączonej z zamiecią, wśród błyskawicy, uderzył piorun w wieżę klasztoru OO. Bernardynów, który to piorun wpadłszy do kościoła, zapalił na oltarzu obrus i ceratę; spieszny ratunek przeszkodził dalszemu nieszczęściu. Wicher gwałtowny wielkie poczy-

nił szkody w klasztorze, połamał wiatrak, zerwał daszek z muru około bramy, i w różnych miejscach dachy, a szczególnie słomiane pozrywał.

Dnia 12. Donoszą z Hrubieszowskiego, iż tam w czasie gwałtownego wichru, dały się słyszeć grzmoty przy błyskawicach.

Dzień 24 w Warszawie był pogodny i ciepły jakby w porze wiosennej.

Dnia 29. Donoszą z Gdańska: „Powietrze wiosenne, ciepłe, niekiedy przeplatane deszczem. Wiatr południowo-zachodni, zasiewy w okolicy dotąd pięknie stoją i nic nie ucierpiały jeszcze. Pomiędzy Świecimm a Chelmnem, utworzyła się prawie katarakta z lodów i Wisła do 7 stóp przybrała. Około Torunia rzeka jest wolniejsza od lodów, i jeśli ten stan powietrza dłużej potrwa, to żegluga byłaby możebną.

Dnia 12 donoszą z Romanowa (w Podlaskiem), iż d. 12 w czasie silnego wichru w Chelmskiem i Lubelskiem uderzały pioruny, a dnia 28 na Litwie i w Romanowie widziano błyskawice kilkakrotnie. Dnia 31 i 1 lutego czas prawie był wiosenny, termometr pokazywał $+5^{\circ},4$ R., wiatr lekki południowy i zupełnie prawie wiosna jak w marcu.

Donoszą z Algierji, że dnia 1 przy nadejściu nocy, oddział 70-go pułku piechoty, napadnięty został przez zamieć śnieżną pomiędzy Wed-Zanats i Wed-El-Arria. Około 20 ludzi zmęczonych, którzy dalej marszerować nie mogli, zmarło. Reszta batalionu dostała się do osady El-Arria, z kąd natychmiast wysłano pomoc. Za przybyciem oddziału do Konstantyny, około 60 ludzi mających podmrażane ręce i nogi, weszło do szpitala, jest jednak nadzieja, że wszyscy przy życiu zostaną.

W nocy z dnia 9 na 10 zrządziła burza wielkie szkody w Rzymie i okolicy. Najpierw dał się słyszeć straszliwy szum w powietrzu, poczem rozpasał się orkan do tego stopnia, że zrywał dachy z domów, a w polu łamał i wywracał drzewa z korzeniami. Z ludzi nikt nie zginął, ale na morzu miało się rozbić kilka okrętów. Przytem dokuczało Rzymianom mocne zimno.

Dnia 1. Z hrabstwa Devonshire w Anglii donoszą: „Dotąd nie wiemy tu nic o zimie, kwiaty jako to: Werbeny, Geranie, Reseda, Heliotropy, Salwije i inne delikatne kwiaty, kwitną jeszcze w pełnej okazałości. W wielu ogrodach kwitną Narcyssy, Crocus i Schecglöckchen obok siebie.

Dnia 20 o godzinie 8 minut 57 rano, w Padwie dało się czuć trzęsienie ziemi z ruchem kołyszącym bardzo wyraźnym; przedmioty ruchome w pokojach skakały, drzwi na swoich zawiasach się poruszały, dzwonki na niektórych wieżach dzwoniły; całe trzęsienie trwało około 7 sekund. Ostatnie było najsilniejsze; poruszenia kołyszące rozciągały się od południa na północ. Zegary p. Zantedeschięgo kołyszące się od południa na północ, nie zatrzymały się, lecz wahadła zegarowe w Obser-

watoryum kołyszące się od wschodu na zachód, zatrzymane zostały. W Padwie, w chwili trzęsienia, atmosfera była zupełnie spokojna i niebo pogodne. Kury okazały niezwykły przestрах, uciekały na grzędy do kurników. Księżyc na dwa dni wprzód t. j. d. 18 był w pełni, i nowe postrzeżenie przybywa do tych, którém Perrey i Dijon stara się okazać, że trzęsienia ziemi następują częściej około nowiu i pełni księżyca czyli około Syzygiów, aniżeli w epokach kwadr; ponieważ wielkie wezbranie masy płynnej ognistej wewnątrz kuli ziemskiej, odpowiada wielkim wezbraniom oceanu.

Dnia 1 z rana, czuć się dało trzęsienie ziemi w Tryeście i Wenecyi.

Dnia 11 w Rostowie nad Donem, panowała d. 11 i 12 przez 38 godzin nadzwyczajna burza od strony zachodniej, jakiej najstarsi ludzie nie pamiętają.

Dnia 14. W Saumar około godziny 8 $\frac{1}{2}$ wieczorem, dało się czuć trzęsienie ziemi z silnym podziemnym hukiem. Stan nieba był pogodny, powietrze spokojne.

Dnia 24 w Tripoli (w Syryi) trzy silne trzęsienia ziemi czuć się dały.

Dnia 12 w Honolulu, wulkan zwany *Manua-Loa* zaczął wyrzucać znów lawę ognistą. Nowy otwór znajduje się po stronie północnej, leży 6,500 stóp nad powierzchnią morza i tyleż prawie od najwyższego szczytu góry. Prąd lawy płynie od strony północno-zachodniej ku północy, i potrzebował ośm dni (od d. 23 do 31 stycznia) nim się dostał do morza. Nad brzegiem morskim wznoszą się ogromne słupy dymu nad lawą ognistą, a to do wysokości kilkuset stóp. Kaskady lawy staczającej się z góry na dolinę, przedstawiają także widok nadzwyczajny. Długość strumienia lawy począwszy od otworu do ujścia w morze, jest niemal 38 mil angielskich długości. W kierunku pierwszych dziesięciu mil od otworu, płynie lawa dwoma głównymi ramionami i niezliczonymi strumykami, z prawej i lewej strony. Z Honolulu odpływają coraz nowe okręty z ciekawemi tego widoku do *Kailua* i *Koalakeakua*, zkąd o 16 i 24 mil angielskich można się wybuchowi najlepiej przypatrzeć.

Dnia 21 donoszą z Pesztu, że dnia 21 między godziną 2 a 3 po północy w Marktflecken Nagy-Karoly, równie jak w wielu miejscach Szatmara Komitatu w Węgrzech, czuć się dało trzęsienie ziemi kilka sekund trwające.

LUTY.

Niepogodny, wilgotny i slotny, w drugiej połowie w deszcz i śnieg obfity, o 3,44 stop. R. cieplejszy niż zwykle, a o 9,8 stop. R. cieplejszy od najzimniejszego lutego w r. 1855. Trzy tylko dni: 8, 19, 20 były mroźne, inne 25 ciepłe, dlatego lubo śnieg dość obficie padał, zaraz

topniał. Zmiany barometru były znaczne, największa zmiana dzienna dochodziła 7,77 lin. par. 19 na d. 20, przy silnym wietrze południowym. Stan powietrza i jego zmiany były takie jakie zwykle bywają u nas w marcu. W stanie normalnym stosunek dni pogodnych do napół pogodnych i pochmurnych jest jak 4,1:6,7:17,4; w r. b. stosunek tychże dni jest jak 1:3:24, co pokazuje, iż miesiąc ten był mniej pogodny niż zwykle.

Dzień 23 odznaczał się częstymi zmianami przy wietrze północno-zachodnim, bowiem padał naprzemian deszcz, grad i śnieg. Stan elektryczności atmosferycznej co do jej natężenia średni miesięczny wynosił 12 stopni; największe natężenie siły elektrycznej dochodziło 34 stopni d. 5 i 20; najmniejsze 0 stop. 2, 4, 6.

Dnia 12 o godzinie 8 $\frac{1}{2}$ wieczór, koło białe otaczało księżyc.

Dnia 25 o godzinie 6 $\frac{1}{2}$ wieczór, pokazała się zorza północna.

Dnia 4 między godziną 7 a 8 wieczór, w stronie zachodniej nieba, widziano w Warszawie błyskawice kilkakrotnie.

Dnia 7 donoszą z Nowej Alexandryi (Puław), iż tam w d. 7 o godz. 9 $\frac{1}{2}$ z rana, przy wysokości wody stóp 5 cali 6 nad zero, lody na Wiśle połamały się i całém korytem rzeki płyną. Wysokość wody pod Warszawą jest stóp 4 cali 2.

Dnia 10 lody na Wiśle pod Warszawą ruszyły, a w d. 12 most już zaciągnięto.

Dnia 17 o godzinie 4 z południa, słyszano w Warszawie kilkakrotne i silne grzmoty, potem świetna rozwinęła się tęcza różno-kolorowa, tworząc rozległy łuk w kierunku od wschodu na północ.

Dnia 18. Dzikie gęsi już wracają, uważano ich przelot od dni kilku.

W początku lutego w Algieryi spadł śnieg tak wielki, że miasto Berdż-bu-Arreridż zostało prawie zupełnie zasypane.

Dnia 6 o godzinie 3 z południa, w okolicy *Radziechowa* w obwodzie Złoczewskim, w Galicyi Austryackiej, zerwała się straszna burza z grzmotami, błyskawicami i gradem, przyczém uderzył piorun w oborę folwarku Katy i spalił ją do szczytu, a w niej sto-kilkadziesiąt sztuk bydła. Pożar wszczął się tak szybko przy gwałtownym wietrze, że wszelki ratunek, a nawet wypędzenie bydła, był niepodobnym, i zdaje się, że piorun uderzwszy w sam środek obory, musiał ubić, a przynajmniej ogłuszyć wszystko bydło, gdyż w ciągu pożaru nie ryczało nawet i każde zginęło na swojem miejscu. Podczas téj burzy widziano także tęczę na wschodnim niebie.

Dnia 6. Donoszą z Gdańska, iż tam między dniem 6 a 13 powietrze było bardzo burzliwe, wiatr, deszcz i czasami śnieg pruszył, natychmiast topniejący.

Dnia 24. Na słońcu pokazywały się dwie plamy tak wielkie, iż je bez powiększenia, jedynie przez szkło ciemne widzieć można było.

Dnia 2 o godzinie 7 rano i 7 wieczór, w Paryżu, padał ulewny deszcz wśród błyskawic i grzmotów.

Dnia 10 i 16. W królestwie Neapolitańskiem, w prowincyi Basilicata i Cosenza, dało się czuć kilkakrotne wstrząśnienie ziemi bez zrządzenia jednak najmniejszej szkody.

Dnia 26, w Mnichowie, o godz. 6 wieczór, widziano zorzę północną, przyczém uważano zmianę w igle magnesowej.

Dnia 23. Donoszą z Sztetynu, iż tam w czasie gwałtownego wichru północno-zachodniego, przy śniegu i gradzie, dał się słyszeć o godzinie 9³/₄ rano, silny grzmot.

Dnia 23 między godziną 7 a 12 wieczór, widziano świetną zorzę północną w Münster, w Naugard i w Pradze, w czasie której uważano znaczną zmianę w igle magnesowej.

Dnia 11. Donoszą z Gdańska: „Po cało-tygodniowym ulewnym deszczu, burzy i zupełnej odwilży, w nocy z d. 11 na 12 temperatura zupełnie się zmieniła, spadł śnieg, a wśród dnia przy jasnym słońcu jak najpiękniejsza pogoda. Z rana termometr pokazywał 3 stopnie zimna.”

Silne trzęsienie ziemi, rozciągające się na szczęście do części dość ograniczonej parafii Geso-Polana w Abruzyi, spowodowało zjawiska najosobliwsze: domy się pozawały, drzewa powywracane i poobalane, strumienie wód wytrysły z wnętrzości ziemi i wstrzymane albo zamknięte wzgórzami otaczającemi, przemieniły bogate pola w głębokie jeziora.

MARZEC.

Łagodny, pogodniejszy niż zwykle; ośm dni środkowych od dnia 12 do 20 i trzy dni ostatnie były znacznie ciepłe; inne dni, osobliwie dwańście początkowych, były chłodne; w ogóle miesiąc ten był o 20,73 stop. R. cieplejszy, niż zwykle. Wichry i wiatry mocne panowały często. Pod względem stanu nieba miesiąc ten pogodniejszy był niż zwykle, gdyż w stanie normalnym stosunek dni pogodnych do napół pogodnych i pochmurnych, jest jak 4,4 : 8,6 : 18,0; w r. b. stosunek tychże dni jest jak 5 : 10 : 16. Stan elektryczności atmosferycznej co do jej natężenia średni miesięczny: 24 stopni; największe natężenie dochodziło 38 stopni d. 18 rano; najmniejsze, 10 stopni d. 25 z rana. W czasie przejścia księżycy przez równik niebieski d. 5, nastąpiła zmiana wiatru, i wiał silny wiatr zachodni; przy drugim przejściu d. 18 nastąpiła pogoda.

Dnia 10, w Mszczonowie i okolicach panowała nadzwyczajna burza, połączona z błyskawicami, grzmotami i deszczem ulewnym.

Dnia 9, w Nivelles, niedaleko Bruxelli, piorun uderzył w wieżę kościoła św. Gertrudy, i takowy zapalił. Był to jeden z najdawniejszych, najpiękniejszych i największych pomników budownictwa romańskiego w Belgii, i świeżo odnowiony został. Kościół ten posiadał wielką liczbę pomników, wspaniałych naczyń kościelnych, rzeźb z kości słoniowej i mnóstwo zabytków sztuki z najświetniejszych czasów średniowiecznych. Wprawdzie uratowano większą ich liczbę, a między nimi bogaty relikwiarz św. Gertrudy, tudzież wszystkie prawie obrazy; wszelako wiele i tak zabytków historycznych i artystycznych zginęło w ogniu. Zegar kościelny wraz z starożytnymi dzwonami swemi stopił się. Ogień trwał blisko dobę, a było go widać w Bruxelli.

Dnia 12, w Castilhon we Francyi, w departamencie Girondy, przy zupełnie spokojnem powietrzu i wysokości temperaturze, spadła biała materya w kształcie płatków.

Dnia 22 o godz. 8^{1/2} rano, miasto Quito, w Ameryce, zostało nawiedzone trzęsieniem ziemi i prawie jest zupełnie zniszczone. Kościoły, klasztory, gmachy rządowe i wiele prywatnych, zwały się, a pozostałe tak są uszkodzone, że mieszkac w nich niepodobna. Szkody oceniają na 3 miliony dolarów. Gazety podają liczbę osób, które życie utraciły, na 2 tysiące.

KWIECIEŃ.

Niepogodny, wilgotny i chłodny. Dzień 22 odznaczał się znacznem ciepłem; po południu termometr w cieniu pokazywał 21,2 stopni R., a średnia temperatura dzienna tego dnia wynosiła 14,8 stopni R. Ostatni mróz z wiosny dochodził — 0,2 stop. d. 18. Pod względem stanu nieba, miesiąc ten był mniej pogodny niż zwykle, albowiem w stanie normalnym stosunek dni pogodnych do napół pogodnych i pochmurnych jest jak 5,6 : 11,5 : 12,9; w r. b. stosunek tychże dni jest jak 1 : 7 : 22. Stan elektryczności atmosferycznej co do jej natężenia średni miesięczny jest 22,3 stopni; największe natężenie dochodziło 54 stopni dnia 21 o godz. 9 rano przy mgłę opadającą.

Dzień 21 odznaczał się szczególnymi zjawiskami atmosferycznymi. Od rana do godz. 10 r. mgła gęsta zakrywała widnokrąg, po opadnięciu której, niebo się wypogodziło; powietrze przez cały dzień było ciepłe jakby w porze letniej; po południu termometr w cieniu pokazywał 14 stop. R., a na słońcu 18 stop. R. Średnia temperatura całego dnia wynosiła 10 stopni. Podczas opadania mgły o godz. 9^{1/4} rano, elektryczność atmosferyczna była nader silna. Wieczorem o godz. 8^{1/2} do g. 10^{1/2} przedstawił się oczom piękny widok zorzy północnej, rzadko u nas w tym miesiącu pojawiającej się. Z początku strona północna nieba,

przedstawiała się w postaci łuny białej w kształcie odcinka kołowego; następnie w różnych przedziałach czasu, wznosiły się nad poziom świetne słupy, to białe, to różowe, najprzód w stronie północnej, potem w północno-zachodniej, o godz 10 i później w stronie północno-wschodniej, i dochodziły do 50 stopni wysokości nad poziom; po ich zniknięciu tło nieba przybierało piękną barwę różową. Rozległość zorzy na poziomie wynosiła przeszło 130 stopni. W czasie zjawiska powietrze było spokojne i ciepłe jak wśród nocy letniej; termometr pokazywał 10 stop. R.

Dnia 23. Po świetnej zorzy północnej w dniu 21 i po niezwykle gorącym dniu 22, nastąpiła dnia 23 znaczna zmiana w stanie powietrza; w dniu tym w wielu miejscach w Galicyi i wschodnich stronach Królestwa, srożyła się niezwykła w tej porze burza, połączona z deszczem ulewnym, gradem, grzmotami i piorunami. Burza posuwała się z południa na północ. Około godziny 2 z południa w Hrubieszowskiem, spowodziła grad znacznej wielkości wśród grzmotów i piorunów. Około godziny $4\frac{1}{2}$ z południa, w okolicy Włodawy i Romanowa grzmoty i pioruny; około godz. 6 wieczorem, około Brześcia Litewskiego i Kobrynia pioruny, a o godz. 9 wiecz. w okolicy Prużan pioruny; burza ta trwała do godz. 11 wieczór.

Dnia 7 o godz. $7\frac{1}{2}$ rano, dało się czuć w Pesaro silne wstrząśnienie ziemi, które trwało dwie sekundy. Wstrząśnienie było tak mocne, że poruszyło dzwony, jednak nie zrządziło żadnej szkody.

Dnia 21 widziano w Paryżu zorzę północną, którą z początku brano za łunę pożaru, co wielkie wrażenie zrobiło na publiczności paryżkiej.

Dnia 23. We wsi Podjarkowie, w obwodzie Brzeżańskim, w Galicyi, oberwała się chmura wieczorem, i z poblizkiej stromej góry spływały tak gwałtowne strumienie wody, że zalały wiele poblizkich ogrodów i domów, a na wielkiej łące pod wsią utworzyło się formalne jezioro. Zginęło przy tej powodzi w falach 4 sztuk bydła i piętnasto-letnie dziewczę, które pasło bydło.

W nocy z dnia 9 na 10 pokazała się zorza południowa w Melburn w Australii, i jednocześnie widziano tejże nocy zorzę północną w Europie, jakoto: w Münster, Getyndze, Naugard w Pomeranii, Chrystyanii i Dorpacie. W r. 1783 zorza południowa widziana była w Rio de Janeiro, równocześnie także w Europie zorza północna. Dnia 18, 21, 25 lutego i 16 marca 1773 zorzę południową uważał Cook, gdy w tymże czasie zorzę północną widział Van Schwinden w Franecker, w Friesland.

MAJ.

W pierwszej połowie był chłodny, wilgotny i słotny; w drugiej pogodny i ciepły; w ogóle o 0,72 stop. R. cieplejszy niż zwykle. Dnia 10

na 11 znaczna zmiana temperatury nastąpiła, jakoż średnia temperatura dzienna d. 10 wynosiła 13,1 stop. R., następnego dnia przy zmianie wiatru południowo-zachodniego, na północno-zachodni, zniżyła się do 7,22 stop. R., d. 12 do 4,22 stop. R., dnia 13 do 5,22 stop. R.; przeciwnie pięć dni: 24, 25, 26, 27, 31 były tak gorące, jak wśród lata, średnia temperatura każdego z tych dni dochodziła do 16 stopni R. Dnia 12 w czasie przejścia księżyca przez równik niebieski, nastąpiła zmiana kierunku wiatru i znaczne zniżenie temperatury. Pod względem stanu nieba, miesiąc ten był mniej pogodny niż zwykle; w stanie bowiem normalnym stosunek dni pogodnych do napół pogodnych i pochmurnych jest jak 5,5 : 13,4 : 11,1. W r. b. stosunek tychże dni jest jak 9 : 5 : 17, co pokazuje, że w r. b. liczba dni pochmurnych była znacznie większa niż zwykle. Stan elektryczności średni miesięczny jest 26 stopni; największe natężenie siły elektrycznej dochodziło 70 stopni dnia 13 o godzinie 9¹/₂ rano.

CZERWIEC.

Pogodny, suchy, blisko o pół stopnia R. cieplejszy niż zwykle, w początku i środku co do temperatury zmienny; największa zmiana dzienna temperatury dochodziła 11,68 stopni R. dnia 18 na 19. Pod względem stanu nieba miesiąc ten zbliżał się do stanu normalnego, albowiem w stanie średnim, stosunek dni pogodnych do napół pogodnych i pochmurnych jest jak 5,8 : 14,1 : 10,1; w r. b. stosunek tych dni jest jak 9 : 9 : 12. Dnia 8 w czasie przejścia księżyca przez równik niebieski i razem w pierwszej kwadrze, barometr się podniósł a temperatura się zwiększyła; przeciwnie d. 23 przy drugim przejściu księżyca przez równik i razem w ostatniej kwadrze, barometr się podniósł a temperatura zniżyła. Deszcze lubo dość często padały, te jednak były nie obfite, wyjąwszy dzień 18, w którym poczynawszy od godziny 9 wieczór dnia 17, aż do godziny 7 wieczór d. 18 deszcz ciągle padał; ilość wody z deszczu w tym dniu wynosi 15,34 lin. par., to jest dwie trzecie całej ilości miesięcznej wody. Stan elektryczności atmosferycznej średni miesięczny jest 20,7 stopni; największe natężenie siły elektrycznej dochodziło 36 stopni dnia 17 i 29.

Dnia 2 o godz. 11¹/₂ przed południem, w Erzerum, doznano strasznego trzęsienia ziemi, które trwało od 10 do 12 sekund. Liczba rannych i zabitych wynosi do kilkuset, w jednych z koszar zasypały gruz 200 ludzi z 600 tam się znajdujących. Szczęściem jeszcze, że dnia tego jako w święto Wniebowstąpienia Pańskiego, zamknięte były bazyry, gdyż inaczej byłaby klęska nierównie jeszcze większa. Mieszkańcy szukali schronienia pod namiotami. Wstrząśnienia trwały jeszcze cią-

gle kiedy pocztę odsyłano. Zabudowania konsulatu angielskiego, francuskiego i rosyjskiego są zrujnowane. Kilka rządowych i bardzo wiele prywatnych zabudowań leży w gruzach.

O straszném trzęsieniu ziemi w Erzerum nadeszły do Konstantynopola następujące urzędowe szczegóły: Liczba osób zabitych wynosi 375, ranionych 616, zaginionych 63; domów 2,000, meczetów 6, karawan serajów 17, łaźni 5, i trzy gmachy publiczne zawaliły się, a 1,450 innych domów jest mniej więcej uszkodzonych. Wypadek ten i katastrofa wypadła w święto, kiedy sklepy były zamknięte.

Dnia 24 z południa, podczas bitwy pod Solferino, trwała burza z grzmotami i piorunami, jedna z najgwałtowniejszych jakie się w Europie zdarzają.

Tegoż dnia o godz. 0 m. 35 po południu, było w Algeryi dość silne trzęsienie ziemi. Z dwóch uderzeń, drugie było mocniejsze, a oba w kierunku od Wschodu na Zachód.

Tegoż dnia o godz. 3 po południu, była straszliwa burza z grzmotami i gradem w kraju Amerykańskim Ohio. Ziemia pokryta była gradem tak wielkim jak drobne orzechy. Drzewa i pola zbożem zasiane, bardzo ucierpiały. W mieście Hudson 13,000 szyb grad wytłukł, a gmach Uniwersytecki wyglądał zniszczony jakby ruina. Burza trwała tylko 5 minut na szerokości jednej mili angielskiej. Wiatr wiał północno-zachodni, nadzwyczaj silny.

Tegoż dnia był taki upał w Santa-Barbara w Kalifornii, że zwierzęta i ptaki padały, drzewa nagle poschły, owoce na nich upiekły się. Gołą ręką nie można było dotknąć metalu wystawionego na słońce.

W nocy z dnia 28 na 29 zerwała się w Paryżu gwałtowna burza. W kilku miejscach uderzył piorun bez szkody, ale w ulicy Vannes wpadł kominem do pokoju, gdzie spało pewne małżeństwo i dwoje dzieci; mężczyźnie co miał ramię odkryte, osmolił ręce, małżonce obciął włosy jak nożyczkami. Dzieci przewrócił nogami do poduszki, ale nic nie uszkodził, potem zgruchotał stół marmurowy, powywraçał w kuchni wszystkie sprzęty, w końcu wyrwał okno i wyleciał.

LIPIEC.

Nadzwyczaj suchy, gorący, pogodny, o półtora stopnia R. cieplejszy niż zwykle. Dwa dni: 19 i 23 odznaczały się niezwykłym gorącem; średnia temperatura tych dni wynosiła 21 stopni R., wyższa o 6 stopni od normalnej. Barometr utrzymywał się wysoko. Susze panowały wielkie; średnia wilgotność powietrza jest o 9 setnych mniejsza niż zwykle, deszcze padały rzadko; ilość wody z deszczu jest przeszło trzy razy mniejsza niż zwykle. Pod względem stanu nieba miesiąc ten należy do nader

pogodnych; albowiem w stanie normalnym stosunek dni pogodnych do napół pogodnych i pochmurnych jest jak 5,8 : 13,0 : 12,2; w r. b. stosunek tychże dni jest jak 10 : 13 : 8. Pomimo panujących upałów, grzmoty, pioruny i błyskawice, które w lipcu bywają u nas częste, w tym roku były bardzo rzadkie. Stan elektryczności atmosferycznej średni miesięczny jest 15 stopni; największe natężenie dochodziło 30 stopni dnia 20.

Dzień 23 odznaczał się wielkiem gorącem; dnia tego w Obserwatorium termometr w cieniu o g. 3 i 4 po południu pokazywał 28,4 stop. R.; na słońcu 31,2 stop. R. (Wielkie gorąca w Warszawie były 23,0 stop. R., dnia 1 sierpnia 1833 r.; 28,48 stopni R. dnia 2 sierpnia 1834 roku; 27,82 stop. R. d. 18 lipca 1848 r.); po tak gorącym dniu 23, w wieczór nastąpiły błyskawice silne i powtarzane, grzmoty i deszcz ulewny.

Kurjer Warszawski o tym dniu donosi: „Nareszcie po wielu dniach suszy i upałów, rześisty deszcz nawiedził Warszawę. Ulewie tej towarzyszyły silne błyskawice i bicie piorunów, które jednak oszczędzając Warszawę, uderzały w jej okolicach i sprawiały mocne pożary. Oprócz pożaru rannego w samym mieście, lecz nie z powodu piorunów, dwa inne jeszcze wynikły w okolicach jego, o czém świadczyły nadzwyczajne łuny, jakie nagle zabłysły. Pierwsza z nich widziana była z Warszawy w stronie północno-zachodniej, druga nieco później w stronie południowo-wschodniej.”

Następnego dnia Kurjer dodaje: „Do wzmianki o piorunach w dniu 23 dodajemy, iż o godzinie 8½ wieczór, podczas deszczu z grzmotami i błyskawicami, spostrzeżono nagle zapaloną budowlę w chacie niedalekiej za Pragę. W kwadrans widziano jak piorun ten ogień w mgnieniu oka zagaślił.

Z Orenburga donoszą o ogromnych upałach jakie tam obecnie panują, od godziny 11 przed południem do 3 po południu termometr na słońcu pokazywał 40 stopni ciepła, deszczu ani kropli, noce tylko chłodne.

Z Francyi donoszą, iż upały panują tam tak wielkie, że większa część teatrów zaprzestała dawać widowiska, gdyż mało na nie uczęszczano.

W Belgii zaszły roku bieżącego szczególne zjawiska meteorologiczne. Kiedy niemal we wszystkich prowincjach padały deszcze ulewne, w Campine nie było wcale żadnego deszczu od sześciu tygodni, tak, że ciągła ta posucha zagraża nawet zniszczeniu żniwa.

Dnia 2 w Londynie, w czasie strasnej burzy, spadł nawałny deszcz z gradem rozmaitego kształtu i wielkości, jeden z naocznych świadków donosi, że grad miał przeszło trzy cale w przecięciu, niektóre bryły były wielkości cytryny, inne zaś wielkości jaja. „Widziałem je w białych kupach rozrzucone na całym polu. Potłukły wszystkie okna od strony północno-zachodniej, na całą milę w około nie ma ani jednego nie uszkodzonego domu. W jednym domu wytłukł grad 170 szyb.”

Dnia 20 Londyn i okolice nawiedzone zostały od wczoraj kilkakrotną silną burzą, która wprawdzie odświeżyła powietrze po nadzwyczajnych upałach, ale zrzuciła zarazem znaczne szkody.

Dnia 6 donoszą z Strakoniec w Czechach, że w niektórych okolicach tamecznego podgórza (od granicy Bawarskiej), spadł grad olbrzymiej wielkości, który nie tylko drób' wszystek wybił, lecz pokaleczył wiele bydła i ludzi, a nawet jedną 16-letnią dziewczynę zabił, gdy ta nie zdążyła ująć z pola. Ziemia była od tego gradu jakby poszarpana. Nie był też to grad zwykły, lecz zupełnie bryły lodu od ćwierć do pół funta ważące, a niektóre bryły dochodziły do całego funta.

W Błahowieszczeńsku nad Amurem, temperatura tego lata dochodziła w cieniu do 28 stopni ciepła, zniżając się w nocy do 10 stopni. Woda w rzece tak była gorąca, że nie można było kąpać się inaczej jak o godzinie 4 z rana lub 10 wieczór.

Dnia 30 w Bliżynie gdzie istnieje znaczna w kraju naszym fabryka odlewów żelaznych i fabryka machin, o godzinie 2 z południa, przy silnym wicherze, przed krótko trwającym ulewnym deszczem, spadł grad w kształcie dużej potłuczonej muszli w odłamach do pół funta wagi, i przy 18 stopni ciepła w dzień, a 12 stopni w nocy. Na drugi dzień znajdowano szczątki jeszcze lodu, i prócz zrzędzonej szkody w zbożu, wybił 3,500 sztuk szyb w samych zakładach fabrycznych.

W dniu 30 lipca w okolicach Strasburga powstała burza i wielkie zrzuciła szkody. Badische Landeszeitung podaje wiele ciekawych szczegółów o tym wypadku, który tutaj powtórzymy: „Niedaleko Offenburg, na lewym brzegu Kinzig w kantonie Stockfeld, wieśniak zajęty był nakładaniem snopków zboża, żona jego stała na wierzchu wozu i odbierała snopki podawane jej na widłach przez męża. Nagle uragan powstaje, przewraca wóz i wciąga kobietę w trąbę powietrzną, która zdaje się unosić na 6 stóp nad ziemię. Dzieci krzyczą, a przestraszony wieśniak woła na nią żeby się zatrzymała; nareszcie goni ją i po wielu bezowocnych wysileniach, chwytą ją na koniec za spódnice, o dwadzieścia pięć kroków od przewróconego wozu. Gwałtowność burzy była tak wielka, że po tym wypadku wieśniak i żona, musieli się chwycić słupów drogowych, ażeby się utrzymać na miejscu.”

W lesie kantonu Waltersweisir, kobieta zajęta była zbieraniem ziół. W chwili kiedy burza powstała, ta niedobra matka pobiegła, ażeby wyszukać dla siebie schronienie, nie oglądając się nawet na małą czteroletnią córeczkę, która płacząc goniła za nią. Na brzegu lasu dziecię pozostało samo obok kilku starych lip; korzenie jednego z tych drzew wystawały nad ziemię i tworzyły pewien rodzaj małego lochu, gdzie dziecię się schroniło. Uragan powyrywał i połamał wszystkie drzewa

naokoło, lecz cudem ocalało jedyne schronienie małej dziewczynki, która po burzy wyszła z niego zdrowa i cała.

Niedaleko dworca kolei żelaznej w Offenburgu, który w okropny sposób zniszczony został przez burzę, chłopiec od dziewięciu do dziesięciu lat, zbierał kłosy. Niedaleko ztamtąd wiatr wyrócił wóz naładowany snopkami; właściciel wozu, jeden z najszanowniejszych Obywateli z Rammerswesir który leży jeszcze w łóżku potłuczony przez grad, szukał schronienia w tyle wozu z dwoma swoimi domownikami i końmi; wołał téż na małego zbieracza, ażeby zrobił toż samo, lecz malec nie potrafił zrobić ani kroku: nagle pochwyciła go trąba powietrzna, podniosła go na 60 stóp w powietrze, tak że znikł wkrótce z oczów swoich towarzyszy. Skoro burza uciszyła się, ci ostatni zaczęli szukać małego chłopca i znaleźli go leżącego bez duszy na polu koniecznym niedaleko wielkiej lipy, którą lud nazywa Laubenlinde.

Badische Landeszeitung pisze, że w téj chwili drogi prowadzące do Offenbach, podobne są do wielkich warsztatów ciesielskich, wszędzie słychać uderzenia toporów i tarcie pił. Drzewa pogruchotane lub powyrywane z korzeniami, rąbią na drobne łupy; dotąd naliczono ich do 7,000. Szkody zrządzone oceniają na dwa miliony, chociaż nie wszystkie gminy, a pomiędzy temi najbardziej zniszczone, złożyły rapporta. Przypuszczają, że całość szkód wyniesie półtrzecia miliona.

Dnia 11 straszne trzęsienie ziemi, które spustoszyło miasto Erzerum, nawiedziło dnia 11 także i Szemachę stolicę gubernii zakaukazkiej tegoż samego nazwiska. Rossyjski dziennik Kaukaz w Tyflisie, podaje o tém strasznuem trzęsieniu ziemi następujące szczegóły: „Dnia 11 lipca o godz. 4 po południu, nastąpiło pierwsze wstrząśnienie, a po upływie półtory minuty, już całe miasto było spustoszone. Przed chwilą jeszcze okazało, pełne pałaców i ogrodów, zmieniło się nagle w stos gruzów. Wielka część domów została zupełnie zburzona lub bardzo uszkodzona. Gruzy pochłonęły przeszło stu ludzi, najwięcej zginęło w gospodach i w meczecie, gdzie walące się sklepienia zasypały wszystkich obecnych. Przerażenie opanowało wszystkich mieszkańców, kto mógł uciekał na ulicę, a prawie nie było nikogo, by nie opłakiwał straty osób lub majątku. Następnéj nocy nikt nie ważył się wchodzić do domu, tem bardziej, że w pół godziny po pierwszym wstrząśnieniu, nastąpiło drugie; później było trzecie, a nawet jeszcze w ciągu nocy chwiała się ziemia i dawały się czuć lekkie wstrząśnienia. Dnia 12 lipca o godzinie 7 rano, nastąpiło znowu bardzo silne wstrząśnienie, które do reszty stojące jeszcze budynki powaliło w gruzy. Nowy grecki katedralny kościół zapadł się pomimo mocnych murów. Dnia 15 lipca nie ustawało jeszcze trzęsienie ziemi i lekkie wstrząśnienia ponawiały się jeszcze w przestanku kilku godzin. Co do liczby ofiar i strat majątkowych, nie ma jeszcze dokła-

dnym wiadomości. Tyle pewna, że wszystkie rządowe budynki są zburzone, akta i papiery zasypane są po największej części rumowiskiem i ziemią, i prawie zupełnie stały się nieużyteczne. Mieszkańcy i urzędnicy mieszczą się na ulicach pod gołym niebem, a od deszczu i zimna chronią się pod rozpiętymi kołobierzami i odzieniem wszelkiego rodzaju. Urządzają tymczasem szałas. Policja zajmuje się dzień i noc wydobywaniem zasypanych, i pilnowaniem zagrzebaną własności mieszkańców. Trzęsienie ziemi poprzedzały inne zjawiska: straszne burze, jakich nie zapamiętano.

Od kilku tygodni panujące upały i susze, przygotowały mnóstwo palnego materiału, który za łada sposobnością pożarem się zajmuje. W Poznańskim, w końcu lipca mnóstwo było przypadków ognia, już to z niebaczności, już od piorunów. Dnia 23 i 24 burze panowały w całej środkowej Europie. Nawałnica straszna od Krakowa po Ren, srożyła się także i w Węgierskiej kotlinie, po drugiej stronie Karpat, a orkan straszny zniszczył zupełnie miasto Kecskemat między Cissą i Dunajem.

Część Katalonii (w Hiszpanii) nawiedzona była w końcu lipca straszną burzą z gradem, która zrządziła ogromne zniszczenia.

SIERPIEŃ.

Odznaczał się wielkimi gorącami, suszą i niezwykle pogodnym stanem nieba; średnia temperatura całego miesiąca jest blisko o 2 stop. R. większa niż zwykle. Dzień 9 był niezwykle gorący, średnia jego temperatura wynosiła 20 stop. R., o 5,38 stop. R. wyższa od normalnej; o godzinie 1½ po południu, termometr w cieniu pokazywał blisko 28 stopni R., o godz. 4 min. 46 po południu nastąpiły grzmoty i deszcz ulewny z gradem, poczem powietrze znacznie się ochłodziło; tak iż dnia następnego średnia temperatura dzienna wynosiła tylko 13,82 stop. R. Pod względem stanu nieba, miesiąc ten był nader pogodny: w stanie normalnym, stosunek dni pogodnych do nąpół pogodnych i pochmurnych, jest jak 7,3:12,7:11,0; w r. b. stosunek tychże dni jest jak 14:10:7. Deszcze padały rzadko ale obficie. Stan elektryczności atmosferycznej co do jej natężenia, średni miesięczny jest 20,4 stopni; i największe natężenie dochodziło 38 stopni dnia 10.

Dnia 28 w nocy pojawiła się zorza północna.

Dnia 31 o godzinie 3½ po południu, w Łowiczu powstała burza z grzmotami i błyskawicami, deszczem ulewnym i gradem, który w mieście tēm kilkaset szyb-wybił.

W Kalkucie straszliwy panował uragan, przez co wiele okrętów rozbiło się.

Dnia 27 donoszą z Rzymu, że w Norcia miało miejsce trzęsienie

ziemi, przyczem 200 ludzi utraciło życie; 9,000 osób obozuje pod gołym niebem.

Dnia 27. Donoszą z Konstantynopola, iż tam w Salonice trzęsienie ziemi czuć się dało.

W okolicy Smyrny, dały się czuć trzęsienia ziemi.

Dnia 31 miasteczko Grabów w powiecie Łęczyckim znacznie uszkodzone zostało; o godzinie 1ej z południa, zerwał się raptem wichur, a raczej trąba powietrzna, która pędząc w kierunku południowo-wschodnim, zatrzymała się chwilę, po nad samem miasteczkiem i w oka mgnieniu 17 posesyj miejskich i obierzę, którą zajęła swoim wirem, częściowo lub zupełnie zniszczyła, obalając budowle, zrywając dachy, wywracając kominy, i tak jak w jednej minucie powstała, tak w jednej chwili znikła, zostawiając tylko po sobie ślady okropnego zniszczenia. Zasluguje na uwagę, iż nie było ani szumu, ani odgłosu, jaki zwykle wichur sprawia. Dwór i zabudowania gospodarskie ocalały.

Dnia 9. Czytamy w korespondencji „Czasu” ze Lwowa: „Upały nadzwyczajne, które od miesiąca dają się nam dotkliwie uczuwać w mieście, stają się zarazem powodem znacznych klęsk dla gospodarzy wiejskich w całym kraju. Z rozmaitych okolic dochodzą wiadomości o stratach wynikających z posuchy i gorąca, i zewsząd skargi słyszeć się dają. Posucha niepamiętna jaka w obwodach Tarnopolskim, Czortkowskim i Kołomyjskim trwa, przyprowadza gospodarzy do rozpacz. Donoszą ztamtąd, że od pięciu tygodni nie mieli deszczu, a jeżeli w którym miejscu zebrały się chmury i deszcz padać zaczął, nie wiele pomógł, bo zawsze nadchodziła wnet burza i rozpędziła chmury. Trawy powysychały, i w wielu miejscach sianem suchem woły, krowy i konie karmią; kukurydza uschła całkiem, nie żeby pożółkła, zieloność została, lecz za dotknięciem kruszy się. Gąsienica w wielu miejscach zniszczyła kukurydzę, rzepak, koniczynę a nawet konopie. Jarzyny i kwiaty w ogrodach mizerne, a w miejscach wystawionych na południe, wypalone zupełnie. Na górach ku słońcu, liście na drzewach pousychały, toż samo drzew wierzchołki. Gorąco w cieniu dochodziło do 30 stopni R., a na słońcu do 40 stopni. Bydło choruje na krwotoki i często ginie; nabiału bardzo mało, z pasiek stepowych nie ma miodu.»

Dnia 19. W okolicach Petersburga, w tych czasach rosy były tak obfite, że szklanka zupełnie sucha wystawiona wieczorem za okno, była nazajutrz z rana o godzinie 5 w części napelniona wodą.

Dnia 29. Około godziny 3 rano, w stronie wschodniej nieba, jedno z najpiękniejszych zjawisk ukazało się w Warszawie. Byłyto cztery słupy ogniste, które na kształt łuny zajaśniały na horyzoncie.

Dnia 18 o g. 6 $\frac{1}{2}$ wiecz. w Württembergu widziano rzadkie zjawisko ognia św. Elma na końcach gałęzi jabłoni, obficie obciążonej owocem.

Dnia 22. Miasteczko Norica w Państwie Kościelném doznało o godzinie 1 $\frac{1}{2}$ po południu, strasznego trzęsienia ziemi. Delegat papieżki w Spoleto udał się na pierwszą o tém wiadomość na miejsce wydanego wypadku, zkąd telegrafem do Rzymu przesłał następującą wiadomość: „Spustoszenie nie mogło już być większe: miasto leży całkiem w gruzach. Ludność mieści się teraz po wsiach. Wielu zginęło, a dotąd odgrzebano z gruzów 69 nieżywych. Inni leżą jeszcze pod gruzami. Liczba pokaleczonych jest wielka. Wydałem potrzebne zlecenie dla ochrony osób i własności.” Papiież przeznaczył na tymczasową pomoc dla nieszczęśliwych 3,500 skudów. Norica jest siedziba biskupa, leży na dolinie u podnóża Apeninów i ma 9,253 mieszkańców. Już w r. 1703 doznało to miasto mocnego trzęsienia ziemi, a w r. 1730 runęło całkiem w gruzy. Teraźniejsze trzęsienie ziemi rozszerzyło się daleko, gdyż nawet w Rzymie uważano chwilowe jój drżenie.

Dnia 7 o godz. 8 $\frac{1}{2}$ wieczorem w Westfalii, w prowincjach nadreńskich, widziano świetną kulę ognistą.

Dnia 21. W Konstantynopolu trzęsienie ziemi czuć się dało, w czterech uderzeniach: o godz. 6 rano, o godz. 10 $\frac{1}{4}$ rano, i o godz. 10 $\frac{3}{4}$ wieczór, a czwarte o godz. 11 minucie 42 wieczór.

Dnia 25. Straszliwy tyfon panował na wodach chińskich i spustoszył wybrzeża zatoki Kantonu, a szczególnie miasto i port Macao. Kilka statków i dwie kanonierki angielskie zostały wyrzucone na brzeg.

Dnia 28. W Sztutgardzie uważano w nocy z dnia 28 na 29 na wszystkich liniach telegraficznych chwilowe poruszanie kotwic wszystkich aparatów, co trwało od 20 do 40 minut. Przytem dawały się także spostrzegać szczególne zmiany na galwanometrze; igły zmieniały w jednej minucie 5 do 6 razy swój kierunek, aż do 40 stopni na zachód. Przyczynę tego zjawiska przypisują bardzo rozległej i jasnej zorzy północnej, którą widziano wszędzie téj nocy od godziny 9 wieczorem aż do rana.

Dnia 29. W nocy, w czasie pojawienia się zorzy północnej, w Paryżu, w biurze główném telegraficzném dzwonki zaczęły dzwonić i telegrafy były wprawione w ruch samowolny i nienormalny przyrządów telegraficznych. Quetelet Dyrektor Obserwatorium w Bruxelli doniósł, iż dnia 29 w czasie zorzy północnej od godziny 12 do 1 $\frac{1}{2}$ rano, prądy przerywane na wszystkich telegrafach czuć się dały. Drut podmorski z Ostendy do Douwru okazywał prądy pochodzące od płynu elektrycznego przez całe rano, tak iż korespondencya telegraficzna była przerywana, i niepodobna było z Bruxelli do Londynu tą drogą wiadomość przesyłać. Toż samo postrzegano w Warszawie w biurze telegraficzném w Zakuku, gdzie komunikacya telegraficzna z Petersburgiem była przerywana.

Dnia 29 w wielu miejscach widziana była świetna zorza północna.

Dnia 29 sierpnia donoszą z Bale: „W nocy z dnia 28 na 29 uważano świetną zorzę północną. Telegraf elektryczny okazał przytem zjawiska szczególne. Od godz. 11 wieczór do godz. 7 rano, objawiał się prąd elektryczny od minuty do minuty na całej linii w taki sposób, jak się zwykłe dają znaki, tak dalece, że przez cały ten czas niepodobna było przesyłać depesz. Zjawisko to było całkiem odmienne od tego, jakie się postrzega podczas burz zwyczajnych. Gdy w tych ostatnich błyskawice sprawiają wstrząśnienia w przyrządach i znaczą punkta wydające łoskot; przeciwnie téj nocy zjawisko dawało znaki spokojnie, jakby te pochodziły od innéj stacyi.

WRZESIEŃ.

Miesiąc ten zwykle bywa u nas pogodny, suchy i ciepły; w roku b. przeciwnie, był niepogodny, mglisty, wilgotny, i o 1,3 stop. R. chłodniejszy niż w stanie normalnym. Dnia 22 nad ranem, to jest około porównania dnia z nocą był przymrozek biały, a termometr pokazywał tylko 0,9 stop. R., co się rzadko u nas o téj porze zdarza; druga połowa miesiąca była niezwykle chłodna. Pod względem stanu nieba miesiąc ten był mniej pogodny niż zwykle, albowiem w stanie normalnym stosunek dni pogodnych do nocy pogodnych i pochmurnych jest jak 7,4:10,4:12,2, w r. b. stosunek tychże dni jest jak 5:8:17; mgły osobliwie z rana były częste, i te łącznie z niskim stanem temperatury i częstymi deszczami sprawiały, iż początek jesieni który zwykle u nas bywa pogodny, ciepły i suchy, w r. b. był słotny, niepogodny i nader chłodny. Wody z deszczu spadło o trzecią część więcej niż zwykle. Stan elektryczności co do jéj natężenia był dość silny i wynosił 30,9 stopni; największe natężenie dochodziło do 68 stopni d. 7 z rana, przy mgle opadającéj.

Dnia 2 w piątek, w Paryżu około godz. 7 rano, to jest w chwili, w której rozpoczyna się czynność na różnych stacyach, uważano w głównej stacyi telegraficznej w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych, że niektóre przyrządy były przebiegane przez elektryczność, jak gdyby stacya druga przesyłała prąd elektryczny w sposób nieustający, i uważano, że ten fakt był powszechny i wszystkie stacje bez wyjątku były w podobnym stanie. Przerywając ogniwo, to jest przerywając ciągłość przepływu w drucie prowadzącym, postrzegano bardzo silne iskry; toż samo uważano w tym samym czasie na wszystkich stacyach telegraficznych we Francyi. O godz. 9 $\frac{1}{2}$ z rana, elektryczność zamiast ciągłego i nieustającego działania, objawiała się tylko z przerwami. Podczas zwyczajnej burzy, elektryczność atmosferyczna wprawia w ruch przy-

rządy telegraficzne, lecz wyładowania są chwilowe i nie ciągle tak jak się okazały tą razą. Nadto gdy elektryczność atmosferyczna przebiega przyrząd, zwykle niszczy w nim bobiny, to jest dróty obwinięte na walcach, gdy tymczasem w przypadku obecnym lubo zjawisko trwało blisko trzy godziny bez przerwy, wszystkie przyrządy były nie naruszone; później około godz. 9¹/₂ z rana, gdy zjawisko objawiało się tylko w przerwach, działanie strumienia zaczęło być silnem.

Dnia 26 Kurjer Warszawski donosi: „W redakcyi Kurjera złożono do obejrzenia zakwitły teraz kwiat na drzewie kasztanowym, zerwany z Nalewki przy straży ogniowej, gdzie cztery drzewa pokryły się kwiatem. To samo wspomina o kasztanach i *Czas* z Krakowa.

W okręgu Wieluńskim, deszcze po długo trwającej suszy padające, na nowo obudziły wegetacyę; czeremcha, kasztan, powtórnie kwitnąć zaczęły. Podobnie w Sochaczewskim zakwitły akacye, bzy i wrzosi.

Dnia 25 dało się czuć silne trzęsienie ziemi w kraju Weneckim.

Bergen, inspektor linii telegraficznych w Paryżu, kierujący służbą ogólną, podaje treść zjawisk szczególnych co do przeszkód czyli zakłóceń elektrycznych postrzeganych.

Najprzód w nocy z dnia 28 na 29 sierpnia i d. 29 z rana pod wpływem świetnej zorzy północnej postrzeganej wszędzie, powtórnie, z rana dnia 1 września pod wpływem przyczyny jeszcze nie znaney, prądy sprawione przez wpływ zewnętrzny, były raz w jednym kierunku, drugi raz w drugim, i te niekiedy były bardzo silne; widziano bowiem wielkie iskry wylatujące na różnych punktach, druty telegraficzne były silnie naładowane elektrycznością; wielu urzędników otrzymało niespodzianie uderzenia dość silne, linie prowadzące z północy na południe albo z południa na północ, albo prawie w kierunku południka, to jest z Londynu do Paryża, Bordaux, Marsylii, Tuluzy, były silnie prądem przebiegane aniżeli linie idące od wschodu na zachód, albo z zachodu na wschód, z Paryża do Strasburga, Bale, i t. d. Prąd przeto indukcyjny szedł od jednego do drugiego bieguna. Im linia była dłuższa, tém przesyłanie depeszy było bardziej zakłócone. Aby usunąć albo przynajmniej zmniejszyć przeszkodę, dosyć było przerwać linię, to jest przerywając ciąg czyli komunikacyę z stacyami dalszemi. W chwili najsilniejszego działania anormalnego, linie podziemne przerzynające Paryż we wszystkich kierunkach, utworzone po większej części z drutów podziemnych, wcale nie uległy wpływowi, i służba telegraficzna odbywała się najregularniej. Pojaw zorzy północnej i południowej w nocy z dnia 1 na 2 września był równoczesny.

Uczony Poey pierwszy zwrócił uwagę na zbieg równoczesny zorzy północnej z dnia 1 na 2 września r. b. z zorzą południową. W Merkurym z Valparaiso czytamy: „*Conception* w Chili pod szerokością połu-

dniową 370, a długością zachodnią 750. Od północy aż do godz. 2 rano dnia 2 września, zorza biegunowa była widzialna przy poziomie południowym. Jój postęp był od wschodu ku zachodowi i podobną była do łuny ognistej albo chmury ezerwonej lub do rozległego ognia błędnego, wyrzucającego promienie i dymy świetne, wyrównywające jasności księżyca; więcej niż przez godzinę całe miasto było wspaniale oświecone przez zorzę. Santiago w téj chwili (pod szerokością południową 330), zorza także i to miasto oświeciła swoim wspaniałem światłem trójkolorowem; to jest błękitnem, żółtém i różowem. Zorza ta trwała przez trzy godziny w Valparaiso; dalej na północ zorza także była widzialna. Zjawisko zorzy w Chili, które niekiedy daje się widzieć na przylądku Horn, jest bardzo rzadkiem i dlatego zorza d. 2 września, nadzwyczaj przerażająca ludność wiejską.

Trazier pierwszy był który widział zorzę południową dnia 18 maja 1712 r. o godz. 1½ rano, w postaci łuny niezwykłej, widzialnej przez pół minuty, o której jest po raz pierwszy wzmianka.

Antoni Ulloa, w r. 1745 pierwszy widział i opisał zjawisko zorzy południowej w całej jój świetności. Ta równoczesność dwóch zorz, północnej i południowej, albo właściwie jednej zorzy podwójnie biegunowej, rozciągającej się do wielkiej odległości, od dwóch biegunów, zasługuje na szczególną uwagę. Ten zbieg dowodzi, że prąd elektryczny albo inny który daje początek temu wspaniałemu zjawisku, przechodzi od jednego do drugiego bieguna, podług jednego południka albo pasa południkowego. Należy więc przyjąć, że ten wielki prąd albo wypływ działał przez wpływ czyli indukcya, bądźto na powierzchnię ziemi, bądź na druty telegraficzne, i ten wywołał w drutach prądy podrzędne czyli pochodne, które zrzuciły tyle przeszkód i zamieszania w przesyłaniu wiadomości telegraficznych.

Dnia 29 o godz. 1½ rano, uważano na przylądku Horn, z okrętu Southern Cros, rzadką i wspaniałą zorzę południową i bałwany morskie przedstawiały się w barwie krwistej jakby płonące ogniem, przyczem morze straszliwie huczało.

PAŹDZIERNIK.

Niepogodny, wilgotny i słotny, tylko o 0,1 stop. R. cieplejszy niż zwykle; ostatnie siedm dni były chłodne. Dnia 29 z rana był pierwszy przymrozek téj jesieni i dochodził — 00,2 stop. R. Dnia 10 i 22 w czasie przejścia księżyca przez równik niebieski, nastąpiło podwyższenie barometru. Pod względem stanu nieba miesiąc ten był mniej pogodny niż zwykle, albowiem w stanie normalnym stosunek dni pogodnych do nąpół pogodnych i pochmurnych jest jak 5,3 : 8,7 : 17 : 0; w r. b. stosu-

nek tychże dni jest jak 2 : 7 : 22. Deszcze padały często i obficie; ilość wody z deszczu jest prawie półtora razy większa niż zwykle. Stan elektryczności atmosferycznej co do jej natężenia średni miesięczny jest 19,5 stopni; największe natężenie siły elektrycznej dochodziło 35 stopni d. 6. przy pogodnym niebie. W tym miesiącu pokazywały się liczne i wielkie plamy na słońcu.

Dnia 21 Kurjer Warszawski donosi: „Rzecz szczególna, iż liście na drzewach dotąd jeszcze w niektórych ogrodach uderzają swoją zielonością, co więcej pojawiają się nawet powtórnie kwiaty a gdzie indziej i owoce; według tego zaś jak donosi z Krakowa gazeta miejscowa *Czas*, przed kilką dniami widziano we wsi *Zwierzyńiec*, nieprzeliczone mnóstwo świętojańskich robaczek błyszczących wśród ciemnej nocy.”

Dnia 13 o godz. 6 wieczorem widziano w Krakowie zorzę północną: już to piąty raz zorzę widziano w tém mieście.

Dnia 18. Gazeta Krakowska *Czas* pod dniem 19 donosi: „Piorun, który podczas burzy przedwczoraj (d. 17) wieczorem uderzył w obręb miasta, padł w dziedziniec domu leżącego przy ulicy Floryańskiej. Szczęśliwem a dziwnem zdarzeniem, prąd elektryczny nie naruszywszy dachów i murów około których przebiegał, lecz których nigdzie nie dotknął, uderzył w wielki kamień brukowy w samym rogu dziedzińca, a strzaskawszy go i osmoliwszy, wybił pod nim wążką lecz głęboką dziurę w ziemi. Mały odłam strzaskanego kamienia rzucony w górę, uszkodził parę gontów i na tém cała ograniczyła się szkoda. Prąd wiatru skierowany okolicznymi wysokimi fajermurami w tę otwartą stronę dziedzińca, był zapewne powodem, że piorun ten w tak niski punkt wprost uderzył. Przestraszeni mieszkańcy domu, słyszeli prócz huku ostrego łoskot i szcęk.”

Burza która nawiedziła Kraków d. 17, przeciągnęła się około 100 mil. W Krakowie zaczęła się o godz. 10 wieczór, w Wiedniu o godz. 7; w Czechach pioruny kilka pożarów w tym dniu zrzuciły.

Dnia 19 w Paryżu między godz. 11 a 12 przed południem, w powietrzu a mianowicie po prawej stronie Sekwany, owisła mgła gruba, a niebo mocno pociemniało, jakby podczas zaćmienia słońca, tak, że znaczną część sklepów musiano gazem oświetlić.

Dnia 15 widziano świetną zorzę północną na wysokości Turbi, blisko Monaco w Sardynii.

Dnia 26. Na Jońskiejskiej wyspie św. Maura, o godz. 8¹/₂ wieczorem, doznano trzęsienia ziemi, które trwało przez 20 sekund i objawiło się najprzód hukiem podziemnym. Ludność zatrzwożyła się mocno tym wypadkiem, lecz na szczęście nie doznano żadnej szkody, prócz ruiny kilku starych budowli.

LISTOPAD.

Zwykle miesiąc ten bywa u nas niepogodny, wilgotny i słotny; w r. b. przeciwnie był pogodny, suchy, i o 0,7 stop. R. cieplejszy niż zwykle. Pierwsze dziesięć dni były szczególnie ciepłe, ostatnie dwanaście zimne. Barometr przez dni 17, to jest od d. 10—27 utrzymywał się bardzo wysoko, najwyżej dochodził 28 cali 5,29 linii par., d. 11 o godz. 10 wieczór, to jest tylko o 0,38 lin. par. mniej od najwyższego stanu jaki był d. 5 listopada 1828 r. Zmiany barometru były znaczne, największa dochodziła 8,82 lin. par. dnia 2 na 3 o godz. 10 wieczór przy wichrze zachodnim. Powietrze było suche, wilgotność jego jest o 4 setne mniejsza niż zwykle. Deszcze rzadko padały i nie obficie; ilość wody spadłej z deszczu wynosi tylko połowę téj jaka zwykle u nas w tym miesiącu spada. Pod względem stanu nieba miesiąc ten był pogodniejszy niż zwykle, albowiem w stanie normalnym stosunek dni pogodnych do napół pogodnych i pochmurnych, jest jak 2,9:6,0:21,1; w r. b. stosunek tychże dni jest jak 6:6:18. Stan elektryczności atmosferycznej co do jój natężenia średni miesięczny jest 25,1 stopni; największe natężenie siły elektrycznej dochodziło 66 stopni d. 9 o godz. 11 rano przy mgle opadającej. W tym miesiącu liczne plamy pokazywały się na słońcu.

Dnia 23 między godz. 3 a 4tą z rana, widziano w Warszawie w stro- nie południowo-wschodniej błyskawice w pewnych przestankach.

Z Paryża donoszą, iż od dni kilku zmieniła się nagle temperatura i w ogóle dokuczać zaczyna zimno.

Dnia 2. Kiedy u nas w listopadzie były rzadkie, jak na tę porę roku pogoda i ciepło, w Genewie dnia 2 spadły wielkie śniegi.

Dnia 16 n. s. Ukazał się lód na Newie pod Petersburgiem, mosty zdjęto, komunikacya parowa z Kronsztadem wstrzymaną została.

Dnia 23 Kurjer Warszawski donosi: że na prowincyi miejscami śniegi już spadły, w Warszawie dotąd wcale ich nie było.

Dnia 6. Donoszą z Londynu, że wielka burza zerwała się na kanale.

Dnia 9 rzeka Isera we Francyi wezbrała nadzwyczajnie. Całe mia- sto Grenoble jest zalane. Woda stoi w piwnicach i dólnych mieszka- niach większej części domów.—Z innych okolic Francyi nadchodzą tak- że doniesienia o szkodach zrządzonych wylewami rzek rozmaitych.

W pierwszej połowie listop. panowała wielka burza na brzegach De- vonshire. Silny wiatr wschodni wzniosł morze do téj wysokości, że po- zrywał nadbrzeżne groble granitowe na 16 stóp wysokie, a powódź morska dosięgała aż do mieszkań ludzkich, z których co żyje wynosić się musiało. A co gorsza, fale porozrywały tamy kolei żelaznej, prowa- dzonej nad brzegiem morskim od Dawlish do Teignmouth, tak, że komunikacya na kolei między Exeter a Newton, została całkiem przer-

wana i upłynie z tydzień czasu, nim ją przywróć do pierwszego stanu. Narobiło to szkody do 3,000 funtów sterlingów. A że kraj tam górzysty, kilka skał nadbrzeżnych runęło w morze, a ogromne masy granitów były siłą wody jakby małe kamyki porozrzucane po brzegach.

Z Rzymu donoszą o wielkim wylewie Tybru, ulice nadbrzeżne są zalane, sklepy wypróżnione, a mieszkańcy chronią się na wyższe piętra.

Dnia 16. Donoszą z Londynu: „Wczoraj przez dzień cały tak wielka mgła panowała w Londynie i jego okolicach, że bez światła nie można było wyjść na ulicę. Żeglugę na Tamizie wstrzymano, mimo to było kilka wypadków zetknięcia się statków. Na kolejach żelaznych przedsięwzięto nadzwyczajne ostrożności i obeszło się bez nieszczęścia. W mieście, powozy nie mogły prawie jeździć, i mimo największych ostrożności, mnóstwo osób dostawało się pod koła, a następnie odwożono je do szpitali, pokaleczone, z połamanemi rękami i nogami. Dopiero dziś (dnia 16) około południa słońce rozproszyło tę mgłę nadzwyczajną.

Dnia 24. Donoszą z Malty, że tam dnia 14 o godz. 4 z południa dało się czuć trzęsienie ziemi.

Dnia 24 w Paryżu część kanału św. Marcina, od Komory składowej do rogatek Pantin zamazła, lecz lód nie był dość gruby.

W Neapolu, niepokoją się ciągłym wybuchem Wezuwiuszu trwającym już od ośmnastu miesięcy i coraz silniejszym. Obawiają się teraz niebezpieczeństwa dla Portici, zkąd mieszkańcy już się wynieśli. Ostatniemi dniami doznano częstych wstrząśnień ziemi, a po nowym wybuchu silnym, może łatwo nastąpić wielkie zniszczenie. Roczniki opisujące wybuchy Wezuwiuszu, sięgają po rok 79 po narodzeniu Chrystusa. Kiedy miasta: Pompeja, Herkulanum i Stabia, zasypane zostały popiołem. Odtąd było 50 wielkich wybuchów. Do najsilniejszych należy wybuch z r. 1631, który przez ciąg 16 godzin, sprowadził straszne trzęsienie ziemi i zagrażał Neapolowi zupełnem zniszczeniem, i kiedy popiół upadł nie tylko we wszystkich portach morza Adryatyckiego, lecz nawet zaleciał do Stambułu; dalej wybuch z r. 1737, przyczem lawa zniszczyła większą część miasta Resina, i z r. 1794, w którym lawa przebiegła 6 mil w ciągu dwóch godzin. Terazniejszy jednak wybuch wulkaniczny jest ze wszystkich najsilniejszy, gdyż lawa przebiegła już przestrzeń 3-milową, a według przybliżonego obliczenia wyrzucił wulkan lawy około 22 milionów metrów sześciennych.

GRUDZIEŃ.

Mroźny, niepogodny, śnieżny, o $1\frac{1}{2}$ stop. R. zimniejszy niż zwykle, wyjąwszy dzień pierwszy i sześć ostatnich, przez cały miesiąc termometr utrzymywał się niżej zera. Barometr osobiwie w drugiej połowie mie-

siąca stał nisko, przeciwnie w siedmiu dniach, od d. 6 do 12 wysoko, i w dniu 10 o godzinie 10 rano, doszedł do wysokości 28 cali 5,92 lin. par., tylko o 1,79 lin. par. mniej od najwyższego stanu (28 cali 7,700 lin. par.), jaki był d. 6 grudnia 1829 r.; zmiany barometru były znaczne. Pod względem stanu nieba miesiąc ten był mniej pogodny niż zwykle; w stanie bowiem normalnym stosunek dni pogodnych do napół pogodnych i pochmurnych jest jak 3,4:5,0:22,6; w r. b. stosunek tychże dni jest jak 3:3:25. Śniegi padały często i obficie; ilość wody z deszczu i śniegu wynosi co do wysokości 37,32 lin. par., to jest dwa razy więcej niż zwykle. Wiatry panujące były wschodnie i południowe, gdy zwykle u nas w tym miesiącu panującymi są zachodnie. Stan elektryczności atmosferycznej co do jej natężenia średni miesięczny jest 20,8 stopni; największe natężenie dochodziło 50 stopni d. 5 z rana przy mglistém powietrzu.

Dnia 5 przy wysokości wody stóp 2 cali 6, lody na Wiśle pod Warszawą stanęły.

Dnia 6 Kurjer Warszawski donosi: „Kiedy u nas jeszcze onegdaj przynoszono ze wsi świeże zupełnie grzyby, to w gubernii Płockiej tak wielkie spadły śniegi, zwłaszcza od Dobrzyna do miasta Płocka, że nie tylko jeżdżą sankami, ale nawet potworzyły się zaspą.”

Pod tymże dniem Kurjer donosi: „Od onegdaj już przechodzą przez Wisłę wprost Solca.

W Roczniku Gospodarstwa krajowego za miesiąc grudzień r. b. czytamy: „Pierwszy śnieg spadł w dniu 10 listopada w środkowych okręgach Królestwa. Na św. Marcin w wielu miejscach mróz pościął wody i sprowadził grude, przerwawszy tym sposobem dalszą orkę. Największy mróz wypadł w tym dniu w okręgu Białskim — 8° stop. R.; najmniejszy w Pultusku — 1° R. Obecnie po slotach nastąpiły lekkie mrozy, które zapowiadają zimę.

Dnia 7. Osoby przybyłe z Płocka, powiadają o wielkich śniegach, jakie od czwartku zeszłego (to jest d. 1) tam spadły; dopiero na 4 mile przed Warszawą takowych już nie widać.

Dnia 27. Gazeta Warszawska pod dniem 27 donosi: „Ze wszystkich stron dochodzą nas wiadomości o wielkich śniegach spadłych w ciągu dni ostatnich. Listy z Paryża otrzymane przez nas, donoszą także o dokuczliwém zimnie, które u nas dotąd jeszcze nie dało się bardzo we znaki.” W liście z d. 20 b. m. czytamy: „Piszę do was wśród 16-stopniowego mrozu, co przy nieopatrzonych domach i węglami kamiennymi nie opalanych kominach, niesłychaną jest klęską. Na wiosnę będą ludzie umierać z piersiowych chorób, które łatwo z przeziębienia się wydarzają. Od r. 1829 nie było takiej zimy.”

Czas krakowski w Kronice miejscowej donosi o śniegach takich, że

przez ulicę przekopać się trudno. W d. 20 pociąg kolei żelaznej galicyjskiej nie wyruszył nawet z Krakowa, bo musiano mu wprzód drogę uprzątnąć. Z tegoż samego powodu pociągi na wszystkich kolejach żelaznych spóźniają się. Wspomina też Czas krakowski o przepowiedniach nowego meteorologa, jakiegoś Węgra Karola Balla, który po śmierci pastora z Joltwy, znanego z swych wróżb meteorologicznych, przepowiada zmiany atmosferyczne. Imaginacya, jak wiadomo, główną tu grą rolę, o nauce nie ma tu co mówić. Otóż ów Balla zapowiada, że r. 1860 będzie niesłychanie burzliwym, że już w styczniu mają panować wielkie wichry, a w marcu mają panować wielkie burze przy brzegach angielskich i hollenderskich; to ostatnie z całej przepowiedni zdaje się najprawdopodobniejsze, przewidywanie burzy w epoce przesilenia dnia z nocą, nie potrzebuje wielkiego wieszczego daru.

Dnia 14 donoszą z Londynu, że od d. 14 mieli tam przez cały tydzień mrozy, niekiedy ze śniegiem. Wody i stawy, ile ich jest po parkach, wszystkie pokryły się lodem na niezmierną uciechę biegających po łyżwach. Tysiące też ich wysypało się codziennie na lód i roje snuło się widzów przyglądających się tej rozrywce. Wedle wiadomości zebranych przez dzienniki, liczba wszystkich bawiących się ślizgawką w różnych miejscach tegoż dnia, miała wynosić 283,000 osób. Mróz był nadzwyczaj ostry, w niektórych stronach dochodził od 12 do 15 stopni niżej zera, jakiego od 18 lat nie pamiętają.

We Francyi, w skutek panującego zimna, przepadły prawie zupełnie zbiory oliwek w departamencie Var. Straty oceniają na kilka milionów.

Dnia 19. W niektórych stronach Francyi, panowały niezwykle zimna. We wsi Chambon w departamencie Creuse, d. 19 o godz. 6 rano zimno dochodziło do — 18°,2 C.; o godz. 2 po południu — 7°,1 C.; o godzinie 11 wieczór — 21° C.

Dnia 20 tamże o godz. 6 rano — 24°,2 C.; o godz. 2 po południu — 9° C.; o godz. 11 wieczór — 17°,5 C.

Dnia 21 na targu cała wieś mówiła tylko o nadzwyczajnym zimnie i skutkach smutnych dwóch nocy poprzednich. Wszystkie ogrodowizny jakoto: rzepa, kartofle, marchew i t. p. pomarzęły w piwnicach i w składach. W mieszkaniach nieopalanych, przez cały dzień 20 woda była zamrznięta. Mieszkańcy wiele szczegółów opowiadali o zimnie tak u nich niezwykłym.

Dnia następnego tak w Chambon jakoteż w Paryżu, temperatura nagle się zmieniła: o godz. 6 rano, termometr pokazywał — 0°,5, o godzinie 2 po południu + 5°,1; zmiana dzienna temperatury nadzwyczaj wielka 29°,3 C. Lekki powiew wiatru południowo-zachodniego dostateczny był do sprowadzenia tak wielkiej zmiany na całej powierzchni Francyi.

MATERIAŁY DO GEOGRAFII I STATYSTYKI KRÓLESTWA POLSKIEGO

NA ZASADZIE AKT URZĘDOWYCH.

JEZIORA.

Trzy główne znajdujemy grupy jezior w Królestwie: jedna w środkowej części gubernii Augustowskiej, w powiatach: Kalwaryjskim, Sejneńskim i Augustowskim; druga przy wyjściu Wisły z kraju w powiatach: Gostyńskim, Włocławskim i Konińskim gubernii Warszawskiej, tudzież w powiecie Lipnowskim gubernii Płockiej; trzecia w środkowej części gubernii Lubelskiej, w powiatach: Krasnostawskim i Lubelskim.

Oprócz tych grupp wielkich, znajdujemy jeszcze i inne mniejsze, albo też jeziora pojedynczo rozsypane.

W tym opisie jezior trzymać się będziemy zlewu rzek, zaczynając od lewej strony Wisły. Wymienimy naprzód jeziora gubernii Radomskiej i Warszawskiej, potem przejdziemy do jezior prawego brzegu Wisły, to jest do gubernii Lubelskiej, części Warszawskiej i Płockiej; naostatku pójdziemy do gubernii Augustowskiej, należące w części do zlewu Wisły, a w części do zlewu Niemna. W zlewie Warty kilka znajdujemy jezior, w powiecie Konińskim w okolicach Gopła; te podamy w liczbie innych tu znajdujących się jezior, przy zlewie Wisły.

Wymienimy wszystkie jeziora, jakie znajdują się w Królestwie, o mniejszych, mało znacznych wspomnimy tylko, większe zaś opiszemy nieco więcej szczegółowo.

JEZIORA Z LEWÉJ STRONY WISŁY.

Gubernia Radomska.

Wysokie położenie téj gubernii, osobliwie jój części południowo-zachodniej, mnóstwo rzeczek i strumieni, zlewających

się jużto bezpośrednio, już pośrednio do Wisły, jest powodem, że w gubernii téj jezior prawie wcale nie ma. Znajdujemy je tylko w powiatach: Miechowskim, Stopnickim i Sandomierskim, nad samą Wisłą, albo w nieznacznój od niéj odległości.

Powiat Miechowski.

a) Jeziora nad samą Wisłą.

We wsi Pobiednik mały (5) (*).

W dobrach Igołomia trzy jeziora: Skrzynka (3), Smółka (2), Mościsko ($\frac{3}{4}$).

W dobrach Złotniki trzy obok siebie bez nazwisk ($47\frac{1}{2}$).

We wsi Tomaszów jezioro bez nazwiska (morg. 12 pręt. 73).

b) Nad rzeką Nidzicą, wpadającą do Nidy.

J. Krzywda, położone na gruntach miasta Skalbmierza, wpośród łąk, podzielone małemi przedziałami na cztery nierówne części, ma w ogóle długości sążni 105, szerokości 65, czyli ogólnéj powierzchni morgów $3\frac{2}{3}$; wpływa do niego strumień Maruszka, ten następnie rowami przez łąki wsi Sielec uchodzi do rz. Nidzicy.

c) Nad rzeką Nidą.

We wsi Mozgawa, należącój do dóbr prywatnych Chroberz, j. Kałek (2).

Powiat Stopnicki.

a) Jeziora nad Wisłą.

W gminie i wsi Wojcza j. (28) na łąkach.

W gminie Słupia Wielka, j. Wir ($1\frac{1}{2}$). Trzos (7), i pięć jezior zwanych Skrzynki, rozległe 5 morg.

W gminie Żabiec j. Osetne (3).

W gminie Zborówek j. Krzyżyki (6).

b) Jeziora w zlewie Nidy.

W gminie Ostrów j. Zagrodzie (1), Chałopa (1).

(*) Liczba położona w nawiasie, obok jeziora, oznacza rozległość jego w morgach.

W gminie Sędziejowice sześć małych jezior: Włoczek, Skala, Śmigowiec, Tsawko, Siwiec i jedno bez nazwiska, zajmują razem obszerności morgów 7.

W gminie Umianowice dwa: Kuliska i Zanidzie, obadwa obszerne morgów 4; woda do nich przyplywa z rzeki Nidy.

W gminie Kowala j. Zagórze (3); przyplywa do niego woda z rzeki Nidy.

Miasto Pińczów ma dwa jeziora: Okraglica i drugie bez nazwiska pod wsią Pastorka; każde z nich po półtora morga obszerne; do nich przyplywa woda smugami z rzeki Nidy.

W gminie Kowala j. Zagórze (3); przyplywa do niego woda z rzeki Nidy.

Na gruntach miasta Wiślicy j. Płyt ($2\frac{1}{3}$); woda wpływa do niego strumieniem od rzeki Nidy, a w drugim kierunku odpływa do téj samej rzeki.

Powiat Sandomierski.

Wszystkie jeziora powiatu tego leżą nad samą Wisłą.

W dobrach Ossola dwa male bez nazwisk; obszerność ich morgów 2, głębokość około stóp 16.

We wsi Matyaszów, gminie Tursko, j. Matyaszowskie (5—6). Gdy jeszcze od strony Wisły łądy nie były zabezpieczonewałami, rzeka ta, w czasie wylewów swych, wiele drzew do jeziora tego naniosła, przez co połów ryb utrudniony; wydobyć drzew tych jest bardzo trudne, gdyż wodę z jeziora nie łatwo byłoby spuścić.

We wsi Szwagrów, gminie Tursko j. Traczewski dół ($\frac{2}{3}$).

We wsi Tursko Wielkie do tejże gminy należącej j. Skrzynka (1) i Pisulk (2).

W gminie Osiek pięć: dwa we wsi Osieczko: Białe (10) i Skopaniec (3), we wsi Łęk: Brzeźnica (1), w Osieku: Bania (3), we wsi Długoleka: Gaj ($1\frac{1}{2}$).

Z j. Białe, Skopaniec i Brzeźnica wpadają do j. Bania małe strumienie, które znów z niego wypływają do Wisły.

W dobrach Świniary cztery: Żadnie (11), Kamień (4), Żurawskie (15) i Oleśna (12). Przepływa przez nie strumień, idący od wsi okolicznych i następnie wpada do Wisły.

We wsi i gminie Chodków j. Łacha (3), głębokie stóp 12, komunikację ma z rzeką Wisłą, od której tylko o kilkanaście kroków jest oddalone. Przy wielkiej głębokości wody znajdują się w niej drzewa naniesione przez powódzie.

J. Sloniawa, w dobrach Przewłoka (30); woda czysta, słodka, za poruszeniem dna wydaje odór nieprzyjemny, podobny do siarki. Zdaje się że ma ono podziemną komunikację z rzeką Wisłą, która płynie tylko o pół wiorsty od niego. Znajdujące się w tychże dobrach Przewłoka j. Przewłockie (30), obecnie zmieniło się w bagna zarosłe trzciną i chwastami; pod spodem ich jest woda, tej głębokości oznaczyć nie można z przyczyny pływających po niej kęp zarośli i trzciny.

W dobrach Ciszyca Szlachecka j. Dolne (1). Jest domniemanie, iż choć w części znajdować się muszą źródła mineralne.

We wsi i gminie Ciszyca Duchowna j. bez nazwiska (10), położone przy samej wsi, przez środek jego przepływa rzeka Koprzywianka.

W samym środku wsi Świężyca, w gminie Ciszyca Duchowna, j. Glaska (8), przez sam środek jego przepływa rzeka Koprzywianka, która po spadnięciu śniegów lub deszczów ulewnych, łącząc się z wodami jeziora, zalewa przyległe grunta i łąki.

W dobrach Koprzywnica spotykamy cztery: Krzińskie (około 20), Kozłowy dół (70), Słony dół (1), Łacha stara (10). W jeziorze Krzińskim głębokość miejscami dochodzi do stóp 20; na dnie jego znajduje się dosyć mułu czarnego, zgnilego, za poruszeniem którego woda oprócz zmienienia właściwego swego koloru, wydaje odór siarki.

We wsi i gminie Skotniki j. Skotnickie (8).

We wsi Ostrolęka j. Tarnówka (3), głębokość od 12 do 16 stóp. Od strony zachodniej wpływa do niego strumień Samborka, lecz znów z niego wypływa i wpada do Wisły, odległej o wiorstę.

We wsi Zajeziórze, położonej nad brzegiem Wisły, znajduje się kilka jezior rozległych morgów 14, w których przy deszczach lub wylewie Wisły zbiera się zwykle większa masa wody, pochodzącej także z przepływającego strumienia Samborka.

We wsi Koćmierzów, powyżej Sandomierza j. Belk Koćmierzowski (1).

We wsi Dębno j. Przerya (4—5), przez sam środek przepływa strumień, który następnie wpada do Wisły.

We wsi Moruszów j. Czarne (22), głębokie do 20 stóp; na niem jest urządzony most, jako na trakcie pocztowym krakowsko-lubelskim.

Gubernia Warszawska.

Wszystkie jeziora gubernii tej leżą albo nad samą Wisłą, albo w niewielkiej od niej odległości. Z początku są drobne,

dalej dopiero od powiatu Gostyńskiego zaczynają się ukazywać większe, a na ostatecznym ich krańcu rozciąga się: Gopło, Sleszyńskie i inne znaczniejsze. Porządek powiatów przypierających do Wisły z lewego brzegu jest następny: powiat Warszawski, Łowicki, Gostyński, Włocławski; za nim na południe w zlewie Warty, Koniński. Tym porządkiem jeziora przedstawimy. Jeziora gubernii téj leżące po prawym brzegu Wisły, przedstawimy po gubernii Lubelskiej.

Powiat Warszawski.

Z dwudziestu znajdujących się tu jezior, dwa leżą nad Narwią, wszystkie inne nad samą Wisłą lub w jej bliskości, po obu jej stronach.

Jezioro pod samém miastem Czerskiem od południa, szerokość jego sążni 100, długość 400, głębokość od 18—24 stóp; przepływa przez nie rzeka Czarna i druga mała strużka Stara; pierwsza wpada do Wisły pod miastem Górą, druga zaraz w bliskości ma ujście.

Jezioro na gruntach miasta Góry (5), głębokie do 30 stóp.

Jezioro w gminie Brzeszcze (5).

W gminie Obory znajdują się cztery jeziora: Habdzińskie (8), Opackie (28), Gozdzirońskie (36), Borkowskie (1).

Jezioro we wsi Bielawa (18).

Jezioro we wsi Powsinek (20), głębokie stóp 24.

We wsi Czerniakowie znajdują się dwa j.: jedno rozleg. móg 20, głębokie stóp 16—20; drugie rozległe móg 4, głębokie stóp 4—10. Zdaje się że jezioro to ma podziemną komunikacyę z Wisłą, gdyż w niém jak i w Wiśle jednocześnie woda przybiera lub opada.

Powiat Gostyński.

J. we wsi Świniary (20).

J. w gminie Podmiany (6).

J. Troszyńskie w gminie Sanniki, uformowane w starém korycie Wisły; woda do niego wpływa ze strugi zwanéj Nida i z błot okolicznych; rozległe morgów 60, głębokie od 12—18 stóp. Woda czysta, kanałem wykopanym odpływa do Wisły.

J. w gminie Grabie (16).

W gminie Łąck znajdujemy cztery: dwa we wsi Łąck, jedno we wsi Zdworze, i jedno we wsi Góra.

Pierwsze j. w Łącku (120), głębokie od 11—25 stóp; od strony północnej i wschodniej opasane jest wzgórzami lasem

poroslemi, z innych stron pole otwarte. Drugie j. w tejże wsi Łąck (73); łączy się z powyższém przez kanał stosownie poprowadzony.

J. Zdvorskie, położone w bliskości rzeki Wisły, pod wsią Zdworze. Od strony wschodniej znajdują się lasy miasta Gębina, z innych stron pole otwarte, j. obszerne morgów 717 prętów 261; głębokość jego do 25 stóp. Połączone jest ono przez kanał z jeziorem powyższém.

J. we wsi Góra, rozległe morgów 36 prętów 161, głębokie do 18 stóp; położone z dwóch stron pomiędzy górami lasem zaroslemi, z jednej dotyka jeziora, należącego do dóbr Ciechomie, a z drugiej traktu.

J. we wsi Ciechomie (44), głębokie od 20—60 stóp, ścieśnione wzgórzami piaszczystymi pokrytymi lasem; połączone jest ono przez kanał z jeziorem Zdvorskiem, woda z niego rowem do Wisły odpływa.

Niedaleko za jeziorami temi wpływa do Wisły pod wsią Brwilno rzeczka Osetnica, inaczej Skrwą zwana; nad nią samą albo w jej zlewie leżą następujące jeziora:

We wsi Szczawin Kościelny (60), wpływa do niego struga, która następnie z niego wypływa.

W gminie Białe trzy j.: we wsi Białe, we wsi Gorzewo, i w kolonii Łuków.

Pierwsze rozległe morg. 244, głębokie do 130 stóp, na niem kępa rozległa morg 1. W bliskości jego znajdują się trzy małe zlewki wód, rozległe morg 5. Pokład mchu i ziół formuje na nich skorupy.

J. we wsi Gorzewo (64), głębokie od 30—36 stóp.

J. w kolonii Łuków (30), głębokie od 6—9 stóp, leży pomiędzy małemi wzgórzami, wśród gruntów lekkich piaszczystych.

Z lewego brzegu rzeki Skrwy znajdują się następne jeziora:

W gminie Rataje trzy: Kocioł (10), Czarne (5), Błoto ($1\frac{1}{2}$); w ostatniem woda czarna, smaku przykrego.

W gminie Solec trzy jeziora: Główni (8), głębokie od 18 do 20 stóp; Gąsak (7), głębokie około 12 stóp; z jednej strony dotyka ono lasu, z drugiej błota, trzęsawiska; Popówek (4), głębokie około 18 stóp, leży pomiędzy lasami w miejscu wzgórzystém.

W gminie Korzeń cztery jeziora: Drzesno (60), Sendeń (25), Górki (10), Przyteb (80).

W gminie Lucień dwa jeziora: jedno we wsi Lucień nazwane Lucieńskiem, drugie we wsi Georgenthal.

J. Lucieńskie (913), głębokość wynosi do 80 stóp; z dwóch stron otoczone jest wzgórzami i lasami, z dwóch drugich łakami; grunt nadbrzeżny piaszczysty i bagnisty. Wpływa do niego woda upustem przy młynie we wsi Lucieniu, a wypływa strumień, wpadający do rzeki Skrwa. Podobno ma ono podziemną komunikację z jeziorem Bialskim, które odległe od niego o pół mili, położone po prawej stronie rzeki Skrwy, opisaném zostało powyżej.

J. we wsi Georgenthal rozległe morgów 3, głębokie do 30 stóp; położone jest o 3 stopy wyżej od j. Lucieńskiego.

Powiat Włocławski.

W powiecie Włocławskim dwie znajdujemy rzeczki, wpadające oddzielnemi korytami do Wisły: Zgłowiączka i Tąrzyna; pierwsza jakkolwiek mała, zlewem swym sięga aż za miasta: Kowal, Lubień, Chodecz, Przedecz; dlatego więc prawie wszystkie jeziora jakie się tu znajdują, leżą albo nad nią samą, albo nad rzeczkami i strumieniami do niej zlewającemi się. W zlewie Tąrzyny kilka zaledwie i to małych znajdujemy jezior. Są też tu i jeziora, których woda sączy się do Gopła.

Jeziora w zlewie Zgłowiączki.

J. we wsi Chotel ($3\frac{1}{2}$), głębokie stóp 12; wpływa do niego struga idąca z pod Chociszewa, ta następnie opuszcza jezioro, a przepłynąwszy znaczną odległość, ginie w j. Chalno i Orle.

J. we wsi Wólka Komorowska (1); do niego odpływa woda z j. we wsi Tymin, które rozległe jest morgów 8, głęb. stóp 30.

J. we wsi Swiszewy (1), woda koloru rudawego, smak kwasowaty.

J. we wsi Kamieniec (1), leży na strudze od j. w Chotelu płynącej, o której powyżej wspomnieliśmy.

J. we wsi Chalno (3), głębokość stóp 20. Tu ginie struga powyżej wspomniona, a wypływająca ztąd woda przybiera nazwisko rz. Zgłowiączki, która pod wsią Zazamecze wpada do Wisły. W samym zaraz początku wpływa do tej rzeki pod wsią Rybiny, strumień wychodzący z jezior Gluszyńskie, Orzelskie, Czarnockie, które wszystkie mają rozległości włók 22, głębokość średnia stóp 20. Leżą one pomiędzy wsiami: Dąbrowka, Czarnocice, Gluszynek, Miłachowo, Orle, młyn Zarłasek, Potałowek, Gluszyn. Z początku jezior tych rozlega się płaszczyna, dalej za Gluszynem wzgórze, a pod wsią Orle, lasy.

J. Sadłuzek (8), głębokie stóp 24, j. Bytoń ($1\frac{1}{2}$), j. Wymysłów ($1\frac{1}{2}$).

J. Grojeckie (1), położone pod wsią, od której otrzymuje nazwisko, wśród gór pod lasem, głębokie stóp 108.

Struga Chodeczka wpadająca do Zgłowiączki, poniżej miasta Lubrańca, przerzyna następne jeziora: Chodeckie, Lubienieckie, Uklejnia, Choczeń, Krukowo.

J. Chodeckie (8), rozciągające się od młyna Dudala, obok Kromszewic, Chodcza do Podgórza, głębokie stóp 30.

J. we wsi Lubieniec ($2\frac{2}{3}$), głębokie stóp 30.

J. we wsi Uklejnia (1), głębokie stóp 30.

J. we wsi Choczeń (14), otoczone gruntami wsi Choczeń, Chocenek, Borzymie, Borzymowice, Szczytno, Jarontowiczki; położone w miejscu nieco wzgórzystym, płaskim; otoczone łąkami i gruntami ornymi: głębokie stóp 40.

J. we wsi Krukowo (2), głębokie stóp 100.

Poniżej ujścia strugi Chodeczka, znajdujemy nad rz. Zgłowiączką na gruntach m. Brześcia małe jezioro Świętowo ($1\frac{1}{2}$).

Rzeczka Przedpolna albo Diabelek, przepływa przez jeziora: w Lubieniu, Rzewowie, Kłobce i Kępie Szlacheckiej.

J. Lubieńskie ($10\frac{1}{2}$), głębokie stóp 62.

J. we wsiach Rzewowo ($\frac{3}{4}$) i Kłobka ($\frac{1}{3}$).

J. we wsi Kępka Szlachecka (1), głębokie stóp 24.

Nazachód jeziora tego znajdujemy j. w gminie Lutoborz ($1\frac{1}{2}$), głębokie od 20 do 36 stóp.

Poniżej wsi Łagiewniki wpada do rzeczki Przedpolnej struga Wiślanówka; ta powstaje ze zlania się różnych strumieni, z nich niektóre sięgają aż pod miasto Lubień; wszystkie one wypływają z jezior: we wsiach Zawoda, Trzebowo, Szewo, Kurowo, Goren i Rakutowo.

We wsi Zawoda dwa j.: jedno ($1\frac{1}{2}$), drugie ($\frac{5}{6}$).

J. Trzebowo (1), głębokie stóp 15.

J. we wsi Szewo ($\frac{2}{3}$), głębokie stóp 18.

J. we wsi Kurowo (5), głębokie stóp 20.

J. Rakutowskie, położone na płaszczyźnie, w miejscu otwartym; otaczają je błota i trzęsawiska; rozległe morg. 180, głębokie stóp 18; woda czysta, zasilana znaczną ilością okolicznych źródeł: z większych strumyków cztery tu spotykamy.

Powyżej j. tego znajdujemy następujące małe jeziora:

We wsi: Goren ($3\frac{1}{2}$), Skrzynki ($1\frac{1}{2}$), Lubaty (1), Tełężna (2). To ostatnie jezioro leży nad samą prawie Wisłą, i do niej wpływa z niego mały strumień.

Nakoniec przy samém ujściu rzeki Zgłowiączki do Wisły rozciąga się leśnictwo Włocławek, a w niem 14 jezior; wszystkie mniej znaczne: największe z nich obejmuje 14 morgów rozległości.

Jeziora te są: Gociaż ($2\frac{4}{5}$), Wikaryjskie (4), Rydzyszynskie (2), Łąkie (14), Wydoń ($\frac{4}{5}$), Łomne ($\frac{4}{5}$), Czarne ($\frac{3}{5}$), Łąkie 2gie ($\frac{3}{4}$), Rybniew ($\frac{1}{2}$), Jedwabne ($\frac{1}{2}$), Chrabka (12), Święte (10), Czarne (6), Wienieckie (6).

J. na gruntach miasta Włocławka ($5\frac{1}{4}$), głębokie stóp 22.

Za ujściem rzeki Zgłowiączki znajdujemy w okolicach Wisły następne jeziora:

Niszczowy ($\frac{1}{2}$); Plebanka (2); we wsi Święte ($\frac{1}{2}$); we wsi Brzeźno (1), głębokie stóp 20; we wsi Bodzanówek ($\frac{1}{2}$); we wsi Nagórki ($\frac{2}{3}$), głębokie stóp 12; we wsi Dobrze ($1\frac{3}{4}$), głębokość stóp 14.

Nad rzeką Tąrzyną lub w jej bliskości znajdujemy 3 jeziora:

We wsi Goszczewo (6), głębokie stóp 12; na gruntach miasta Służewa (5), głębokie stóp 8; we wsi Słońsku (9), głębokie stóp 6.

Powyżej wszystkich jezior powiatu tego, znajdujemy kilka położonych między miastami Przedecz i Brdów, a mających komunikacyą z Goplem. Jakoż struga bezimienna wypływająca z j. Przedeckiego, przepływa przez j. Korzecznik, Modzerowo, Brdów, zabiera z sobą wodę płynącą od j. Lubotyńskiego i następnie dopiero ginie w Gople.

J. Przedeckie (7), głębokie stóp 30.

J. we wsi Korzecznik ($\frac{1}{2}$), głębokie stóp 16.

J. we wsi Modzerowo (2).

J. Brdowskie (6), głębokie stóp 18; położone o dwie stopy niżej od poprzedzającego, otoczone jest gruntami częścią piasczystemi, częścią gliniastymi, pod Świętosławicami zaś błota.

J. Lubotyńskie ($8\frac{1}{2}$), głębokie stóp 80. Od Lubotyńa okolica otwarta, naprzeciw lesista. Obudwu jezior tych spód zawalony drzewem.

Powyżej strugi na której leżą wymienione tu jeziora, znajduje się jeziorko we wsi Zakrzówek, położone w miejscu wzgórzystem, w polowie leśném; rozległe mórg 1, głębokie stóp 50. Do niego wpływa od północy mała struga.

Powiat Koniński.

W okolicach gdzie się schodzą granice powiatów Włocławskiego i Konińskiego, tudzież W. Ks. Poznańskiego, znajduje-

my j. Gopło: na południe jego w powiecie Konińskim od strony zachodniej, leżą j.: Wilczyńskie, Marszewskie, Budziszawskie, Powidzkie; wszystkie na linii oddzielającej powiat Koniński od W. Ks. Poznańskiego; na wschód ich leżą: Melno, Sleszyńskie, Ostrowite, Gładowskie, a jeszcze dalej na wschód Lubstowskie.

J. Wilczyńskie, położone pod miastem Wilczynem, stanowi granicę powiatu Konińskiego od W. Ks. Poznańskiego; długie jest wiorst 8, szerokie w średnim przecięciu sążni 180. J. Marszewskie ma długości $4\frac{1}{4}$ wiorsty, szerokości 185 sążni; Budziszawskie długie $4\frac{1}{4}$ wiorsty, szerokie 308 sążni. Powidzkie długie wiorst 12, przez połowę swęj długości szerokie na 600, przez drugą połowę na 300 sążni.

Wszystkie te cztery jeziora mają spadek i odpływ do rzeki Warty przez rz. Meszną, wpadającą do Warty pod w. Polichno.

J. Gopło ma 4 mile długości, a przeszło pół mili szerokości. Całego nie posiadamy w naszych granicach, ale tylko mil dwie, reszta w W. Ks. Poznańskim. Ma ono wiele zatok i zakrętów, kilka wysepek i kilka półwyspów. Z wysepek najobszerniejsze są: Sieganów i Potrzymiechy, bogate w łąki i piękne siano; między półwyspami największy Ostrówek, na którym wieś tegoż nazwiska. Brzegi jeziora są płaskie, równe, nagie, огоłone całkiem z drzew i lasów, ale za to gęsto obsiane wsiami. Głębokie na sążni 16. Woda tém osobliwa, że kolor swój zmienia raz po raz, zwłaszcza tam gdzie strumień Noteci zwolna i poważnie płynie. Wśród niego stara wieża zamku Kruszwickiego.

Dalszy ciąg Gopła stanowią jeziora: Melno i Sleszyńskie, które się przelewa aż ku Warcie poniżej Konina pod Morzysławem. Wody j. Sleszyńskiego poczynają się o pół mili od miasta Sleszyna, w lesie do tego miasta należącym. Dalej rozlewają się one w kształcie kotwicy; prawe ramie zachodzi pod Biniszew, gdzie na wysokości górze Sowią zwanęj, jest klasztor księży Kamedulów; lewe zaś kończy się za Licheniem, niegdyś miasteczkiem, dziś wioską. Brzegi osobliwie w początku wysokie. Długość jeziora od północy na południe wynosi milę całą, a od zachodu na wschód blisko dwie mile. Stanowi ono jedną całość, lecz z powodu przerw nieznacznych, wodom jego nadają odmienne nazwiska. I tak: poczynając z góry około miasta Sleszyna, nazywa się j. Sleszyńskim; poniżej około Mikorzyna, Mikorzyńskim; pod Łęzynom, Łężyńskim; na zachód: Biniszewskie, Patnowskie, Gosławickie; na wschód Licheńskie.

Na początku jeziora leży bór Sleszyński, pełen zarośli, gąszczów, wądoców i kryjówek. Część jego nazwana Czarny Bór, przeraża ponurością swoją. Cały zabrzeg jeziora naprzeciw Mikorzyna zaludniony jest licznymi i rozkosznymi osadami. Poczawszy od miasta Sleszyna, ciągną się schludnie wioski aż do Wąsosz, gdzie widać na wysokim pagórku kościół św. Krzyża cudami słynący. Głębokość wody dochodzi 16—20 sążni i tém jest niebezpieczniejsza, że brzegi strome i przykie, zaledwie kilka kroków mają mielizny. Wśród wody leży mała wysepka; podobno to jest miejsce, gdzie dawniej przed r. 1416 leżała wieś Lubomyśl, a na wzniesioném wśród niej miejscu świetniał zamek wspinały. Zamku tego wszakże i wsi napróżno już dziś szukać.

Do jeziora tego spływają strumienie: jeden płynący z pod Wilczyna i Marszewa, drugi z pod Gogolina, trzeci z pod Sławoszewa; wszystkie one połączywszy się powyżej Pątnowa, wpadają następnie do części jeziora, nazwanéj j. Pątnowskie.

Strumyk pierwszy przepływa przez jezioro położone pod wsiami Ostrowite i Łzdebno. Jezioro to długie jest wiorst 3, szerokie 250 sążni.

J. Lubstowskie, leżące na zupełnie osobnej drodze od Gopla do Warty, osobną także ma dolinę, którą dziś ulewa swoje wody na jedną i drugą stronę. Jest ono długie 3 wiorsty, szerokie 200 sążni. Dolina jego na trzy mile długa, poczynając się od Gopla ze strony wschodniej, przytyka nieprzerwanym smugiem do rzeki Warty pod Wólką albo Grójcem. Chociaż j. Lubstowskie nierównie niżéj jest położone od Sleszyńskiego i Gosławickiego, jednak podobnie jak to ostatnie znajduje się na samym punkcie przewagi między Wartą i Gopłem. Na dwie te przeciwne strony ulewane jego wody rozciągają się po całej przyległej równinie.

Długosz opisując Gopło, naznacza początek jego w końcu południowym przy źródłach Noteci (Noteczy), leżących pod miasteczkiem a dziś wioską Noteć. W drugim końcu północnym pod zamkiem Szarleje, wedle niego, wyrzynała się znówu Noteć. W końcu południowym między Wartą i Gopłem dwa tylko wymienia jeziora: Sleszyńskie i Lubstowskie. Z pierwszego wylewała się rzeka Goplenica do Warty pod Morzysławiem. Długość naznacza mu mil 5; początek pod górą Przewłoki.

Dziś zupełnie inny stan tych jezior widzimy: dziś j. Gopło przy wsi Noteci nie jest zaraz ogromne, nie ciągnie się na północ pod zamek Szarleje, ale kończy się pod Kobylnikami za

Kruszwica; tu rozciągają się błota Bachorze, a dopiero o ćwierć mili poczyna się jezioro Szarlejskie, które się ciągnie na pół mili aż do Łojowa. Dziś nie znajdujemy już owęj splawnej rzeki Goplenicy, zaledwie ślad tylko jej koryta wynaleziono w strudze błotnistej. Rozważenie tych okolic przekonało, że wody j. Sleszyńskiego mają około trzech stóp większy spadek na Gopło aniżeli na Wartę; że najwyższy punkt pomiędzy temi jeziorami, jest w końcu j. Gosławickiego, w tém właśnie miejscu, gdzie przedtem wyrzynala się Goplenica ku Morzysławiu, a wysokość jego nad powierzchnią Gopła wynosi dziś do stóp 11. Wszystko to dowodzi, że przez ułatwienie odpływu, wody jeziora Sleszyńskiego ulaty się do Gopła, a z temi dalej spłynęły. Ozmianie stanu wód tych jezior znajdujemy dowody w dokumentach granicznych, równie jak w podaniach gminnych. Jest ślad w Gosławicach, że tam, gdzie się dziś najszerzej woda rozlewa, była wieś i grunta plebańskie. Z zamku wybudowanego przez Bolesława Chrobrego, a po wydarzonej pogorzeeli zamienionego na browar, widać, że dawniej tylną bramą był wyjazd na drogę, która prosto do Konina prowadziła. Dziś podchodzi woda z téj strony pod sam zamek i płócze próg bramy, a z jeziora pokazuje się letnią porą przy niskiej wodzie figura św. Jana, stojąca zapewne nad dawną drogą.

Jawniejszy jeszcze dowód owęj zmiany stanu wód znajdujemy w Mikořynie. Wieś tę, założoną dopiero około r. 1416 przez Klarę Mikořyńską, oblewa pierwotne jezioro Sleszyn w postaci wielkiej rzeki, ujętej między wysokimi brzegami, które jeśli się niekiedy pochylają, to jedynie dla utworzenia żyznych łąk i nizin. Tutajto pokazują w niewielkiej odległości od Sleszyna początek grobli, którą się niegdyś jeździło od tego miasta do Lichenia; ginie ona w głębokości jeziora najwęższego w tém miejscu. Tam gdzie teraz j. Mikořyńskie, leżała przed r. 1416 wieś Lubomyśl; dziś ujrzyć tylko można małą wysepkę, zapewne najwyższy punkt téj wioski, na którym istniał wspaniały zamek.

Zmiana łożyska wód tych i opadnięcie jezior Sleszyńskiego i Gopła, a z niemi przerwanie splawu i handlu w tych stronach, sprawiło upadek całej téj okolicy. Upadła Kruszwica, nie masz miast Noci i Lichenia, znikły ludne wsie nad jeziorem Sleszyńskim i nad Goplenicą położone, chociaż dobroć i żyzność gruntu zdawały się trwałość ich zapowiadać.

JEZIORA Z PRAWÉJ STRONY WISŁY.

Tu naprzód idą jeziora lubelskie. One już nie tak systematycznie jak poprzednie trzymają się biegu rzek, już je znajdujemy rozsypane po różnych stronach, a gdy tu ze znacznych rzek znajdujemy Wisłę, Bug i Wieprz, nadto mnóstwo różnych rzeczek, zlewających się do nich, a nad każdą jeziora, nie będziemy więc mogli tak postępować za biegiem każdej rzeki, i dlatego przedstawimy jeziora powiatami, a każdy powiat rozdzielimy na części leżące w zlewie rzek mniejszych. Po gubernii Lubelskiej pójdą jeziora powiatu Stanisławowskiego, i części Warszawskiego, leżące po prawej stronie Wisły. Tak więc obejmiemy tu całą część kraju zawartą pomiędzy Wisłą i Bugiem, a potem gubernię Płocką.

Gubernia Lubelska.

Jeziora powiatu Zamojskiego.

Powiat ten należy do zlewu Wisły, znaczniejsze bowiem rzeki jego Tanew i Wieprz wpadają do tej rzeki.

a) *Jeziora w zlewie rzeki Tanew.*

We wsi Tarnowola nad rzeczką Szum na płaszczyźnie rozległej w lesie, zasłoniętej od północy wzgórzem wśród bagien i trzęsawisk, leży jezioro rozległe morgów 30, głębokie stóp 6.

Miedzy wsią Góreckiem i Terespołem, to jest między źródłami rz. Szum i strumienia wpadającego do rz. Łada, wśród pagórków okrytych lasami, leży jezioro bez nazwy rozległe m. 1.

W gminie Zwierzyniec j. pod Hedwiżynem ($\frac{1}{2}$).

Idąc dalej z biegiem rz. Tanwi, napotyka się strumień, wpływający do niej pod wsią Sierakowem, a nad niem wieś Lipiny, w której znajduje się j. Sernisko; leży ono właściwie w starém korycie rz. Sanu i do niej też dotyka; rozległe jest morgów 10, głębokie stóp 18.

b) *W zlewie rzeczki Sanna.*

We wsi Wolica prywatna powyżej m. Modliborzyc jezioro rozległe morgów 2, przepływa przez nie rz. Sanna.

c) *Jeziora w zlewie rz. Wieprza.*

We wsi Suchowola na północ m. Krasnobród j. Krynickie, położone na płaszczyźnie, na wschód i północ wzgórza, grunt nadbrzeżny glinkowaty, w części trzęsawiska. Całkowita roz-

ległość jeziora około 500 morgów. Wypływa z niego strumyk, wpadający do rz. Wieprza.

We wsi Kosobudy, gminie Zwierzyniec, j. Kosobudzkie ($1\frac{1}{2}$).

W gminie Tworyczów, leżącój nad rz. Wieprzem poniżej m. Szczebrzeszyna, jeziora:

Moczydło pomiędzy Bodaczewem i Niedzieliskami (10), głębokie stóp 8; woda z brzegu czysta, pośrodku koloru brudnego i słychać ją żywicą.

Trzy jeziora bez nazwiska we wsi Rozłopy, rozległe są morgów 12.

J. Stawki, pomiędzy wsią Rozłopami a Michałowem (20).

We wsi Tworyczów sześć jezior bez nazwy oddzielnej, rozległość ich morgów 20.

W Deszkowicach 12 jezior, z tych jedno leżące między Nieliszem a Deszkowicami ma nazwisko Kujalowiec, drugie tuż pod Deszkowicami od strony Roztop Żurawne, inne bez nazwisk. Rozległość ich wszystkich morgów 40, głębokość Kujalowca stóp 8, innych 4.

We wsi Gorajcu jezior 4, rozłożonych na płaszczyźnie wśród pól ornych, obszerność ich morgów 5, głębokość stóp 4.

W Gruszcze Zaporskiej j. Sobierajowe ($1\frac{1}{2}$).

We wsi Ujście j. Podleskie (5).

W Mokrem Lipiu sześć małych jeziorek, rozległ. morg 4. Wszystkie leżą nad strumieniami, zlewającemi się do rz. Wieprza z lewej jego strony, w okolicach m. Szczebrzeszyna.

We wsi Średnie większe jezioro bez nazwiska (10), głębokość środkiem jego stóp 30.

W dobrach Stary Zamek dwa j.: jedno we wsi Chomeńska (50), drugie Osowe (2), należy wspólnie i do dóbr Nieliskich.

W gminie Ruskie piaski, przy zejściu się rzeczki Łabuńki z rz. Wieprzem, dwa j.: Stawek i Kurpisz, rozległe po 4 morgi.

Jeziora powiatu Hrubieszowskiego.

a) W zlewie rzeki Wieprza.

Wieprzowe jezioro w gminie Tarnawatka, wsi Wieprzowe jezioro, rozległe morgów 2, z niego bierze początek rzeka Wieprz.

J. Krynickie we wsi Krynice (50), głębokie stóp 60.

J. Szabienica na gruntach miasta Grabowca, rozległe m. 2, głębokie stóp 6. Przeplewa przez nie mały strumyk, wychodzący z pod gór leśnych.

b) *Nad Bugiem.*

J. Nizne w dobrach Cichoborz, na płaszczyźnie rozległej wśród bagien i trzęsawisk. Rozległe morg. 30, głębokie stóp 6. Przy wielkiem wezbraniu spływa do Bugu. Woda wpada w kolor miedziany. Znajdują się tu pijawki.

J. Głębokie w dobrach Wolica Podhorecka nad rz. Huczwa, w bliskości zlania się jej do Bugu, rozległe morg. 1.

J. na terytoryum m. Hrubieszowa, obszerne m. 6, głębokie stóp 3.

J. Duszczyzna w gminie Hrubieszów, należącej do Towarzystwa Rolniczego Hrubieszowskiego, rozległe morg. 30.

J. Taszkowiec (7), głębokie stóp 60.

J. Cegielnia w dobrach pryw. Stepankowice (3), przepływa przez nie strumień wpadający do Bugu.

J. Lhowa w dobrach Strzelce (15), głębokie stóp 18, przepływa przezeń strumień wpadający do Bugu.

J. Puszek we wsi Skryhiczyn (21½), głębokie stóp 18; w czasie wylewu wód rz. Bugu, w jeziorze woda wzbięra.

Powiat Krasnostawski.

W samej południowo-zachodniej stronie powiatu znajdujemy kilka jezior małych bez nazwiska, jako to: we wsi Rokitno, gminie Turobin, we wsiach: Nowawieś, Zawadówka; ostatnie rozległe morg. 2, w lecie wysycha.

J. w gminie Rakolupy, wsi Ostrowski Majdan (¼).

J. w gminie i wsi Kraśniczyn (10½).

Nad rzeką Jagielną.

W gminie Tarnów jezioro bez nazwiska (2), głębokie stóp 18; leży na płaszczyźnie, otoczonej łakami torfiastymi.

W dobrach Syczyn dwa jeziora bez nazwiska, leżą na obszernej płaszczyźnie: pierwsze we wsi, rozległe morgów 12, głębokie stóp 60, otoczone z trzech stron bagnami i suchymi łakami, z czwartą gruntem ornym; drugie rozległe morgów 8, głębokie stóp 24, leży pod lasem, otoczone jest niedostępnymi bagnami.

W dobrach Cyców dwa jeziora: Głębokie (12) i Porosle (5); obadwa otoczone bagnami.

Gmina Swierszczów trzy obejmuje jeziora: Beleman, Sawin i Rodeze; pierwsze położone we wsi Swierszczów rozległe jest morgów 8; dwa drugie leżą na gruntach wsi Garbatów. Sawin obejmuje 208, Rodeze 84 morgów.

We wsi Turowolu jezioro bez nazwiska (23), naokoło niego błota i trzęsawy.

W gminie Nadrybie, położonej na północ wsi powyższej i należącej już więcej do zlewu rz. Tyśmienicy, znajdujemy jeziora: Nadrybek, Uściwierz, Uściwierzek i Ciesacin.

J. Nadrybek położone wśród bagien i łąk (94). — J. Uściwierz leży na płaszczyźnie rozległej, zamkniętej z jednej strony lasem; łąki, bagna, trzęsawiska, otaczają jezioro z jednej, a grunt twardy, piaszczysty z drugiej strony. Rozległość jego morg. 513 pręt. 86, głębokość do 50 stóp. — J. Uściwierzyk rozległe morg. 4 pręt. 27. — J. Ciesacin położone wśród bagien, rozległe morg. 12 pręt. 14, głębokie stóp 21. Wszystkie te jeziora pod względem niwellacji są równo położone.

W zlewie Bugu znajdujemy następujące jeziora: Osetno (2), we wsi pr. Husynne i Bardyskie, we wsi Dorohusk; pierwsze położone wśród bagien i trzęsawisk.

J. na gruntach m. Chelma ($2\frac{2}{3}$).

J. we wsi Pniowno (24), między łąkami błotnistymi.

J. Slone we wsi Chulcze, położone wśród bagien i trzęsawisk, rozległe morg. 8 prętów 40.

Powiat Lubelski.

Jeziora w okolicach Wisły.

J. Nieszawskie (5), we wsi pr. Nieszawa; leży w nizinie Wisły, o 100 sążni od koryta. Z dwóch stron otaczają je bagna i trzęsawiska, z dwóch drugich piaski i grunt urodzajny; głębokość stóp 15.

J. we wsi Piotrawiu (4), leży w miejscu lesistém, na płaszczyźnie wśród łąk i pastwisk nad samą Wisłą.

J. we wsiach Kłodno (10), Braciejówce (4), głęb. na stóp. 6.

Jeziora: Niecieckie (9) zwane Martwica, i Wrzelowskie (7), obadwa w gminie Opole, wsiach, od których biorą nazwiska. Przez jeziora te przepływa struga Gumulica, płynąca od miasta Opola do Wisły.

Jeziora: Rybackie we wsi Rybaki, Kłodnickie w Kłodnicy, Szczekarkowskie Wielkie we wsi Szczekarków, leżą nad Wisłą i są połączone z sobą strumieniami, które z nich wypływają

i następnie łączą się z rz. Chodel, wpadającą do Wisły pod wsią Podgórze. Z Wisłą jeziora te łączą się przez łachy. One same właściwie są tylko łachami, po dawném korycie Wisły; dlatego też przy każdym wezbraniu rzeka ta nawiedza je i zanosi piaskiem, ztąd corocznie się zmniejszają i stają się płytszemi. Pierwsze rozległe 6, drugie 4, trzecie $11\frac{2}{3}$ morgów. Wszystkie mogą być spuszczone do ostatniego t.j. Szczekarkowskiego.

Posunąwszy się w górę rz. Chodel, znajdujemy niedaleko jej źródeł wieś Borzechów, a w niej sześć jezior bez nazwiska; rozległość ich wszystkich morgów 7 prętów 24.

Dalej z biegiem rz. Chodel napotykamy wieś Gutanów, a w niej jezioro bez nazwiska, rozległe morg 2 prętów 60.

J. Wymysłów ($2\frac{2}{3}$), na terytoryum m. Wawolnicy, około którego przepływa rzeczką Bystra, zlewająca się następnie do Wisły pod wsią Bochotnicą, poniżej m. Kazimierza. Z pod jeziora wytryska dość znaczne źródło, które formuje strugę.

W gminie Klimontowice we w. Drzewcza dwa j. bez oddzielnych nazwisk: jedno rozległe morgów 200, drugie 80.

Jeziora nad rz. Wieprzem lub w jej zlewie.

J. Wielkie (30) we wsi Emilianów, gminie Piaski Wielkie, leżące nad rzeczką Gelczew v. Radomirka.

Jeziora: Bieleckie i Xięże znajdują się we wsi Białka poniżej m. Biskupice, z prawej strony rz. Wieprza. Rozległość pierwszego 60, drugiego 30 morgów, głębokość od 50—60 stóp. Jezioro Bieleckie jest wyżej położone od Xiężego.

Gmina Krzesimów dwa posiada jeziora: Głębokie we wsi Podlipie i Glinianek we wsi Zakrzów; rozległość ich po 2 morgi. Woda z nich spływa wykopanym rowem do stawów. J. Glinianek przy wezbraniu zalewa grunta orne.

Nad strugą Dyska albo Ciemiega, wpadającą do rzeki Bystrzycy na gruntach wsi Sobjanowice, poniżej m. Lublina, znajdujemy 5 jezior bez oddzielnych nazwisk we wsi Ożarów i J. Wymokło we wsi Tomaszowice. Wszystkie one leżą na płaszczynach rozległych w miejscu otwartem, wśród gruntów urodzajnych. Z powodu niskiego położenia swego względem otaczających gruntów, jeziora te spuszczone i osuszone być nie mogą. Rozległość ich następująca:

J. Wymokło rozległe morg. 1 pręt. 235. We wsi Ożarów jedno jezioro zawiera morg 1 pręt. 107, drugie morg 1 pr. 106, trzecie morg 1 pr. 45, czwarte pręt. 100, piąte pręt. 81.

W dobrach prywatnych Jakubowice murowane, leżących nad tą samą strugą Dyską, znajdujemy małe jezioro bez nazwiska, rozległe morg 1.

Nad rz. Wieprzem znajdujemy dalej dwa jeziora: Firlejowskie i Kumowskie.

J. Firlejowskie znajduje się na gruntach, należących do m. Firléj, otoczone od północy małą wzgórzystością, z innych stron równiną, między lasem lubartowskim i m. Firléj, rozległe morg. 95, głębokie stóp 30. Woda czysta, nie zarosła, w pewnych porach roku okazuje się zieloną i wtedy jest niebezpieczną nawet dla bydła i koni, jednak w niej ryb podostatkiem. Utrzymuje się tu ogólne zdanie, jakoby jezioro to miało podziemną komunikacją ze stawem Krasnostawskim, zewnątrz zaś połączone jest rowem z j. Kunowskim.

J. Kunowskie na gruntach należących do dóbr Lubartowa, położone w miejscu otwartém, otoczone od północy i zachodu małą wzgórzystością; wzgórzystość tę przerzyna wązka dolina, którą wody jeziora sączą się przez lasy do rz. Wieprza. Rozległość jeziora morg. 120, głębokość stóp 20.

We wsi Składow, gminie Michów znajduje się kilka jezior znanych powszechnie pod nazwiskiem Wieprzyska. Właściwie są one oderwiskami rz. Wieprza; w czasie wezbrania jój woda do nich wpływa i nanosi w nie piasku, a gdy prócz tego zarastają one trzeseń i krzakami, niezadługo więc zostaną zasypane i zamienią się na łąki, jak się to już w wielu miejscach przytrafiło; to tém łatwiej może nastąpić, iż nie są one głębokie: największa głębokość stóp 8. Podczas suszy w wielu miejscach wysychają. Obszerność ich wszystkich morgów 6.

W gminie Zyrzyn, wsi Pogonów dwa jeziora: Pogonowskie (4) i Woźniakowskie (2).

Na samém zejściu się rzek Wisły i Wieprza znajdujemy następne jeziora: Wieprzysko ($5\frac{1}{3}$) w gminie Iwanowskie siolo, wsi Massow; Wspólne (8) we wsi Borów, Litnica (4) i Bobrowice (3) w gminie Gołęb.

Wieprzysko ma podobno z rz. Wieprzem komunikację podziemną.

Zwróciwszy się ku wyższej części rz. Wieprza, mianowicie ku zejściu się granic powiatów Krasnostawskiego, Lubelskiego i Radzyńskiego, znajdujemy główne siedlisko jezior połączonych w jedną grupę. Od m. Łęczny leżącego nad Wieprzem, aż do samego m. Włodawy, położonego nad Bugiem, ciągnie się szereg znacznych jezior zwykle otoczonych bagnami i trzę-

sawiskami. Szereg ten rozpoczynają jeziora w dobrach Łęczny, a te są: Dratowskie, Rogużno, Łukcze, Łokietek, Kureczków, Brzeziczno, Piaseczno, Bigcze; pięć pierwszych we wsi Dratów, trzy ostatnie we wsi Koniawola.

J. Dratowskie rozległe morg. 194, głębokie stóp 24, położone na płaszczyźnie rozległej, grunt nadbrzeżny bagnisty a w części piaszczysty; jest wyższe od rz. Wieprza pod Łęczną o stóp 21. Przez kanał ma odpływ do rzeczki Jagielnej.

J. Rogużno, położone na płaszczyźnie rozległej pomiędzy bagnami i piaskami, rozległe jest morg. 107, głębokie stóp 78. Nad jezioro Dratowskie jest ono o 9 stóp wyżej położone.

J. Łukcze i Łokietek leżą między bagnami i trzęsawiskami, rozległe morg. $5\frac{1}{3}$, głębokie stóp 12. Woda z dwóch stron odpływa do rz. Jagielnej.

J. Brzeziczno położone wśród bagien i trzęsawisk, ma rozległości morg. $27\frac{1}{2}$, głębokie stóp 13.

J. Piaseczno położone między lasami, ma rozległ. m. $140\frac{1}{3}$.

Oba te jeziora łączą się z sobą przez mały strumyk, a nawet podobno mają podziemną komunikację.

J. Bigcze położone między bagnami i błotami, rozległe 172 morg., głębokie stóp 48.

Cokolwiek na północ jezior tych znajdujemy dobra Zezulin i Roskopaczew, a w nich następne jeziora: w dobrach Zezulin: j. Krzeń, Gumieniec i Łabuszyn; w Roskopaczewie j. Matycz.

J. Krzeń (60), głębokie stóp 20, leży na płaszczyźnie. Dotyka ono do dóbr Uścimów w powiecie Radzyńskim. Naokoło jeziora tego jak również dalej nad rz. Tyśmienicą rozciągają się błota rozległe na kilkanaście tysięcy morgów. Te dziś szkodliwe, łatwo osuszaniem byćby mogły. Sączące się z błot tych i jeziora strugi, tworzą rzekę Tyśmienicę.

W bliskości jeziora tego leży Gumieniec (1), głębokie stóp 25, a dalej j. Łabuszyn (1).

W gminie Rozkopaczew należącój do PP. Bernardynek jezioro Matycz.

Powiat Radzyński.

Jeziora powiatu tego leżą wzdłuż jego granicy od powiatów: Lubelskiego i Krasnostawskiego, począwszy od ujścia rzeczki Piwonii do Tyśmienicy, aż do rz. Włodawki, wpadającój do Bugu. Za rz. Piwonią przechodzi tylko jedno jezioro, we wsi Jezioro, leżącój poniżej nad Tyśmienicą. Gminy Wereszczyn

i Andrzejów w których znajdują się jeziora, leżą na najwyższych w tych stronach punktach. Od tych więc gmin rozpoczynamy rozdział jezior, leżących w zlewie Wieprza i Bugu.

a) *Jeziora w zlewie Wieprza.*

W dobrach Wereszczyn jezioro obszerne morg. 12, głębokie stóp 30, otoczone bagnami. Z błot i pól od strony wschodnio-południowej przypływa tu woda, a odpływa rowem do dóbr Andrzejowa, gdzie także znajdują się 4 jeziora: Nidzie Wytyckie, Wąskie, Karaśne, Plotycze. Pierwsze rozległe morgów 500, głębokość różna, znajduje się kilka okien głębokich do 12 sążni, inne miejsca płytkie, muliste.

J. Wąskie, rozległe morg. 120, płytkie, muliste, otoczone dokoła bagnami i trzęsawiskami.

J. Karaśne i Plotycze rozległe po 100 morg., otoczone dokoła bagnami i trzęsawiskami, płytkie i muliste.

Wszystkie te 4 jeziora mają z sobą komunikacye.

W gminie Wola Wereszczyńska 7 jezior:

Łukie we wsi prywatnej Zawadówka (296), średnia głębokość stóp 42.

Dolhie (128); Byczynek (2), we wsi Wola Wereszczyńska, wśród bagien i trzęsawisk niedostępnych.

Dolne i Cycowe we wsi Zienki, rozległe obadwa morg. 90.

Moszne (60) i Karaśne (15) we wsi Łomnica, leżą w gruntach bagnistych i trzęsawach.

Przez pierwsze z wymienionych tu jezior, to jest przez j. Łukie, przepływa rz. Piwonia; ta przechodzi następnie do stawu w dobr. Lejno, a z niego do jezior znajdujących się w tychże dobrach.

Jeziora dóbr Lejno są: Wielkie (207), głębokie od 2—8 stóp, położone na płaszczyźnie błotnej.—Głębokie (97), głębokość różna, tak, że od kilku stóp do kilkudziesięciu sążni dochodzi.—Chumenko (14).—Blizny (31), położone wśród trzęsawisk niedostępnych. Wszystkie te jeziora są połączone z sobą rowami, tak, że woda jezior: Głębokie, Chumenko i Blizny, spływa do j. Wielkie.

W gminie Orzechów dwa: j. Domasznie (160), głębokie od 16—20 stóp. Dla odpływu wody pokopane są rowy do jezior Uścimowskich, jakie poniżej zobaczymy; nadpływa zaś ta woda z jezior powyżej opisanych w dobrach Lejno, tudzież Ziensk. Nad jeziorem tem istnieje młyn o 2ch kamieniach z foluszem

i krupiarńia.—Skomelne (100), głębokie od 10—16 stóp, leży na niskiej płaszczynie wśród bagien. Woda koloru rudawego, smaku nieprzyjemnego. Położenie obu tych jezior jest prawie równe, mimo usiłowań, wody z jednego jeziora do drugiego sprowadzić się nie dały.

W dobrach Uścimów 13 jezior: Gumienek wśród błot i trzęsawisk, obszerne morg. 2 pr. 78, głębokie sążni 10.—Hrzezeń widzieliśmy przy dobrach Zezulin w pow. Lubelskim.—Głębokie przy wsi Krasne (morg. 136), głębokie sążni 20.—Orzechówek w pośród trzęsawisk (12), głębokie sążni 10.—J. pod wsią Uścimów (100), głębokie sążni 6.—Czarne ($44\frac{1}{3}$), głębokie sążni 12. Woda ma ciągły odpływ, bo przyplywa z jeziora powyżej opisanego pod wsią Uścimów i znów odpływa rowem do rz. Piwonii.—J. pod wsią Maśluchy (57), głębokie sążni 15.—Gumienek (44), głębokie sążni 18.—Sciegieńne pod Drozdówką (55), głębokie sążni (10). Przepływa przez nie rz. Piwonja.—Okuniew czyli Miejskie (92).—Kleszczów ($94\frac{1}{2}$).—Czarne pod Gościńcem ($19\frac{1}{3}$).—Czarne Laskowskie (21), głębokie sążni 6.

We wsi Głębokie j. Głębockie (34), głębokie sążni 12.

W gminie Sosnowica dwa jeziora: Wielkie (86) i Czarne (49), otoczone dokoła bagnem i lasem.

We wsi Białka jez. bez nazwiska, wśród trzęsawiska ($21\frac{1}{3}$).

W bliskości rz. Tyśmienicy poniżej m. Parczewa leży wieś Jezioro, a w niej jezioro rozległe morg. 203 pręt. 96; wzdłuż i w szerz zajmuje po wiorście długości: głębokie stóp 20.

b) Jeziora w zlewku Bugu.

W dobrach Hańsk trzy jeziora: Lawskie (42), Seluble (29), Zdzareckie (26). Dwa pierwsze miejscami mają głębizny niezgruntowane; Zdzareckie jest płytkie, błotne.

W gminie Stulno jezior 6: Brudno ($89\frac{2}{3}$), głębokie sąż. 6.—Brudzieniec (33).—Płotycze (36).—Pereszpełne ($44\frac{1}{2}$), głębokie sążni 9.—Kaszyniec (53), głębokie sążni $7\frac{1}{2}$. Oprócz wód jakie spływają do jeziora tego z j. Pereszpełne, przepływa jeszcze przez nie struga, która wypływa ze stawu we wsi Osso-rebycz (51), głębokie sążni 10. Wszystkie te jeziora dóbr Stulno, mimo swęj rozległości niewiele ryb mają. Względem siebie są w równem co do poziomu położeniu, leżą w miejscach błotnistych, niskich.

W gminie Włodawa, leżącój nad Bugiem przy ujściu rz. Włodawki cztery jeziora: Białe za wsią Okoninko (20), głębokie sążni 6.—Czarne pomiędzy Okoninko i Orchówkiem (8), głębokie sążni 5.—Glinki za Orchówkiem i Okoninko (4), głębokie sążni 3.—Święte pod Orchówkiem (6), głębokie sążni 3. Wszystkie leżą w gruntach ornych piaszczystych.

Na gruntach miasta Orchówka znajduje się jez. rozległe mor. 10, głębokie wśrodku stóp 16; woda żółtawa, smak gorzki.

W ogóle więc w powiecie tym znajduje się jezior 48, ich rozległość morg 3565 przęt. 96. Strony te tak zalane wodami już to bezużytecznemi, już nawet szkodliwemi, możnaby przez opuszczenie wód tych i poczynienie stosownych robót ożywić i wartość ziemi zapewnić. Prócz tego możnaby połączyć rzekę Tyśmienicę z Bugiem, a przez to ułatwić spław dla całego Wołynia, Podola i okolic nadbrzeżnych.

Powiat Bialski.

Jeziora powiatu tego wszystkie nazwać można wodami, pochodzącemi z wylewu wód rz. Bugu, prawie wszystkie bowiem leżą albo nad samą tą rzeką, albo w jój bliskości. Nie znajdujemy tu żadnych znaczniejszych jezior; rozległość 24ch wynosi morg. 115½. Są one następujące:

J. Kobyle (8) i Podgórami (2), poniżej m. Janowa.

We wsi Ostrów 5 jezior: Horodyjskie (5).—Moskalowe (2).

—Sawine (3).—Pralnia (2).—Niewiadomskie (2). Wszystkie położone między bagnami.

We wsi Bubel dwa jeziora: Kalmik (2) i Kozłowe (1), obadwa położone między bagnami.

W osadzie Wygoda j. Konik (2) i Wygodzkie (6).

Jeziora we wsiach: Chotycze (2).—Biernaty (10).—Kornica (4).—Litewniki (3).

Na gruntach folwarku Zabnie 3 jeziora: Czarne, Podpolne, Podbużne. Ogólna ich rozległość morg. 40, głębokość po stóp 6.

We wsi Borsuki j. Bużysko (6), głębokie stóp 6.

J. Drażniewskie w dobrach Korczew, położone w miejscu lesistém, ma rozległ. morg. 7, głębokie od 12—15 stóp. Przelewa się ono do odnogi rz. Bugu, nazwanój starém Bużyskiem. Za roztopieniem śniegów lub spadnięciem wielkich deszczów tak się w niém woda podnosi, iż niekiedy łączy się z Bugiem, o wiorstę drogi odległym.

We wsi Derlo cztery jeziora: Zawyrzynki (2), Miechowczynna (2), Piaski (3), Bużysko (1 $\frac{1}{2}$).

Powiat Siedlecki.

Również i tu jeziora leżą nad Bugiem i są utworzone przez wylewy jego lub przez zmiany łożyska, dlatego też są niestale, ulegają corocznym zmianom, to jest powiększają lub zmniejszają się; jedne znikają przez zasypywanie piaskami, inne się tworzą przez wymulanie. Woda w nich zwykle ma wysokość rzecznej. Jeziora te są:

W gminie Długie Kamińskie 3 jeziora: Pod wsią Długie Kamińskie (12). W czasie wezbrania wód rzeki Bugu, berlinki do magazynu przewóz Nurski z solą przepływać mogą. — Pod wsią Długie Grodzickie (6). — J. Wojnowe (30), ku wsi Rytele Olechny. Wpływa do niego woda z dwóch pierwszych i uchodzi do Bugu pod Rybobami.

W dobrach Kępa Pruska znajdują się jeziora: Zapustki (3), Małkinia (2) i Uplót (1).

We wsi Morzyczyn jeziora: Bużysko (10), Jezierna i Dół za Światem mają obszerności po jednym morgu; przed wsią Morzyczyn (2), Kolo (2). Zimnowoda, Przerwa i Wądół mają po pół morga.

We wsi Płatkownica j. Dół Hartman i Działiki po pół morga.

J. Kostrów we wsi tegoż nazwiska (2 $\frac{1}{2}$). — J. Kocioł we wsi Wilczogęby (2): przez nie przepływa rz. Wielączka.

We wsi Rażny jeziora: Starorzeka (26), Suć (6). Wądół (1 $\frac{1}{2}$), Roszonki (4), Kaczyniec (3 $\frac{1}{2}$), Ławki (2), Zaszytki (1), Piwków dół (1 $\frac{1}{4}$). Wszystkie te jeziora powstałe przez zmianę łożyska Bugu lub jego wylewy, znajdują się pośród gruntów płaskich.

JEZIORA CZĘŚCI GUBERNII WARSZAWSKIEJ, LEŻĄCEJ PO PRAWYM BRZEGU WISŁY.

Powiat Stanisławowski.

Znajdujące się tu jeziora jedne leżą nad Wisłą, inne nad Bugiem.

Jeziora nad Wisłą.

We wsi Otwock wielki trzy jeziora połączone z sobą rowami, rozległe są morgów 6, głębokie po stóp 14.

We wsi Nadbrzeż (4).

We wsi Duda dwa jeziora tuż przy sobie leżące, rozleg. m. 4.

J. we wsi Glinki morg. 2, głębokie stóp 6.

Jeziora nad Bugiem.

J. we wsi Brzuza (5), głębokie stóp 8.

J. we wsiach Slezany i Czarnów rozległe po morg. 4, głębokie stóp 6.

We wsi Kuligów (24), głębokie stóp 20.

Powiat Warszawski.

Nad Narwią 2 jeziora we wsi Wieliszew: jedno (28), głębokie stóp 4—30; drugie (30), głębokie stóp 4 do 20. Dla odpływu wody do Narwi urządzone są kanały.

Nad samą Wisłą w ekonomii Warszawa część II znajdujemy: we wsi Żerań 5 jezior, rozległe każde po 1 morgu, głębokie od 12—18 stóp.

J. w Gosławiu (25), głębokie do 30 stóp.

J. w Kamionku (8), głębokie stóp 18. Przepływa przez nie strumień z jeziora wsi Gosław i wpada do Wisły.

Gubernia Płocka.

Powiat Ostrołęcki.

Jezior w powiecie tym mała znajduje się liczba, leżą one nad Bugiem, Narwią, albo między temi dwiema rzekami.

a) Nad Bugiem.

Dwa jeziora Stary Bug we wsi Borowe, pierwsze rozległe morg. $37\frac{1}{3}$, drugie m. 17; obadwa głębokie stóp 12. Przepływa przez nie odnoga rz. Bugu.

J. Żurawiec we wsi Glina (5), głębokie stóp 10.

J. Koło we wsi Udrzyn (20), głębokie stóp 12. Przepływa przez nie odnoga rz. Bugu.

Jeziora Przyrwa (6) i Kopanka (5), pod m. Brokiem.

J. Osole we wsi t. n. (21), głębokie stóp 15.

b) Nad Narwią.

J. Michałowskie w dobrach Michałowo (25), głębokie st. 12.

Dwa jeziora Ogrodzisk ($13\frac{1}{2}$), we wsi Dobrołęka.

Przez wszystkie te trzy jeziora przepływa odnoga rz. Narwi.

c). *Między Bugiem i Narwią.*

We wsi Łęg wiejski, gminie Zaszków:

J. Samożetne (19), głębokie stóp 15. — Dwa jeziora zwane Stara rzeka: jedno rozległe morg. 20 $\frac{1}{2}$, drugie 10 $\frac{1}{2}$; obadwa głębokie stóp 15.

Z jeziora Samożetnego wypływa strumień do jeziora Muzyńskiego. To leży we wsi Borowe (19).

Powiat Przasnyski.

Powiat ten trzy liczy jeziora: jedno we wsi Rudno (7), drugie we wsi Niedźborz, trzecie we wsi Czerwińsk, dwa ostatnie po 15 morg. rozległ. Żadne z nich nie ma oddzielnego nazwiska.

Powiat Pułtusi.

Także ma trzy jeziora nad rz. Narwią: jedno z nich pod wsią Sieluniem (17), drugie we wsi Gdańskowo (6), trzecie Stara Narew we wsi Ponikiew m. 4. Wszystkie leżą na płaszczyźnie, w miejscu otwartém; wypływają z nich strumienie do Narwi.

Powiat Mławski.

Znajdujemy tu jedno tylko jezioro we wsi Dąbek (5), głębokie stóp 6.

Powiat Płocki.

Na gruntach wsi Borowice (około włóki jednej), łączy się z Wisłą.

We wsi Miłodrozie (około 4 morgi).

Nareszcie jeszcze mniej znaczne w Kamionkach, Włocławie i Karwosiekach.

Powiat Lipnowski.

W powiecie tym dwie są ważniejsze rzeki: Drwęca i Skrwą; linię graniczną pomiędzy zlewami tych rzek stanowi rzeczka Mień. Przedstawimy tu naprzód jeziora zawarte pomiędzy Drwęcą i Mieniem, a potem między Skrwą i tą ostatnią, trzymając się o ile można biegu tych rzek.

W pierwszej części następują jeziora:

Na samą północy powiatu jezioro bez nazwiska w dobrach Księżę (17), głębokość stóp 15; przepływa przez nie Pissa wpadająca do Drwęcy.

Poniżej jeziora tego w stronie zachodniej, w dobrach Warpolice znajduje się jezioro (15), głębokie stóp 24.

W dobrach Trąbiu dwa jeziora: Trąbińskie (90) i Oborskie, z którego wypływa rzeczka Ruziec. Od jeziora tego idzie jakby jeden łańcuch jezior, bo te jakkolwiek znajdują się nieraz w znacznej od siebie odległości, jednak prawie wszystkie połączone są z sobą małemi strugami i strumieniami.

Jeziora te są: Rudzkie (3), przepływa przez nie rz. Ruziec, wpływająca poniżej Dobrzynia do Drwęcy.—J. Bobrowiec (7), głębokie stóp 24.—J. Kopiec (20), głębokie stóp 30.—J. Kleszczyńskie we wsi Kleszczyn (3), głębokie stóp 32.

W dobrach Żale: J. Wielgie (207), głębokie stóp 108.—J. Głębocek (18), głębokie stóp 28.—J. Krzywice (4), głębokie stóp 8.

Za niemi w dobrach Zbójno: J. Zboińskie we wsi Zbójno (20), głębokie stóp 8.—J. Wielickie we wsi Wielgie (120), głębokie stóp 198.—J. Klonowskie we wsi Klonowo (20), głębokie stóp 54.—J. Jezewickie na gruntach wsi Jezewice (24), głębokie stóp 30. Wypływa z niego struga do j. Łubinkowskiego.—J. Ciepinińskie na gruntach wsi Ciepień (20), głębokie stóp 23.—J. Sikorskie na gruntach wsi Sikorza (15), głębokie stóp 30.—J. Lubowidzkie na gruntach wsi Lubowidz (20), głębokie stóp 18.—J. Ruduskie we wsi Rudusk (60), głęb. stóp 48, przepływa przez nie strumień Ruziec.—J. zwane Jezioro we wsi Wojnów (34), głębokie stóp 30.—J. Płonczyńskie we wsi Płonczno (36), głębokie stóp 30. Grunt nadbrzeżny bagnisty.

J. bez nazwiska w dobrach Dąbrówka (14), głęb. stóp 20.
J. bez nazwiska w dobrach Moszczanne, kończy łańcuch jezior połączonych z sobą strugami małemi; obszerność jego morg. 50, głębokość stóp 24.

J. Sitno w dobrach t. n. (30), głębokie stóp 18; woda w niém ezerwona rudziana, smaku nieco słonego.

W półkolu zatoczonym jeziorami temi, leżą dobra Ugoszcz, a w nich pięć jezior: to jest, trzy we wsi Ugoszcz, z których jedno rozległe morg. 30, drugie 10, trzecie 7 i jeziora Choińskie (19), Okuńskie (12).

Następujące jeziora idą w linii od rz. Mień pod m. Lipnem do rz. Drwęcy poniżej Dobrzynia: J. Wiejskie na gruntach dóbr Kikół, woda czysta, ma jednak smak i odór nieprzyjemny.

Przez nie przepływa z gór strumień do j. Konotopskiego (35) we wsi Konotopie.—J. Kikołskie w dobrach Kikoł (58), głębokie stóp 9. Strumień biorący początek w górach przepływa przez to jezioro i wpada do j. Sumińskiego (75), głęb. stóp 21.—J. Brzegi Bielica (18), głęb. stóp 36.—J. Lubinkowskie w dobrach Kikoł (16), głęb. stóp 36. Przepływa przezeń jedna struga od j. Jeżewskiego do młyna Lubinkowskiego, a druga do Sikorza. Ta struga przerzyna jezioro Borowiec (18) należące także do dóbr Kikoł.—J. Święte (15), głęb. stóp 48.—J. Sobieraj (30), głęb. stóp 24.—Jeziora Rudniarskie (50) i Szczekarszewskie (28), także w dobrach Kikoł.

W dobrach Steklin dwa jeziora: Steklińskie (210) i Szklonice (7), połączone są strumieniem, który wypływa z j. Steklińskiego.

We wsi Kijaszkowo dwa jeziora: Kijaszkowskie (58), głębokie stóp 45; przepływa przezeń strumień od wsi Trutowa do Piotrkowa.—Grzywniec (5), głębokie stóp 18.

Dobra Działyń posiadają 5 jezior: Czajnik (54), głębokie stóp 30.—Kirczyn (6), głębokie stóp 20.—Kozłenice (4), głęb. stóp 18.—Piotrkowskie (46), głębokie stóp 30.—We wsi Liczeszewy (37), głębokie stóp 20.

Przez j. Piotrkowskie przepływa struga Niedźwiadek, do której wpada znów mała strużka wypływająca z j. Czajniki.

Poniżej jezior wymienionych idąc ku Wisle, następują jeziora:

W dobrach Brzezno dwa: jedno większe (15), nie ma nazwiska, drugie mniejsze (5), nazwane jest Małe.

W dobrach Brzezce 4 jeziora bez nazwiska.

W dobrach Kielpiny jedno jezioro (12), głębokie stóp 15; drugie (6), głębokie stóp 15.

Jez. bez nazw. na gruntach dóbr Ossówka (30), głęb. st. 60.

Nad samą Drwęcą leżą dobra Młyniec, a w nich trzy jeziora: Jeziorko (4), Smolna (10), Głębocek (4); głęb. ich do 40 st.

W zlewierz. Skrwyl i pomiędzy tą rzeką a Mieniem następują jeziora:

W dobrach Skrwilno dwa jeziora: jedno otoczone bagnami i trzęsawiskami (4), głębokie stóp 6, z niego wypływa rz. Skrwia; drugie Dłuskie (10), głębokie stóp 15.

J. Orszulewo leżące poniżej poprzedzających we wsi Orszulewo (183), głęb. stóp 73. Wzgórza ściskają je. Wypływa z niego struga Macieczna.

J. Szczutowo (180), w dobrach t. n., w części rozlegają się około niego trzęsawiska.

J. Likiec w dobrach Likiec (5), głęb. stóp 6.

J. Łąckie w dobrach Łąck (50), głęb. stóp 50.

Poniziej leżą dobra Skępe a w nich jeziora: Wielgie (40), głęb. stóp 30.—Święte (26), głęb. stóp 40.—Mielno (10), głęb. stóp 6.—Czarny las (6), głęb. stóp. 6.

J. Czarne w dobrach t. n. (27), głęb. stóp 16. Wypływa z niego struga do wsi Suszewo.

W dobrach Ostrowite znajdują się 2 jeziora: jedno (120), głęb. stóp 20, drugie (80), głęb. stóp. 60. Z pierwszego wypływa strumień i także jeden do niego wpływa.

W dobrach Witkowo jezioro bez nazwiska (60), głęb. st. 15.

W południowo-zachodniej stronie jeziora tego znajduje się jezioro bez nazwiska w dobrach Chelmica (4), głęb. stóp 28. Od nich spływają strugi do Wisły.

We wsi Tupadły, leżąc na wschód wyrażonych dóbr, znajdują się dwa jeziora: Tupadłoskie (22), głęb. stóp 8; drugie (7), głęb. stóp 12.

W dobrach Mokowo dwa jeziora: Mokowskie (210) i Orłowskie (90), głębokie stóp 30.

J. Chudzewo na gruntach wsi Chudzewa (180), głęb. stóp 10. Wypływa z niego struga, na której stoją młyny.

W dobrach Halina jezioro (180), głębokie stóp 10.

Wszystkie te jeziora począwszy od Tupadłowskiego, połączone są z sobą przez strugi, które spływają do Wisły.

Naostatek nad samą prawie Wisłą leżą dobra Lenie, a w nich jezioro bez oddzielnego nazwiska, rozległe mor. 30, głęb. st. 48.

Gubernia Augustowska.

Systemat jezior augustowskich rozciąga się w stronach sąsiednich następnymi granicami: na północ wyższa część rzeki Szeszupy aż do ujścia w nią Szyrwinty i Dawini, dalej ku wschodowi rzeczka Perczajka, wpadająca do Niemna; na wschód część Niemna od jego wejścia w granice kraju aż do ujścia Perczajki; na południe Biebrza i wpadająca w nią rzeka Łek; na zachód granica kraju od Prus. Tak więc jeziora te znajdują się w powiatach: Kalwaryjskim, Sejneńskim i północnej części Augustowskiego po rzekę Łek. Za tak zakreszone granice przechodzi tylko sześć małych jezior na północ w powiecie Maryampolskim i od południa trzy w powiecie Łomżyńskim.

Najwyższy punkt w tych stronach jest pomiędzy miastami Wiżajny i Przerośl. Z téj spadzistości płyną w różnych kierunkach rzeki, rzeczki, strumienie, które wpadają do innych rzek większych, lub giną w jeziorach. Tu mają źródła i to bardzo blisko siebie, dwie najważniejsze w tych stronach rzeki: Szeszupa i Hańcza czarna; tu bierze początek rz. Rospuda. Pierwsza zwijając się w różnych kierunkach dąży na północ, druga płynie w stronę południowo-wschodnią; obie z ujściem do Niemna. Rospuda połączywszy się z Netą wpada do Biebrzy.

Do zlewu Szeszupy należy powiat Maryampolski, Kalwaryjski i część północna Sejneńskiego przez całą jego długość; pozostała a nierównie znaczniejsza część powiatu tego to jest sejneńskiego, należy do zlewu Hańczy czarnej, a więcej do Hańczy białej. Zgoła powiat ten tak jest położony, że linia rozdziału wód Szeszupy i Hańczy, idzie cokolwiek wyżej miasta Puńska, opuszcza się dalej nieco na południe Łozdziej i następnie prawie przerzyna m. Sereje. Z powiatu Augustowskiego północna część należy do zlewu Hańczy czarnej, pozostała zaś część, a nierównie znaczniejsza, również i powiat Łomżyński, należą do zlewu Biebrzy, a przez nią do Narwi i Wisły.

Stosownie do tego przejdziemy najprzód jeziora powiatu Augustowskiego, leżące w zlewie Biebrzy, dalej jeziora powiatu Łomżyńskiego; potem przejdziemy do jezior powiatu Augustowskiego w zlewie Niemna, od nich do jezior powiatu Sejneńskiego, najprzód w zlewie Hańczy czarnej, potem w zlewie Hańczy białej, a naostatek przystąpimy do jezior zlewu Szeszupy, to jest pozostałej północnej części powiatu Sejneńskiego, tudzież powiatów: Kalwaryjskiego i Maryampolskiego.

Powiat Augustowski.

W dobrach Motule 3 jeziora: Przystajne (123), przepływa przez nie z południa na północ rzeczka Krzywulka.—J. Krzywulka ($206\frac{1}{2}$), z południa wpływa do niego rzeczka Zakrzcielna, a na północ wypływa.—J. Rospuda ($1303\frac{1}{3}$), głęb. stóp 56, położone we wzgórzach ścieśnionych. Znaczny połów ryb: między innemi sielawy, sieje i stynki.

W dobrach Czortków następne jeziora: Ślepe ($152\frac{2}{3}$), głębokie stóp 40. Wypływa z niego rzeczka Promek i wpada do następnego jeziora Czortków.—J. Czortków ($37\frac{1}{2}$), głęb. stóp 42. Wypływa z niego rzeczka Krzywulka i wpada do jeziora tegoż nazwiska.—J. Cisówek ($9\frac{1}{3}$), głęb. stóp 9, położone wśród

bagien.—J. Biale (224 $\frac{1}{2}$), głęb. stóp 42. Wyplywa z niego rz. Przystojna. — J. Krzywulka (41 $\frac{1}{3}$), głęb. stóp 39. Wyplywa z niego rzeczka Szlachta.—J. Skazdubek (40 $\frac{2}{3}$), głęb. stóp 18. Wyplywa z niego strumień wpadający do rz. Garbaś.

J. Jemieliście i Okumowskie w dobrach Dembszczyna, należących do gminy Czortków, rozległe m. 92, głęb. do 80 stóp.

W dobrach Filipów trzy jeziora: Jemieliście (36), głęb. stóp 18; z niego wyplywa rzeczka Rospuda. — Kamienne (30), głębokie stóp 144. — Słepa (5), głęb. stóp 72.

Idąc za biegiem rzeczki Rospudy, znajdujemy następne nad nią lub w jej bliskości jeziora:

W dobrach Garbaś: J. Długie (20), głęb. stóp 10. Przeplywa przezeń rz. Rospuda. — J. Garbaś (45), głęb. stóp 90. — J. Głębokie (10), głęb. stóp 15. — J. Szumowo (43), głęb. stóp 18. Przez nie wszystkie przeplywa rz. Rospuda nazwana także Kamienną. — J. Siebierowo (18), głęb. stóp 12. — J. Gacze, od północy wzniosłe wzgórza; rozległe morg. 6, głęb. stóp 6.

W dobrach Wolka: J. Okragłe, przeplywa przez nie rz. Rospuda. Za wezbraniem zrzadza szkody w młynach. — J. Bolesły (90), głęb. stóp 180. Przeplywa przez nie rz. Rospuda. — J. Karasiewo (5), głęb. stóp 6.

W dobrach Rospuda jeziora: Rospuda (150), Jałowe (30), Słepa (4 $\frac{1}{3}$), położone wśród lasów; przeplywają przez nie rz. Rospuda i Szczeberka, łączące się z kanałem augustowskim. Polów ryb w tych jeziorach znaczny.

J. Necko położone na gruntach m. Augustowa, rozległe m. 690 pr. 282, głęb. st. 60. Położone między wzgórzami w miejscu lesistém, brzegi twarde, pokryte zaroślami lub drzewem. Wyplywa z niego rz. Netta, która zamieniona na kanał nawigacyjny wpada do Biebrzy. Jezioro to należy do systematu kanału augustowskiego. Leży o 4 stopy niżej od następnego j. Biale. — J. Biale (800), Sajno (900) i Słepa (5), leżą na gruntach należących do m. Augustowa; należą do systematu kanału spławowego. Sajno, w którym są sielawy, jest niższe od Białego o stóp 18.

Zwróciwszy się do źródeł rz. Rospudy znajdujemy około m. Przerośli w dobrach rządowych Pawłówka dwa jeziora: Kościelne i Boczne: pierwsze z nich począwszy się w m. Przerośli ciągnie się ku Prusom, rozległe m. 10, głęb. stóp 24. Wpada do niego strumień Młyńsko, który wyplywa z bagien pod folwarkiem Przerośl, a przepłynąwszy jezioro wchodzi do Prus. — J. Boczne (4), głęb. stóp 18. Położone wśród gór.

W dobrach Łanowicze dwa jeziora: J. Łanowicze (6), głębokie stóp 15. Wypływa z niego rzeczka Blendzianka v. Zuzsenko, która pod wsią Maltak wpada do rz. Rospudy i jez. Garbaś.—J. Wersele (3), głęb. stóp 12.

Nad rz. Netta widzieliśmy już jeziora: Necko, Białe, Sajno, Ślepe; leżą jeszcze nad nią następujące: J. Kolno z lewej strony rz. Netty, położone w dobrach Kolnica (200), głęb. stóp 36. Nadbrzeża jego błotniste, nieprzystępne. Woda zielona, odoru mocnego. Przez jezioro to przepływa rz. Kolniczanka, która bierze początek z błot za osadą Komaszowka; dalej przepływa jezioro, a minawszy wieś Obuchowizna, wpada do kanału augustowskiego na prost Sosnowa. Jezioro to ma podziemną komunikację z jez. Sajno.

J. Jeziorki w gminie Netta (15), głęb. stóp 20.

J. Tajenko w dobrach Tajenko (36), głęb. stóp 27. Rozciąga się ono jednem ramieniem pod wieś Orzechówka, a drugiem w lasy rządowe ku folwarkowi Praska, pomiędzy wsie Wólka i Tajno. Od zachodu łączy się z jez. Tajno, od strony wschodnio-południowej jest niedostępne. Nadbrzeża częścią leśniste, częścią gliniaste. Zdaje się że ma podziemną komunikację z kanałem augustowskim, odległym o 2¹/₂ wiorsty.

W dobrach Pruska: J. Tajno, wypływa z niego strumień do kanału augustowskiego.—J. Rybszczyzna, leżące nad rzeką Jegrznią, wpadającą z rz. Łek do Biebrzy: z ryb sielawy.

Idąc w górę rz. Jegrzni znajdujemy jeziora: Kuków (18) i Rzeczek (10), w gminie Łabętnik; obadwa połączone z sobą kanałem kopanym.—J. Rajgrodzkie (315), ciągnie się w Prusy. Szczególniej od południa ścięśnione jest wzgórzami, znaczną część jego otaczają lasy. Przez środek jego przechodzi linia graniczna kraju od Prus. Przepływa przez nie rz. Jegrznia.

J. Dręstwo v. Woźnowiejskie (180), leży pomiędzy wsiami Woźna wieś i Rybszczyzna, ciągnie się około wsi Dręstwo, dotyka też od zachodu gruntów m. Rajgroda, a od północy wsi Barszczów i Solistowki. Przepływa przez nie rz. Jegrznia.

Nad rz. Łek do której wpada rz. Jegrznia znajdujemy j. Toczyłowo, które poczyna się od wsi Toczyłowo, a ciągnie się blisko 2 wiorsty ku granicy pruskiej; ma rozległ. m. 135, głębokie stóp 48. Przechodzi przez nie rz. Łek.

Tu należą jeszcze trzy następujące jeziora, już w powiecie Łomżyńskim: Serafin (40), dwa drugie Łacha; wszystkie na gruntach dóbr Czerwone.

Przystępujemy teraz do jezior powiatu Augustowskiego, leżących w zlewie Niemna. Tu wykażemy najprzód jeziora w zlewie Hanczy czarnej, a następnie jeziora nad samym Niemnem.

Jeziora w zlewie Hanczy Czarnej.

Gmina Kuków liczy jezior 18, obejmuje ona nomenklatur 97 i rozciąga się pod miasta Raczki, Bakalarzewo, Filipów, Przerośl, Wizajny, Suwałki, w których właśnie stronach jest punkt najwyższy, z którego wypływają rzeki: Szeszuła, Hancza czarna, Rospuda i inne; jeziora więc tej gminy należeć mogą do zlewów różnych rzek, wszakże najwięcej ich leży w zlewie Hanczy i tu wszystkie je umieszczamy: Grabiańszczyzna (4), głęb. 30—40 stóp. — Taciewko (3), głęb. od 38—46 stóp. — Jaczne (6), głęb. od 40—60 stóp. — Kopane (7), głęb. od 30—50 stóp. Z niego wypływa strużka Jegłówek, wpadająca do jeziora następnego Jegłówek (8). — Szurpiły (20), głębokie od 60—80 stóp. — Okunian (54), głęb. 50—90 stóp. — Uzewo (15), głęb. stóp 90. — Turtul (3), głęb. od 18—20 stóp. Przepływa przez nie rz. Hancza. — Pogorzalek (1). — Leszczewo (3). — Wodзилki (2). — Leszczówek (1). — Tęchliczysko (3). — Okrągłe (1). — Okrąglak (1). — Gielusznik (1). — Leszczówek staw (1). Głębokość ich rozmaita, nie mniejsza jednak jak 15, a nie większa nad 60 stóp.

W dobrach Hutta znajdujemy 48 jezior, których rozległość wynosi morg. 9,041 pręt. 188. Najznaczniesze z tych jezior, a nawet największe w całym kraju jest jezioro Wigry, ma ono bowiem rozległość morg. 7,958 pręt. 117 i ztąd cały ten system jezior zwany jest Wigry. Co do poziomu leżą one wyżej o 19 stóp od jeziora Serwy, a 24 stóp od przekopu podziałowego kanału augustowskiego. Przez filtracyą wody zasilają one j. Serwy, jakkolwiek odległe o wiorst 15.

Jezioro Wigry położone między wsiami Magdalenowem, Tartakiem, lasem i wsią Czerwony Krzyż, ma 49 toni użytecznych. W okolo niego najwięcej torf, nieco wzgórzy piaszczystych i w małej części trzęsawiska; woda przezroczysta, bez żadnego odoru: głębokości do 150 stóp. Rzeka Hancza przechodzi przez środek jego, płynąc z zachodu na wschód. Obfituje ono w sumy, szczupaki, węgorze, sieje, leszcze, sielawy i stynki.

Inne z tej grupy jezior znaczniejsze są: Leszczówek przy wsi tegoż nazwiska (60), głęb. stóp 60. — Pod wsią Wasilczyki

jez. Białe (313), głęb. stóp 80.—J. Krusznik we wsi t. n. (113^{1/3}), głęb. stóp 80.—J. Ślepe położone w lesie opodal wsi Zakąty, rozl. morg. 147 przęt. 30; pełno w nim zawałów.—J. Mulczyńsko około wsi Krusznik, rozl. morg. 73 przęt. 138, głęb. stóp 70.—Jeziora Pierty i Królówek połączone z sobą, mają rozległ. morg. 78, leżą między wsiami Leszczewem, Piertaniami i posadą Sitkowizna. Przez nie przechodzi od zachodu na wschód rzeczka Kamionka łącznie z Maniówką i Wiatrołużą.—J. Suchar między wsiami Słupie i Białe (22), głęb. stóp 30.—J. Sucharek (20), Suchary (6), oba pod wsią Cimochowizna.—J. Żubrowo między wsiami Krasne i Żubrówką (24). Z niego od strony północnej wypływa rz. Żubrówka, która wpada do Hańczy.—J. Dowcień (22).—J. Krzywe czyli Zielone, rozciągające się po obu stronach mostu z Hutty do Suwałk (50), głębokie stóp 30.—J. Okoniowiec we wsi Okoniowiec (16), głęb. st. 25.—J. Osinki we wsi t. n. (15).—J. Czarne w bliskości wsi Węgielnia (10).—J. Cieszkiniaki (6), głęb. stóp 100.—J. Zakręty (7), głęb. stóp 25.—J. Czarne pod wsią Gawrychy (7), głębokie stóp 100.—J. Czarne pod wsią Krusznik (5).—J. Łopuchów (6).—J. Postaw (8).—J. Mozgrze (2).—J. Omulówek (6).—J. Białe (3).—J. Zielone (1^{1/2}).—J. Gałęziste (1).

Nakoniec 6 jeziorek zwanych Sucharek, rozległ. od 1 do ²/₃ morga. Głębokość ich od 12 do 60 stóp.

Nadto, tak na folwarku Hutta, jako i przy drodze z Hutty do Suwałk znajdują się jeziorka: Czarne, Zielone, Kolesne, Zgnile, Wiąznia, Muchoniec, trzy jeziorka Suchary i Wądół. Rozległość ich od 1 do 6 morgów, głębokość od 20—30 stóp.

W dobrach Jastrzębno jez. Mikoszewo, rozl. m. 180, głęb. stóp 12, leży wśród lasów. Jezioro to wchodzi w systemat kanału augustowskiego, na niem odbywa się spław w długości wiorst 6.

Jeziora nad samym Niemnem, lub w jego bliskości.

W dobrach Dordoń jez. Białe (4), głębokie stóp 18.

W dobrach Macewicz dwa jeziorka bez nazwiska, rozl. m. 4.

W dobrach Białobłota i Mańkowce jeziora Zielone (11^{1/3}) i Białe (9^{2/3}). Obadwa mają podziemną komunikac. z Niemnem.

Powiat Sejneński.

Na najwyższym punkcie pow. tego, w miejscu gdzie biorą początek rz. Hańcza Czarna i Szeszupa, leży gmina Stara Hań-

cza, a w niej 7 jezior: Kojle (20).—Puriczu (3).—Lunim (2).—Jacžno (60), otoczone bagnami. Wypływa z niego rz. Janówka, która wpada do Szeszupy. — Pogorzałek (20). — Dziadówek (10).—Poblindzie (15), leży na granicy pruskiej, tak, że tylko połowa należy do Królestwa Polskiego.

Poniżej gminy tej po prawym brzegu Szeszupy rozciąga się gmina Macków, w niej 6 jezior: Szelmant (100), głęb. od 30—50 stóp. Przepływa przez nie rzeczka Szelmantka, która wpada do jez. Ilgiel. — J. Koźlin (15). — J. Kociołek (3). — J. Trampoie (8), głęb. od 10 do 12 stóp, łączy się przez strumień z jez. Gilnysze (1). — J. Zarośle Nowinkie rozl. $\frac{3}{4}$ morga, głęb. stóp 30. Płynący ztąd strumień wpada do rzeczki Kirsna.

W gminie Zaboryszki 2 jeziora: Jodel i Ilgiel, obadwa rozległe po 3 morgi, głęb. po 60 stóp.

W gminie Kadaryszki 36 jezior: Kupowo (20). — Wizajny (200). — Postaweie (10). — Jałowo (30). — Jałówek (10). — Sumowo (12). — Wystudz (15). — Stanuliszek (10). — Kuprelek (15). — Prudelek (8). — Ejszeryszek (10). — Chołdawske (80). — Oklinia (12). — Jegliniszki (30).

Jeziora: Siekierowo, Maryanka I, Maryanka II, Tabejko Wielkie, Tabejko Małe, zawierają każde od 10—35 morgów, głębokie od 15—24 stóp.

Przez jeziora Barzyn, Wingrany, Grauże, Potopy, Białe, Barwinik, Plauszynik przepływa rzeczka Potopka. Rozległość ich między 10 a 40 morg., głębokie od 12 do 30 stóp.

Jezioro Pobondzie (100), głęb. stóp 30. Przepływa przez nie rz. Szeszupa, równie jak i przez jeziora: Przechodnie (10) i Okragłe (12), głębokie od 18 do 20 stóp.

Przez jez. Postawelin (15), głęb. stóp 15, przepływa rz. Szelmantka.

Jeziora: Krajwas, Pirty, Wysokie, rozległe od 10—20 morgów, głębokie od 12—18 stóp.

Na samą granicę kraju od Prus leży jez. Rakówek (10), otoczone bagnami.

J. Jankowskie (8).

J. Igiel (30), głęb. stóp 20. Przez nie przepływa rzeczka Szelmantka.

Dalej na zachód, około m. Wizajn, w dobrach Sudawskich trzy małe jez.: Sudawskie (2), pod cegielnią starą (2) i Ślepe (1).

W dolinie rz. Kirsna, wpadającej do Szeszupy, są następne gminy, mające jeziora: Śto Jezioro, Kiercieliszki, Dumbel, Ralle, Morgotroki.

Gmina Ś. Jeziory liczy 8 jezior: Bokszyński (3).—Tejzy (80).—Śto Jeziory (15).—Baltabata (6).—Gadajka i Dawnora po 2 morgi.—Pruda (2).—Bogdanokowalczyk (2). Wszystkie jeziora tej gminy, położone po większej części w miejscach wzgórzystych.

W gminie Kiercieliszki 3 małe jeziora: Kiercieliszki i dwa zwane Tobolka, rozległe od $\frac{1}{2}$ do 3 morgów, głęb. po stóp 12.

W gminie Dumbel, rozciągającej się w stronie południowo-zachodniej miasta Łozdzieje 9 jezior: Dumbel (32).—Solinie (12).—Białe (32) i Połozdzieje (12), połączone z sobą przez małą rzeczkę Połozdziejkę, która wypływa z pierwszego jeziora.—Auksztakalnie (5).—Łuksztalis (4).—Okmiawy.—Hołny (42), głęb. stóp 36. Wpływa do niego rzeczka z j. Gaładus. Położenie jezior powyższych wzgórzyste.

W gminie Ralle, leżącej w dolinie rz. Kirsny, w dalszym jej biegu trzy jeziora: Rymiec (660), głębokie od 48—90 stóp; położone między małemi wzgórzami; od strony zachodniej zasłonięte jest lasem, grunt nadbrzeżny urodzajny. Połów ryb znaczny.—J. Gorciszki (4) i Ralle (5), pierwsze głęb. od 24 do 36, drugie od 48 do 90 stóp.

Znacznie dalej w biegu rz. Kirsny, w dolinie jej na północ m. Puńska jezioro Morgotroki ($\frac{1}{2}$), w dobrach tegoż nazw.

Przy źródłach rzek Dawini i Perczajki leży gmina Metele, a w niej jeziora: Tejzieniki (10).—J. Duś (910), głębokie od 48—120 stóp. Leży między górami, od północy las, grunt nadbrzeżny piaszczysty, miejscami mało urodzajny. Wpływają do jeziora trzy strumienie: jeden z bagien gminy Śto Jeziory, drugi z gruntów nadbrzeżnych Zebrzyski, trzeci z gruntów folwarku Podusia; wypływa zaś z jeziora rzeczka Dawinia v. Spornianka, która następnie wpada do j. Koleśnickiego (pow. Kalwaryjski) odległego o dwie wiorsty. Ryby sielawy, szczupaki, okunie, płoć, okleje i stynki dają z połowu dochodu rocznie około rsr. 600.—J. Metele (630), głęb. od 36—72 stóp; położone na płaszczynie. Do jeziora tego wpływa strumień z bagna zwanego Piaszczanka, wypływa zaś z niego strumień, który wpada do jez. Metele.—Drugie jez. Metele (10).—J. Obelica we wsi Obelnik, gminie Metele, rozl. morg. 300, głęb. od 18—30 stóp. Położone między znacznemi wzgórzami. Wpływa do niego strumień z bagien nadbrzeżnych, wypływa zaś z niego rzeczka Obelica.

Przystępujemy teraz do jezior powiatu Sejneńskiego, należących do zlewu Hańczy Białej i Hańczy Czarniej. Nad tą

ostatnią rzeką żadne jeziora powiatu tego nie leżą, znajdujemy je tylko nad rzeczkami Czarna i Marycha, obie jakby jedną stanowią całość i wpadają do Hańczy Czarnéj.

Jeziora w zlewie Hańczy Białéj.

W gminie Sejwy jeziora: Sejwy (34). — Hutta (2). — Klejwy (13). — Hołny Wolmera (12). — Leśnictwo Hańcza (6). — Zubronajcie (1). — Ilgiel (1). — Stabieńszczyzna (1). — Tajenek (1). — Zelwa (1). — Wilkobole (1).

J. Linówek (6). — J. Orlinek (1). — J. Gremzdel (46). — J. Boczel (20), z którego wypływa strumień Pawłówka. — J. Jegliniec (36), głęb. stóp 30. — J. Koletnik (10). — J. Miałkie (2), głęb. stóp 24. — J. Głuche I (31), głęb. stóp 48, otoczone trzęsawiskami, wypływa strumień do j. Turkowo, leżącego w dobrach Klejwy. — J. Głuche II ($1\frac{1}{2}$), j. Buda I (1), j. Buda II (1). Te trzy jeziora położone wśród bagnisk. — J. Zagowiec (6), głęb. stóp 20. — J. Białe (90), głęb. stóp 72. — J. Czarne (30), głęb. stóp 42. — J. Pijaczysko (2). — J. Daniłowce (1). — J. Łopuchowo (20). — J. Dziemitrowo (90), głęb. stóp 68. Niedostępne z powodu wysokich i mulistych brzegów, do niego wpływa woda z jez. Sumowo (30). — J. Sejny (90), głęb. stóp 24. Wpływają do niego rzeki: Czarna i Marycha. — J. Płaskie (40), głęb. stóp 18, leży między wzgórzami i bagnami. — J. Chylinki Wielkie (3). — J. Chylinki Małe ($1\frac{1}{2}$). — J. Tobołowo (30), głębokie stóp 24, leży między wzgórzami i lasem. Wypływa z niego strumień. — J. Kaletka (2). — J. Sowiejek (3). — J. Herod (120), głęb. stóp 90. Nadbrzeża płaskie, piaszczyste. — J. Pomorze (300), głęb. stóp 120. Położone między górami, brzegi już to piaszczyste, już muliste niedostępne; przez jez. przepływa rzeczka Marycha. — J. Linkiewilek (2), głęb. stóp 24. — J. Płaskie (16), głęb. od 6—120 stóp. — J. Krejwelek (5), głęb. stóp 16. Ma odpływ strumieniem do rz. Hańczy. — J. Brożane (5), głęb. stóp 72; leży w lesie.

J. Szlamy w dobrach Klejwy, rozl. m. 300, głęb. stóp 72. Położone wśród lasów między górami. Z niego wypływa strumień do następnego jez. Tuczno (8).

J. Długie Buchto (160), głęb. stóp 70. Położone między górami. Woda z niego przy wiosenném wezbraniu odpływa rowem do jez. Gremzdy.

Do tegoż jez. Gremzdy ma odpływ woda jezior: Dechle (9) i Słepe (1), położonych w dobrach Hutta.

Z dóbr Hutta podaliśmy już jedno jezioro Szlamy, znajduje się tam ich jeszcze 12, a mianowicie: J. Głębocek (3). — J. Płaskie (4). — J. Kociolek (2). — J. Jurkowo (2½) — J. Głuche (8). Wszystkie łączą się z sobą, a ostatnie to jest Głuche łączy się z jez. Gremzdy.

Jeziorka: Pogorzelec Mały rozl. (1½) i Pogorzelec Wielki (6), łączą się z sobą przez strumień wypływający z jez. pierwszego. — J. Okuniówek (6), głęb. stóp 18. — J. Wersnia (8), głęb. stóp 42. Woda ma odpływ do j. Dumbel. — J. Klimszowizna (1) i dwa jeziorka Słepa i Krasno, rozleg. po 1 morgu; wszystkich głębokość od 18—30 stóp.

W dobrach Hołny Wolmera 12 jezior: J. Sejwy (300), głęb. stóp 60. Leży między wzgórzami, grunt nadbrzeżny gliniasty, urodzajny. Przepływa przez jez. strumień. — J. Kompocie (30), głęb. stóp 30. — J. Okocie (5). — J. Puńsk (15). — J. Meldynis (10). — J. Bebrzetys (3). — J. Jodilis (12). — J. Bobrze (50) i Czarne (40) są połączone z sobą strumieniem, obadwa głębokie po stóp 30. — J. Krakinis (19). — J. Zapsajtys (12). — J. Przy staje (3). Tylko j. Zapsajtys leży w gruntach urodzajnych, dwa inne otoczone bagnami.

W leśnictwie Hańcza 6 jezior: J. Długie (3). — J. Wiązowiec (10). — J. Czarne (6). — J. Jedrynie (5). — J. Okrągłe (1½). — J. Kawina (5).

W dobrach Zubronajcie jez. bez nazwiska (3), głęb. st. 24. J. Ilgiel w dobrach t. n. (15), głęb. stóp 36.

J. Białe v. Stabieńszczyzna (40), głęb. stóp 60.

J. Głębokie we wsi Tajenek (12), głęb. stóp 72.

J. Zelwa (70), głęb. stóp 54. Do jeziora tego wpływa woda z jez. Wilkobołe (20), głęb. stóp 62.

W gminie Łosiewicze 6 jezior: J. Szławantele (90). — J. Palyszysieje (20). — J. Szykiniczenie (5). — J. Iszpartys (36). — J. Welescis (6). — J. Rogożysz (20). Najmniejsza ich głęb. stóp 18.

J. Prepunty w gminie t. n. (60), głęb. stóp 30. Wypływa z niego rzeczka, wpadająca do Hańczy Białej.

W gminie Szławanty 7 jezior: Szławanty (150). — Balcis (50). — Pioltuk (10). — Gielużys (5). — Lunelis (2). — Pszerynis (2). — Łubelis (2). Przez dwa pierwsze przepływa rzeczka Szławantelis.

Na południe gminy téj leży gmina Wiejsieje, a w niej 24 jezior: J. Podwiejsieje (750), głęb. stóp 40. Położone w części na płaszczynie, w części pomiędzy wzgórzami. Przepływa przez nie rzeczka Zapsia, wypływa zaś z niego rz. Gniada,

wpadająca do Hańczy Białej.—J. Hańcza (730), głęb. stóp 60. Przepływa przez nie rzeczka Szlawantelis i druga mała bez nazwiska, obie wpadają do Hańczy Białej.—J. Snajgienia (370), głęb. stóp 50. Wypływa z niego strumień, wpadający do jez. Trykois. Z ryb znajdują się tu i sielawy.—J. Wiernieje (360), głęb. stóp 49. Przepływa przez nie rzeczka Markowo.

Pozostałe 20 jezior: Daugialis, Płoskialis, Selawinajtys, Sielawinis, Dobyczys, Gielujszys, Badrynis, Moczulnik, Widukinis, Rogużys, Maliszewszczyzna, Naudarka, Skajście, Purwinis, Gadulikis, Łopukas, Makszrynis, Delinis, Konknar Biały i Konknar Czaruy, są małe, bo rozległe od 1 — 7 morgów, tylko jezioro Sielawinis ma morg. 18, głębokość od 12—26 stóp.

Na południe gminy téj rozciągają się realności należące do gminy Justyanów, a w niej jezior 16: Ossis (30).—Wiejsieje (60).—Gniada (60).—Kawiszki (30).—Konknarysz (15).—Ilgis (24).—Wudzinis (10).—Dumbel (20).—Dumbelek (10). Głębokość ich największa 60, najmniejsza 18 stóp. Wszystkie leżą w miejscu wzgórzystém. Z jeziora Ossis wypływa strumyk, który następnie przechodzi przez jeziora: Wiejsieje, Gniada i wpływa do j. Hańczy. Po tych jeziorach odbywa się spław drzewa.

Nareszcie w gminie téj pozostaje się jeszcze siedm jezior rek rozleg. od 1 do 2 morgów, głęb. od 12—18 stóp. Dla osuszenia okolicznych bagien, porzniete są do jezior tych rowy.

Na zachód gminy téj, przy zejściu się rzeki Serejki z Białą Hańczą, leżą dobra Jurgielowszczyzna, a w nich 4 jeziora: Wiskajcis, Trykois, Waprynis i Ilgis.

Nad rzeczką Serejką znajdujemy jeziora należące do miasta Sereje i dóbr Ginczany, Sereje i Lejpuny.

Miasto Sereje i dobra Ginczany leżą na miejscu wzniesioném, na samym prawie rozdziale wód spływających na północ ku rzecze Perczajce, a na południe ku Sereje; sączą się ztąd wody nawet i wprost bezpośrednio do Niemna.

Na gruntach miasta Sereje trzy jeziora: Pers, Pierdziuk i Szeryńce. Woda z pierwszego spływa strumieniem do jeziora Obelica, z którego wypływa następnie pod nazwiskiem rzeczki Obelicy, łączy się z rzeczką Perczajką. Z jez. Szeryńce woda ma spad i odpływ za pomocą wykopanego kanału do jez. Paserniki, z którego wypływa rzeczka Serejka. Jeziora te są małe, bo 2 pierwsze liczą po 5, ostatnie 3 morgi.

W dobrach Ginczany trzy jeziora: Sagowo (16).—Gajlak (9).—Łapsze (7).

W gminie Sereje jezior 28. Największe Paserniki (400), głęb. stóp 60. Położone pomiędzy górami, w polu otwartém, po brzegach bagna i trzasywy. Wypływa z niego rzeczka Serejka. Inne jeziora są: Delinis, Trysienis, Tujras, Samanis, Ilgis, Mosznialis, Wilkis, Linialis, Samanis, Zwirozaris, Baran, Demen, Termast, Bogucis, Tamaris, Giedanardzis, Kraszta, Monszalis, Jankiszki, Sankurcis, Bogucis, Bogdań, Prudzielis, Pielak, Niewiedzis, Mieszkucis, Mekszratas. Z nich największe Ilgis, ma rozległości morgów 15.

Nakoniec w gminie Lejpuny, leżącój w zlewie rzeki Serejki, jezior 10: Wielkimie (12). Wpływa do niego rzeczka Świnia, a wypływa rzeczka Wilkija. — J. Gierwinis, Styrta, Widugarlis, Dołga, Biała byłsa, Czarna byłsa, Gierwinis, Owirys, Liszków, Wornialis. Z nich największe Gierwinis mor. 10.

Jeziora w zlewie rzek Czarna i Marycha, wpadających do Hańczy Czarněj.

W gminie Klejwy dwa jeziora: Klejwy (20) i Klejwacie (3). J. Budziewizna w dobrach Grudziwuszczyna (16).

W gminie Berzniki jezior 17: Gremzdy (638 $\frac{1}{2}$), ma ono komunikacyą z jeziorami: Dechle, Długie, Buchto, Miałkie, Słepie i Gluche, położonemi w gminie Sejwy. — J. Gajlik (99). — Ilgiek (143). — Kiejluk (60 $\frac{1}{3}$). — Lempis (48 $\frac{1}{2}$). — Stalpin (29). — Dawioń (93 $\frac{1}{2}$). — Dwa jeziora Samanis, jedno (33), drugie (7). — Ryngis (81). — Berznik (277), głęb. stóp 30. — Aszarynis (52). — Nareszcie jeziora: Kanknar, Kanalik, Poniszki, Karszan, Szniksztas, rozległe od 2 do 5 morgów.

W stronie północno-wschodniej znajdujemy gminę Krasnobroda, a w niej ośm jezior: Sztabiugi (30). — Perc (10). — Beldzis (20). — Dubelek (15). — Dusajcis (8). — Dusajcis mały (12). — Rejst (20). — Druc. Wody jez. Dusajcis mały zlewają się do jeziora Rejst.

Jeziora powiatu Kalwaryjskiego.

Jeziora powiatu tego należą do zlewu rz. Szeszupe; przedstawimy tu najprzód jeziora położone nad samą Szeszupe, a następnie nad innemi rzekami, do niej zlewającemi się.

a) Jeziora nad Szeszupe.

W dobrach Rykacieje jeziora: Sałapirogi (10), drugie jezioro Sałapirogi (5). — Rykacieje (12). Wpływa z niego rzeka

czka, na której znajduje się młyn wodny Krymica.—J. Suchawola (1).—Szarkajcie (1), drugie jez. Szarkajcie (15), głęb. stóp 100.—J. Ogonie (1).—Purwinis ($1\frac{1}{2}$). Woda z niego odpływa do rz. Szeszupy.—J. Warlinis (1).

W dobrach Aleksandrowo jez. Aleksandrów (2).

Na gruntach m. Ludwinowa jez. Ludwinowskie (3), głęb. od 26—30 stóp.

b) Jeziora nad rz. Kirsna.

W dobrach i gminie Bułchakowsk: jez. Gaładuś (5), głęb. st. 42.—J. Kajlin (6).—Gilbieć (12).—Łopuch (8).—Ilgialis (10).

W dobrach Kalwarya: jez. Oko (3), głęb. stóp 36. Komunikacją ma podziemną z rz. Szeszupą.—J. Szalnialis (5).—Rudzawka (3).—Jodele (4).—Prudzialis (2).—Raudonialis (6).—Orya (153).—Raudonis pod wsią Raudoniszki ($214\frac{1}{3}$). Wpływa do niego rzeczka Raudonis.—J. Susnia (41). głęb. stóp 12.

c) Jeziora nad rz. Dawinią.

W dobrach Koleśniki jez. Koleśniki (4), głęb. stóp 3.

Przy mieście Simno jez. Simno (210), głęb. stóp 36. Wpływa do niego rzeczka Simnianka, a wypływa rz. Bombinia, która łączy to jezioro z jez. Zuwinta.

W gminie Rudawka jez. Ilolis (3).—Dzielukas (1).—Czarne (3).—Sownickie (3).

Przy wsi Auginiszki w dobrach Krakopol jez. Auga (100), głęb. stóp 36.—J. Otesia (202).

W dobrach i gminie Oniszki j. Pławia v. Koniuchowskie (216), głęb. od 12—18 stóp.—J. Naudarka (2), ma podziemną komunikacją z j. Dusilnica.—J. Łuklingiany ($1\frac{1}{2}$).—J. Gulbieniki ($1\frac{1}{2}$).

W gminie Udrya jez. Udrya (40), głęb. stóp 16. — J. Kowal (50).—Antałaki (30), głęb. stóp 30.

W dobrach Simno j. Zuwinta (650), głęb. stóp 36. Wypływa z niego rz. Daukszaris; na środku jeziora jest wyspa, z której dobre siano.

W dobrach Podawinie jez. Amalwa na granicy powiatów Kalwaryjskiego i Maryampolskiego; rozległość jego w pierwszym powiecie m. 183 pręt. 200, w drugim m. 325 pręt. 188, czyli razem (m. 509 pr. 88), a głęb. stóp 60. Przeżywa przez nie strumień Amalwa v. Szławanta.—J. Pożerele (23).

d) *Jeziora nad rz. Rowsią.*

W dobrach Trempiny jez. Trempiny (18), głęb. stóp 54.
 W gminie Wilkobołe jeziora: Kielmowicze v. Brzozowe bagno (2), głęb. stóp 60. — J. Borzynys (8), głęb. stóp 42. — J. Wigrys (8), głęb. stóp 30. — J. Pogranzys (4), głęb. stóp 60.
 Przez jezioro to przepływa rzeczka Wigra.

W dobrach Wołowicze jez. Karkliny (10).

W dobrach Wilkowyszki jez. Porowsie (3), głęb. stóp 60.

W dobrach Giże jez. Ruda (29). Przepływa przez nie rzeczka Rowsia.

e) *Jeziora nad rz. Szyrwintą.*

W dobrach Wisztyniec jez. Wisztyniec, długość wiorst $1\frac{1}{4}$, szerokość największa $\frac{1}{6}$ wiorsty. Całe położone w kraju pruskim, a tylko brzegiem swym dotyka kraju tutejszego. Obwodu ma mil 3.

W dobrach Luki dwa jeziora: jedno rozległe morg. 2, drugie ($1\frac{1}{2}$), dalej jez. Udrzunia (1), Kakławieżynis (2), Zapsaryszki (1) i Wartele (3).

W dobrach Poszerwinty jez. Poszerwinty (10), głęb. st. 48. Przepływa przez nie rz. Szerwinta. — J. Karkatowizna (7).

W gminie Bartniki jeziora: Trępy (1), Bartniki (2), Detomiszki (2).

W dobrach Podbródek trzy jeziora bez nazwiska, jedno (6), drugie (5), trzecie (2).

Jezioro bez nazwiska przy wsi Sawsieniki w dobrach Kołesniki (13).

W dobrach Wilkowyszki jez. Merkszyski (6). — Żury (7), głęb. stóp 50. — J. Ozele (8), głęb. stóp 90. — J. Pojeziory (50), głęb. stóp 180. — J. Budjeziory (3).

W dobrach Dydwie jezioro Łojsze (4).

W dobrach Pojeziory jezioro bez nazwiska (180), głębokie stóp 60. Przepływa rzeczka Szerwinta.

W dobrach Olwita jez. Olwita (10), głęb. stóp 30.

Powiat Maryampolski.

W tym powiecie znajdujemy tylko siedm jezior mało znaczących, rozległość ich wynosi morg. 441 pręt. 172. Z nich

jezioro Amalwa (morg. 325 pręt. 188) opisane już było w powiecie Kalwaryjskim. Inne jeziora są:

W gminie Kwieciszki j. Iglus (15).

W dobrach Preny dwa jeziora: jedno przy wsi Ossak (4), drugie przy wsi Prenowloki (15).

W gminie Balwierzyski 3 jeziora: Iwaniszki ($20\frac{1}{2}$), głębokie st. 54.—Lejciszki ($25\frac{2}{3}$), głęb. st. 86. — Kolnino ($35\frac{2}{3}$), głębokie stóp 45.

OGÓLNY POGLĄD NA JEZIORA.

Ze szczegółowego opisu tego widzimy, że w kraju znajduje się blisko 950 jezior rozmaitej wielkości; ziemia niemi zalana obejmuje 1590 włók, czyli prawie 5 mil kwadratowych, a zatem $\frac{1}{464}$ część rozległości kraju; jeżeli jednak dodamy do tego i błota, które wiele z tych jezior tworzy, to pokaże się, że w połączeniu z niemi wody jezior w większym stosunku zajmują przestrzeń kraju.

Najwięcej jezior znajduje się w gubernii Augustowskiej, albowiem jest ich tam 490, rozległych w ogóle włók 1058 morgów 11; jakoż: w powiecie Augustowskim zajmują one włók 515 morgów 11, w Sejneńskim włók 398 morgów 2, Kalwaryjskim włók 127 morgów 28; powiaty Maryampolski i Łomżyński zaledwie po kilka ich mają. Największe z jezior gubernii są: w powiecie Augustowskim: Wigry morgów 7958, Rospuda 1303, Sajno 900, Białe 800, Necko 690, Rajgrodzkie i Białe po 315 morgów.

W powiecie Sejneńskim: Duś 910, Podwiejsieje 750, Hańcza 730, Rymiec 660, Gremzdy 638, Metele (630), Paserniki 400, Snajgieniec 370, Wiernieje 360, Obelica, Sejny, Szlamy, Pomorze po 300 morgów.

W powiecie Kalwaryjskim: Zuwinta 650, Oniszki 586, Łuksniany 247, Giłujcie 241, Raudonis 214, Koniuchowskie 216, Simno 210 i inne.

Po gubernii Augustowskiej największą przestrzeń gruntów zajmują jeziora gubernii Warszawskiej, jest ich bowiem 141, rozległych włók 259 morgów 12. Największe z nich w powiatach: Gostyńskim, Włocławskim i Konińskim:

W powiecie Gostyńskim: Lucień morgów 913, Zdwor-
skie 718, Białe 244.

W powiecie Włocławskim: Gopło 720, Głuszyńskie,
Orzelskie, Czarnockie razem morgów 660.

W powiecie Konińskim: dalszy ciąg Gopła morgów 200,
Pątnowskie, Licheńskie, Gosławskie 972 i inne.

W gubernii Podolskiej jezior 102, rozległość ich włók 127
morgów 21. Najznaczniesze z nich: Steklińskie i Mokowskie
po 210 morgów, Wielgie 207, Orszulewo, Szczutowo, Chu-
dzewo, Chalin po 180, Wielickie i Ostrowite po 120 morgów,
wszystkie one w powiecie Lipnowskim.

Równaż przestrzeń ziemi zajmują jeziora gubernii Lubel-
skiej, jest ich 155, a ogólna ich rozległość włók 127 morgów
14. Najznaczniesze z nich znajdują się w okolicach od Łęczny
do Włodawy, tu bowiem wśród błot i bagien ciągnie się łań-
cuch jezior, z których najznaczniesze: Dratowskie morgów
194, Rogużno 107, Łukcze 110, Piaseczno 140, Bigcze 172.

W powiecie Lubelskim znajdujemy jeszcze znaczniejsze
jeziora: we wsi Klimontowie dwa, jedno rozległe morgów 200,
drugie 80; podobną rozległość jest dwóch jezior we wsi
Drzewcza: jezioro Firlejowskie zawiera 95, Kunowskie 120
morgów.

W gubernii Radomskiej jezior nie wiele, a większą część
z nich uważać właściwie należy za opuszczone wody rzek.
Wszystkich takich jezior jest 59, rozległość ich włók 15 mor-
gów 27. Najwięcej ich w powiecie Sandomierskim: Kozłowy
dół morgów 70, Krzczańskie 50, Słoniawa i Przewłockie po 30
morgów.

Nie mówiąc o korzyściach jezior przez dostarczenie ryb,
a na który to przedmiot większą należałoby zwrócić uwagę
i większe ciągnąć pożytki z tych darów natury, powiemy tyl-
ko, że niektóre z jezior kraju świadczą ważne usługi przy
splawie; jakoż jeziora: Necko, Białe, Studzienniczne, Orlewo,
Paniewo, Krzywe, Mikuszewo, Serwy, Sajno wchodzą w sy-
stemat kanału Augustowskiego; jeziora w Lubelskiem, roz-
ciągające się od Łęczny do Włodawy, a mianowicie: Siemień,
Rodecze, Piaseczno, Uściwierz, Płotycze, Nadrybek, Węskie,
Biegecze, Karasne, Wytyczańskie, mogłyby podobne nieść
usługi, gdyby zechciano pomiędzy temi dwoma miastami to-
ż jest Łęczną i Włodawą urządzić kanał dla połączenia rzeki
Bugu z Wieprzem, a następnie z Wisłą, przez co zostałby

skrócony i ułatwiony spław, który w wielu miejscach na Bugu otoczony jest istotnemi trudnościami.

Wiemy jak szkodliwym jest nadmiar wody stojącej, gdy ona nie mając twardych wysokich zabrzegów, rozlewa się dokoła, na nieszczęście znajdujemy to u nas w wielu miejscach; osuszenie ich przyniosłoby nieobliczone korzyści dla rolnictwa i zdrowia mieszkańców.

L U D N O Ś Ć.

Ludność Królestwa Polskiego z końcem roku 1859 wynosiła głów 4,764,446 (*).

PODZIAŁ LUDNOŚCI.

a) *podług płci:*

płci męskiej	2,298,046
» żeńskiej	2,466,400

b) *podług wieku:*

młodszych od lat 20	1,953,721
w wieku od lat 20 do 40	1,562,712
starszych nad lat 40	1,248,013

c) *podług pochodzenia narodowego:*

Słowian	3,648,261
Litwinów	249,947
Niemców	260,966
Hollandrów	78
Anglików	77
Francuzów	1,262

(*) W Kalendarzu zeszłorocznym ludność Królestwa Polskiego za rok 1858 podana została na głów 4,790,379

Obecnie ludność za rok 1859 podaną zostaje na głów 4,764,446

podług więc tego w r. 1859 ubyłoby ludności 25,933;

jednakże tak nie jest, gdyż nietylko w r. 1859 ludności nie ubyło, ale owszem ona powiększyła się, a różnica ta z tego tylko pochodzi, że teraz dokładnie ludność obliczono.

Włochów	100
Greków	509
Tatarów	306
Izraelitów	599,875
Cyganów	285

d) *podług wyznań religijnych:*

Chrześcian:

Rzymsko-Katolików	3,657,140
Prawosławnych	4,856
Greko-Unitów	215,967
Jednowierców	502
Starowierców	3,744
Ewangelików Augsburskich	274,707
» Reformowan.	4,189
Braci Morawczyków	1,451
Menonistów	1,581
razem Chrześcian.	4,164,137

Niechrześcian:

Mahometan	306
Starozakonnych	599,875
Cyganów	128
razem Niechrześcian	600,309

e) *podług stanów:*

Szlachty	77,236
Stanu duchownego	6,487
Stanu gminnego	4,680,723

f) *podług ukształcenia:*

Umiejących tylko czytać i pi- sać	784,520
Posiadających wyższe ukształ- cenie.	122,393
Wcale nieukształconych	3,857,533

g) podług miejsca zamieszkania:

	Chrześcian	Niechrześc.	Razem
w miastach	653,307	511,180	1,164,487
we wsiach	3,510,830	89,129	3,599,959
	4,164,137	600,309	4,764,446

Guberniami:

w gubernii Warszawskiej. . .	1,538,100
» Radońskiej. . .	932,603
» Lubelskiej . . .	952,224
» Płockiej.	552,148
» Augustowskiej. .	628,010
w mieście Warszawie.	161,361

Podział ludności kraju na powiaty podają dwa następujące wykazy:

1. Podaje rozległość każdego powiatu, jego ludność ogólną, średnią na milę kwadratową, tudzież ludność miast i wsi, oddzielnie chrześcian, oddzielnie niechrześcian;
2. Podaje ludność każdego po szczególe wyznania.

Za temi dwoma wykazami idą wykazy, przedstawiające szczegółowo ruch ludności w roku 1858, tojest: liczbę związków małżeńskich, tudzież liczbę urodzonych i zmarłych w każdym powiecie, ze stosownemi klasyfikacyami. Wiadomości te osiągnięte są z ksiąg aktów Stanu Cywilnego wszystkich wyznań. Podadzą one materyały do rozlicznych i bardzo ważnych uwag; a ponieważ liczby te studyować będą ci tylko, którzy potrafią głębiej w rzecz wnikać, ograniczamy się więc tu na podaniu niektórych stosunków, wstrzymując się od ich rozbioru.

Ogólna ludność według tych wykazów za rok 1858 jest nieco odmienna od téj, jaką podał wykaz zamieszczony w Kalendarzu zeszłorocznym; jednak nie zmieniamy téj cyfry i podajemy ją tak, jak rachunek wykazał.

Wymienienie		Ludność miast		
Guberni	Powiatu	Chrze- ścian	Niechrze- ścian	Razem
Warszawska	Gostyński	9032	8840	17872
	Kaliski	24199	11382	35581
	Koniński	18641	8265	26906
	Łęczycki	54254	18032	72286
	Łowicki	7306	6618	13924
	Piotrkowski	18945	12809	31754
	Rawski	16469	13865	30334
	Sieradzki	16552	10108	26660
	Stanisławowski	7544	8626	16170
	Warszawski	11626	12292	23918
Radomska	Wieluński	18241	11838	30079
	Włocławski	19566	9350	28916
	Kielecki	13806	5916	19722
	Miechowski	8919	3150	12069
	Olkuski	21901	14270	36171
	Opatowski	14485	9856	24341
	Opoczyński	13187	15369	28556
	Radomski	18745	12094	30839
	Sandomierski	13208	12306	25514
	Stopnicki	10216	14150	24366
Lubelska	Biały	9155	10513	19668
	Hrubieszowski	9689	10751	20440
	Krasnostawski	10726	7954	18680
	Lubelski	27545	26837	54382
	Łukowski	7860	6805	14665
	Radzyński	13260	16327	29587
	Siedlecki	8613	14066	22679
	Zamojski	15487	18475	33962
Płocka	Lipnowski	7437	6538	13975
	Mławski	10267	8345	18612
	Ostrołęcki	7085	6977	14062
	Płocki	13302	15135	28437
	Przasnyski	5554	6547	12101
	Pułtowski	7917	12914	20831
Augustow.	Augustowski	18050	23287	41337
	Kalwaryjski	6716	17076	23792
	Łomżyński	11225	18145	29370
	Maryampolski	4486	15984	20470
	Sejneński	3369	6729	10098
Zebranie Gubernij	Warszawska	222375	132025	354400
	Radomska	114467	87111	201578
	Lubelska	102335	111728	214063
	Płocka	51562	56456	108018
	Augustowska	43846	81221	125067
	Miasto Warszawa	118722	42639	161361
W całym kraju		653307	511180	1164487

Ludność wsi			O g ó ł e m			Rozległość mil kwadr. jeograf. czych	Na mil. kw. przypada głów
Chrze- ścian	Niechrze- ścian	Razem	Chrze- ścian	Niechrze- ścian	Razem		
70692	617	71309	79724	9457	89181	45.36	1968
103604	204	103808	127803	11586	139389	53.78	2595
106797	716	107513	125438	8981	134419	53.59	2512
88404	2812	91216	142658	20844	163502	39.57	4139
84672	488	85160	91978	7106	99084	33.72	2940
145798	1857	147655	164743	14666	179409	84.29	2130
92627	1982	94609	109096	15847	124943	60.46	2068
92621	2056	94677	109173	12164	121337	50.49	2407
70423	2944	73367	77967	11570	89537	56.03	1598
116330	6512	122842	127956	18804	146760	71.01	2067
106774	1484	108258	125015	13322	138337	68.46	2022
83115	171	83286	102681	9521	112202	55.31	2029
77592	2477	80069	91398	8393	99791	53.08	1882
93967	960	94927	102886	4110	106996	40.75	2628
129819	192	130011	151720	14462	166182	60.99	2728
70876	606	71482	85361	10462	95823	56.42	1699
114250	2194	116444	127437	17563	145000	84.10	1724
97375	3176	100551	116120	15270	131390	72.74	1807
59421	1451	60872	72629	13757	86386	33.90	2548
75646	1023	76669	85862	15173	101035	36.89	2746
54485	635	55120	63640	11148	74788	51.26	1460
79071	559	79630	88760	11310	100070	52.51	1906
81283	2936	84219	92009	10890	102899	66.49	1549
106346	5314	111660	133891	32151	166042	86.52	1919
84817	4345	89162	92677	11150	103827	64.15	1619
83364	3196	86560	96624	19523	116147	76.69	1516
85571	2461	88032	94184	16527	110711	63.36	1748
142610	1168	143778	158097	19643	177740	99.52	1786
82280	499	82779	89717	7037	96754	54.02	1792
70456	616	71072	80723	8961	89684	53.42	1679
67426	4080	71506	74511	11057	85568	52.58	1629
68928	1720	70648	82230	16855	99085	46.83	2117
66868	1543	68411	72422	8090	80512	46.65	1727
75974	3740	79714	83891	16654	100545	49.95	2015
86466	2331	88797	104516	25618	130134	85.03	1531
84286	2200	86486	91002	19276	110278	47.53	2321
123789	7872	131661	135014	26017	161031	84.86	1998
123445	3597	127042	127931	19581	147512	71.69	2060
62562	6395	68957	65931	13124	79055	52.80	1497
1161857	21843	1183700	1384232	153868	1538100	672.07	2288
718946	12079	731025	833413	99190	932603	438.87	2125
717547	20614	738161	819882	132342	952224	563.50	1689
431932	12198	444130	483494	68654	552148	303.45	1819
480548	22395	502943	524394	103616	628010	341.91	1837
—	—	—	118722	42639	161361	0.41	—
8510830	89129	3599959	4164137	600309	4764446	2320.21	2053

Wymienienie		C h r z e ś c										Ogół.
Gubern.	Powiatu	Rzymsko-katolików	Prawosławnych	Grako-Unitów	Jednowierców	Starowierców	Ewan-gelików	Augsbursk.	Ewang. Reform.	Braci Morawc.	Mennonistów	pleci męskie
Warszawska	Gostyński....	65028	12	—	—	—	14156	—	—	399	129	38113
	Kaliski.....	112341	15	—	—	—	15442	5	—	—	—	60873
	Koniński.....	101623	38	—	—	—	23538	239	—	—	—	59128
	Łęczycki.....	98122	94	—	—	—	43532	125	785	—	73	69120
	Łowicki.....	82639	12	—	—	—	9254	—	—	—	—	44386
	Piotrkowski..	149457	48	—	—	—	14881	188	169	—	171	78897
	Rawski.....	92858	32	—	—	—	15923	14	98	—	259	52467
	Sieradzki....	96461	18	—	—	—	10770	1665	—	—	18	51398
	Stanisławow..	73989	5	—	—	2	3949	4	—	—	608	38128
	Warszawski..	114884	85	—	—	—	12100	279	—	—	—	63234
Radomska	Wieluński....	123242	61	—	—	—	1679	33	—	—	—	58574
	Włocławski...	88517	8	—	—	—	14154	2	—	—	—	49851
	Kielecki.....	90580	51	—	—	—	767	—	—	—	—	45488
	Miechowski..	102838	22	—	—	—	26	—	—	—	—	49032
	Olkuski.....	151600	7	—	—	—	113	—	—	—	—	72145
	Opatowski....	84409	4	—	—	—	948	—	—	—	—	40745
	Opoczyński..	126390	7	—	—	—	1040	—	—	—	—	63795
	Radomski....	112991	63	—	—	—	3066	—	—	—	—	56400
Lubelska	Sandomierski.	72251	18	—	—	—	343	17	—	—	—	34761
	Stopnicki....	85142	17	—	—	—	689	14	—	—	—	41191
	Bialski.....	22819	5	40782	—	—	34	—	—	—	—	30793
	Hrubieszowski	37628	35	51073	—	—	24	—	—	—	—	42819
	Krasnostawski	65548	16	25988	—	—	444	13	—	—	—	43942
	Lubelski.....	132210	67	694	—	—	832	38	—	—	30	64504
	Łukowski....	90289	9	—	—	118	2224	7	—	—	—	44900
	Radzyński....	38982	11	57033	—	—	577	21	—	—	—	46123
Płocka	Siedlecki....	86553	104	4450	—	—	3097	—	—	—	—	45385
	Zamojski....	128187	1826	28038	—	—	42	4	—	—	—	75465
	Lipnowski....	70650	2	—	—	—	19065	—	—	—	—	42508
	Mławski.....	78386	—	—	—	—	2337	—	—	—	—	39215
	Ostrołęcki....	72740	3	—	—	—	1751	17	—	—	35	36043
	Płocki.....	73949	393	—	—	8	7685	160	—	—	257	39105
Augustow.	Przasnyski..	69907	3	—	—	—	2255	—	—	—	1	35004
	Pułtowski....	78630	31	—	—	26	5200	3	—	—	—	40814
	Augustowski..	91777	77	—	—	1491	3804	22	—	—	—	50175
	Kalwaryjski..	80074	12	1	—	82	10804	29	—	—	—	44115
	Łomżyński...	132958	16	349	—	51	1640	—	—	—	—	65415
	Maryampolski	115747	22	2	—	—	12159	1	—	—	—	31851
Zebranie Gubernij	Sejneński....	59624	16	38	502	1909	3745	97	—	—	—	66147
	Warszawska..	1199161	428	—	—	2	179378	2554	1451	1258	—	40040
	Radomska...	826201	189	—	—	—	6992	31	—	—	30	39410
	Lubelska....	602246	2073	208058	—	118	7274	83	—	—	293	23300
	Płocka.....	444262	432	—	—	34	38293	180	—	—	—	233100
	Augustowska	480180	144	7734	502	3533	32152	149	—	—	—	57600
M. Warszawa		105090	1590	175	—	57	10618	1192	—	—	—	200650
W całym kraju.		3675140	4856	215967	502	3744	274707	4189	1451	1581	—	200650

CHRZEŚCIAN		Niechrześcian						Ludność ogólna wszystkich wyznań		
pleci żeńskich	Razem	Staro- konných	Maho- metan	Cyga- nów	OGÓŁ NIECHRZEŚCIAN			pleci męzkich	pleci żeńskich	Razem
					pleci męzkich	pleci żeńskich	Razem			
41611	79724	9457	—	—	4541	4916	9457	42651	46527	89181
66930	127803	11586	—	—	5618	5965	11586	66491	72898	139389
66310	125438	8981	—	—	4159	4822	8981	63287	71132	134419
73538	142658	20814	—	—	10022	10822	20844	79112	84360	163502
47342	91978	7106	—	—	3338	3768	7106	47974	51110	99084
85846	164743	14666	—	—	7089	7577	14666	85986	93123	179109
56629	109096	15847	—	—	7607	8240	15847	60074	64869	124943
57774	109173	12164	—	—	5891	6273	12164	57290	64047	121337
39842	77967	11570	—	—	5678	5892	11570	43803	45734	89537
64722	127956	18804	—	—	9328	9476	18804	72562	74198	146760
66441	125015	13322	—	—	6334	6988	13322	64908	73429	138337
53100	102681	9521	—	—	4682	4839	9521	54263	57939	112202
45960	91398	8393	—	—	4291	4102	8393	49729	50062	99791
53834	102886	4110	—	—	2150	1960	4110	51202	55794	106996
79575	151720	11462	—	—	6650	7812	14462	78795	87387	166182
44613	85361	10162	—	—	5276	5186	10462	46024	49799	95823
63712	127437	17563	—	—	8694	8869	17563	72119	72581	145000
59720	116120	15209	—	61	7672	7598	15270	64072	67318	131390
37865	72629	13757	—	—	6517	7240	13757	41281	45105	86386
44671	85862	15173	—	—	7257	7916	15173	48448	52587	101035
32917	63640	11022	126	—	5431	5717	11148	36154	38634	74788
45941	88760	11310	—	—	5497	5813	11310	48316	51754	100070
48067	92009	10859	—	31	5222	5668	10890	49164	53735	102899
69087	133891	32151	—	—	15263	16888	32151	80067	85975	166042
47777	92677	11150	—	—	5160	5690	11150	50360	53467	103827
50501	96624	19523	—	—	9188	10035	19523	55611	60336	116147
48799	94184	16527	—	—	8074	8453	16527	53159	57252	110711
82632	158097	19461	2	—	9317	10326	19643	84782	92958	177740
47211	89717	7037	—	—	3570	3467	7037	46076	50678	96754
41508	80723	8961	—	—	4281	4680	8961	43496	46188	89684
38468	71511	11041	—	16	5404	5653	11057	41447	44121	85568
42325	82230	16835	—	20	8100	8755	16855	47505	51580	99085
37354	72122	8090	—	—	3895	4195	8090	38963	41549	80512
43077	83891	16654	—	—	7987	8667	16654	48801	51744	100545
54344	101516	25612	6	—	12873	12745	25618	63045	67089	130134
46883	91622	19152	121	—	9323	9933	19276	53442	56836	110278
66595	135014	26005	12	—	12894	13123	26017	78313	82718	161031
66067	127931	19570	11	—	9320	10261	19581	71184	76328	147512
34401	65931	13099	25	—	6455	6669	13124	37982	41073	79055
720085	1384232	153868	—	—	74287	79581	153868	738434	799666	1538100
429950	833413	99129	—	61	48507	5083	99190	451070	480633	932603
495721	819882	132183	128	31	63752	68590	132342	457913	494311	952224
250143	483494	68618	—	36	33237	35417	68654	266288	285860	552148
271293	521394	103438	1,8	—	50865	52751	103616	303966	324044	628010
60768	118722	42639	—	—	21521	21118	42639	73175	81886	161361
2158260	4164137	599875	306	128	292169	308140	600309	2298046	2466400	4764446

Wymienienie		Ludność Ogólna		
Gubern.	Powiatu	OGÓŁEM W MIASTACH I WE WSIACH CHRZEŚCIAN I NIECHRZEŚCIAN		
		pleci męzkiej	pleci żeńskiej	Razem
Warszawska	Gostyński.....	44522	49003	93525
	Kaliski.....	66108	72515	138923
	Koniński.....	64787	70704	135491
	Łęczycki.....	75837	81125	156962
	Łowicki.....	47040	51882	98922
	Piotrkowski.....	83344	90232	173576
	Rawski.....	58599	63648	122247
	Sieradzki.....	61818	65389	127207
	Stanisławowski.....	41868	44517	86415
	Warszawski.....	71915	74961	146906
Radomska	Wieluński.....	63353	70575	133928
	Włocławski.....	53533	57930	111463
	Kielecki.....	41822	50829	97651
	Miechowski.....	48935	53062	101997
	Olkuski.....	77900	85721	163621
	Opatowski.....	45162	49014	94176
	Opoczyński.....	71668	72800	144468
	Radomski.....	46723	49759	96482
	Sandomierski.....	36199	39226	75425
	Stopnicki.....	47786	52314	100100
Lubelska	Biański.....	31244	35731	69978
	Hrubieszowski.....	48913	52366	101279
	Krasnostawski.....	49980	54212	104192
	Lubelski.....	82290	86756	169046
	Łukowski.....	46982	49316	96301
	Radzyński.....	52553	56079	108632
	Siedlecki.....	52600	56224	108824
	Zamojski.....	84316	92591	176907
Płocka	Lipnowski.....	46076	50678	96754
	Mławski.....	42435	45266	87701
	Ostrołęcki.....	41589	43360	84949
	Płocki.....	49339	52207	101546
	Przasnyski.....	38827	41131	79958
	Pułtowski.....	47288	51336	98624
	Angustowski.....	62565	65739	128304
Angustow.	Kalwaryjski.....	52252	55866	108118
	Łomżyński.....	80282	83111	163393
	Maryampolski.....	71577	75926	147503
	Sejneński.....	36880	40040	76920
	Warszawska.....	733054	792511	1525565
	Radomska.....	421195	452725	873920
Zebranie Gubernij:	Lubelska.....	451878	483281	935159
	Płocka.....	265554	283978	549532
	Angustowska.....	303556	320682	624238
	Miasto Warszawa.....	87054	91863	178917
	W całym kraju.....	2262291	2425040	4687331

Z w i ą z k i M a ł ż e ń s k i e

Ogólna liczba istniejących związków małżeńskich	Zawarto związków małżeńskich w r. 1858	Z LICZBY OSÓB KTÓRE W R. 1858 ZAWARŁY ZWIĄZKI MAŁŻEŃSKIE					
		Umiało się podpisać na akcie ślubnym			Nie umiało się podpisać na akcie ślub.		
		plci męzk.	plci żeńsk.	Razem	plci męzk.	plci żeńsk.	Razem
16990	1457	185	108	293	1272	1349	2621
21885	2112	214	135	349	1898	1977	3875
23137	1541	234	159	393	1307	1382	2689
27400	2230	417	231	648	1813	1999	3812
18659	1621	137	78	215	1484	1543	3027
30270	2674	234	101	335	2440	2573	5013
22776	1762	609	343	952	1153	1419	2572
18326	1925	189	102	291	1736	1823	3559
15209	1304	75	34	109	1229	1270	2499
25972	2129	154	120	274	2275	2309	4584
24789	2025	218	151	369	1807	1874	3681
20471	1846	190	104	294	1656	1742	3398
16145	1324	99	81	180	1225	1243	2468
17993	1495	95	55	150	1400	1440	2840
30494	2112	286	189	475	1826	1923	3749
26540	1130	472	421	893	658	709	1367
27403	1810	192	104	296	1618	1706	3324
22688	1892	225	130	355	1667	1762	3429
13283	1543	254	83	337	1289	1460	2749
18592	1515	182	58	240	1333	1457	2790
13587	981	210	110	350	741	871	1612
18246	1542	121	91	212	1421	1451	2872
18447	1535	118	68	186	1417	1467	2884
34021	2597	471	281	752	2126	2316	4442
16787	1438	112	67	179	1326	1371	2697
19904	1530	99	58	157	1431	1472	2903
19521	1527	173	69	242	1354	1458	2812
33082	2631	179	100	279	2452	2531	4983
16926	1528	108	53	161	1420	1475	2895
16465	1396	175	42	217	1221	1354	2575
17119	1270	113	27	140	1157	1243	2400
15737	1203	194	97	291	1009	1106	2115
14357	1166	85	18	103	1081	1148	2229
27309	1011	213	196	409	798	815	1613
22461	1310	184	51	235	1139	1246	2385
22859	1333	81	39	120	1252	1294	2546
32538	2145	539	501	1040	1805	1445	3250
24645	1809	79	21	100	1730	1788	3518
14526	958	53	18	71	915	930	1845
265864	22926	2856	1666	4522	20070	2260	41330
173138	12821	1805	1121	2926	11016	11709	22716
173595	13781	1513	844	2357	12268	12937	25205
107943	7574	888	433	1321	6686	7141	13827
117029	7555	936	630	1566	6619	6925	13544
28609	2276	1377	861	2238	899	1415	2314
866198	66933	9375	5555	14930	57558	61378	118936

Gubernia	NAZWISKO P O W I A T U	U R O D Z																Ogółem dzieci prawych
		Ogólna liczba urodzonych dzieci			Ta ogólna liczba urodzonych													
					PRAWYCH			Ogółem										
								żywych			NIEŻYWYCH							
płci męzk.	płci żeńsk.	razem	płci męzk.	płci żeńsk.	razem	płci męz.	płci żeń.	razem	płci męzk.	płci żeńsk.	razem	płci męzk.	płci żeńsk.	razem				
Warszawska	Gostyński...	2511	2359	4870	2416	2249	4665	17	24	41	2433	2273	4706					
	Kaliski....	3808	3608	7416	3517	3365	6912	39	27	66	3586	3392	6978					
	Koniński...	3358	3305	6663	3150	3095	6245	75	68	143	3225	3163	6388					
	Łęczycki...	4110	3741	7851	3841	3515	7356	55	42	97	3896	3557	7453					
	Łowicki...	2693	2703	5399	2503	2573	5136	42	32	74	2605	2605	5210					
	Piotrkowski	4894	4630	9524	4648	4391	9042	44	42	86	4692	4436	9128					
	Rawski....	3403	3309	6712	3253	3185	6438	34	35	69	3287	3220	6507					
	Sieradzki...	3202	2991	6193	2984	2811	5795	30	27	57	3014	2838	5852					
	Stanisławo..	2091	2263	4354	2002	2196	4198	4	2	6	2006	2198	4204					
	Warszawski	3442	3408	6850	3381	3351	6732	23	14	37	3404	3365	6769					
Wieluński...	3767	3638	7405	3515	3415	6930	36	34	70	3551	3449	7000						
Włocławski	3161	2946	6107	2972	2769	5741	24	15	39	2996	2784	5780						
Radomska	Kielecki....	2308	2274	4582	2196	2162	4358	18	13	31	2214	2175	4389					
	Miechowski	2581	2479	5060	2461	2378	4839	9	8	17	2470	2386	4856					
	Olkuski....	4290	4218	8508	4056	3960	8016	63	63	126	4119	4023	8142					
	Opatowski..	2273	2207	4480	2125	2071	4196	12	9	21	2137	2080	4217					
	Opoczyński.	3509	3368	6877	3366	3215	6581	27	19	46	3393	3234	6627					
	Radomski...	3383	3070	6453	3250	2983	6233	18	12	30	3268	2995	6263					
	Sandomiers.	2514	2332	4846	2389	2233	4622	15	14	29	2404	2217	4621					
	Stopnicki...	2621	2480	5104	2497	2357	4854	27	23	50	2524	2386	4910					
	Bialski....	1915	1840	3755	1861	1787	3648	4	3	7	1865	1790	3655					
	Hrubieszow.	2270	2097	4367	2190	2002	4192	—	—	—	2190	2002	4192					
Lubelska	Krasnostaw.	2022	1960	3982	1911	1860	3771	6	7	13	1927	1857	3784					
	Lubelski...	4405	4183	8588	4188	4001	8189	38	26	64	4226	4027	8253					
	Łukowski...	2662	2329	4991	2504	2287	4891	5	6	11	2609	2273	4882					
	Radzyński..	2719	2616	5335	2651	2543	5194	2	—	2	2653	2551	5204					
	Siedlecki...	2843	2943	5786	2742	2836	5578	17	15	32	2759	2842	5601					
	Zamojski...	4193	4050	8243	3985	3806	7791	36	36	72	4021	3842	7863					
	Lipnowski..	2495	2473	4968	2355	2341	4696	6	4	10	2361	2345	4706					
	Mławski....	2374	2374	4748	2260	2267	4527	4	4	8	2264	2271	4535					
Płocka	Ostrołęcki..	2470	2263	4733	2353	2164	4517	19	13	32	2372	2177	4549					
	Płocki.....	2627	2388	5015	2483	2245	4728	16	12	28	2499	2257	4756					
	Przasnyski.	2363	2239	4602	2243	2135	4378	8	3	11	2251	2138	4389					
	Pułtowski...	2213	2301	4514	2180	2261	4441	9	7	16	2189	2268	4457					
	Augustows..	2830	2512	5342	2662	2374	5036	9	4	13	2671	2378	5049					
	Kalwaryjski	2817	2654	5471	2689	2500	5189	1	—	1	2690	2500	5190					
Augustow.	Łomżyński..	3396	3369	6765	3272	3212	6584	38	16	54	3310	3278	6588					
	Maryampol.	3286	3212	6498	3208	3131	6339	6	3	9	3214	3134	6348					
	Sejmeński...	1889	1846	3735	1793	1744	3537	—	—	—	1793	1744	3537					
	Warszawska	40440	38904	79344	38272	36918	75190	123	362	785	38695	37280	75975					
	Radomska..	23482	22128	45610	22340	21359	43699	189	167	356	22529	21526	44055					
Zebranie Gub.	Lubelska..	23029	22018	45047	22132	21122	43254	108	93	201	22250	21205	43455					
	Płocka.....	14542	14038	28580	13874	13413	27287	42	43	85	13936	13456	27392					
	Augustowsk.	14218	13593	27811	13624	13011	26635	54	23	77	13678	13034	26712					
	m. Warszawa	4576	4029	8605	3994	3181	7175	162	134	296	4156	3823	7979					
W całym kraju		120287	115010	235297	114236	109312	223548	998	822	1820	115244	110124	225368					

Gubernia	Powiat	Śmiertelność.			
		Zmarło dzieci do 1 roku życia	Zmarło dzieci od 1 do 7 lat życia	Wszyst- kich innych	Ogółem zmarło dzieci i starsz.
Warszawska	Gostyński	1041	864	1154	3359
	Kaliski	1391	1236	2242	4869
	Koniński	820	1101	2110	4031
	Łęczycki	1578	1089	1884	4551
	Łowicki	1201	857	1629	3687
	Piotrkowski	1683	1117	2476	5276
	Rawski	1118	1926	1741	4785
	Sieradzki	1598	778	1749	4125
	Stanisławowski	859	662	1220	2741
	Warszawski	503	1221	3958	5682
Radomska	Wieluński	1270	981	2058	4309
	Włocławski	1102	1284	2162	4548
	Kielecki	898	772	1578	3248
	Miechowski	750	461	1618	2829
	Olkuski	1488	1016	2331	4835
	Opatowski	461	643	1630	2734
	Opoczyński	1036	1031	1851	3918
	Radomski	1193	908	1918	4019
	Sandomierski	872	549	1830	3251
	Stopnicki	732	700	1776	3208
Lubelska	Biały	869	670	1161	2700
	Hrubieszowski	749	723	1304	2776
	Krasnostawski	737	425	1372	2534
	Lubelski	1227	1200	2854	5281
	Łukowski	817	460	328	1605
	Radzyński	807	754	1448	3009
	Siedlecki	1161	830	1402	3393
	Zamojski	1483	1175	2679	5337
Płocka	Lipnowski	620	630	1472	2722
	Mławski	647	593	1287	2527
	Ostrołęcki	905	512	1156	2573
	Płocki	766	442	1631	3039
	Przasnyski	542	616	1109	2267
	Pułtowski	1166	1480	2071	4717
Augustowska	Augustowski	665	686	1978	3329
	Kalwaryjski	719	703	1326	2748
	Łomżyński	1773	830	2063	4666
	Maryampolski	371	1100	2789	4260
	Sejneński	393	415	732	1540
Zebranie Gubernij:	Warszawska	14164	13116	24682	51963
	Radomska	7430	6080	14532	28042
	Lubelska	7850	6237	12548	26635
	Płocka	4646	4473	8726	17845
	Augustowska	3921	3734	8888	16543
	M. Warszawa	3525	1429	4112	9066
W całym kraju		41538	35069	73489	150094

Gubernia	Powiat	Na 1000 ogółu urodzonych przypada dzieci						Na 1000 dzieci prawych rodzi się			Na 1000 dzieci niepraw. rodzi się			Na 1000 ogólniej ludności	
		Pci męzk.	Pci żeńsk.	Pr- w- ych	Niepr-	Ży- w- ych	Nieży.	Ży- w- ych	Nieży.	Ży- w- ych	Nieży.	Rodzi się	Umiera		
Warszawska	Gostyński.....	516	484	966	34	990	10	991	9	963	37	52	36		
	Kaliski.....	513	487	940	60	990	10	991	9	989	11	53	35		
	Koniński.....	504	496	959	41	976	24	978	22	945	55	49	30		
	Łęczycki.....	524	476	950	50	987	13	987	13	957	43	50	29		
	Łowicki.....	499	501	965	35	985	15	986	14	974	26	55	37		
	Piotrkowski...	514	486	960	40	990	10	991	9	967	33	55	30		
	Rawski.....	507	493	969	31	988	12	989	11	932	68	55	39		
	Sieradzki.....	517	483	945	55	989	11	990	10	968	32	49	32		
	Stanisławowski	480	520	966	34	997	3	999	1	960	40	50	32		
Radomska	Warszawski...	500	500	988	12	995	5	995	5	1000	—	47	39		
	Wieluński.....	509	491	945	55	989	11	990	10	970	30	55	32		
	Włocławski...	518	482	946	54	992	8	993	7	969	31	55	41		
	Kielecki.....	509	491	958	42	992	8	993	7	974	26	47	33		
	Miechowski...	510	490	960	40	997	3	994	6	1000	—	50	28		
	Olkuski.....	504	496	957	43	984	16	985	15	984	16	52	30		
	Opatowski....	507	493	941	59	994	6	995	5	973	27	48	29		
	Opoczyński...	510	490	964	36	993	7	993	7	988	12	48	27		
	Radomski.....	524	476	955	45	993	7	995	5	911	81	67	42		
Lubelska	Sandomierski..	519	481	958	42	993	7	991	9	984	16	64	43		
	Stopniński....	514	486	962	38	987	13	981	19	954	46	51	32		
	Bialski.....	510	490	973	27	998	2	998	2	990	10	54	39		
	Hrubieszowski.	520	480	960	40	1000	—	1000	—	1000	—	43	27		
	Krasnostawski.	508	492	950	50	996	4	997	3	985	15	38	24		
	Lubelski.....	513	487	961	39	985	15	992	8	830	70	51	31		
	Łukowski.....	553	467	982	18	997	3	998	2	944	56	52	17		
	Radzyński....	510	490	974	26	999	1	1000	—	993	7	49	28		
	Siedlecki.....	491	509	987	13	993	7	994	6	960	40	53	31		
Płocka	Zamojski.....	509	491	954	46	991	9	991	9	987	13	47	30		
	Lipnowski....	502	498	947	53	998	2	998	2	996	4	51	28		
	Mławski.....	500	500	955	45	998	2	998	2	995	5	54	29		
	Ostrołęcki....	522	478	969	31	992	8	993	7	973	27	56	30		
	Płocki.....	524	476	948	52	991	9	994	6	942	58	49	30		
	Przasnyski....	513	487	954	46	997	3	997	3	986	14	58	28		
	Pułtuski.....	490	510	987	13	996	4	996	4	1000	—	46	48		
	Zębranie Gub. Augustowsk.	Augustowski..	530	470	945	55	997	3	997	3	986	14	42	26	
		Kalwaryjski...	515	485	949	51	1000	—	1000	—	1000	—	51	25	
Łomżyński....		502	498	974	26	992	8	992	8	983	17	41	29		
Maryampolski.		506	494	977	23	999	1	999	1	1000	—	44	29		
Sejneński.....		506	494	947	53	1000	—	1000	—	1000	—	49	20		
Zębranie Gub. Augustowsk.	Warszawska ..	510	490	958	42	989	11	990	10	966	34	52	34		
	Radomska....	511	489	960	40	991	9	992	8	973	27	53	32		
	Lubelska.....	511	489	965	35	994	6	995	5	950	50	48	28		
	Płocka.....	509	491	958	42	995	5	996	4	979	21	52	32		
	Augustowska..	511	489	960	40	997	3	997	3	994	6	45	27		
	Miasto Warsz..	532	468	904	96	949	51	962	38	823	77	48	51		
W całym kraju.		511	489	958	42	990	10	992	8	958	42	50	32		

CZĘŚĆ NAUKOWA.

ZAKŁADY NAUKOWE OKRĘGU NAUKOWEGO WARSZAWSKIEGO.

I. Zakłady specjalne.

	Z końcem roku 1859/60 było:		
	Uczniów	Nauczycieli	Urzędników i dozorujących
1. CESARSKO-KRÓLEWSKA Warszawska Medyko-Chirurgiczna Akademia	290	17	8
2. Instytut Szlachecki w Warszawie	183	24	20
3. Instytut Gospodarstwa Wiejskiego i Leśnictwa w Marymoncie	121	16	14
4. Szkoła wiejska przy tymże Instytucie	32	1	—
5. Gimnazjum Realne w Warszawie z Oddziałem pięcio-klassowym	1226	38	9
6. Szkoła sztuk pięknych w Warszawie	110	8	2
7. Instytut Nauczycieli elementarnych w Radzyminie	21	5	2
8. Szkoła Rabinów w Warszawie	136	13	2
9. Szkoła Niedzielnio-Handlowa. w Warszawie	273	9	1
10. Szkoły Rolnicze. w Radomsku	20	2	—
„ Niegłosach	6	2	—
Razem	2418	135	58

II. Zakłady ogólne.

a) MĘZKIE.

1. Gimnazya filologiczne.

	Z końcem roku 1859/60 było:		
	Uczniów	Nauczycieli	Urzędników i dozorujących
w Warszawie	333	22	6
„ Piotrkowie	406	20	5
„ Radomiu	202	20	5
„ Lublinie	390	19	9
„ Płocku	291	20	4
„ Suwałkach	213	20	5
Razem w Gimnazyach	1835	121	34

Z końcem roku 18 ⁵⁹ / ₆₀ było:		
Uczniów	Nauczycieli	Urzędników i dozorujących
314	14	4
406	13	4
720	27	8
260	12	2
235	12	2
189	10	2
286	11	2
236	12	2
248	13	2
1454	70	12
176	10	2
96	10	2
79	10	2
105	9	2
73	9	2
172	9	2
184	8	2
184	8	2
143	11	2
209	8	2
1421	92	20
191	9	2
167	9	2
182	9	2
79	9	2
130	10	2
137	7	2
259	6	1
1145	59	13

Z końcem roku 18 ⁵⁹ / ₆₀ było:		
Uczniów	Nauczycieli	Urzędników i dozorujących
1145	59	13
170	7	—
161	5	—
Razem . . .	71	13
90	10	5
184	16	6
Razem . . .	274	26
		11

z przeniesienia . . .
Przy Gimnazyach Gubernialnych.

w Radomiu . . . . .
 „ Płocku . . . . .

Razem . . .

b) ŻEŃSKIE.

1. Maryińska Pensya Żeńska w Warszawie

2. Szkoła Wyższa Rządowa Żeńska w Warszawie (*) . . . . .

Razem . . .

Szkoły rzemieślnicze i elementarne tak rządowe jak i prywatne.

S Z K O Ł Y								
Rzemieślni- cze			Elementarne Rządowe		Prywatne			
Liczba Szkół	W nich Uczniów		Liczba Szkół	W nich uczących się	Liczba Szkół	W nich uczących się		
W mieście Warszawie . . .			6	2911	26	2627	92	3532
w Powiatach:								
w Gubernii Warszawskiej	Warszawskim	3	149	63	2624	1	5	5
	Stanisławowskim . .	2	43	21	634	1	5	5
	Rawskim	4	202	59	3024	4	87	87
	Łowickim	2	101	66	3106	1	26	26
	Gostyńskim	1	32	59	2329	3	82	82
	Łęczyckim	7	798	87	5371	14	490	490
	Włocławskim	3	130	57	2954	4	140	140
	Konińskim	3	218	36	2965	5	64	64
	Kaliskim	3	501	31	2782	7	229	229
	Sieradzkim	3	388	40	2239	1	33	33
Piotrkowskim	1	107	46	2235	10	291	291	
Wieluńskim	2	108	52	2584	8	204	204	
Razem .			40	5688	643	35474	151	5188

(*) Z początkiem roku szkolnego 186⁰/₁ otworzono podobne Szkoły w Kaliszu, Płocku, Suwałkach, Radomiu i Lublinie, oraz Oddział 4-ro klasowy przy Szkole Rządowej Żeńskiej w Warszawie.

S Z K O Ł Y

		Rzemieślni- cze		Elementarne Rządowe		Prywatne	
		Liczba Szkół	W nich Uczniów	Liczba Szkół	W nich uczących się	Liczba Szkół	W nich uczących się
<i>w Powiatach:</i>							
w Gub. Radomskiej	Radomskim	1	167	15	635	5	182
	Olkuskim	4	175	43	2954	5	128
	Kieleckim	2	124	12	750	5	176
	Opoczyńskim	5	217	15	868	2	15
	Opatowskim	1	50	14	639	1	14
	Stopnickim	1	23	18	954	2	3
	Sandomierskim	2	124	16	690	2	67
	Miechowskim	2	76	16	919	4	94
Razem .		18	956	149	8409	26	679
<i>w Powiatach:</i>							
w Gub. Lubelskiej	Lubelskim	2	220	19	1126	5	314
	Radzyńskim	1	20	22	543	—	—
	Bialskim	1	14	16	483	1	24
	Lukowskim	3	55	13	614	1	—
	Siedleckim	3	51	15	628	2	47
	Hrubieszowskim	2	71	17	547	1	31
	Zamojskim	5	94	16	637	1	16
	Krasnostawskim	2	64	13	340	—	—
Razem .		19	589	131	4918	11	432
<i>w Powiatach:</i>							
w Gubernii Płockiej	Płockim	3	294	32	1563	8	273
	Lipnowskim	2	122	18	956	2	123
	Przasnyskim	1	46	8	457	2	31
	Pułuskim	2	126	14	760	3	40
	Ostrołęckim	1	26	17	1041	—	—
	Mławskim	1	53	11	897	2	28
Razem .		10	667	100	5674	17	495
<i>w Powiatach:</i>							
w Gubernii Augustów.	Augustowskim	3	132	18	857	2	125
	Łomżyńskim	1	56	15	588	2	21
	Sejneńskim	1	7	4	290	—	—
	Maryampolskim	1	20	17	737	—	—
	Kalwaryjskim	1	21	11	588	—	—
Razem .		7	236	65	3060	4	146

SĄDOWNICTWO.

Następujące znajdują się w kraju magistratury sądowe:

1) Senat i 2) Sąd Appellacyjny, rozsądzające sprawy cywilne i kryminalne,—nadto wyłącznie

Do Sądownictwa Cywilnego:

Trybunałów Cywilnych	9
Trybunał Handlowy	1
Sądów Pokoju	80

Do Sądownictwa Kryminalnego:

Sądów Kryminalnych	4
Sądów Policji Poprawczej	18
Sądów Policji Prostej	80

A) Sądownictwo Cywilne.

I. SĄDY POKOJU.

a) w Wydziałach Pojedynczych:

W roku 1858 było spraw 3002

z nich załatwiono:

przez pogodzenie	235
przez zaświadczenie niestawiennictwa, lub odesłanie do trybunałów z powodu niepojednania	2631
przez odstąpienie powoda po wprowadzeniu sprawy na audyencyą	129
razem załatwiono	2995

reszta została do załatwienia na rok 1859.

Rad familijnych odbyto 2056, na których urządzono nowych opiek 706.

b) w Wydziałach Spornych.

Było spraw 21303, z nich zagodzono 205, osądzono 20992.
Nadto było do załatwienia czynności hipotecznych 2534.

2. TRYBUNAŁY CYWILNE.

Było spraw.	16,340
w których wydano wyroków.	14,229
Nadto było czynności hipotecznych.	20,239
mass upadłości.	10

Pomiędzy sprawami osądzonemi było spraw:

dotyczących nieruchomości.	1,898
o rozdział majątku między młżonkami.	5
handlowych	780
o zobowiązania osobiste i w różnych innych przedmiot.	11,546

Trybunały wydały wyroków:

w ostatniej instancyi.	2,538
w pierwszej instancyi	11,691

Aktów dobrej woli, zeznanych przed Pisarzami Aktowymi, Regentami Gubernialnymi i Okręgowymi, było 39,095, to jest zeznanych przed Pisarzami Aktowymi i Regentami Gubernialnymi 10,811
przed Regentami Okręgowymi. 28,284

3. TRYBUNAŁ HANDLOWY W WARSZAWIE.

Było spraw.	4,731
mass upadłości	26
to jest, pozostało z r. 1857.	18
a w r. 1858 ogłoszono.	8
z nich wszystkich ukończono.	9

4. SĄD APPELLACYJNY.

Weszło do niego spraw cywilnych. 3,183

Z liczby wydanych wyroków było:

w ostatniej instancyi	1,647
w drugiej instancyi	1,425

Blizsze pod temi względami wiadomości o Trybunałach i Sądzie Appellacyjnym, przedstawia następujący wykaz:

		W r. 1858 było			
		Spraw cywil- nych	Czyn- ności hypote.	Mass upa- dłości	
Trybunały Cywilne	Gub. Warszaw.	{ o 3 Wydz. w Warsza.	5336	7681	—
		{ o 2 " w Kaliszu.	2022	2670	2
	" Radomsk.	{ o 1 Wydz. w Kielcach	1068	936	5
		{ o 1 " w Radomiu	1163	1591	—
	" Lubelsk.	{ o 2 Wydz. w Lublinie	1280	1877	3
		{ o 1 " w Siedlcach	880	1123	—
	" Płockiej	{ o 2 Wydz. w Płocku .	2561	3139	—
	" Augusto.	{ Wydziału I w Łomży	780	634	—
{ " II w Suwał.		1250	588	—	
		16340	20239	10	
Trybunał Handlowy gubernii Warszaw- skiej w Warszawie.		4731	—	26	
Sąd Appellacyjny w Warszawie.		3183	—	—	

5. DZIEWIĄTY DEPARTAMENT RZĄDZĄCEGO SENATU.

Miał spraw 435

prócz tego odsądzono:

podan incydentalnych. 103

przedmiotów ogólnych 90

Ogólne zebranie.

We wszystkich sądach cywilnych łącznie z IX Departamentem Rządzącego Senatu, było w r. 1858 wszystkich spraw cywilnych 48,994, podan incydentalnych 103, czynności hypotecznych 22,772, rad familijnych 2,056, mass upadłości 36.

B) Sądownictwo dla spraw małżeńskich.

1. SĄDY DUCHOWNE RZYMSKO-KATOLICKIE.

We wszystkich sądach tych wytoczono spraw:

W pierwszej instancji:

a) o unieważnienie małżeństwa 21

a mianowicie:

w Archidiecezyi Warszawskiej . . .	7
w Dyecezyi Kujawsko-Kaliskiej . . .	7
" Płockiej	6
" Augustowskiej	1

z tych: unieważniono 2, oddalono skarg 8, pozostało w instrukcyi 8, nie popierano 3.

Skargi te nastąpiły:

Z powództwa mężów 7, z powództwa żon 12, z urzędu przez prokuratora 2.

b) o rozłączenie co do stołu i łóża 71

a mianowicie:

w Archidiecezyi Warszawskiej . . .	27
w Dyecezyi Kielecko-Krakowskiej . .	1
" Sandomierskiej	2
" Kujawsko-Kaliskiej . . .	13
" Lubelskiej	5
" Podlaskiej	2
" Płockiej	17
" Augustowskiej	4

z tych: rozłączono na czas nieograniczony 18, na czas ograniczony 1, oddalono skargę 1, niepopierano 11, pozostało w instrukcyi 40.

Skargi te wniesione były:

Z powództwa mężów 3, z powództwa żon 68.

W drugiej instancji:

Popierano spraw o unieważnienie małżeństwa 8, z tych: unieważniono 5, oddalono skarg 2, pozostała w instrukcyi 1. Spraw tych było: na powództwo męża 2, na powództwo żony 5, popierana z urzędu przez prokuratora 1.

Spraw o rozłączenie co do stołu i łóża w tej instancji było 3; z tych: rozłączono na czas nieograniczony 2, oddalono skargę 1. Z nich dwie były na powództwo męża, a jedna na powództwo żony.

2. KONSYSTORZE WYZNAŃ EWANGELICKICH.

a) Konsystorz Ewangelicko-Augsburski.

Tu było do rozpoznania o rozwiązanie małżeństw spraw 30, z tych: rozwiązano 17, oddalono skarg 3, pozostało w instruk. 10.

Z pomiędzy małżeństw rozwiązanych: jedno trwało lat 30, jedno 28, jedno 18, dwa po lat 14, dwa po 13, jedno lat 12, jedno 10, jedno 8, jedno 6, jedno 5, trzy po lat 4, jedno 3, jedno 2 lata.

b) *Konsystorz Ewangelicko-Reformowany.*

Przed ten Konsystorz wytoczono dwie sprawy o rozwiązanie małżeństwa, i te rozwiązano z powodu złośliwego opuszczenia. Jedno z nich trwało lat 21, drugie lat 19: pierwsze rozwiązano z winy męża, drugie z winy żony.

3. WYZNANIA NIECHRZEŚCIAŃSKIE.

Przed Sąd Appellacyjny i Trybunały Cywilne, jako sądy właściwe, podług prawa o małżeństwie z r. 1836, do rozpoznawania spraw małżeńskich, między osobami wyznań niechrześcijańskich, wytoczono spraw 109, a mianowicie:

przed Sąd Appellacyjny	1
» Trybunał Cywilny Warszawski	18
» » » w Kaliszu . .	25
» » » w Radomiu .	16
» » » w Kielcach .	17
» » » w Lublinie .	25
» » » w Płocku . .	2
» » » w Łomży . .	2
» » » w Suwałkach	3

z tych: rozwiązano małżeństw 99, oddalono skarg 7, pozostało w instrukcyi 3.

Pomiędzy wytoczonymi sprawami było:

Z powództwa mężów 79, z powództwa żon 30.

C) *Sądownictwo Karne.*

a) *Co do spraw.*

W r. 1858 było popełnionych nowych przestępstw 58,574, a mianowicie:

w gubernii Warszawskiej	22,331
» Radomskiej	12,573

w gubernii Lubelskiej 10,685
 » Płockiej i Augustow. 12,985
 Stosunkowo do ludności, na 1,000 głów przypada prze-
 stępstw:

w gubernii Warszawskiej. 13
 » Radomskiej. 13
 » Lubelskiej. 11
 » Płockiej i Augustowskiej 11
 średnio w całym kraju 12

W dochodzeniu tych wszystkich 58,574 przestępstw było uformowanych oddzielnych na drodze kryminalnej procesów 49,066, a to stosownie do tego, jak każdy przestępca o jedno lub kilka razem przestępstw był obwiniony. Ponieważ każda sprawa w przeciągu jednego roku przechodzi różne instancje, i dla każdej instancji jest przedmiotem oddzielnego działania, licząc więc każdą sprawę tyle razy, przez ile instancji w ciągu roku przechodziła, wypadnie, że w r. 1858, we wszystkich sądach było spraw 121,666, a mianowicie:

w Sądach Policji Prostej 48,992
 » Policji Poprawczej 51,911
 » Kryminalnych 15,342
 w Sądzie Appellacyjnym 5,170
 w Dziesiątym Departamen. Rządzącego Senatu. 251

Z tych Sądy załatwiły:

a) ostatecznie. 30,471

a mianowicie:

przez osądzenie w drugiej i ostatniej instancji 3,247
 przez osądzenie w trzeciej instancji 2,944
 przez zreponowanie z przyczyny zaszłej śmierci obwinionego, pogodzenia się stron przed wyrokiem, nie wykrycia obwinionych i z wielu innych przyczyn, dla których dochodzenie rozpoczęte na drodze kryminalnej, było przerwane. 24,280

b) nieostatecznie 73,821

a mianowicie:

przez osądzenie w pierwszej instancji. 24,345
 przez osądzenie w drugiej lecz nie ostatniej instancji 5,090

przez wyprowadzenie śledztwa, odesłanie pod wyrok
 wyższym instancjom. 42,805
 przez odstąpienie innemu właściwemu sądowi 1,581
 Razem więc ostatecznie i nieostatecznie było załatwionych
 przez sądy spraw 104,292.

to jest:

w Sądach Policji Prostej 46,847
 „ „ Poprawczej 40,855
 „ Kryminalnych. . . . 12,872
 w Sądzie Appellacyjnym 3,515
 w X-tym Departamencie Rządzą-
 dzącego Senatu. 202

Reszta spraw 17,374 pozostała w biegu.

b) Co do osób.

Do spraw nowych, weszłych w ciągu roku 1858 na drogę
 sądową, należało osób obwinionych 81,452,

z nich odpowiadało:

z aresztu. 6,112
 z wolności. 75,340

Jednych jak i drugich przejścia były następujące:

Było obwinionych:

Mężczyzn. . . . .

Kobiet . . . . .

Razem. . . . .

Do powyższej liczby dodawszy pozosta-
 lych z roku 1857. . . . .

Było razem w roku 1858. . . .
 z tej liczby załatwiono przez osądzenie, sta-
 nowczą repozycję akt, śmierć obwinio-
 nego i t. d. . . . .

Pozostało na rok 1859. . . .

Are- sztowa- nych	Odpo- wiadają- cych z wolno- ści
4907	60814
1205	14526
6112	75340
1125	21525
7237	96865
6296	73252
941	23613

Z ogólnej liczby 81,452 osób w ciągu roku 1858 nowo do odpowiedzialności pociągniętych i odpowiadających tak z areztu jak i z wolności, było:

podług płci:

mężczyzn	65,721
kobiet	15,731

podług wieku:

młodszych niż lat 21	3,432
w wieku od 21 do 50 lat	74,094
mających więcej jak 50 lat	3,926

podług wyznań:

chrześcian	66,302
starozakonnych	15,136
innych wyznań niechrześcijańsk.	14

podług stanów:

szlachty	2,349
kupców	356
mieszczan	15,931
włościan	62,816

podług oświaty:

umiejących tylko czytać i pisać	14,902
posiadających wyższą naukę	1,712
wcale nieukształconych	64,838

podług poprzedniej moralności:

osób poprzednio nie karanych	79,000
„ raz już karanych	1,716
„ więcej jak jeden raz karanych	736

Liczbę czynów przestępnych nowo popełnionych w roku 1858, a dochodzonych przez każdy sąd, i liczbę osób, które dopuściły się tychże czynów bezprawnych, oraz odpowiednie stosunki do ludności przedstawia następujący wykaz:

a) *Sądy Policji Poprawczej.*

Pod jurysdykcją Sądu Kryminalnego Gubernii	Wymienienie Sądu Policji Poprawczej	Przestępstw nowo popelnionych	Osób nowo pociągniętych do odpowiedzial- ności	Na 1000 ludności przypada	
				Czynów	Prze- stępców
Warszawskiej .	Warszawski				
	Wydział I. . .	2071	3726	13.09	23.56
	Warszawski				
	Wydział II. . .	84	158	0.20	0.39
	Łęczycki	292	515	0.96	1.69
	Włocławski . .	4	35	0.03	0.30
	Kaliski	109	164	0.34	0.51
Radomskiej . . .	Piotrkowski . .	155	515	0.39	1.31
		2715	5113	1.62	3.02
	Kielecki	1	—	0.	—
	Jędrzejowski . .	—	—	—	—
	Radomski	2	6	0.07	0.02
	Sandomierski . .	8	15	0.04	0.08
		11	21	0.01	0.02
Lubelskiej	Lubelski	—	—	—	—
	Zamojski	163	201	0.56	0.70
	Bialski	—	—	—	—
	Siedlecki	3	6	0.01	0.02
Płockiej i Augu- stowskiej		166	207	0.17	0.21
	Płocki	78	62	0.28	0.21
	Pultuski	65	64	0.25	0.25
	Łomżyński	15	16	0.07	0.08
	Kalwaryjski . . .	264	632	0.63	1.51
Ogółem we wszystkich Sądach Policji Poprawczej		422	774	0.36	0.66
		3314	6115	0.70	1.29

b) Sądy Policji Prostej.

Pod jurysdykcją Sądu Policji Poprawczej	Wymienienie Sądu Policji Prostej	Przestępstw nowo popelnionych	Osób nowo pociąganych do odpowiedzial- ności	Na 1000 ludności przypada	
				Czynów	Prze- stępców
Warszawski Wydział I.	Miasta Warsza: Wydz: I, II i III.	4137	4952	26. ¹⁷	31. ³¹
	<i>Okregu:</i>				
	Warszawskiego	551	589	10. ¹¹	10. ⁸¹
	Błońskiego . . .	343	459	9. ⁴³	12. ⁶⁶
	Czerskiego . . .	492	931	8. ⁷⁶	16. ⁵⁷
Warszawski Wydział II.	Łowickiego . .	942	1504	9. ²⁴	14. ⁷⁵
	Rawskiego . . .	546	932	8. ⁶²	14. ⁷⁰
	Siennickiego . .	363	655	8. ³⁹	15. ¹⁴
	Stanisławowsk.	540	732	11. ⁷²	15. ⁹³
	Łęczyckiego . .	658	802	8. ⁶⁷	10. ⁵⁸
	Zgierskiego . .	779	1184	10. ⁰⁴	15. ²⁶
Łęczyckiego . .	Orłowskiego . .	328	594	7. ⁵⁴	13. ⁶⁵
	Brzezińskiego .	594	869	10. ³⁸	15. ¹⁸
	Gostyńskiego .	428	857	8. ³³	16. ⁶³
	Włocławskiego.	508	836	13. ⁸⁸	22. ⁸⁵
Włocławskiego.	Kowalskiego . .	670	1017	15. ⁴⁰	23. ³⁰
	Radziejowskiego	485	683	13. ³³	18. ⁷⁷
	Kaliskiego . . .	621	1329	8. ⁶⁷	18. ⁵⁵
	Konińskiego . .	1039	1166	14. ⁷¹	16. ⁵¹
Kaliskiego . . .	Wartskiego . .	660	868	9. ⁷⁴	12. ⁸²
	Sieradzkiego . .	421	505	9. ⁰²	10. ⁷⁹
	Pyzdrowskiego . .	412	583	6. ⁶²	9. ³²
	Piotrkowskiego	712	1146	7. ⁷²	12. ⁴⁴
	Radomskiego .	642	1041	7. ⁵⁹	12. ²⁹
Piotrkowskiego	Częstochowsk.	1057	1615	16. ⁶⁸	25. ⁴⁸
	Wieluńskiego .	766	1274	10. ⁴³	17. ³⁵
	Szadkowskiego	921	1364	11. ⁸⁹	17. ⁶⁰

Pod jurysdykcją Sądu Policyi Poprawczój	Wymienienie Sądu Policyi Prostój	Przestępstw nowo popełnionych	Osób nowo pociągniętych do odpowiedzial- ności	Na 1000 ludności przypada	
				Czynów	Prze- stępców
Kieleckiego . .	Kieleckiego . . .	808	1080	16.45	21.98
	Jędrzejowskiego	709	666	15.57	14.63
	Szydłowskiego.	658	694	13.62	14.36
	Stopnickiego . .	626	1044	12.56	20.94
	Skalbmierskiego	627	724	13.74	15.86
Jędrzejowskiego	Miechowskiego	410	471	14.02	12.95
	Proszowskiego .	478	487	18.59	18.95
	Olkuskiego . . .	634	875	10.48	14.46
	Piłickiego . . .	385	629	8.53	13.93
	Lelowskiego . .	514	655	8.97	11.42
Radomskiego .	Radomskiego . .	1058	1538	16.17	23.51
	Kozienickiego .	504	601	8.04	9.59
	Konieckiego . .	1146	1414	26.04	32.12
	Opoczyńskiego.	1459	1603	33.17	36.00
	Szydłowieckiego	339	411	6.52	7.91
Sandomierskiego	Sandomierskiego	590	561	15.69	14.94
	Opatowskiego .	516	706	10.22	13.98
	Staszowskiego .	577	513	11.21	9.94
	Soleckiego . . .	524	864	12.32	20.32
Lubelskiego . .	Lubelskiego . .	867	813	12.73	11.94
	Lubartowskiego	466	705	8.39	12.69
	Kazimierskiego.	578	1053	10.42	18.99
	Chelmskiego . .	549	527	10.03	9.63
	Krasnostawskie.	571	709	11.77	14.60
Zamojskiego . .	Zamojskiego . .	400	414	6.55	6.31
	Hrubieszowskie.	643	613	12.93	12.29
	Tomaszowskiego	466	623	8.10	10.85
	Tarnogrodzkiego	418	525	5.89	7.40
	Kraśnickiego . .	599	755	14.18	17.88

Pod jurysdykcją Sądu Policyi Poprawczej	Wymienienie Sądu Policyi Prostój	Przestępstw nowo popelnionych	Osób nowo pociąganych do odpowiedzial- ności	Na 1000 ludności przypada	
				Czynów	Prze- stępów
Siedleckiego . .	Siedleckiego . .	457	693	9.94	15.09
	Węgrowskiego .	938	984	14.75	15.46
	Łukowskiego .	366	498	15.84	21.56
	Garwolińskiego	455	745	12.03	19.70
	Żelechowskiego	443	616	11.46	15.97
Bialskiego . . .	Bialskiego . . .	656	837	15.75	20.10
	Łosickiego . . .	397	456	11.97	13.74
	Radzyńskiego .	655	609	12.51	11.64
	Włodawskiego .	495	527	8.24	8.77
Płockiego . . .	Płockiego . . .	1511	2757	15.14	27.63
	Lipnowskiego .	720	896	7.46	9.25
	Mławskiego . .	836	1280	9.65	14.60
Pułtuskiego . .	Pułtuskiego . .	1054	1872	10.85	19.29
	Przasnyskiego .	779	764	9.94	9.75
	Ostrołęckiego .	745	952	9.04	11.55
Łomżyńskiego .	Łomżyńskiego .	1008	2190	9.51	20.68
	Biebrzańskiego .	649	1199	15.80	29.20
	Tykocińskiego .	598	1082	10.69	19.36
Kalwaryjskiego	Kalwaryjskiego	1212	1255	11.35	11.75
	Maryampolsk. .	1625	2192	11.07	14.93
	Sejneńskiego . .	902	836	11.75	10.89
	Dąbrowskiego .	924	1332	10.77	15.53
Ogółem we wszystkich Sądach Policyi Prostój		55260	75337	11.67	15.90
Dodając do tego Sądy Policyi Poprawczej		3314	6115	0.70	1.29
Ogół w Sądach Policyi Prostój i Poprawczej		58574	81452	12.37	17.20

Klasyfikując Sądy podług stosunków liczby osób obwini-
 onych, do odpowiedniej ludności znajdujemy następujący
 ich porządek:

Sądy Policji Poprawczej.

Warszawski Wydział I. stosu- nek	23.56	Warszawski Wydział II.	0.39
Łęczycki	1.69	Włocławski	0.30
Kalwaryjski	1.51	Pułtusi	0.25
Piotrowski	1.31	Płocki	0.21
Zamojski	0.70	Sandomierski	0.08
Kaliski	0.51	Łomżyński	0.03
		Radomski	0.02
		Siedlecki	0.02

Wprost do Sądów Poprawczych: Kieleckiego, Jędrzejow-
 skiego, Białskiego i Lubelskiego nie w r. 1858 nie weszło osób
 nowo obwiniętych, o czyny w tymże roku popełnione.

Sądy Policji Prostej.

Opoczyński	36.00	Kraśnicki	17.88
Koniecki	32.12	Szadkowski	17.60
Miasta Warszawy	31.31	Wieluński	17.35
Biebrzański	29.20	Gostyński	16.68
Płocki	27.63	Czerski	16.57
Częstochowski	25.48	Koniński	16.51
Radomski	23.51	Żelechowski	15.97
Kowalski	23.20	Stanisławowski	15.93
Włocławski	22.85	Skalbmierski	15.86
Kielecki	21.98	Dąbrowski	15.53
Łukowski	21.56	Węgrowski	15.46
Stopnicki	20.94	Zgierski	15.26
Łomżyński	20.68	Brzeziński	15.18
Solecki	20.32	Siennicki	15.14
Białski	20.10	Siedlecki	15.09
Garwoliński	19.70	Sandomierski	14.94
Tykociński	19.36	Maryampolski	14.93
Pułtusi	19.29	Łowicki	14.75
Kazimierski	18.99	Rawski	14.70
Proszowski	18.95	Jędrzejowski	14.63
Radziejowski	18.77	Krasnostawski	14.60
Kaliski	18.55	Mławski	14.60

Olkuski	14.46	Lelowski	11.42
Szydłowski	14.36	Sejneński	10.99
Opatowski	13.98	Tomaszowski	10.85
Pilicki	13.93	Warszawski	10.81
Łosicki	13.74	Sieradzki	10.79
Orłowski	13.65	Łęczycki	10.58
Miechowski	12.95	Staszowski	9.94
Wartski	12.82	Przasnyski	9.75
Lubartowski	12.69	Chelmski	9.63
Błoński	12.66	Kozienicki	9.59
Piotrkowski	12.44	Pyzdrowski	9.32
Radomskowski	12.29	Lipnowski	9.28
Hrubieszowski	12.29	Włocławski	8.77
Lubelski	11.94	Szydłowiecki	7.91
Kalwaryjski	11.75	Tarnogrodzki	7.40
Radzyński	11.64	Zamojski	6.31
Ostrołęcki	11.55		

Stosunki te wskazują stopień moralności okolic, jednakże przed ostatecznem zawyrokowaniem o tém, potrzeba wziąć pod rozwagę wiele jeszcze bardzo różnorodnych okoliczności.

Rodzaje czynów przestępnych, uważanych według działów Kodexu Karnego, były następujące:

DZIAŁ II. Przestępstwa przeciw religii i naruszeniu ochraniających ją przepisów.

Bluznierstwa i obraza religii . . . . .

Naruszenie przepisów kościoła . . . . .

Znieważenie świątyni Pańskiej i osób duchownych w czasie nabożeństwa . . . . .

Nieprzystwoite zachowanie się w czasie odprawiania nabożeństwa w kościele. . . . .

Liczba przestępstw	Liczba przestępstw				
	Ogółem	W TĘJ LICZBIE			
		Podług płci		Podług wyzn.	
		Mężczyzn	Kobiet	Chrześc.ian	Niechrz.ści.
59	88	70	18	76	12
2	3	1	2	3	—
16	24	17	7	20	4
23	71	70	1	18	53

Liczba prze- stępstw	Liczba przestępstw				
	Ogół- łem	W TĘJ LICZBIE			
		Podług płci		Podług wyzn.	
		Męż- czyn	Kobiet	Chrze- ścian	Nie- chrześ
13	19	14	5	9	10
34	54	47	7	44	10
2	7	7	—	7	—
196	266	219	47	212	54
DZIAŁ IV. Przeciw porządkowi i Administracji kraju.					
1909	3830	2986	844	2951	879
1004	1605	1426	179	1275	330
88	107	100	7	94	13
53	61	53	8	51	10
167	227	207	20	198	29
1	1	1	—	1	—
16	26	16	10	14	12

DZIAŁ V. Przestępstwa i wykroczenia w służbie rządowej i innej publicznej

Niewykonywanie Ukazów, poleceń prawnych, i czynionych z urzędu wezwań . . .

Przestąpienie władzy i przeciwne prawu zaniechanie jej użycia . . . . .

Przeciwne prawu postępowanie osób zostających w służbie, przy zarządzaniu własnością im powierzoną, lub jej strzeżeniu . . . . .

Falsz w urzędowaniu . .

Branie datków i przedajność . . . . .

Naruszenie obowiązków podwładności zwierzchnikom . . . . .

Przestępstwa i wykroczenia urzędników, podczas śledztwa i sądowego postępowania . . . . .

Przestępstwa i wykroczenia urzędników policyjnych . . . . .

DZIAŁ VI. Przeciw przepisom, dotyczącym służby wojskowej . . . . .

DZIAŁ VII. Przeciw własności i dochodom skarbowym.

Przeciw własności i dochodom skarbowym, objęte rozporządzeniami ogólnymi I. rozdziału . . . . .

Falszowanie i uszczuplenie wartości monety, oraz zakazane jej przetapianie, przywóz i wywóz . . . . .

Liczba przestępstw	Liczba przestępców				
	Ogółem	W TĘJ LICZBIE			
		Podług płci		Podług wyzn.	
		Mężczyzn	Kobiet	Chrześcian	Niechrześ.
11	16	14	2	13	3
72	88	84	4	77	11
8	8	8	—	7	1
27	38	38	—	37	1
20	25	23	2	8	17
1	1	1	—	1	—
1	2	2	—	2	—
457	537	527	10	463	74
39	57	46	11	52	5
7	13	13	—	11	2
41	56	51	5	37	19

Liczba prze- stępstw	Liczba przestępców				
	Ogó- łem	W TĘJ LICZBIE			
		Podług płci		Podług wyzn	
		Męż- czyzn	Kobiet	Chrze- ścian	Nie- ehrześ.
30	46	39	7	35	11
259	666	628	38	431	235
16	36	30	6	19	17
7	10	6	4	10	—
56	82	70	12	61	21
162	410	378	32	304	106
1	1	1	—	1	—
49	89	81	8	44	45
5	7	2	5	3	4
137	164	147	17	87	77

Działania przeciwne prawu w celu przekupu przedmiotów żywności i nadmiernego podniesienia cen na one . . . . .

Naruszenie przepisów, zabraniających wytępienia zbytecznego i w porze niewłaściwej, służących do pożywienia zwierząt dzikich i ryb . . . . .

Zawiązanie band zлочyńców i dawanie im schronienia . . . . .

Rozgłaszanie wieści szkodliwych . . . . .

Okazywanie zmyślonych cudów i innych tego rodzaju oszukaństw . . . . .

Potwarcze oskarżenie i fałszywe świadectwo . . .

Tulactwo i włóczęgostwo . . . . .

Naruszenie przepisów o paszportach i innych kartach pobytu . . . . .

Pobudzenie do kłótni i burzliwości, tudzież naruszenie prawideł przyzwoitości w miejscach i zgromadzeniach publicznych . . .

Przeciwne prawu wyrabianie lub posiadanie broni lub prochu i naruszenie innych przepisów ostrożności, mających na celu osobiste bezpieczeństwo . . . .

Gra zakazana i utrzymywanie domu gry takowej, oraz niedozwolone loterye .

Liczba prze- stępstw	Liczba przestępstw				
	Ogół- em	W TĘJ LICZBIE			
		Podług płci		Podług wyzn.	
		Męż- czyzn	Kobiet	Chrze- ścian	Nie- chrześ.
106	196	171	25	65	131
23	50	50	—	40	10
33	48	34	14	41	7
148	224	175	49	180	44
5	5	4	1	3	2
136	180	146	34	123	57
537	740	511	229	641	99
361	509	428	81	406	103
338	1005	801	204	747	258
272	329	305	24	293	36
18	70	66	4	48	22

Liczba przestępców

Liczba prze- stępstw	Ogó- łem	W TĘJ LICZBIE			
		Podług płci		Podług wyzn.	
		Męż- czyzn	Kobiet	Chrze- ścian	Nie- chrześ.
Gorszące i rozwiązące pro- wadzenie się, przestępstwa przeciw naturze i stręczenie do nierządu	143	185	84 101	170	15
Naruszenie przepisów w przedmiocie druku i han- dlu książkami i rycinami .	2	2	2	2	—
Naruszenie przepisów, do- tyczających porządku w mia- stach i wsiach	59	70	63 7	66	4
Naruszenie przepisów do- tyczających budownictwa . .	125	215	197 18	180	35
Naruszenie przepis. ostró- żności od ognia za obrębem miejsc zamieszkałych . . .	40	115	107 8	115	—
Naruszenie przepisów, do- tyczających gaszenia pożarów	12	80	73 7	42	38
Naruszenie przepisów, dotyczących jazdy po dro- dze żelaznej	26	49	48 1	43	6
Inne tego rodzaju prze- stępstwa	9	30	30 —	30	—
Wykroczenia przeciw przepisom dotyczącym że- glugi na rzekach i kanałach	4	6	6 —	5	1
Naruszenie ustaw po- cztowych	5	6	5 1	5	1
Naruszenie przepisów, dotyczących prawa prowa- dzenia handlu	42	55	47 8	20	35
Naruszenie przepisów, dotyczących prowadzenia handlu	241	338	248 90	142	196
DZIAŁ IX. Przestępstwa i <i>wykroczenia przeciw ustawom,</i> <i>dotyczącym praw stanu osób.</i> Ukrycie rzeczy wistej go- dności lub stanu drugiemu służących	4	7	4 3	3	4

Przywłaszczenie praw stanu jakiego, lub szczególnych jego przywilejów, albo też godności, dostojenstw, tytułu i innych zaszczytów.

Wykroczenia przeciw przepisom o utrzymywaniu aktów stanu cywilnego. . .

DZIAŁ X. Przestępstwa przeciw życiu, zdrowiu, wolności i honorowi osób prywatnych.

Zabójstwa umyślne . . . . .

Zabójstwa nieumyślne . . . . .

Zabójstwo dziecka z nieprawego łoża, dopełnione przez matkę przy porodzeniu . . . . .

Spędzenie płodu . . . . .

Samobójstwo . . . . .

Dochodzenia niewiadomej przyczyny śmierci z urzędu czynione . . . . .

Zrządzenie kalectwa, ran i innych uszkodzeń na zdrowiu . . . . .

Pojedynki . . . . .

Samowolne opuszczenie człowieka, znajdującego się w niebezpieczeństwie i nie danie pomocy ginącemu . .

Porzucenie dziecka bez skutku śmierci . . . . .

Wystawienie na niebezpieczeństwo życia człowieka przez opuszczenie go . .

Inne tego rodzaju przestępstwa i wykroczenia, tudzież dochodzenia przyczyny śmierci . . . . .

Liczba prze- stępstw	Liczba przestępców					
	Ogół- tem	W TĘJ LICZBIE			Podług wyzn.	
		Podług płci		Chrze- ścian		
		Męż- czyzn	Kobiet			
6	5	3	2	5	—	
19	49	46	3	20	29	
196	182	125	57	173	9	
195	343	279	64	322	21	
103	105	11	94	104	1	
20	31	9	22	31	—	
110	69	43	26	68	—	
2619	42	36	6	39	3	
1284	1971	1617	354	1757	214	
4	18	16	2	18	—	
23	33	18	15	30	3	
16	12	3	9	12	—	
26	36	18	18	36	—	
26	2	2	—	2	—	

	Liczba prze- stępstw	Liczba przestępstw				
		Ogół- łem	W TĘJ LICZBIE			
			Podług płci		Podług wyzn.	
			Męż- czyzn	Kobiet	Chrze- ścian	Nie- chrześ.
Przestępstwa przeciw czci i wstydnemu niewieściemu. .	281	298	268	30	289	9
Bezpośrednie osobiste obelgi	23738	34674	27258	7416	28938	5741
Potwarz i rozszerzanie obelżywych lub innych uwłaczających sławie pism, obrazów, wizerunków lub wieści	1887	2393	1673	720	2009	384
Przeciwnie prawu zatrzy- manie lub uwięzienie. . . .	58	68	60	8	63	5
Gwałtowne napadnięcie. . .	273	576	514	62	456	120
Zagrożenia	583	622	508	114	617	105
DZIAŁ XI. Przestępstwa przeciw prawom familij- nym.						
Wieleczeństwo.	18	22	16	6	11	11
Inne tego rodzaju prze- stępstwa i wykroczenia . .	4	15	8	7	15	—
Porwanie niewiasty za- mężnej.	2	3	3	—	3	—
Nadużycie praw i naru- szenie obowiązków mał- żeńskich	106	128	93	35	123	5
Nadużycie władzy rodzi- cielskiej	6	6	6	—	6	—
Przestępstwa dzieci prze- ciw rodzicom	99	112	93	19	108	4
Przestępstwa przeciw związkom familijnym . . .	12	23	14	9	23	—
Nadużycie władzy opie- kunów i kuratorów.	3	5	3	2	4	1

DZIAŁ XII. Przestępstwa i wykroczenia przeciw własności osób prywatnych.

Gwałtowne owładnięcie cudzej nieruchomości, zagarnięcie i nieprawe ciągnięcie dochodów lub innych korzyści z cudzej własności, niemniej zniszczenie miedzyznaczków granicznych

Podpalenia umyślne . . .

„ niemyślne .

Pożary przypadkowe . .

Pożary z przyczyn niewysledzonych . . . . .

Zniszczenie i uszkodzenie cudzej własności przez wysadzenie za pomocą prochu, gazu, lub innego łatwo zapalnego przedmiotu, albo przez zatopienie, lub innym jakim bądź sposobem . . . .

Rozbój . . . . .

Rabunek . . . . .

Kradzieże z obciążającymi okolicznościami . . . .

Kradzieże bez obciążających okoliczności . . . . .

Oszustwa . . . . .

Przywłaszczenie powierzonych cudzej ruchomej własności . . . . .

Przywłaszczenie rzeczy znalezionej . . . . .

Przestępstwa i wykroczenia w przedmiocie zobowiązań w ogólności . . . .

Przestępstwa i wykroczenia w przedmiocie niektórych szczególnych zobowiązań . . . . .

Liczba przestępstw					
Liczba prze- stępstw	Ogółem	W TĘJ LICZBIE			
		Podług płci		Podług wyzn.	
		Męż- czyzn	Kobiet	Chrze- ścian	Nie- chrześ.
1855	3326	3084	242	3093	233
230	376	322	54	363	13
467	539	338	201	492	47
405	98	56	42	89	9
1242	21	15	6	18	3
235	306	288	18	285	21
137	261	231	30	240	21
117	211	188	23	184	27
4751	7739	6477	1262	5730	2009
7973	10729	8584	2145	8682	2047
1087	1615	1393	222	975	640
187	218	175	43	98	30
229	316	233	83	258	58
21	46	46	—	44	2
53	79	63	16	51	28

Porównyując podane tu data z datami roku 1857, zamieszczonemi w Kalendarzu na rok 1859, dostrzegamy: że w roku 1858 liczba dochodzonych przestępstw była w porównaniu z rokiem 1857 większą o 752, a liczba osób pociągniętych do odpowiedzialności o 80. Jednak to zwiększenie jest tak mało znaczące, że na szczególną uwagę zasługiwać nie może, tém więcej, że na powiększenie się ogólnej liczby przestępstw i przestępców, wpłynęły mniej ważne drobne przestępstwa, jako to obelgi i potwarze, których w tym roku było więcej o 1436, niż w roku poprzedzającym.

Co do innych ważniejszych przestępstw, porównanie ich liczby z dwóch ostatnich lat okazuje, że w r. 1858 niektóre o niewiele powiększyły się, a innych liczba była mniejszą.

Do pierwszych należą: fałszowanie monety i papierów kredytowych, defraudacye, zabójstwa i podpalenia, — do drugich, które zmniejszyły się, należą: opór przeciw rozporządzeniom Rządu, porzucenie dziecka, gwałtowne napadnięcie, wielożeństwo, rabunki, oszustwa, a szczególnie kradzieże, których było mniej o 1201.

Za główny i jedyny powód zmniejszenia się wielu ważniejszych przestępstw, a szczególnie kradzieży, naznaczyć można lepsze w dwóch ostatnich latach urodzaje, niżnienie się cen artykułów żywności, łatwiejsza możność zarobienia na utrzymanie życia, a ztąd polepszenie się bytu mieszkańców, — i dlatego też liczba osób aresztowanych w ostatnim roku znacznie się zmniejszyła, bo gdy w r. 1857 było w ogóle 8847 osób z aresztu odpowiadających, w r. 1858 było ich 7237, czyli mniej o 1610.

Zwracając się do lat ubiegłych, znajdujemy następującą liczbę przestępców, nowo pociągniętych w każdym z nich do odpowiedzialności sądowej:

W roku	LICZBA PRZESTĘPCÓW			
	Ogólna	W tej liczbie		
		Chrześcian	Starozakonnych	innych niechrześcian
1818	86272	71176	14712	384
1849	75136	62689	12074	373
1350	81121	67252	13809	60
1851	89002	74104	11854	44
1852	87665	72874	14724	67
1853	83337	69159	14110	68
1854	76237	63409	12771	57
1855	67217	55662	11445	110
1856	80821	65740	14998	83
1857	81372	65850	15483	39
1858	81452	66302	15136	14
Razem	889632	731217	154116	1299
średnio rocznie	80876	66743	14011	119

Srednie ceny korca pszenicy, żyta, jęczmienia i owsa w przecięciu
z 25 lat, tojest od włącznie 1829 po koniec 1853 roku.

Gubernia	WYMIENIENIE MIAST	Ruble srebrne i Kopiejki							
		Pszenica		Żyto		Jęczmień		Owies	
W a r s z a w a	Blonie	3	55 $\frac{1}{2}$	2	50 $\frac{1}{2}$	2	58 $\frac{1}{2}$	1	99
	Grójec	4	6 $\frac{1}{2}$	2	56	1	86	1	53
	Radzymin . .	3	93	2	54	2	11	1	58 $\frac{1}{2}$
	Kaluszyn . .	4	3	2	41	1	98 $\frac{1}{2}$	1	54
	Rawa	3	62	2	38	2	13 $\frac{1}{2}$	1	39
	Brzeziny . .	4	4	2	77	2	35 $\frac{1}{2}$	1	52
	Łęczyca . . .	3	85	2	36	2	13 $\frac{1}{2}$	1	48
	Zgierz	4	24	2	84 $\frac{1}{2}$	2	4 $\frac{1}{2}$	1	53
	Łowicz	3	75	2	51	2	87	1	35
	Gombin	3	55	2	37	1	74	1	35
	Kutno	3	53	2	30 $\frac{1}{2}$	1	83 $\frac{1}{2}$	1	33 $\frac{1}{2}$
	Brześć	3	81	2	31	1	70 $\frac{1}{2}$	1	38
	Kowal	3	55	2	24 $\frac{1}{2}$	1	6 $\frac{1}{2}$	1	24 $\frac{1}{2}$
	Włocławek . .	5	20 $\frac{1}{2}$	3	77	3	85 $\frac{1}{2}$	2	48
	Kalisz	3	47 $\frac{1}{2}$	2	28	1	81	1	24
	Warta	3	81	2	43	1	95 $\frac{1}{2}$	1	38
	Konin	3	77	2	43	1	93	1	36
	Pyzdry	4	7	2	77 $\frac{1}{2}$	1	94	1	35
	Sieradz	3	71 $\frac{1}{2}$	2	66	1	14	1	38
	Szadek	4	22	2	78	2	92	1	67
R a d o m s k a	Wieluń	3	7 $\frac{1}{2}$	2	26	1	4	1	15
	Częstochowa	3	96	2	47 $\frac{1}{2}$	2	—	1	32 $\frac{1}{2}$
	Piotrków . .	3	83	2	51	2	81	1	28
	Radomsk. . .	3	5 $\frac{1}{2}$	2	37 $\frac{1}{2}$	1		1	18
	Radom	3	67	2	32	1	91	1	29
	Kozienice . .	3	67	2	48 $\frac{1}{2}$	1	89 $\frac{1}{2}$	1	36 $\frac{1}{2}$
	Opoczno . . .	3	59	2	40	1	75	1	17
	Końskie	3	88 $\frac{1}{2}$	2	37 $\frac{1}{2}$	1	92	1	37
	Szydłowiec . .	3	48	2	40 $\frac{1}{2}$	1	85	1	36 $\frac{1}{2}$
	Opatów	3	24	2	20 $\frac{1}{2}$	1	71 $\frac{1}{2}$	1	10
	Solec	3	28	2	13	1	74	1	13
	Sandomierz . .	3	13	2	8	1	72 $\frac{1}{2}$	1	4 $\frac{1}{2}$
	Staszów	3	20	2	13	1	76	1	12
	Kielce	3	76	2	67	2	4	1	20 $\frac{1}{2}$
	Jędrzejów . .	3	23 $\frac{1}{2}$	2	26	1	74	1	21 $\frac{1}{2}$
	Miechów . . .	3	13	2	39 $\frac{1}{2}$	1	86	1	29 $\frac{1}{2}$
	Proszowice . .	3	10	2	31	1	80	1	34
	Szkalbmierz .	3	11 $\frac{1}{2}$	2	35	1	77	1	28 $\frac{1}{2}$

Gubernia	WYMIENIENIE MIAST	Ruble srebrne i Kopiejki							
		Pszenica		Żyto		Jęczmień		Owies	
Radomska	Olkusz	3	54	2	56	1	93	1	29
	Pilica	3	41 $\frac{1}{2}$	2	44	1	89	1	16 $\frac{1}{2}$
	Żarki	4	16	2	88	2	20	1	72
	Stopnica . . .	3	41	2	33 $\frac{1}{2}$	1	95	1	20 $\frac{1}{2}$
	Szydłów . . .	3	6 $\frac{1}{2}$	2	22 $\frac{1}{2}$	1	73	1	12
Lubelska	Lublin	3	61	1	98	1	92 $\frac{1}{2}$	1	54
	Człerm	3	15	2	4 $\frac{1}{2}$	1	71	1	42
	Krasnostaw . .	3	22	2	10 $\frac{1}{2}$	1	68	1	42
	Hrubieszów . .	2	58	1	72 $\frac{1}{2}$	1	43	1	9
	Szczebrzeszyn	3	14	2	15	1	76	1	18 $\frac{1}{2}$
	Biłgoraj . . .	3	15	2	15 $\frac{1}{2}$	1	82	1	23
	Kraśnik	3	14	2	5	1	67	1	24 $\frac{1}{2}$
	Tomaszów . . .	2	91	1	96 $\frac{1}{2}$	1	63 $\frac{1}{2}$	1	22
	Kazimiérz . . .	3	55	2	24	1	91 $\frac{1}{2}$	1	37 $\frac{1}{2}$
	Biała	3	64 $\frac{1}{2}$	2	3 $\frac{1}{2}$	1	83	1	39 $\frac{1}{2}$
	Łosice	3	48	2	6	1	71	1	32
	Radzyń	3	58	2	6 $\frac{1}{2}$	1	80	1	33
	Włodawa . . .	3	28 $\frac{1}{2}$	1	93 $\frac{1}{2}$	1	78 $\frac{1}{2}$	1	26
	Łuków	3	65 $\frac{1}{2}$	2	11	1	87	1	39
	Garwolin . . .	3	32	2	25	1	98 $\frac{1}{2}$	1	46
Płocka	Żelechów . . .	3	71 $\frac{1}{2}$	2	29 $\frac{1}{2}$	1	88 $\frac{1}{2}$	1	36 $\frac{1}{2}$
	Siedlce	4	63	2	93 $\frac{1}{2}$	2	58 $\frac{1}{2}$	1	75 $\frac{1}{2}$
	Sokolów . . .	3	61	2	26	1	85 $\frac{1}{2}$	1	36
	Płock	3	90 $\frac{3}{4}$	2	57 $\frac{3}{4}$	2	10 $\frac{3}{4}$	1	41 $\frac{3}{4}$
	Zakroczym . .	3	93 $\frac{1}{4}$	2	71 $\frac{1}{2}$	2	34	1	70
	Lipno	4	1 $\frac{1}{4}$	2	56	2	21 $\frac{1}{4}$	1	91 $\frac{1}{2}$
Augustowska	Mława	3	75 $\frac{1}{2}$	2	46 $\frac{1}{2}$	2	2 $\frac{1}{4}$	1	39 $\frac{1}{4}$
	Przasnysz . . .	3	64 $\frac{3}{4}$	2	41 $\frac{1}{2}$	2	2 $\frac{1}{4}$	1	43 $\frac{1}{4}$
	Pultusk	4	8 $\frac{1}{2}$	2	74	2	44 $\frac{3}{4}$	1	79
	Ostrołęka . . .	4	12	2	49	2	26 $\frac{1}{2}$	1	66
	Łomża	4	26	2	52	2	14 $\frac{1}{2}$	1	58
	Tykocin	4	37 $\frac{1}{2}$	2	48	2	10 $\frac{1}{2}$	1	63 $\frac{1}{2}$
Średnio w całym kraju	Augustów . . .	4	43	2	64	2	19	1	54
	Szczuczyn . . .	4	30	2	59	2	9	1	68
	Suwałki	4	51	2	54	2	19	1	41
	Sejny	4	58	2	76	2	22 $\frac{1}{2}$	1	61 $\frac{1}{2}$
	Kalwarya . . .	4	27	2	52 $\frac{1}{2}$	1	89	1	50
	Maryampol . .	4	8	2	41	1	78	1	36

Średnio w całym kraju

WYKAZ MIAST

NAZWISKO miasta	Gubernia	POWIAT	NAZWISKO właściciela miasta	Nad jaką rzeką miasto leży
Adamów	L.	Żukowski . .	Ludwik hr. Krasiński(1).	—
Alexandrów	W.	Żęczycki . .	Kossowski Tadeusz.	Mały Brok
Andrzejów	P.	Ostrołęcki . .	Rząd.	Wisła . . .
Annopolv. Rachów	L.	Zamojski . .	Szczepanowski Tomasz.	Netta . . .
Augustów	A.	Augustowski	Rząd.	—
Babiak	W.	Włocławski .	Ślubicki Albin.	—
Bakałarzew	A.	Augustowski	Szejman Edward.	Niemen . .
Balwierzyski . . .	A.	Maryampols.	Wodzińska Józefa.	Wieprz . .
Baranów	L.	Lubelski . .	Józefa hr. Zamojska.	Wolborka .
Będków	W.	Rawski . . .	Rzewuski.	—
Bełchatów	W.	Piotrkowski	Kaczkowski Ludwik.	—
Bełżyce	L.	Lubelski . .	Brzezińscy Witold i Kon.	Przemsza .
Bendzin	R.	Olkuski . . .	Rząd.	Biała . . .
Biała	W.	Rawski . . .	Leszczyński Alexander.	Krzna . . .
Biała	L.	Biański . . .	Ks. Witgenstein i ks. Hohenloe.	—
Białaczów	R.	Opoczyński .	Horte. hr. Małachowska.	Pilica . . .
Białobrzegi	R.	Radomski . .	SSrów. Wodzińskiego K.	Bzura . . .
Bielawy	W.	Łowicki . . .	Antoni hr. Grabowski.	—
Bielsk	P.	Płocki	Rząd.	Wkra . . .
Biezuń	P.	Mławski	Lasocki Bronisław.	Łada . . .
Biłgoraj	L.	Zamojski . .	Płatonow Waleryan.	Gielczew .
Biskupice	L.	Lubelski . . .	Popławski Józef.	—
Błaszki	W.	Kaliski	Arnold.	—
Błonie	W.	Warszawski .	Rząd.	Wisła . . .
Bobrowniki	P.	Lipnowski . .	Rząd.	Wieprz . .
Bobrowniki	L.	Lubelski . . .	Teodor ks. Paskiewicz.	—
Bodzanów	P.	Płocki	Rząd.	Psarka . . .
Bodzentyn	R.	Opoczyński .	Rząd.	—
Bogorya	R.	Sandomierski	Hippolit hr. Lubieniecki.	Proсна . .
Bolesławiec	W.	Wieluński . .	Rząd.	Rawka . .
Bolimów	W.	Łowicki . . .	Rząd.	—
Brdów	W.	Włocławski .	Rząd.	Bug . . . .
Brok	P.	Ostrołęcki . .	Rząd.	—
Brudzew	W.	Koniński . . .	Kurnatowski Alfred.	—

(1) Nazwiska właścicieli zamieszczone tu zostały na zasadzie podań Władz Administracyjnych.

ZA ROK 1839.

Najbliższa stacya pocztowa	Odległość				Ludność miast			Ogólna liczba domów
	od najbliz. stacyi poczt.	od miasta Powiatow.	od miasta Gubernialn.	od miasta Warszawy	Chrze- ścian	Nie- chrześcian	OGÓŁEM	
	w	i	o	r	s	t		
Łuków	22	22	64	108	603	145	748	78
Zgierz	7	30	140	140	2147	628	2775	295
Czyżew	9	68	196	125	596	227	823	118
S. p. (2)	—	44	73	225	220	764	984	73
S. p.	—	—	28	240	4531	3764	8295	429
Izbica	10	45	168	168	261	247	508	52
Filipów	10	35	23	275	237	805	1042	100
Preny	14	42	98	422	648	1124	1772	138
Zyzyń	6	49	49	104	701	843	1544	156
Rokiciny	7	42	119	119	336	269	605	55
S. p.	—	23	158	158	360	1139	1499	96
S. p.	—	21	21	155	936	757	1693	140
Dąbrowa	4	31	214	311	1812	2392	4204	282
Rawa	17	17	63	63	411	1050	1461	92
S. p.	—	—	117	145	1533	2596	4129	315
Opoczno	7	7	65	119	873	—	873	71
S. p.	—	30	30	67	479	544	1023	60
Płock	—	21	96	96	445	170	615	56
S. p.	15	15	15	103	442	130	572	66
S. p.	—	38	46	101	1681	794	2475	188
Piaski	—	27	89	241	3364	2070	5434	500
S. p.	7	29	29	184	520	259	779	68
S. p.	—	26	210	210	1156	1761	2917	115
Nieszawa	—	28	28	28	1119	7	1126	83
Iwangród	11	11	61	159	986	87	1073	89
S. p.	5	62	62	103	654	518	1172	115
Suchedniów	—	23	23	79	399	270	669	65
Staszów	16	84	64	162	1128	172	1300	192
Wieruszów	7	35	95	192	407	207	614	73
Łowicz	10	21	280	280	855	384	1239	112
Izbica	14	14	56	56	747	315	1062	106
Ostrów	6	42	168	168	746	60	806	80
Turek	14	53	159	89	1023	768	1791	164
(2) Znaczy, że stacya pocztowa znajduje się w miejscu.	7	28	181	181	650	60	710	55

NAZWISKO miasta	Gubernia	POWIAT	NAZWISKO właściciela miasta	Nad jaką rzeką miasto leży
Brześć	W.	Włocławski .	Rząd.	Zgłowiącz.
Brzesko	R.	Miechowski .	Rząd.	Wisła . . .
Brzeziny	W.	Rawski . . .	Rząd.	Moszczyca
Brzeźnica	W.	Piotrkowski .	Rząd.	—
Burzenin	W.	Sieradzki . .	Kobierzycki Antoni.	Warta . . .
Busk	R.	Stopnicki . .	Rząd.	—
Bychawa	L.	Lubelski . . .	Sarnecki Wincenty.	—
Ceglów	W.	Stanisławow.	Szp. PP. Marcin. w Wars.	—
Chęciny	R.	Kielecki . . .	Rząd.	Ucherka . .
Chelm	L.	Krasnostaw.	Rząd.	—
Chmielnik	R.	Stopnicki . .	Tański Karol.	Prosna . . .
Chocz	W.	Kaliski	Raczyński hr.	—
Chodecz	W.	Włocławski .	Lipski Ignacy.	—
Chodel	L.	Lubelski . . .	Popów Piotr.	—
Chorzele	P.	Przasnyski .	Rząd.	Orzyce . . .
Ciechanów	P.	Przasnyski .	Rząd.	Łydynia . .
Ciechanowiec	A.	Łomżyński .	Ciecierski Stefan.	Nurzec . . .
Ciepielów	R.	Opatowski . .	Polanowski Alexander.	Ilzanka . . .
Cmielów	R.	Opatowski . .	Alex. ks. Drucki Lubecki.	Kamienna . .
Czeladź	R.	Olkuski	Rząd.	Brynica . . .
Czemierniki	L.	Lubelski . . .	Zygmunt hr. Krasiński.	Tysmienica .
Czersk	W.	Warszawski .	Rząd.	Wisła . . .
Czerwińsk	P.	Płocki	Rząd.	Wisła . . .
Częstochowa	W.	Wieluński . .	Rząd.	Warta . . .
Czyżew	P.	Ostrołęcki . .	Sokołowska Dorota.	Broczysko .
Dąbie	W.	Łęczycki . . .	Rząd.	Ner . . . . .
Dąbrowice	W.	Gostyński . .	Rząd.	—
Daleszyce	R.	Kielecki . . .	Rząd.	Kamienna . .
Denków	R.	Opatowski . .	Kotkowscy.	—
Dobra	W.	Kaliski	Skurzewski.	—
Dobrzyń nad Drwęcą	P.	Lipnowski . .	Borzewska.	Drweca . . .
Dobrzyń n. Wisłą	P.	Lipnowski . .	Rząd.	Wisła . . .
Drobin	P.	Płocki	Kunkiel Augusta.	—

Najbliższa stacya pocztowa	Odległość				Ludność miasta			Ogólna liczba domów
	od najbliz. stacyi poczt.	od miasta Powiatow.	od miasta Gubernialn.	od miasta Warszawy	Chrze- ścian	Nie- chrześcian	Ogółem	
	w	i	o	r	s	t		
S. p.	—	14	162	162	1145	636	1781	116
S. p.	—	35	182	252	984	—	984	138
S. p.	—	35	112	112	2871	2244	5115	348
Widawa	7	49	189	189	832	337	1169	163
S. p.	8	14	178	178	560	231	791	67
Piaski	—	16	125	223	882	—	882	138
Katuszyn	24	28	28	179	268	718	986	75
S. p.	9	11	46	46	255	28	283	44
S. p.	—	14	84	175	1108	3320	4428	352
S. p.	—	30	66	216	1021	2616	3630	216
Kalisz	—	25	102	200	951	3056	4007	250
Lubień	28	28	245	245	1141	16	1157	104
Niedrzwica Ko- ścielna	7	28	154	154	464	451	915	69
S. p.	6	32	32	155	517	65	582	73
S. p.	—	31	112	115	913	1119	2032	186
S. p.	—	23	70	70	1181	2394	3575	227
Zwoleń	—	56	199	175	388	953	1341	72
Ostrowiec	10	56	35	133	442	262	704	79
Dąbrowa	10	14	63	163	875	252	1127	17
Radzyń	14	35	210	315	1600	—	1600	253
Góra	7	42	42	154	1093	315	1408	194
Wyszogród	2	36	36	36	293	17	310	45
S. p.	9	45	45	55	539	268	807	68
S. p.	—	56	198	198	5662	3360	9022	752
S. p.	—	59	186	116	46	1462	1508	89
Krośniewice	—	28	168	168	2290	706	2996	189
S. p.	9	21	139	139	1383	225	1608	191
Ostrowiec	—	14	98	147	1364	141	1505	253
S. p.	2	14	63	166	561	17	578	106
S. p.	—	35	155	155	1030	1350	2380	191
S. p.	—	28	84	159	842	1610	2452	
S. p.	—	28	28	131	1735	486	2221	206
Maciąż	10	28	28	91	390	962	1352	87

NAZWISKO miasta	Gubernia	POWIAT	NAZWISKO właściciela miasta	Nad jaką rzeką miasto leży
Drohiczyn	L.	Siedlecki . .	Rząd.	Bug . . . .
Drzewica	R.	Opoczyński .	Artur baron Rejski.	Drzewiczka
Dubienka	L.	Hrubieszow.	Rząd.	Bug . . . .
Działoszyce . . .	R.	Miechowski .	Jastrzębski Stanisław.	Jakubówka
Działoszyń . . .	W.	Wieluński . .	Myszkowski Ignacy.	Warta . .
Filipów	A.	Augustows.	Rząd.	Rospuda .
Firléj	L.	Lubelski . .	Hr. Mycielski	—
Frampol	L.	Zamojski . .	Brzeziński Alexander.	—
Garwolin	L.	Łukowski . .	Rząd.	Wilga . .
Gielniów	R.	Opoczyński .	Grabkowski Ferdynand.	—
Gliniany	R.	Sandomierski	Nowakowski Teofil.	Radomka .
Głowaczów	R.	Radomski . .	Boski Maurycy.	Brzuśna .
Główno	W.	Rawski . . .	Matuszewski Wincenty.	—
Głusk	L.	Lubelski . .	Strojnowska Marya.	Wisła . .
Gniewoszków	R.	Radomski . .	SSrów hr. Działyńskich	—
z Granicą			Lewicki Stanisław.	—
Golina	W.	Koniński . .	Trąpczyński Aleksy.	Nida . . .
Gombin	W.	Gostyński . .	Rząd.	Wisła . .
Góra Kalwarya.	W.	Warszawski.	Rząd.	Łada . . .
Góraj	L.	Zamojski . .	Ordynat hr. Zamojski.	Zółkiewka.
Gorzków	L.	Krasnostaw.	Błęszyński Władysław.	Skrwa . .
Gostynin	W.	Gostyński . .	Rząd.	—
Goszczyn	W.	Warszawski.	Rząd.	—
Gowarczów	R.	Opoczyński .	Jabłonowski Roman.	—
Grabów	W.	Łęczycki . .	Kosecki Stanisław.	—
Grabowiec	R.	Opatowski . .	Dobiecki Wincenty.	—
Grabowiec	L.	Hrubieszow.	Tuszwowski Roman.	—
Grajewo	A.	Augustowski.	SSrów Wilczewskich.	—
Granica (zobacz Gniewoszków).	W.	Piotrkowski.	Rząd.	—
Grocholice			Mokronowski Ewaryst.	—
Grodzisk			Rząd.	—
Grójec			Rząd.	Rgilówka .
Grzegorzew			Rząd.	Bug . . . .
Horodło	L.	Hrubieszow.	Wieniawski Kajetan.	—

Najbliższa stacya pocztowa	O d l e g ło ś ć				L u d n o ś ć m i a s t			Ogólna liczba domów
	od najbliż. stacyi poczt.	od miasta Powiatów.	od miasta Gubernialn.	od miasta Warszawy	Chrze- ścian	Nie- chrześc.ian	OGÓŁEM	
	w	i	o	r	s	t		
Kosice	21	35	126	119	270	45	315	30
Opoczno	20	20	42	98	344	328	672	59
S. p.	—	28	97	249	1638	1427	3065	357
S. p.	—	21	110	224	559	5847	1406	130
S. p.	—	25	210	210	1058	2285	3343	357
S. p.	—	42	23	282	1739	812	2551	291
Kock	7	32	32	140	775	101	876	
Janów	17	17	72	224	766	584	1350	208
S. p.	—	56	93	58	1294	656	1950	160
Opoczno	14	14	42	105	564	121	685	79
Ożarów	3	28	68	165	326	—	326	50
Ryczywół	10	33	33	80	538	396	934	98
Lesiny	1	42	105	105	376	1274	1650	91
Lublin	6	6	6	161	290	369	659	63
S. p.	—	49	49	106	446	1083	1529	157
Konin	12	12	203	203	681	656	1337	120
S. p.	—	32	110	110	1715	1909	3624	253
S. p.	—	35	35	35	718	1407	2125	84
Janów	18	18	66	218	1248	464	1712	245
Krasnostaw	12	12	45	195	160	218	378	38
S. p.	—	22	129	129	2526	785	3311	175
Grójec	12	56	56	56	655	108	763	92
Końskie	10	16	56	112	702	788	1490	126
Łęczyca	16	16	140	140	356	496	852	60
Łża	14	35	35	133	420	25	445	81
Hrubieszów	28	28	90	241	1040	958	1998	310
S. p.	—	42	70	198	682	1724	2306	98
Bełchatów	3	21	161	161	1295	134	1429	170
S. p.	—	21	21	21	210	823	1033	54
S. p.	—	42	42	42	777	2048	2825	126
Koło	8	37	159	159	971	121	1092	61
Stepankowice	14	18	129	270	1166	469	1635	208

NAZWISKO miasta	Gubernia	POWIAT	NAZWISKO właściciela miasta	Nad jaką rzeką miasto leży
Horodyszcze . . .	L.	Radzyński . .	Frankowski Julian.	Zielawa . .
Hrubieszów . . .	L.	Hrubieszów . .	Tow. Rolnicze hrubiesz.	Huczwa . .
Jadów	W.	Stanisławów . .	Andrzej hr. Zamojski.	Osonnica . .
Janów	P.	Przasnyski . .	Rząd.	Orzyc . . .
Janów	R.	Olkuski . . .	Ludwika hr. Krasińska.	Bug . . . .
Janów	L.	Biański	Rząd.	Biała . . .
Janów	L.	Zamojski . . .	Ordynat hr. Zamojski.	Wisła . . .
Janowiec	R.	Radomski . . .	Oślawski Ignacy.	—
Jarczów	L.	Hrubieszów . .	Makomaski Antoni.	—
Jastrząb	R.	Radomski . . .	Rząd.	Radomka . .
Jedliński	R.	Radomski . . .	Trzeciński Seweryn.	Brzeźnica . .
Jędrzejów	R.	Kielecki	Rząd.	—
Jeżów	W.	Rawski	Rząd.	Jeżówka . .
Łów	W.	Łowicki	Księstwo Łowickie.	—
Łża	R.	Opatowski . .	Rząd.	Pilica . . .
Inowłodz	W.	Rawski	Rząd.	—
Józefów	L.	Zamojski . . .	Ordynat hr. Zamojski.	Wisła . . .
Józefów	L.	Lubelski	Doliński Emil.	Koprzyw . .
Iwaniska	R.	Sandomierski .	Łempicka Katarzyna.	—
Iwanowice	W.	Kaliski	Wężyk.	—
Izbica	W.	Włocławski . .	Miączyńska.	—
Izbica z Tarno- górz	L.	Krasnostaw . .	Czyżewski Władysław.	Wieprz . .
Kalisz	W.	Kaliski	Rząd.	Prośna . .
Kalwarya	A.	Kalwaryjski . .	Rząd.	Szeszupa . .
Kałużyn	W.	Stanisławów . .	Rząd.	Witówka . .
Kamieńczyk	W.	Stanisławów . .	Józefa hr. Zamojska.	Bug . . . .
Kamieński	W.	Piotrkowski . .	Rząd.	—
Kamionka	L.	Lubelski	Psarski Stanisław.	—
Karczew	W.	Stanisławów . .	Jan hr. Zamojski.	Wisła . . .
Kazanów	R.	Radomski . . .	Kurtz Jan Władysław.	Łżanka . .
Kazimierz	W.	Łęczycki	Skarzyński Alfons.	—
Kazimierz	L.	Lubelski	Rząd.	Wisła . . .
Kazimierz	W.	Koniński	Rząd.	—
Kielce	R.	Kielecki	Hr. Mielżyński Maciej.	Silnica . . .
			Rząd.	

Najbliższa stacya pocztowa	O d l e g ł o ś ć				L u d n o ś ć m i a s t			Ogólna liczba domów
	od najbliż. stacyi poczt.	od miasta Powiatow.	od miasta Gubernialn.	od miasta Warszawy	Chrze- ścian	Nie- chrześcjan	OGÓŁEM	
	w	i	o	r	s	t		
Biała	25	36	71	156	714	51	765	100
S. p.	—	—	127	268	2576	3605	6181	600
Wyszków.	16	34	51	51	480	367	847	58
Chorzelle.	14	35	112	119	987	629	1616	160
Zarki.	10	56	175	224	512	448	1960	117
S. p.	—	18	135	163	1121	865	1986	222
S. p.	—	—	76	228	1775	1620	1395	482
Zwoleń.	21	49	49	147	596	330	3926	109
Tomaszów.	10	45	124	275	28	203	231	32
Szydłowiec.	5	21	21	125	219	25	544	80
S. p.	—	12	12	85	622	344	966	78
S. p.	—	35	112	196	1970	—	970	223
Rogów.	7	21	91	91	867	335	1202	125
Sochaczew.	15	21	63	63	109	293	1402	24
S. p.	—	42	28	126	1569	542	111	236
Tomaszów.	18	24	91	91	697	264	2961	101
Zwierzyniec.	16	55	100	252	255	656	911	166
Kaliszany.	3	56	56	177	260	1454	714	142
S. p.	—	35	85	182	727	604	1331	160
Błaszki.	7	23	217	217	741	146	1887	80
S. p.	—	35	168	168	986	1141	2127	135
Chomąciska.	9	12	62	212	886	1450	2336	257
S. p.	—	—	224	224	8412	4423	12835	420
S. p.	—	—	40	307	1745	6687	8432	521
S. p.	—	16	52	52	608	3958	4566	234
Wyszków.	6	48	51	51	798	81	879	100
Gorzkowice.	6	25	180	180	552	546	1098	93
Lubartów.	4	25	25	143	1322	231	1553	234
Dąbrowa.	13	26	27	27	—	—	1620	107
Zwoleń.	10	21	21	127	534	453	987	95
Łódź.	15	35	148	148	396	22	418	51
S. p.	—	36	36	132	1115	1509	2624	246
Konin.	14	14	205	205	1097	54	1151	105
S. p.	—	—	70	161	3869	—	3869	455

NAZWISKO miasta	Gubernia	POWIAT	NAZWISKO właściciela miasta	Nad jaką rzeką miasto leży
Kiernožia.	W.	Gostyński. . .	Lasocki Stanisław.	Nida. . . .
Kikoł.	P.	Lipnowski. . .	Piwnicki Eugeniusz.	—
Kleczew.	W.	Koniński. . . .	Szmidt Ludwik.	—
Klimontów. . . .	R.	Sandomiers.	Karol. hr. Leduchowska.	—
Klwów.	R.	Opoczyński. .	Świdziński Tytus.	Ślawno . . .
Kłobucko.	W.	Wieluński. . .	Rząd.	Oksa. . . .
Kłodawa.	W.	Łęczycki. . . .	Rząd.	—
Kock.	L.	Radzyński. . .	Fanschawe Edward.	Wieprz . . .
Kodeń.	L.	Biański.	Hr. Krasiński i Sarnecki.	Bug. . . . .
Kolno.	A.	Łomżyński. . .	Rząd.	—
Koźbiel.	W.	Stanisławow.	Wiland Jan.	Świder. . . .
Koło.	W.	Koniński. . . .	Rząd.	—
Komarów.	L.	Hrubieszow.	Gołuchowski Walenty.	Jarocho. . .
Konieczpol. . . .	W.	Piotrkowski.	Henryk hr. Potocki.	Pilica . . . .
Konin.	W.	Koniński. . . .	Rząd.	—
Końskie.	R.	Opoczyński. .	Włod. hr. Małachowski.	—
Końska Wola. . .	L.	Lubelski. . . .	Rząd.	—
Konstantynów. .	W.	Łęczycki. . . .	Glotz Karól.	—
Konstantynów. .	L.	Biański.	Stan. hr. Alexandrowicz.	Koprzywia. .
Koprzywnica. . .	R.	Sandomiers.	Rząd.	—
Korczyn Nowe Miasto.	R.	Stopnicki. . .	Rząd.	Nida. . . . .
Kossów.	L.	Siedlecki. . .	Kuszel Ignacy i Rozen- wert Albin.	—
Koszyce.	R.	Miechowski. .	Rząd.	—
Kowal.	W.	Włocławski. .	Rząd.	—
Koziegłowy. . . .	R.	Olkuski.	Rząd.	—
Kozienice.	R.	Radomski. . .	Rząd.	Wisła. . . .
Koźminek.	W.	Kaliski.	Biernawski.	—
Kraśnik.	L.	Zamojski. . . .	Ordynat hr. Zamojski.	—
Krasnobród. . . .	L.	Zamojski. . . .	Jan hr. Tarnowski.	Wieprz . . .
Krasnosielec. . .	P.	Przasnyski. .	Karol hr. Krasiński.	Orzyc. . . .
Krasnostaw. . . .	L.	Krasnostaws.	Rząd.	Wieprz . . .
Kromołów.	R.	Olkuski.	SSwie Zacherte.	Warta. . . .

Najbliższa stacya pocztowa	O d l e g ł o ś ć				L u d n o ś ć m i a s t a			Ogólna liczba domów
	od najbliz. stacyi poczt.	od miasta Powiatow.	od miasta Gubernialn.	od miasta Warszawy	Chrze- ścian	Nie- chrześcjan	OGÓŁEM	
	w	i	o	r	s	t		
Łowicz.	18	34	94	94	196	156	352	31
Lipno	8	8	63	152	86	367	453	27
S. p.	—	21	212	212	1024	1169	2193	136
Opatów.	14	21	88	185	611	1318	1929	31
Nowe Miasto	—	14	28	84	577	486	1063	67
S. p.	—	42	207	207	1644	548	2192	254
S. p.	—	26	140	140	1868	621	2489	198
S. p.	—	20	47	126	1217	1653	2870	273
S. p.	—	35	105	180	1588	792	2380	260
Stawiski.	27	27	119	154	1395	2320	3715	307
Dąbrowa.	3	13	36	36	131	626	757	31
S. p.	—	28	164	164	2354	2478	4832	329
Krynice	8	40	105	257	646	905	1551	184
S. p.	—	80	189	189	1086	817	1903	202
S. p.	—	—	191	191	3803	2172	5975	262
S. p.	—	20	63	119	1509	2353	3862	212
Nowa Alexan- drya.	6	40	40	122	1054	1551	2605	201
Łódź.	8	37	140	140	2436	802	3238	263
Janów.	6	24	141	169	173	657	830	69
Sandomierz	14	14	98	195	991	275	1266	150
S. p.	—	17	142	240	2468	949	3417	232
Sterdyń	8	50	150	77	30	750	780	42
S. p.	—	49	168	231	539	27	566	88
S. p.	—	15	169	169	1691	1309	3000	252
Zarki.	—	49	196	231	1828	—	1828	293
S. p.	14	35	35	85	1031	1950	2981	246
Ceków.	—	22	224	224	1162	260	1422	121
S. p.	11	30	47	199	1500	1830	3330	384
Zwierzyniec.	—	58	102	254	596	672	1268	141
Przasnysz.	19	17	112	84	374	623	997	72
S. p.	17	—	51	201	2329	153	3882	534
Zawiercie	—	—	51	201	2329	153	3882	534
	5	26	182	254	1058	519	1577	199

NAZWISKO miasta	Gubernia	POWIAT	NAZWISKO właściciela miasta	Nad jaką rzeką miasto leży
Krośniewice . . .	W.	Gostyński . .	Rembieliński Alexander.	—
Kryłów	L.	Hrubieszows.	Chrzanowski Alexander.	Bug . . . .
Krzepice	W.	Wieluński . .	Rząd.	Liczwała.
Krzyszów	L.	Zamojski . .	Ordynat hr. Zamojski.	San . . . .
Książ Wielki . . .	R.	Miechowski .	Alexan. hr. Wielopolski.	Przylepnica
Kuczbork	P.	Mławski	Krajewska Alexandra.	Kamienna.
Kunów	R.	Opatowski . .	Rząd.	Czarna . .
Kurozwęki	R.	Stopnicki . .	Paweł i Emilia Popiel.	—
Kurów	L.	Lubelski . . .	Iżycki Józef.	—
Kurzelów	R.	Kielecki . . .	Rząd.	Ochnia . .
Kutno	W.	Gostyński . .	Mniewski Felix.	—
Łądek	W.	Koniński . . .	Rząd.	Wisła . . .
Lassocin	R.	Sandomiers.	Wierzbicka Antonina.	Świder . .
Łatowicz	W.	Stanisławow.	Rząd.	—
Lelów	R.	Olkuski . . .	Rząd.	Mieś . . . .
Lipno	P.	Lipnowski . .	Rząd.	Biebrza . .
Lipsk	A.	Augustowski	Rząd.	Kamienna.
Lipsko	R.	Opatowski . .	Targowski Teodor.	Liwiec . . .
Liw	L.	Siedlecki . .	Rząd.	Wieprz . .
Lubartów	L.	Lubelski . . .	Hr. Mycielski.	—
Lubień	W.	Włocławski . .	SSwie Waliszewskiego.	Bystrzyca.
Lublin	L.	Lubelski . . .	Rząd.	Zgłowiącz.
Lubraniec	W.	Włocławski . .	Mniewska Joanna.	Szeszupa .
Ludwinów	A.	Kalwaryjski.	Rząd.	Ner . . . .
Lutomiersk	W.	Sieradzki . .	Maczyńska Marya.	—
Lututów	W.	Wieluński . .	Taczanowski Leon.	—
Łagów	R.	Opatowski . .	Rząd.	—
Łask	W.	Sieradzki . .	Kreński Edward.	—
Łaskarzew	L.	Łukowski . .	Jan hr. Leduchowski.	—
Łaszczów	L.	Hrubieszows.	Szeptycki Jan.	—
Łęczna	L.	Lubelski . . .	Grabowski Ludwik.	Wieprz . .
Łęczycza	W.	Łęczycki . . .	Rząd.	Bzura . . .
Łódź	W.	Łęczycki . . .	Rząd.	Łódka . . .
Łomazy	L.	Biański	Rząd.	Zielawa . .
Łomża	A.	Łomżyński . .	Rząd.	Narew . . .

Najbliższa stacya pocztowa	O d l e g ł o ś ć				L u d n o ś ć m i a s t a			Ogólna liczba domów
	od najbliż. stacyi poczt.	od miasta Powiatow.	od miasta Gubernialn.	od miasta Warszawy	Chrze- ścian	Nie- chrześcían	OGÓŁEM	
	w	i	o	r	s	t		
S. p.	—	13	130	130	505	696	1201	60
Dołhobyczów . .	10	18	135	286	628	588	1216	116
S. p.	—	34	210	210	1094	1069	2163	242
Tarnogród. . . .	29	37	114	266	486	726	1212	158
Wodzisław. . . .	10	14	147	228	432	478	910	104
Szreńsk	12	21	63	116	330	342	672	37
Ostrowiec	8	21	63	161	889	232	1121	145
Staszów	6	21	119	217	562	218	780	113
S. p.	—	30	30	125	1037	1496	2533	216
Włoszczowa. . .	7	56	126	215	1142	62	1204	164
S. p.	—	—	117	117	1770	3898	5668	225
Stupca	7	26	217	217	708	19	727	76
Ożarów.	7	28	70	167	618	24	642	144
Mińsk	22	24	60	60	1002	138	1140	156
Szczekociny. . .	14	49	168	231	449	650	1099	96
S. p.	—	—	42	145	2415	2097	4512	261
S. p.	—	35	63	275	1355	374	1729	257
Solec.	7	49	42	140	627	708	1335	180
Węgrów	3	28	124	69	1048	175	1223	140
S. p.	—	25	25	150	1376	1680	3056	293
S. p.	—	28	122	122	957	138	1095	70
S. p.	—	—	—	151	7891	10413	18304	689
Brześć	9	21	128	168	670	930	1600	122
Maryampol. . . .	6	14	54	321	469	1150	1619	115
S. p.	—	35	140	149	1042	1321	2363	214
Naramice	7	14	210	210	309	89	398	41
S. p.	—	25	84	182	2179	192	2371	201
S. p.	—	27	150	150	1105	2671	3776	331
Gończyce. . . .	7	56	84	75	933	173	1106	119
Tomaszów	9	28	120	271	72	948	1020	97
S. p.	—	24	24	179	928	1705	2633	280
S. p.	—	—	126	126	2820	2926	5746	242
S. p.	—	35	132	132	24871	4579	29450	1606
Biała	14	14	84	159	1152	1218	2370	310
S. p.	—	—	125	140	3336	2684	6020	476

NAZWISKO miasta	Gubernia	POWIAT	NAZWISKO właściciela miasta	Nad jaką rzeką miasto leży
Łosice	L.	Biański	Rząd.	Toczna . .
Łowicz	W.	Łowicki	Rząd.	Bzura . . .
Łoździeje	A.	Sejneński . . .	Rząd.	—
Łuków	L.	Łukowski	Rząd.	Krzna . . .
Łysobyki	L.	Radzyński . . .	Przanowska Marya.	—
Maciejowice . . .	L.	Łukowski	Stanisław hr. Zamojski.	—
Magnuszew	R.	Radomski	Ordynat hr. Zamojski.	Wisła . . .
Maków	P.	Pułtuski	Rząd.	Orzyc . . .
Małogoszcz	R.	Kielecki	Rząd.	—
Markuszew	L.	Lubelski	Zbyszewski Wiktoryn.	Szeszupa .
Maryampol	A.	Maryampols.	Rząd.	—
Michów	L.	Lubelski	Piotrowski Andrzej.	Miechowska.
Miechów	R.	Miechowski . . .	Rząd.	—
Miedzna	L.	Siedlecki	Kuczyńska Joanna.	Krzna . . .
Międzyrzec	L.	Radzyński . . .	Alek. hr. Potocka.	—
Mińsk	W.	Stanisławow.	Karol hr. Jezierski.	—
Mława	P.	Mławski	Rząd.	Wieprz . .
Modliborzyce . . .	L.	Zamojski	Doliński Emil.	Przemsza .
Modrzejów	R.	Olkuski	Jan hr. Renard.	Mogielówka
Mogielnica	W.	Warszawski.	Józefa hr. Zamojska.	—
Mokobody	L.	Siedlecki	Chrzanowski Jan.	—
Mordy	L.	Siedlecki	Zembrzusi Jan.	Warta . . .
Mrzygłód	R.	Olkuski	Krygier Adolf.	Warta . . .
Mstów	W.	Wieluński . . .	Rząd.	Okrzesza .
Mszczonów	W.	Warszawski.	Rząd (1).	Rożoga . .
Myszyniec	P.	Ostrołęcki . . .	Rząd.	—
Nadarzyn	W.	Warszawski.	Krasnodebski Władysł.	—
Nasielsk	P.	Pułtuski	Kurtz Aleksander.	Wisła . . .
Nieszawa	W.	Włocławski . . .	Rząd.	Pilica . . .
Nowe Miasto	W.	Rawski	Wład. hr. Małachowski.	Sona . . . .
Nowe Miasto	P.	Pułtuski	Rząd.	Narew . . .
Nowogród	A.	Łomżyński . . .	Rząd.	Wisła i Nar.
Nowy dwór	W.	Warszawski.	Rząd.	Bug . . . .
Nur	P.	Ostrołęcki . . .	Rząd.	—
Odrzywół	R.	Opoczyński . .	Wylazłowski Jan.	—

(1) O własność Mszczonowa jest spór między Rządem i familją Prażmowskich.

Najbliższa stacya pocztowa	O d l e g ł o ś ć				L u d n o ś ć m i a s t			Ogólna liczba domów
	od najbliz. stacyi poczt.	od miasta Powiatow.	od miasta Gubernialn.	od miasta Warszawy	Chrze- ścian	Nie- chrześcjan	OGÓŁEM	
	w	i	o	r	s	t		
S. p.	—	35	152	173	937	838	1775	200
S. p.	—	—	75	75	3824	2061	5885	289
S. p.	—	20	50	317	874	1520	2394	225
S. p.	—	—	77	109	1056	2255	3311	244
Kock	12	32	46	110	657	356	1013	118
Gończyce.	14	40	84	91	577	614	1191	55
Ryczywół.	8	42	42	62	595	451	1046	96
S. p.	—	17	91	71	1066	4389	5455	332
S. p.	—	28	98	189	1160	—	1160	231
Kurów	5	25	25	130	439	387	826	91
S. p.	—	—	56	324	703	3015	3718	292
Kurów	15	45	45	114	848	639	1487	119
S. p.	—	—	154	242	1578	—	1578	152
Węgrów	10	40	140	79	753	59	812	101
S. p.	—	26	86	120	1483	6551	8034	535
S. p.	—	—	36	36	643	692	1335	125
S. p.	—	—	81	101	2118	1720	3838	261
Janów	7	7	70	222	440	558	998	108
Dąbrowa.	7	35	217	315	58	375	433	35
Nowe Miasto.	14	63	63	63	984	1299	2283	154
Siedlce.	14	14	118	64	808	394	1202	138
Siedlce.	14	14	126	98	681	1319	2000	172
Zawiercie	5	40	196	240	990	234	1224	251
Częstochowa.	15	56	205	205	1085	419	1504	136
S. p.	—	42	42	42	1733	1736	3469	203
S. p.	—	38	145	147	1032	756	1788	126
Sekocin	5	21	21	21	423	516	939	65
S. p.	—	22	70	54	758	3000	3758	212
S. p.	—	26	206	206	1547	333	1880	168
S. p.	—	27	81	81	1064	1615	2679	166
Nasielsk	13	31	63	67	617	1015	1632	127
Łomża	14	14	140	133	1164	1111	2275	253
S. p.	—	31	31	31	951	2197	3148	200
S. p.	—	74	199	129	514	299	813	80
Nowe Miasto.	14	28	42	91	514	126	640	69

NAZWISKO miasta	Gubernia	POWIAT	NAZWISKO właściciela miasta	Nad jaką rzeką miasto leży
Ogrodzieniec . . .	R.	Olkuski . . .	Kozłowski Ludwik.	—
Okuniew	W.	Stanisławow.	Jan hr. Łubieński.	Długa . . .
Oleśnica	R.	Stopnicki . .	Zborowski Karol.	Wschodnia
Olita	A.	Kalwaryjski .	Rząd.	Niemen . .
Olkusz	R.	Olkuski . . .	Rząd.	—
Olsztyn	R.	Olkuski . . .	Rząd.	—
Opatów	R.	Opatowski . .	Karski Stanisław.	Opatówka.
Opatówek	W.	Kaliski . . .	Funduklej.	Pokrzywni.
Opatowiec	R.	Miechowski .	Gostkowski Romuald.	Wisła . . .
Opoczno	R.	Opoczyński .	Rząd.	Drzewiczka
Opole	L.	Lubelski . . .	Wydrychiewicz Kazim.	—
Orchówek z Wło-	L.	Radzyński . .	August hr. Zamojski.	Bug . . . .
dawą	W.	Włocławski .	Józef hr. Skarbek.	—
Osięciny	L.	Łukowski . .	August hr. Potocki.	Wisła . . .
Osieck	R.	Sandomiers .	Rząd.	—
Osiek	W.	Gostyński . .	Rząd.	Narew . . .
Osmolin	P.	Ostrołęcki . .	Rząd.	Tyśmienica
Ostrołęka	L.	Radzyński . .	Rząd.	—
Ostrów	P.	Ostrołęcki . .	Rząd.	Kamienna.
Ostrowiec	R.	Opatowski . .	Bank Polski.	—
Ożarów	R.	Sandomiers .	Dobiecki Napoleon.	Bzura . . .
Ozorków	W.	Łęczycki . .	Tomasz hr. Łubieński.	Dobrzynka
Pabianice	W.	Sieradzki . .	Rząd.	—
Pacanów	R.	Stopnicki . .	Adam hr. Potocki.	—
Pajęczno	W.	Piotrkowski .	Rząd.	—
Parczew	L.	Radzyński . .	Rząd.	—
Parysów	L.	Łukowski . .	Wilkońska Józefa.	—
Parzęczew	W.	Łęczycki . .	Gotartowski Henryk.	—
Pawłów	L.	Krasnostaw .	Rząd.	—
Piasечно	W.	Warszawski .	Rząd.	Jeziorna .
Piaski	L.	Lubelski . . .	Bobrowski Józef.	Gielczew .
Piątek	W.	Łęczycki . .	Rząd.	Moszczen .
Pierzchnica . . .	R.	Stopnicki . .	Rząd.	—

Najbliższa stacya pocztowa	Odległość				Ludność miast			Ogólna liczba domów
	od najbliż. stacyi poczt.	od miasta Powiatow.	od miasta Gubernialn.	od miasta Warszawy	Chrze- ścian	Nie- chrześcjan	OGÓŁEM	
Pilica.	9	21	175	259	837	163	1000	126
Młosna	7	21	19	19	410	139	549	56
Stopnica	7	7	133	231	728	146	874	138
Sereje	28	56	98	365	366	260	626	70
S. p.	—	—	182	280	1042	852	1894	146
Częstochowa.	13	63	189	217	535	93	628	105
S. p.	—	—	72	170	1319	2601	3920	360
Kalisz	8	8	239	239	1589	—	1589	101
Korczyn Nowe miasto.	8	49	154	217	211	35	459	67
S. p.	—	—	63	112	1289	1703	2983	239
S. p.	—	42	42	155	767	1587	2354	183
Włodawa.	—	68	73	188	1581	4482	6063	118
S. p.	—	21	196	196	344	264	607	44
Garwolin.	16	65	114	45	1030	310	1340	185
Staszów	21	28	98	195	745	174	919	133
Gombin	13	37	77	77	425	15	440	62
S. p.	—	—	178	109	2330	1130	3460	192
Parczew	16	43	31	168	1956	957	2813	398
S. p.	—	40	165	95	1633	2486	4119	297
S. p.	—	16	56	154	691	2675	3366	272
S. p.	—	24	66	163	572	1162	1734	156
S. p.	—	13	126	126	3838	1978	5816	498
S. p.	—	45	133	133	4125	800	4925	375
Stopnica	7	7	133	231	664	1000	1664	154
Działoszyn.	9	56	224	224	1297	579	1870	191
S. p.	—	26	48	138	1804	2088	3892	350
Garwolin.	8	42	105	54	721	612	1333	93
Ozorków	6	11	126	126	669	546	1215	95
Siedliszcze.	4	18	51	201	575	15	590	88
S. p.	—	18	18	18	759	529	1288	90
S. p.	—	22	22	177	513	1228	1741	109
Łęczyca	18	98	98	98	1092	880	1972	118
Chmielnik	7	28	91	189	557	123	680	105

NAZWISKO miasta	Gubernia	POWIAT	NAZWISKO właściciela miasta	Nad jaką rzeką miasto leży
Pilica	R.	Olkuski . . .	Moes August-Krystyan.	Pilica . . .
Pilwiszki	A.	Maryampols.	Rząd.	Szczęszupa .
Pińczów	R.	Stopnicki . .	Paulina hr. Wielopolska.	Nida . . .
Piotrków	W.	Włocławski .	Lasocki.	—
Piotrków	W.	Piotrkowski.	Rząd.	—
Piszczac	L.	Biański . . .	Werner Jan.	—
Pławno	W.	Piotrkowski.	Gruszecki Władysław.	Warta . . .
Płock	P.	Płocki	Rząd.	Wisła . . .
Płońsk	P.	Płocki	Rząd.	Płonka . . .
Poddebice	W.	Łęczycki . .	Zakrzewski Napoleon.	Ner . . . .
Połaniec	R.	Sandomiers.	Rząd.	Wisła . . .
Poniemoń	A.	Maryampols.	Hasfort Edward.	Niemen . . .
Praszką	W.	Wieluński . .	Tomasz hr. Potocki.	Proсна . . .
Preny	A.	Maryampols.	Rząd.	Niemen . . .
Proszowice	R.	Miechowski .	Rząd.	Szreniawa .
Przasnysz	P.	Przasnyski .	Rząd.	Węgierka .
Przedbórz	R.	Opoczyński .	Rząd.	Pilica . . .
Przedecz	W.	Włocławski .	Rząd.	—
Przerośl	A.	Augustowski	Rząd.	—
Przybyszew	W.	Warszawski.	Rząd.	Pilica . . .
Przyrów	W.	Wieluński . .	Rząd.	Wiercica .
Przysucha	R.	Opoczyński .	Dębiński Juliusz.	—
Przytyk	R.	Radomski . .	Papiewski Józef.	Radomka .
Puchaczów	L.	Krasnostaws.	Jasińska Emilia.	—
Pułtusk	P.	Pułtusi . . .	Rząd.	Narew . . .
Pyzdry	W.	Koniński . .	Rząd.	—
Rachów zob. An- nopol.				
Raciąż	P.	Mławski . . .	Rząd.	Skrwa . . .
Raciążek	W.	Włocławski .	Rząd.	—
Raczki	A.	Augustowski	Rząd.	Rospuda .
Radom	R.	Radomski . .	Rząd.	Mleczna . .
Radomsk	W.	Piotrkowski .	Rząd.	Radomka .
Radoszyce	R.	Opoczyński .	Rząd.	Rozieć . . .

Najbliższa stacya pocztowa	Odległość				Ludność miasta			Ogólna liczba domów
	od najbliż. stacyi poczt.	od miasta Powiatow.	od miasta Gubernialn.	od miasta Warszawy	Chrze- ścian	Nie- chrześcjan	OGÓŁEM	
	w	i	o	r	s	t		
S. p.	—	21	168	259	1140	2439	3579	230
Maryampol . . .	21	21	77	401	662	1102	1764	99
S. p.	—	32	107	205	1443	3021	4464	388
Radziejów . . .	7	35	175	175	46	675	721	56
S. p.	—	—	154	154	6160	4999	11139	535
Biała	21	21	84	166	822	539	1415	162
Radomsk.	10	52	178	178	486	812	1298	98
S. p.	—	—	—	99	7415	5497	12912	566
S. p.	—	46	46	61	1283	2709	3992	296
Góra Bałdrzy- chowska	5	29	168	168	1055	838	1893	154
Staszów	15	42	126	223	1188	786	1974	228
S. p.	—	63	119	443	122	1221	1343	81
S. p.	—	21	220	220	965	938	1903	137
S. p.	—	42	98	422	870	1590	2460	187
S. p.	—	28	168	259	1419	—	1419	158
S. p.	—	—	84	84	2003	1897	3900	380
S. p.	—	42	105	154	1060	3450	4510	290
S. p.	—	38	154	154	1428	622	2050	149
Filipów	10	56	24	296	1063	669	1732	164
Białobrzegi . .	8	70	70	70	955	70	1025	130
S. p.	—	76	196	196	1306	840	2146	198
S. p.	—	27	35	98	554	1966	2520	160
Radom	18	18	18	85	182	1272	1454	100
Łęczna	7	42	28	178	729	—	729	93
S. p.	—	—	84	54	2911	1905	4816	285
S. p.	—	35	236	236	2249	815	3064	304
S. p.	—	42	38	76	1096	896	1992	153
Ciechocinek . .	2	28	168	168	780	13	793	85
Suwałki	16	21	16	252	347	1753	2100	142
S. p.	—	—	—	97	7349	2724	10073	276
S. p.	—	43	196	196	2156	1492	3648	240
S. p.	—	35	77	133	1246	843	2089	273

NAZWISKO miasta	Gubernia	POWIAT	NAZWISKO właściciela miasta	Nad jaką rzeką miasto leży
Radzanów	P.	Mławski	Pomarnacki Stanisław.	Działdówka
Radziejów	W.	Włocławski	Rząd.	—
Radziłów	A.	Augustowski	Rząd.	Biebrza, Wissa.
Radzymin	W.	Stanisławow.	Kruszewski Antoni.	—
Radzyń	L.	Radzyński	Szlubowski Stanisław.	Białka . . . . .
Rajgród	A.	Augustowski	Rząd.	Jegrznia . . . . .
Raków	R.	Sandomiers.	Niemierycz Juliusz.	Czarna . . . . .
Rawa	W.	Rawski	Rząd.	Rawka . . . . .
Rejowiec	L.	Krasnostaws.	Adam ks. Woroniecki.	—
Rossosz	L.	Biański	Skibiczewski Jan.	Zielawa . . . . .
Rożan	P.	Pułtusi	Rząd.	Narew . . . . .
Rozprza	W.	Piotrkowski	Suchecki Jan.	—
Rychwał	W.	Koniński	Karski Kajetan.	—
Ryczywół	R.	Radomski	Rząd.	Wisła . . . . .
Rypin	P.	Lipnowski	Rząd.	—
Rzgów	W.	Piotrkowski	Rząd.	Ner . . . . .
Sandomierz	R.	Sandomiers.	Rząd.	Wisła . . . . .
Sapieżyski	A.	Maryampols.	Rząd.	Niemen . . . . .
Sarnaki	L.	Biański	Podczaski Bronisław.	—
Sawin	L.	Krasnostaws.	Rząd.	—
Secemin	R.	Kielecki	Michałowski Antoni.	Marycha . . . . .
Sejny	A.	Sejneński	Rząd.	—
Sereje	A.	Sejneński	Rząd.	Bug . . . . .
Serock	P.	Pułtusi	Rząd.	Czarna . . . . .
Serokomla	L.	Radzyński	Glücksberg Anna.	—
Sieciechów	R.	Radomski	Rząd.	—
Siedlce	L.	Siedlecki	Rząd.	Sienniczka
Siennica	W.	Stanisławow.	Bogusławski Józef.	—
Sienno	R.	Opatowski	Nowosielski Karol.	Warta . . . . .
Sieradz	W.	Sieradzki	Rząd.	Sierpianica
Sierpc	P.	Mławski	Rząd i Jackowski Alex.	—
Siewierz	R.	Olkuski	Rząd.	Sperna . . . . .
Simno	A.	Kalwaryjski	Uszyński Alexander (1).	Nidzica . . . . .
Skalbmierz	R.	Miechowski	Rząd.	—
Skala	R.	Olkuski	PP. Franciszkan. Krak.	—

(1) Zachodzi spór, czy miasto Simno jest Rządowe czy prywatne.

Najbliższa stacya pocztowa	Odległość				Ludność miasta			Ogólna liczba domów
	od najbliż. stacyi poczt.	od miasta Powiatow.	od miasta Gubernialn.	od miasta Warszawy	Chrze- ścian	Nie- chrześcjan	OGÓŁEM	
	w	i	o	r	s	t		
Szreńsk	10	26	50	94	487	519	1006	102
S. p.	—	38	154	154	1252	237	1489	154
Szczuczyn	21	75	103	179	822	718	1540	123
S. p.	—	39	21	21	1254	1295	2549	119
S. p.	—	—	60	120	1087	1307	2394	217
S. p.	—	23	51	217	982	1228	2210	196
Łagów	9	49	84	181	719	1025	1744	150
S. p.	—	—	84	84	3245	1885	5130	287
Krasnostaw	14	14	59	209	414	854	1268	96
Biała	21	21	84	166	1291	267	1558	200
Sieluń	5	29	126	82	597	906	1503	142
Piotrków	14	14	168	168	174	268	442	45
Konin	14	14	205	205	572	149	721	56
S. p.	—	38	38	70	547	497	1044	85
S. p.	—	28	56	180	1633	1223	2856	134
Tuszyń	8	32	133	133	1070	140	1210	174
S. p.	—	—	90	187	3230	1010	4240	316
Wejwery	21	56	112	436	63	492	555	50
Janów	24	35	105	180	204	562	766	58
Chełm	14	42	48	198	683	125	808	112
Włoszczowa	14	56	126	217	916	89	1005	104
S. p.	—	—	30	297	1047	2485	3532	289
S. p.	—	41	71	338	654	1705	2359	295
S. p.	—	21	91	33	741	1018	1759	169
Kock	10	21	58	106	569	103	672	90
Granica	10	49	49	96	304	15	319	102
S. p.	—	—	91	84	1917	5893	7810	448
Mińsk	10	10	46	46	266	231	497	33
Ostrowiec	21	35	39	137	694	541	1235	141
S. p.	—	—	178	178	3166	2026	5192	376
S. p.	—	59	36	109	2471	2714	5185	308
S. p.	—	35	182	245	1547	—	1547	246
Kalwarya	28	28	68	335	560	736	1296	124
S. p.	—	28	154	245	930	—	930	98
Michałowice	14	21	180	292	1080	—	1080	430

NAZWISKO miasta	Gubernia	POWIAT	NAZWISKO właściciela miasta	Nad jaką rzeką miasto leży
Skaryszew.	R.	Radomski. . .	Rząd.	Kobylanka
Skempe	P.	Lipnowski. . .	Zieliński Gustaw.	Łupna . .
Skierniewice . . .	W.	Rawski	Rząd.	—
Skrzynno	R.	Opoczyński . .	Moszkowski Michał.	—
Skulsk.	W.	Koniński . . .	Goślinowski Józef.	—
Slesin	W.	Koniński . . .	Walknowska Franciszka	Bug . . . .
Sławatycze	L.	Radzyński. . .	Ks. Witgensztejn.	Przemsza .
Sławków.	R.	Olkuski	Rząd.	Szreniawa .
Słomniki.	R.	Miechowski . .	Rząd.	—
Słupca.	W.	Koniński . . .	Rząd.	—
Słupia nowa. . . .	R.	Opatowski. . .	Rząd.	—
Służewo.	W.	Włocławski . .	Wodzyński Leon.	—
Sniadów.	A.	Łomżyński . .	Doberski Franciszek.	Nida. . . .
Sobków	R.	Stopnicki . . .	Dobrosławski Marceli.	Bzura. . . .
Sobota.	W.	Łowicki	Zawisza August.	Bzura. . . .
Sochaczew.	W.	Łowicki	Rząd.	Wkra. . . .
Sochocin.	P.	Płocki.	Rząd.	—
Sokołów.	L.	Siedlecki . . .	Hirschman August.	—
Sokoły.	A.	Łomżyński . .	Sosnowski Włodzimierz.	Krepianka .
Solec.	R.	Opatowski. . .	Rząd.	—
Sompolno	W.	Włocławski . .	Rząd.	—
Sopockinie.	A.	Augustowski .	Michał hr. Wołowicz.	—
Stanisławów. . . .	W.	Stanisławów . .	Rząd.	Czarna . . .
Staszów	R.	Sandomiers. . .	Adam hr. Potocki.	Strzecha . .
Staw.	W.	Kaliski	Górska.	—
Stawiski.	A.	Łomżyński . .	Kisielnicki Józef.	—
Stawiszyn	W.	Kaliski	Łubieński.	—
Sterdyń	L.	Siedlecki . . .	Górska Paulina.	Wisła . . . .
Stężyca	L.	Łukowski . . .	Rząd.	Swider . . .
Stoczek	L.	Łukowski . . .	Rząd.	—
Stopnica.	R.	Stopnicki . . .	Rząd.	Moszczenica
Stryków	W.	Rawski	Matuszewski Emanuel.	Niemen . . .
Sudargi	A.	Maryampols. .	Rząd.	Pilica . . . .
Sulejów	W.	Piotrkowski . .	Rząd.	Hańcza . . .
Suwałki	A.	Augustowski .	Rząd.	

Najbliższa stacya pocztowa	O d l e g ł o ś ć				L u d n o ś ć m i a s t			Ogólna liczba domów
	od najbliż. stacyi poczt.	od miasta Powiatow.	od miasta Gubernialn.	od miasta Warszawy	Chrze- ścian	Nie- chrześcian	Ogółem	
	w	i	o	r	s	t		
Radom.	12	12	12	109	911	203	1114	151
Lipno	11	11	49	155	919	170	1089	131
S. p.	—	24	70	70	1914	1102	3016	190
Przysucha.	7	28	35	100	342	102	444	46
Kleczew.	10	28	213	213	352	182	534	53
Kleczew.	7	21	212	212	833	272	1105	94
Kodeń.	16	65	91	200	804	960	1764	197
S. p.	—	12	210	292	2479	—	2479	363
S. p.	—	14	168	256	1803	38	1841	138
S. p.	—	28	218	218	1839	—	1839	182
Łagów.	9	21	70	168	528	186	714	100
S. p.	—	35	218	218	797	675	1472	110
Łomża.	14	14	140	112	1124	1166	1290	84
Chełm.	7	49	97	194	334	614	948	86
Plecka Dąbrowa	7	21	96	96	268	239	507	50
S. p.	—	24	48	48	834	3123	3957	186
Płońsk.	6	57	57	71	569	328	897	70
S. p.	—	29	127	83	1450	2705	4155	315
Wysokie Mazow.	14	42	175	168	136	1480	1616	80
S. p.	—	56	56	154	2059	309	2368	319
S. p.	—	49	168	168	1216	452	1668	148
Lipsk	20	46	74	286	324	1312	1636	150
Mińsk.	13	13	34	34	785	229	1014	85
S. p.	—	42	107	204	1846	3520	5366	348
Błaszki	7	21	210	210	596	9	605	74
S. p.	—	21	104	161	347	2249	2596	186
Kalisz.	17	17	210	210	987	526	1513	143
S. p.	—	50	140	84	90	172	262	18
Iwangród	5	63	70	106	825	—	825	129
Żelechów	14	28	91	72	388	251	639	64
S. p.	—	—	126	223	724	1594	2318	164
S. p.	—	42	107	107	804	1609	2413	151
Szaki	31	70	126	450	74	769	843	35
Piotrków	13	13	153	153	1100	423	1523	159
S. p.	—	28	—	268	4405	7525	11930	1050

NAZWISKO miasta	Gubernia	POWIAT	NAZWISKO właściciela miasta	Nad jaką rzeką miasto leży
Szadek.	W.	Sieradzki . .	Rząd.	—
Szaki	A.	Maryampols.	SSwie Kejda.	Cessarka .
Szczecbrzeszyn. . .	L.	Zamojski . .	Ordynat hr. Zamojski.	—
Szczekociny. . .	R.	Olkuski . . .	Łubieński Jan.	Pilica . . .
Szczerców.	W.	Sieradzki . .	Rząd.	Widawka .
Szczuczyn.	A.	Augustowski	Kisielnicki Ignacy.	Wissa . . .
Szreńsk	P.	Mławski. . .	Bryczyńska Tekla.	Mławka . . .
Szydłów.	R.	Stopnicki . .	Rząd.	—
Szydłowiec	R.	Opoczyński .	Rząd.	—
Tarczyn	W.	Warszawski.	Rząd.	Tarczanka
Tarłów	R.	Sandomierski	Lipiński Józef.	—
Tarnogóra (zo- bacz Izbica).				—
Tarnogród.	L.	Zamojski . .	Ordynat hr. Zamojski.	Bug. . . . .
Terespol.	L.	Biański . . .	Rząd.	Wolbórka .
Tomaszów.	W.	Rawski . . .	Rząd.	—
Tomaszów.	L.	Zamojski . .	Ordynat hr. Zamojski.	—
Tuliszków.	W.	Koniński . . .	Anna hr. Zamojska.	—
Turek	W.	Kaliski . . .	Rząd.	Pór . . . . .
Turobin	L.	Krasnostaw.	Ordynat hr. Zamojski.	—
Tuszyn.	W.	Piotrkowski.	Rząd.	Narew. . . .
Tykocin	A.	Łomżyński .	Roztworowski Adam.	Huczwa . . .
Tyszowce	L.	Hrubieszows.	Głogowska Anastazy.	—
Uchanie	L.	Hrubieszows.	Szydłowski Feliks.	—
Ujazd	W.	Rawski . . .	Rząd.	Warta. . . .
Uniejów.	W.	Kaliski . . .	Rząd.	—
Urzędów.	L.	Zamojski . .	Rząd.	Kamienna.
Wąchock	R.	Opatowski. .	Rząd.	Pilica . . . .
Warka.	W.	Warszawski.	Rząd.	Warta. . . .
Warta.	W.	Kaliski . . .	Rząd.	—
Waśniów	R.	Opatowski. .	Rząd.	Wissa . . . .
Wąsosz	A.	Augustowski	Rząd.	—
Wąwolnica.	L.	Lubelski . .	Rząd.	Liwiec. . . .
Węgrów.	L.	Siedlecki . .	Stanisław hr. Łubieński.	Nieciecz. . .
Widawa.	W.	Sieradzki . .	Ogół mieszkańców.	—

Najbliższa stacya pocztowa	O d l e g ł o ś ć				L u d n o ś ć m i a s t			Ogólna liczba domów
	od najbliz. stacyi poczt.	od miasta Powiatow.	od miasta Gubernialn.	od miasta Warszawy	Chrze- ścian	Nie- chrześcian	OGÓŁEM	
	w	i	o	r	s	t		
S. p.	—	21	161	161	1600	426	2026	190
S. p.	—	56	112	436	307	2161	2468	133
Zwierzyniec . . .	10	40	74	226	1335	1683	4018	466
S. p.	—	49	154	231	680	1353	2033	166
S. p.	—	38	189	189	1286	462	1748	239
S. p.	—	54	82	186	700	2168	2868	284
S. p.	—	22	60	104	1002	930	1932	175
S. p.	—	20	126	223	1260	733	1993	222
S. p.	—	49	28	126	1018	2969	3987	290
S. p.	—	28	28	28	374	630	1004	48
Ożarów	14	35	56	153	611	742	1353	139
S. p.	—	46	108	260	2556	1841	4397	498
S. p.	—	33	126	129	238	2273	2511	146
S. p.	—	28	112	112	3333	2038	5371	337
S. p.	—	75	114	266	1420	2117	3537	446
Konin	14	14	212	212	1058	90	1148	119
S. p.	—	43	224	224	4942	760	5702	293
Żółkiewka	10	35	38	188	1406	1065	2471	260
S. p.	—	25	140	140	1198	662	1860	190
S. p.	—	49	168	165	1354	3556	4910	440
S. p.	—	26	111	262	1670	1009	2679	406
Wojśławice	6	22	83	235	591	913	1504	129
Rokiciny	12	82	126	126	426	764	1190	79
S. p.	—	63	168	168	1289	745	2034	137
S. p.	—	41	45	197	1918	7	1925	212
S. p.	—	49	53	151	931	142	1073	148
Mniszew	7	52	52	52	1052	1735	2787	148
S. p.	—	35	196	196	1507	1920	3427	235
Ostrowiec	8	16	56	154	197	82	279	30
Szczuczyn	4	58	86	190	953	492	1445	147
Kurów	9	28	28	134	853	404	1257	133
S. p.	—	28	126	72	1639	2452	4091	375
S. p.	—	21	189	189	815	968	1783	191

NAZWISKO miasta	Gubernia	POWIAT	NAZWISKO właściciela miasta	Nad jaką rzeką miasto leży
Wieluń	W.	Wieluński .	Rząd.	—
Wieniawa	L.	Lubelski . .	Rząd.	—
Wieruszów	W.	Wieluński .	Morawski Hipolit.	Proсна . .
Wierzbica	R.	Radomski . .	Rząd.	—
Wierzbnik	R.	Opatowski . .	Rząd.	Kamienna.
Wierzbolów	A.	Kalwaryjski .	Rząd.	Szyrwinta.
Wilczyn	W.	Koniński . .	Krzymowski Kazimierz.	—
Wiłkowyszeki	A.	Kalwaryjski .	Rząd.	Szejmena .
Wiskitki	W.	Łowicki . . .	Rząd.	Radziejów.
Wiślica	R.	Stopnicki . .	Rząd.	Nida . . .
Wisznice	L.	Radzyński . .	Sosnkowski Juliusz.	Zielawa . .
Wisztyniec	A.	Kalwaryjski .	Rząd.	—
Wiżajny	A.	Sejneński . .	Rząd.	—
Wizna	A.	Łomżyński . .	Rząd.	Narew . . .
Władysławów	A.	Maryampols .	Rząd.	Szeszupa .
Władysławów	W.	Koniński . .	Józef hr. Gurowski.	—
Włocławek	W.	Włocławski . .	Rząd.	Wisła . . .
Włodawa (zobacz Orchówek).				—
Włodowice	R.	Olkuski . . .	Poleski Józef.	—
Włoszczowa	R.	Kielecki . . .	Niemojewski Stanisław.	—
Wodzisław	R.	Kielecki . . .	Hr. Kazim. Lanckoroński	Piwonia . .
Wohyń	L.	Radzyński . .	SSrowie Brzozowscy .	—
Wojśławice	L.	Krasnostawski .	Hr. Leopold Poletyko.	—
Wolanów	R.	Radomski . .	Filipowicz Witold.	Wolbórka .
Wolbórz	W.	Piotrkowski .	Rząd.	—
Wolbrom	R.	Olkuski . . .	Rząd.	Pilica . . .
Wyśmierzyce	R.	Radomski . .	Witkowska Teresa.	Brok . . .
Wysokie Mazow.	A.	Łomżyński . .	Fiszer Ludwik.	Bug . . . .
Wyszków	P.	Pułtusi . . .	Rząd.	Wisła . . .
Wyszogród	P.	Płocki	Rząd.	Warta . . .
Zagórów	W.	Koniński . .	de Wejgel Karol.	—
Zaklików	L.	Zamojski . .	Szłubowska Joanna.	Wisła . . .
Zakroczym	P.	Płocki	Rząd.	—

Najbliższa stacya pocztowa	Odległość				Ludność miasta			Ogólna liczba domów
	od najbliż. stacyi poczt.	od miasta Powiatow.	od miasta Gubernialn.	od miasta Warszawy	Chrze- ścian	Nie- chrześcjan	OGÓŁEM	
	w	i	o	r	s	t		
S. p.	—	—	252	252	3281	670	3951	231
Lublin	1	1	1	155	146	943	1089	79
S. p.	—	28	280	280	1305	939	2244	233
Orońsk	7	17	17	118	1282	75	1357	207
Wąchock	7	45	35	133	401	144	545	76
S. p.	—	52	92	359	1299	1376	2675	175
Kleczewo	7	30	221	221	305	195	500	48
S. p.	—	38	78	345	848	4661	5509	361
Ruda Guzowska. Korczyn Nowe Miasto	6	28	48	48	1018	789	1807	122
Riała	7	21	130	227	624	1407	2031	101
Wierzbolów	24	38	72	158				111
Szypliszki	21	35	49	316	1428	2180	3608	270
Łomża	21	51	28	295	863	1160	2023	167
S. p.	21	21	105	161	1537	520	2057	242
Turek	—	38	95	419	1040	4548	5588	348
S. p.	7	21	207	207	546	266	812	79
S. p.	—	—	175	175	5484	1569	7053	123
Zawiercie	7	35	175	245	962	140	1102	172
S. p.	—	35	130	210	843	1690	2533	187
S. p.	—	49	133	210	586	1910	2496	186
Radzyń	10	10	56	130	1141	742	1883	254
S. p.	—	30	80	230	171	881	1052	71
Radom	14	14	14	111	152	231	383	21
S. p.	—	14	140	140	1248	301	1549	154
S. p.	—	19	165	261	994	1927	2921	216
Białobrzegi	8	31	31	75	1103	68	1171	139
S. p.	—	42	161	154	773	1138	1911	164
S. p.	—	28	112	42	1068	1066	2134	93
S. p.	16	39	39	63	1045	3064	4109	240
Pyzdry	7	24	215	215	1557	362	1919	208
Annopol	24	23	67	219	954	622	1576	227
S. p.	—	64	64	35	1217	1911	3128	143

NAZWISKO miasta	Gubernia	POWIAT	NAZWISKO właściciela miasta	Nad jaką rzeką miasto leży
Zambrów	A.	Łomżyński .	Rząd.	Jabłoń . .
Zamość	L.	Zamojski . .	Rząd.	Topornica .
Zarki	R.	Olkuski . . .	Lesser Stanisł., Ordega Karol i Osterloff Karol.	—
Żarnów	R.	Opoczyński .	Rząd.	—
Żarnowiec	R.	Olkuski . . .	Rząd.	Pilica . . .
Zawichost	R.	Sandomierski	Rząd.	Wisła . . .
Zduńska Wola . .	W.	Sieradzki . .	Złotnicki Juliusz.	—
Żelechów	L.	Łukowski . .	Ordega Jan.	—
Zgierz	W.	Łęczycki . .	Rząd.	Bzura . . .
Złoczew	W.	Sieradzki . .	Hr. Juliusz Tarnowski.	—
Żółkiewka	L.	Krasnostaw.	Preszel Mieczysław.	—
Zuromin	P.	Mławski . . .	Wołowski Władysław.	—
Zwoleń	R.	Radomski . .	Rząd.	—
Żychlin	W.	Gostyński . .	Pruszek Seweryna.	—

M I A S T O

L u d n o ś ć :

a) Podług wyznań:

Rzymsko-katolików	105090
Prawosławnych	1590
Greko-Unitów	175
Ewang. Augsburskich . .	10618
„ Reformowanych . .	1192
Starowierców	57

Razem chrześcian 118722

Starozakonnych 42639

Ogółem . . 161361

b) podług ukształcenia:

umiejących tylko czytać i pisać	74162
posiadających wyższe ukształ.	21539
wcale nieukształconych . .	65660

c) podług pochodzenia narodowego:

Słowian	108199
Izraelitów . . .	42639
Niemców	6588
Litwinów	2573
Francuzów . . .	966
Greków	175
Włochów	83
Anglików	46
Hollandrów . .	35
innych	57

d) podług sposobów zatrudnienia:

trudniących się:	
rzemiosłami i przemysłem	fabry-
cznym	68884
handlem	18987
wszelkimi innemi sposobami	zarobkowania . . . . .
	73490

Najbliższa stacya pocztowa	Odległość				Ludność miasta			Ogólna liczba domów
	od najbliż. stacyi poczt.	od miasta Powiatow.	od miasta Gubernialn.	od miasta Warszawy	Chrze- ścian	Nie- chrześcjan	OGÓŁEM	
	w	i	o	r	s	t		
S. p.	—	25	147	133	599	1120	1719	124
S. p.	—	59	81	233	1527	2481	4008	463
S. p.	—	50	175	230	1328	1920	3248	353
Opoczno	18	18	77	126	489	430	919	91
S. p.	—	35	154	245	653	1021	1674	166
S. p.	—	14	84	181	1300	1461	2761	301
S. p.	—	13	164	164	5117	1804	6921	482
S. p.	—	35	91	82	1170	2635	3805	328
S. p.	—	27	122	122	9415	2601	12016	456
S. p.	—	21	199	199	620	1036	1656	99
S. p.	—	25	43	193	300	533	833	88
Bieżuń	11	29	57	115	1145	712	1857	174
S. p.	—	29	29	126	1403	1491	2894	337
Plecka Dąbrowa.	8	18	106	106	594	1226	1820	98

W A R S Z A W A.

e) Podług stanów:

Szlachty dziedzicz: i osobist: 14,749	
Duchownych wszelkich	
wyznań obojój płci	391
Innych	146,221
W tej liczbie ludności znajduje się:	
Urzędników cywilnych . 3,701,	
Lekarzy 200, Akuszerok 292, Ar-	
tystów i artystek dramatycznych,	
opery i baletu 233; Artystów mu-	
zycznych: teatralnych 75, prywat:	
148; malarzy 127; snycerzy . 42;	
Kupców i handl. chrz. 3218 staroz.	6125
slużących {mężcz. 5609 " 398	
{kobiet 13862 " 883	
Wyrobników.	3402

Ulic 218, placów: public. 11, targ. 14,
ogrodów: rządow. 8, prywatn. 461.

Zabudowania.

Domów mieszkalnych: murowa-
nych 2055, drewnianych 1,130.

Kościoły, Kaplice i i. d.
Rzymsko-Katol. kościołów 22, kla-
sztorów męz. 12, żeńs. 5, kaplic 9.
Prawosławnych kościoł. 8, kaplic 4.
Greko-Unickich " 1, " 1.
Ewangelickich " 2, " 1.
Mojżeszowych: Synagoga 1, bóżnic
132. Cmentarzy wszelkich 8.

Zakłady:

Aptek 31, łaźni: z wannami 6, paro-
wych 7, hoteli 15, domów zajezd. 27,
restauracyj 16, traktyerni 24, gark.
89, cukierni 39, kawiarni 300, szyn-
ków 480, bilardów 179.

Teatrów 2, resurs 3, drukarni 20,
litograf. 19, sztycharni 3, księgar. 43.

DOM

CESARSKO - ROSSYJSKI.

Jego Cesarska Mość, Najjaśniejszy ALEXANDER MIKOŁAJEWICZ, Cesarz Wszech Rossyi Król Polski, urodził się dnia 17 (29) Kwietnia 1818 roku, wstąpił na Tron dnia 19 Lutego (3 Marca) 1855 roku.

Jéj Cesarska Mość Najjaśniejsza Cesarzowa i Królowa MARYA ALEXANDRÓWNA, urodzona 27 Lipca (8 Sierpnia) 1824 roku.

Jego Cesarska Wysokość, Cesarzewicz Następca Tronu i Wielki Xiażę, MIKOŁAJ ALEXANDROWICZ, urodzony 8 (20) Września 1843 roku.

Jego Cesarska Wysokość, Wielki Xiażę ALEXANDER ALEXANDROWICZ, urodzony 26 Lutego (10 Marca) 1845 roku.

Jego Cesarska Wysokość, Wielki Xiażę WŁODZIMIERZ ALEXANDROWICZ, urodzony 10 (22) Kwietnia 1847 roku.

Jego Cesarska Wysokość, Wielki Xiażę ALEXY ALEXANDROWICZ, urodzony 2 (14) Stycznia 1850 roku.

Jego Cesarska Wysokość, Wielki Xiażę SERGIJUSZ ALEXANDROWICZ, urodzony dnia 29 kwietnia (11 maja) 1857 roku.

Jego Cesarska Wysokość, Wielki Xiażę PAWEŁ ALEXANDROWICZ, urodzony 21 Września (3 Października) 1860 roku.

Jéj Cesarska Wysokość, Wielka Xieźniczka MARYA ALEXANDRÓWNA, urodzona 5 (17) Października 1853 roku.

Jego Cesarska Wysokość, Wielki Xiażę KONSTANTYN MIKOŁAJEWICZ, urodzony 9 (21) Września 1827 roku.

Jego Matżonka, Jéj Cesarska Wysokość, Wielka Xieźna ALEXANDRA JÓZEFÓWNA, urodzona 26 Czerwca (8 Lipca) 1830 roku.

Dzieci Ich: Syn: Jego Cesarska Wysokość, Wielki Xiażę MIKOŁAJ KONSTANTYNOWICZ, urodzony 2 (14) Lutego 1850 roku.

Jego Cesarska Wysokość, Wielki Książę KONSTANTY KONSTANTYNOWICZ, urodzony 10 (22) Sierpnia 1858 roku.

Córki: Jéj Cesarska Wysokość, Wielka Xieźniczka OLGA KONSTANTYNÓWNA, urodzona 22 Sierpnia (3 Września) 1851 roku.

Jéj Cesarska Wysokość, Wielka Xieźniczka WIARA KONSTANTYNÓWNA, urodzona 4 (16) Lutego 1854 roku.

Jego Cesarska Wysokość, Wielki Xiążę MIKOŁAJ MIKOŁAJEWICZ starszy, urodzony 27 Lipca (8 Sierpnia) 1831 roku.

Jego Małżonka: Jój Cesarska Wysokość, Wielka Xiężna ALEXANDRA PIOTRÓWNA, urodzona 21 Maja (2 Czerwca) 1838 roku.

Ich syn: Jego Cesarska Wysokość, Wielki Xiążę MIKOŁAJ MIKOŁAJEWICZ młodszy, urodzony dnia 6 (18) listopada 1856 roku.

Jego Cesarska Wysokość, Wielki Xiążę MICHAŁ MIKOŁAJEWICZ, urodzony 13 (25) Października 1832 roku.

Jego Małżonka: Jój Cesarska Wysokość, Wielka Xiężna OLGA FEDORÓWNA, urodzona dnia 8 (20) września 1839 roku.

Ich syn: Jego Cesarska Wysokość Wielki Xiążę MIKOŁAJ MICHAŁOWICZ, urodzony dnia 17 (29) Kwietnia 1859 r.

Jój Cesarska Wysokość, Wielka Xiężna HELENA PAWLÓWNA, urodzona 28 Grudnia 1806 (9 Stycznia 1807) roku.

Jój Cesarska Wysokość, Wielka Xiężna MARYA MIKOŁAJEWNA, urodzona 6 (18) Sierpnia 1819 roku; Wdowa po Jego Cesarskiej Wysokości Xięciu Maksymilianie Leuchtenbergskim.

Ich Dzieci: Synowie, Xiążęta Romanowscy: Jego Cesarska Wysokość Xiążę MIKOŁAJ MAXYMILIANOWICZ, urodzony 23 Lipca (4 Sierpnia) 1843 roku; Jego Cesarska Wysokość Xiążę EUGENIUSZ MAXYMILIANOWICZ, urodzony 27 Stycznia (8 Lutego) 1847 roku; Jego Cesarska Wysokość Xiążę SERGIUSZ MAXYMILIANOWICZ, urodzony 8 (20) Grudnia 1849 roku; Jego Cesarska Wysokość Xiążę JERZY MAXYMILIANOWICZ, urodzony dnia 17 (29) Lutego 1852 roku.

Córki, Xiężniczki Romanowskie: Jój Cesarska Wysokość Xiężniczka MARYA MAXYMILIANÓWNA, urodzona 4 (16) Października 1841 roku, i Jój Cesarska Wysokość Xiężniczka EUGENIA MAXYMILIANÓWNA, urodzona 20 Marca (1 Kwietnia) 1845 roku.

Jój Cesarska Wysokość, Wielka Xiężna OLGA MIKOŁAJEWNA, urodzona 30 Sierpnia (11 Września) 1822 roku, Małżonka Jego Królewskiej Wysokości Xięcia Następcy Tronu Wirtemberskiego Karola Fryderyka Alexandra.

Jój Cesarska Wysokość, Wielka Xiężna KATARZYNA MICHAŁÓWNA, urodzona 16 (28) Sierpnia 1827 roku, Małżonka Wielkiego Xięcia Meklenburg-Strelieckiego Jerzego.

Jój Cesarska Wysokość, Wielka Xiężna ANNA PAWLÓWNA, urodzona 7 (19) Stycznia 1795 roku, Wdowa po Królu Niderlandzkim Wilhelmie II.

KRONIKA SPÓŁCZESNA.

ROK 1859.

LIPIEC.

1. Cała armia sprzymierzona francuzko-sardyńska przechodzi rzekę Mincio. Wojska sardyńskie obsadzają Peschierę.

2. Związek niemiecki przyjmuje wniosek Pruss o ściąganie nad Ren korpusu obserwacyjnego.

3. Garibaldi zajmuje Bormio. Wyspa Lussin-piccolo u pobrzeża Dalmacyi zajęta przez wice-admirała Romain Desfossés. Dnia 4 lipca 58 okrętów wojennych francuzkich i sardyńskich zgromadza się w zatoce Quarnero. Wylądowanie 10,000 Francuzów. Zajęcie miasta Cherso.

— Hrabia Schwerin-Putzar mianowany pruskim ministrem spraw wewnętrznych w miejsce ministra stanu Flottwel, uwolnionego na własne żądanie.

— Korpusy 7 i 8 wojsk pruskich ciągną ku Renowi.

— Przybycie N. CESARZOWEJ ROSSYJSKIEJ MATKI do Berlina.

— Książę Windischgrätz przybywa do Berlina, jako nadzwyczajny poseł austriacki.

4. Prusy żądają oddania pod ich dowództwo naczelne wojsk związkowych mobilizowanych i połączenia ich z armią pruską.

5. Położenie i poświęcenie kamienia węgielnego pod szpital św. Ducha w Warszawie, przy ulicy Elektoralfnej.

6. Francuzi wracają za rzekę Mincio.

7. Odkrycie pomnika na cześć N. CESARZA MIKOŁAJA w Petersburgu.

— Austria czyni wniosek Związkowi Niemieckiemu o zmobilizowanie całego kontyngensu Związkowego i oddanie naczelnego dowództwa księciu Regentowi Pruskiemu.

— Ruch kilku pułków szwajcarskich w Neapolu z powodu zmiany chorągwi.

8. Zawieszenie broni między Francją i Austryą, ułożone przez marszałka Vaillant i generała Hess, do 15 sierpnia.

10. Konsekracya w Warszawie JK. Józefa Juszyńskiego, pralata scholastyka kapituły sandomierskiej, na biskupa tejże dyecezyi.

10. Śmierć Oskara I go, króla szwedzkiego i norweskiego; syn jego Karol XV-ty następuje po ojcu.

11. Spotkanie się cesarzów francuzkiego i austriackiego w Villa-Franca i podpisanie preliminaryów pokoju, na następujących warunkach: Dwaj monarchowie ułożą federacyę włoską pod prezydenteną honorową papieża. Cesarz austriacki odstępuje swoich praw do Lombardyi, z wyjątkiem twierdz Mantui i Peschiera, cesarzowi Francuzów, który je przelewa na króla sardyńskiego; cesarz austriacki zatrzymuje Wenecyą, ale ta prowincya wchodzi w skład federacyi włoskiej. Wielki książę Toskański i książę Modeny, wracają do swych posiadłości. Dwaj cesarze skłaniać będą papieża do zaprowadzenia reform koniecznych w państwie Kościelném. Amnestya powszechna.

— Prusy protestują przeciw wnioskowi Austrii o zmobilizowanie całego kontyngensu Związkowego i oddanie go pod naczelne dowództwo Księcia Regenta. Odwołują się w tym przedmiocie do okólnika z d. 6 lipca.

— Odkrycie spisku w Serbii przeciw księciu Miłoszowi i jego synowi i liczne aresztowania.

— Ratyfikacya traktatu zawartego między Wielką Brytanią i Japonią.

— Margrabia Azeglio kommissarz sardyński przybywa do Bononii; jego władza wojenna rozciąga się nad czterema legacyami: Ferrary, Bononii, Rawenny i Forli.

12. Ogłoszenie NAJWYŻEJ zatwierdzonej dnia 10 marca 1859 roku Ustawy o służbie cywilnej w Królestwie Polskiem.

— Rozkaz dzienny cesarza austriackiego do wojska, wydany w Weronie, którym oświadcza, że Austria nie mając sprzymierzeńców, musiała uleść nieprzyjaznym okolicznościom politycznym; wynurza podziękowanie swoim ludom i wojsku.

— Rozkaz dzienny cesarza Francuzów do wojska, wydany w Valleggio, z oświadczeniem, że główny cel wojny został dopięty. Włochy po raz pierwszy powołane są aby stały się narodem. Przyłączenie Lombardyi do Piemontu zjednywa dla Francyi potężnego sprzymierzeńca; pokój zawarto, gdyż wojna groziła przybraniem rozmiarów mogących szkodzić interesom Francyi.

— Okólnik kardynała Antonelli z protestacyą przeciw wypadkom zaszłym w legacyach i wmieszaniu się Sardynii, tudzież z odwołaniem się do interwencyi obcych mocarstw, celem przywrócenia władzy świeckiej papieża w całym jego państwie.

13. Hrabia Cavour składa urząd ministra sardyńskiego.

— Proklamacya króla sardyńskiego do mieszkańców Lombardyi, z oświadczeniem, że oni z dawnymi jego posiadłościami, składają jedną wolną rodzinę.

13. W Meksyku prezydent Juarez, dekretem podpisanym przez wszystkich ministrów, stanowi, że dobra kościelne są własnością narodową.

15. Manifest cesarza austriackiego do swoich ludów o zawarciu pokoju, i z obietnicą ulepszeń w prawach i administracji.

— Rada federalna szwajcarska uchyla wszelką obcą zwierzchność kościelną na ziemi szwajcarskiej. Tym sposobem wyłączają się różne parafie z pod władzy dycecezjalnej w Medyolanie i Como.

— Powrót do Wiednia cesarza Franciszka Józefa.

16. Rozkaz dzienny Księcia Regenta do wojska pruskiego o zmianie okoliczności, które były pobudką do postawienia siły zbrojnej na stopie wojennej, a ustaly z zawarciem pokoju.

— Powrót cesarza Napoleona do Saint-Cloud, z kampanii włoskiej.

17. Zgon królowej portugalskiej, z domu książniczki Hohenzollern, w Lizbonie.

— Zebranie w Eisenach członków stronnictw demokratycznego i konstytucyjnego, oświadcza potrzebę rewizji statutów Związku Niemieckiego i ustanowienia władzy centralnej pod kierunkiem Prus.

19. Nowe ministerium sardyńskie pod prezydencją ministra wojny della Marmora. Minister spraw zagranicznych generał Dabormida; spraw wewnętrznych Ratazzi.

— Otwarcie nadzwyczajnego posiedzenia Izby hannowerskiej.

— Ogłoszenie w Bukarescie postanowienia o zniesieniu wszelkich wyłącznych monopoliów i przywilejów, służących dotąd niektórym klasom.

20. Otwarcie sejmu bawarskiego mową królewską.

21. Wielki książę tokański Leopold II-gi abdykuje w Voesslin pod Wiedniem, na rzecz syna swego Ferdynanda, który przybiera imię Ferdynanda IV.

— Komitet wojenny Związku Niemieckiego przedstawia wnioski Prus i Austrii o zwrócenie na stopę pokoju kontyngensów i twierdz Związkowych.

22. Zgon w Brügge Pottera, jednego z głównych założycieli niepodległości belgijskiej, byłego członka rządu tymczasowego. Urodzony w Brügge dnia 26 kwietnia 1786 r.

— Pożar teatru w Kolonii.

23. Depesza barona Schleinitz do posła pruskiego w Wiedniu, z wyjaśnieniem polityki pośredniczej Prus, która źle została zrozumiana przez gabinet wiedeński.

25. Demobilizacja armii pruskiej.

26. Pożyczka przymusowa 75 milionów florenów, nałożona przez rząd austriacki na królestwo Lombar.-Weneckie, zmniejszona na 30 milionów.

27. Farini wybrany dyktatorem Modeny.

29. Przybycie do Pekinu posła Stanów Zjednoczonych Ameryki północnej Warda.

30. Ogłoszenie w Szwajcaryi prawa federalnego, które zabrania obywatelom szwajcarskim wchodzić w obcą służbę wojskową bez upoważnienia rady federalnej.

— Zgon w Sielcach pod Warszawą, Jana Dehn, generała inżynierii, członka Rady państwa, w 74 roku życia. Pod bezpośrednim jego kierunkiem wzniesiona cytadella warszawska i inne twierdze w Zachodnim okręgu inżynierów.

— Śmierć w Berlinie dyrektora bióra statystycznego Dieterici.

31. Prześladowanie chrześcian ze strony Turków na wyspie Kandy.

— Dekret podpisany przez Buoncompagni, nakazuje przywrócenie uniwersytetu w Pizie, w Toskanii.

— Zgon w Londynie lorda Minto, znanego z misyj dyplomatycznych we Włoszech, roku 1848.

— Wybuch wojny domowej w Venezueli między stronnictwem federalnym i konstytucyjnym, i upadek prezydenta Castro, w ostatnich dniach lipca.

SIERPIEŃ.

1. Cesarz austriacki nakazuje ostateczne rozwiązanie głównego rządu cywilnego Lombardzko-Weneckiego.

2. Stronnictwo federalne w Venezueli, pod dowództwem byłego prezydenta Castro, zbliżywszy się ku stolicy, porażone na głowę przez stronnictwo konstytucyjne, po czterogodzinnej krwawej bitwie. Wiceprezydent Pedro Gual okrzyknięty przez lud prezydentem.

4. Awarowie, na Kaukazie, którzy od roku 1843 wylamali się z pod panowania rossyjskiego, wracają do posłuszeństwa.

— Baron Fersen, urzędnik do szczególnych poleceń przy Namieśniku królestwa, mianowany gubernatorem cywilnym gubernii Augstowskiej.

6. Śmierć b. ministra wyznań i oświecenia w Prusiech, Raumera, w 54 roku życia, w Berlinie.

8. Wjazd uroczysty króla Wiktora Emmanuela i księcia Carignan do Medyolanu.

— Otwarcie konferencyj w Zurich, na zasadzie preliminarjów ułożonych w Villa-franca. Pełnomocnicy ze strony Francyi: baron Bourque-ney i margrabia Banneville; ze strony Austrii: hrabia Colloredo i baron Meysenbug; ze strony Sardynii kawalerowie Des Ambrois i Joctean.

— Głównodowodzący armią kaukaską książę Bariatyński, donosi N. PANU, o poddaniu pod berło JEGO CESARSKIEJ MOŚCI: Awaryi, Kojs-subu, Gumbetu, Salatawii, Andyi, Teknutsal, Czeberloj i innych prowincyj.

11. Garibaldi rozkazem dziennym, wydanym w Bergame, oświadcza iż występuje ze służby piemonckiej.

13. Odroczenie parlamentu angielskiego na dzień 27 października.

— Król neapolitański rozwiązuje pulki szwajcarskie.

14. Uroczyste wniście wojsk armii włoskiej do Paryża.

— Drugie zebranie w Eisenach w przedmiocie reformy konstytucyi związku niemieckiego.

16. Cesarz Francuzów udziela amnestye zupełną i bezwarunkową wszystkim skazanym za występki i przewrzenia polityczne.

— Zgromadzenie narodowe w Toskanii uchwała jednomyślnie detronizacyę dynastyi austriacko-lotaryngskiej; i wyraża życzenie należeć do składu potężnego królestwa włoskiego, pod berłem konstytucyjnym króla Wiktora Emmanuela.

— Otwarcie zgromadzenia narodowego w Modenie przez dyktatora Farini, który składa władzę dyktatorską w ręce reprezentantów ludu.

18. Kawaler Farini złożywszy swój urząd w Modenie, przyjmuje dyktaturę w księstwie Parmy.

20. Traktat przymierza odpornego zawarty we Florencyi między Toskanią, Parmą, Modeną i legacyami.

— Zgromadzenie narodowe w Modenie uchwała jednomyślnością, że książę Franciszek V, tudzież wszyscy inni książęta z domu Habsburgsko-Lotaryngskiego niezdolni są do panowania nad Modeną; tudzież przyjmuje jednomyślnie wniosek o unii z Piemontem.

— Zgromadzenie narodowe we Florencyi uchwała jednomyślnością unię Toskanii z Piemontem.

21. Nowe ministeryum w Austrii: hrabia Rechberg prezydent rady ministrów i minister spraw zagranicznych, tudzież dworu cesarskiego; baron Hübner minister policyi; hrabia Agenor Gołuchowski minister spraw wewnętrznych.

24. Poświęcenie nowo zbudowanej kolei Ząbkowicko-Katowickiej.

26. Konkordat zawarty w Rzymie między rządem papieskim a królową hiszpańską, którym ostatnia obowiązuje się zająć państwo kościelne wojskiem hiszpańskim, w razie ustąpienia Francuzów.

29. Wymiana ratyfikacyj traktatu handlowego między Szwecyą a Persyą.

31. Izba deputowanych Belgii przyjmuje projekt ufortyfikowania Antwerpji, większością 49 głosów przeciw 29, z użyciem na ten przed-

miot 20 milionów. Senat przyjmuje tę uchwałę dnia 6 września, a król zatwierdza dnia 8 września.

WRZESIEŃ.

1. Nowe urządzenie szkół i spraw protestanckich w Węgrzech i innych prowincjach cesarstwa austriackiego.

— Otwarcie szkoły wyższej żeńskiej rządowej w Warszawie, przy ulicy Niecałej.

— Otwarcie nowego gmachu Gimnazjum gubernialnego w Lublinie.

— Śmierć Tadeusza Bułharyna, znanego w literaturze rosyjskiej pisarza; niektóre jego dzieła były tłumaczone na język polski.

— Otwarcie zgromadzenia narodowego legacyi Romanii.

2. Dekret dyktatora Parmy Farini'ego stanowi wydanie statutów konstytucyjnych Sardynii z roku 1848 dla Modeny i Parmy, i ogłasza wcielenie tych księstw do Piemontu.

— Zgon ministra domu królewskiego pruskiego Lud. Massow, w Poczdamie. Urodził się r. 1795.

3. Król sardyński przyjmuje deputacyę Toskańską proszącą o przyłączenie Toskanii do Sardynii.

— Większość głosów 63,303 przeciw 606 w Parmie, stanowi przyłączenie jej do Piemontu.

— Śmierć b. ministra spraw wewnętrznych w Bawarii Karola Abel. Urodził się w Vetzlar 1788 r.

4. Depesza austriacka przeciw dążnościom ku reformie konstytucyi związku Niemieckiego; z naganą postępowania pod tym względem księcia Sasko-Koburskiego.

6. Zgon cesarza marokańskiego Mulej Abderrhamana, urodzonego r. 1778. Nastąpił na tron po stryju swoim Mulej Solimanie roku 1822. Sidi Mohammed syn Abderrhamana ogłoszony cesarzem.

— Szamil wzięty w niewolę po zdobyciu warowni Gunib przez wojska rosyjskie, pod dowództwem księcia Bariatyńskiego, namiestnika Kaukazu. Przybywa do Petersburga 25 września, potem do Kalugi, wyznaczonéj mu na mieszkanie.

— Porta oświadcza, iż udziela podwójną inwestyturę księciu Kouza na hospodara Multan i Wołoszczyzny, wyjątkowo, na ten jeden raz. Pełnomocnicy mocarstw europejskich podpisują w tym przedmiocie protokół ostateczny.

7. Zgromadzenie reprezentacyjne Romanii, w mieście Bononii, uchwala jednomyślnie wniosek o potrzebie wyłączenia téj prowincyi z pod władzy świeckiej papieża.

9. Rada Administracyjna Królestwa, zatwierdza założenie w Warszawie przez Apolinarego Kątskiego szkoły muzycznej pod nazwą: *In-
stytut muzyczny warszawski*, tudzież ustawę dla tegoż Instytutu.

10. Zgromadzenie konstytuujące w Parmie uchwała jednomyślnie detronizacyą Burbonów, a dnia 12 przyłączenie do Sardynii pod berłem konstytucyjnym Wiktora Emmanuela.

11. Zniesienie stanu oblężenia w Wenecyi od dnia 1 października.

12. Wymiana w Rzymie ratyfikacyj konwencyi zawartej między Stolicą Apostolską a rządem wielkiego księstwa Badeńskiego w sprawach kościelnych.

14. Król belgijski przybywa do Biaritz dla osobistego widzenia się z cesarzem Francuzów.

— Baron Seebach, minister stanu księstwa Sasko-Koburgskiego i Gota, odpowiada na depeszę austriacką z dnia 4 b. m., że książę, jako panujący nie jest obowiązany zdawać sprawy komukolwiekbądź, a tém mniej obcemu gabinetowi, ze słów przez siebie wyrzeczonych.

15. Zwycięstwo wojsk francuzkich pod dowództwem admirała Rigault de Genouilly nad Annamitami w Kochinchinie.

— Król sardyński przyjmuje deputacye Modeny i Parmy, ze złożeniem mu przysięgi na wierność.

— Pożar katedry w Salzburgu.

16. Założenie we Frankfurcie Niemieckiego Towarzystwa narodowego (*deutsche Nationalverein*), mającego na celu wprowadzenie w czyn wniosków ułożonych w Eisenach, któremi są: rozwój jedności Niemiec, hegemonia Prus, wyłączenie Austrii.

— Zgon w Londynie Brunela, inżyniera okrętu *Great Eastern*, syna budowniczego tunelu pod Tamizą.

17. Odkrycie w Konstantynopolu spisku przeciw Sultanowi. Spiskowych pochwymano i część ich utopiono w Bosforze.

19. Otwarcie zgromadzenia stanów w Hollandyi.

— Śmierć w Bazylei austriackiego pisarza dramatycznego Adolfa Bäuerle.

20. Manifest N. PANA ogłaszający pełnoletność J. C. W. CESARZEWICZA NASTĘPCY TRONU.

— NAJWYŻSZYM Ukazem N. PANA rozkazano: z liczby spraw dotyczących konfiskaty i likwidacyi majątków osób obwinionych o udział w rokoszu z 1831 roku w królestwie Polskiem i Zachodnich guberniach Cesarstwa, ukończyć te tylko, które wszczęte zostały przed $\frac{8}{20}$ września 1859 roku, a po upływie tego terminu, żadnych nowych spraw o konfiskatę z powodu rokoszu nie wszczynać.

— Ukazem N. PANA rozkazano: niższym stopniom wojskowym, którzy odtąd jako rekruci pociągnięci będą, oznaczyć obowiązkowy ter-

min służby dla dymissyi: w Zarządzie wojskowym 15 letni, a w Zarządzie morskim 14 letni; niższym stopniom, którzy postąpili już na służbę do obecnej pory, skrócić termin służby obowiązkowej, oznaczwszy dlatego ogólny termin 20 letni.

— Konferencya ministrów spraw zagranicznych: bawarskiego, wirtemberskiego i saskiego w Monachium.

— Otwarcie serbskiego zgromadzenia narodowego (Skupeczyna) w Kragujewatz.

22. Zgon beja tunetańskiego; następuje po nim Sidi-Sadok.

— Wymiana ratyfikacyj traktatu zawartego w Jeddo między Francją i Japonią, dnia 9 października 1858 r.

26. Otwarcie Duńskiego rady państwa.

— Papież na konsystorzu unieważnia wszelkie czynności zgromadzenia w Bononii.

— Trzej gubernatorowie: Ricasoli, Farini, Cipriani, podpisują traktat znoszący granice celne, między Toskanią, Modeną, Parmą i Romanią.

27. Śmierć w Berlinie sławnego geografa Karola Rittera.

— Rząd tymczasowy Toskański ogłasza, iż wykonywa władzę w imieniu króla Wiktora Emmanuela, wybranego przez naród. Naza jutrz herb i chorągiew Sabaudzka powiewają na zamku Florenckim.

PAŹDZIERNIK.

1. Inwestytura księcia Alexandra Couza w Jassach na Hospodara Multan; a dnia 3 w Bukarescie na Hospodara Wołoskiego.

— Otwarcie kortezów hiszpańskich, odczytanie wniosku o podniesienie na rok 1860 wojska do 100,000, z upoważnieniem rządu do podniesienia tej cyfry na 160,000, jeżeli okoliczności wymagać tego będą.

— Dekret nakazujący w Romanii: 1) poprzedzać wszelki akt publiczny formułą: „Za panowania Jego Królewskiej Mości N. Wiktora Emmanuela; 2) zawiesić herby domu Sabaudzkiego; 3) wykonać przez wszystkich urzędników cywilnych i wojskowych przysięgę na wierność królowi, statutom i prawom zasadniczemu.

— Wyszedł w Warszawie: pierwszy zeszyt *Encyklopedyi powszechnej*, nakładem S. Orgelbranda i pierwszy numer *Tygodnika ilustrowanego*, nakładem Józefa Ungra.

3. Śmierć w Paryżu Johna Mason, posła Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej przy rządzie cesarsko-francuzkim.

— Otwarcie sejmiku duńskiego; a następnego dnia odroczenie do 3 grudnia, z uwagi, że rada państwa i sejm jednocześnie obradować nie mogą.

5. Zamordowanie w Parmie hrabiego Anviti, byłego pólkownika i szambelana księcia parmeńskiego.

6. Otwarcie 16go storthingu czyli sejmu norweskiego w Chrystyanii; król w mowie swojej ponawia przysięgę na wierność konstytucyi i prawom.

— Minister wojny duński, pólkownik Lundbye bierze dymissyą.

— Skupczyzna, tojest sejm serbski uchwała adress zaufania księciu Miłoszowi. Zamknięcie obrad skupczyzny.

9. Sprawujący interesa sardyńskie w Rzymie, hrabia della Minerva, któremu rząd papieski przesłał pasporta, wyjeżdża z Rzymu.

10. Dekret rządu sardyńskiego stanowi zniesienie linii celnych między Lombardya, Piemontem, Modeną, Parmą i Romanją.

— Zamach powstania w Palermo, a następnego dnia w Villabate, ale bezskutecznie.

— Nota rządu pruskiego w przedmiocie sprawy Hessko-elektoralnej, oświadczająca potrzebę przywrócenia konstytucyi z dnia 5 stycznia 1831 r.

12. Śmierć inżyniera angielskiego Roberta Stephensona w Londynie.

13. Śmierć w Warszawie zasłużonego redaktora „Gazety Warszawskiej” Antoniego Lesznowskiego.

15. Dekret o zaprowadzeniu linii celnej między Romanją a prowincjami podległemi Papieżowi.

16. Ultimatum rządu hiszpańskiego przesłane rządowi marokańskiemu.

— Powstanie w Harpers Ferry w Ameryce północnej, w stanie Wirginii, pod naczelnictwem John Browna, w celu oswobodzenia niewolników, zostaje stłumione; większą część powstańców skazano na szubienicę.

— Poświęcenie na nowo odrestaurowanego, po wypadku pogorzeli, gmachu szpitala św. Łazarza, w Warszawie.

17. N. CESARZ i KRÓL IMCI raczył przybyć do Warszawy, i bawić w tém mieście do dnia 22 tegoż miesiąca, zkąd wyjechał za granicę.

18. Mehemed-Kiprisli pasza mianowany wielkim wezyrem, w miejsce Ali-paszy.

— Przybycie do Warszawy J. K. W. Xięcia Wilhelma Oranii, następcy tronu Niderlandzkiego; J. C. W. arcy-księcia Alberta Austriackiego; J. K. W. Xięcia Augusta Wirtemberskiego i J. K. W. Karola Alexandra, panującego Wielkiego Xięcia Sasko-Wejmarskiego.

20. List cesarza Ludwika Napoleona do króla Wiktora Emmanuela w przedmiocie odrodzenia Włoch, na warunkach traktatu Zurychskiego.

20. Hrabia Grünne uwolniony od obowiązków general-adjutanta cesarza austriackiego i mianowany wielkim koniuszym.

— Państwa Niemiec środkowych podają Związkowi niemieckiemu wniosek o rewizyi ustawy wojennej Związku.

21. Minister policyi, w Austrii, baron Hübaer bierze dymissyą.

— Dekret króla sardyńskiego upoważniający ministra skarbu do zaciągnięcia pożyczki sto milionów franków.

22. Marszałek O'Donnel oświadcza kortezom, że gdy ultimatum odrzucone zostało, rząd wypowiedział wojnę Marokowi.

22. Śmierć zmarłego kompozytora generalnego dyrektora muzyki Dra Ludwika Spohra, w Kassel.

23. Zjazd N. CESARZA Rossyjskiego z księciem Regentem Pruskim, we Wrocławiu.

24. Otwarcie sejmu szwedzkiego przez króla Karola XV.

25. N. CESARZ i KRÓL IMCI wrócił z zagranicy do Warszawy, zkąd dnia 27 wyjechać raczył do Petersburga.

26. Zgon hrabiego Colloredo-Wallsee, pełnomocnika austriackiego na konferencyach w Zurich.

27. Dekret króla sardyńskiego stanowiący przeniesienie sądu kasacyjnego z Turynu do Medyolanu, d. 1 maja 1860 r.

— Rozpoczęcie działań nieprzyjacielskich ze strony Francuzów przeciw pokoleniu Beni-Suassen, które pobite, poddaje się Francuzom dnia 30 października.

28. Porty marokańskie: Tetuan, Tanger i Larasch, ogłoszone są przez rząd hiszpański, w stanie blokady.

29. Okólnik rządu hiszpańskiego w przedmiocie wojny z Marokko.

30. Rząd austriacki przystępuje do konwencji zawartej dnia 21 października 1850 roku, między Prusami i innemi państwami, w przedmiocie pasportów, od dnia 1 stycznia 1860 r.

31. Nowe królestwo sardyńskie rozdzielone na 17 prowincyj.

LISTOPAD.

1. Otwarcie szkół rolniczych w Radomsku, gubernii Warszawskiej i we wsi Niegłosach, gubernii Płockiej.

2. Książę de Padoue występuje z ministeryum francuzkiego dla słabości zdrowia; p. Billault przeznaczony w jego miejsce.

— Memoryał rządu duńskiego w przedmiocie urządzenia spraw Szlezwicko-Holsztyńskich, złożony Związkowi niemieckiemu.

3. Dekret królewski dzieli półwysep hiszpański i wyspy Balearskie na 5 wielkich okręgów wojennych.

— Rząd badeński podaje Związkowi niemieckiemu wniosek o usta-

nowieniu stałego trybunału związkowego z dziewięciu członków, któryby rozstrzygał spory wynikłe między rządami niemieckimi.

3. Śmierć Ignacego Badeniego radcy tajnego, b. Dyrektora wydziału w Komissyi Rządowej Spraw Wewnętrznych i Duchownych, autora i tłumacza kilku dzieł, w Warszawie.

4. Mianowanie marszałka O'Donnel naczelnym dowódcą wyprawy hiszpańskiej do Afryki, składającej się z 50.000 wojska.

5. Okólnik ministra spraw zagranicznych Francyi hrabiego Walewskiego, z wyjaśnieniem znaczenia traktatu pokoju zawartego w Zurich.

— Druga izba Hessen Kaselska przyjmuje większością 38 głosów przeciw 5, wniosek o złożeniu kurfirsztowi adresu, z żądaniem przywrócenia konstytucyi z roku 1831. Kurfirszt nie przyjmuje adresu.

6. Zwycięstwo odniesione w Algerze nad pogranicznymi pokoleniami marokańskimi przez generałów Desvaux i Dervieu pod Sidi Zaer.

— Zgromadzenie narodowe Romanii tajemnymi głosami jednomyślnie powierza regencyę księciu Eugeniuszowi Carignan, w imieniu króla Wiktora Emmanuela. Toż samo czyni Parma i Modena, a d. 9 Toskania.

9. Ogłoszenie konstytucyi ułożonej w Fokszanach dla Multan i Wołoszczyzny, stanowiącej połączenie obojga księstw i ich autonomię.

10. Podpisanie aktów konferencyi w Zurich, obejmujących traktaty pokoju między Francją, Austryą i Sardynią.

— Obchód stoletniej rocznicy urodzin Szyllera.

14. Książę Carignan, powodowany względami politycznymi, odmawia regencyi powierzonej mu przez zgromadzenia narodowe Parmy, Modeny, Romanii i Toskanii, i przekazuje regencyę prowincyj Włoch środkowych komandorowi Buoncompagni, który ją przyjmuje.

17. Garibaldi wyjeżdża z Turynu na życie prywatne.

18. Kontr-admirał francuzki Page, w Kochinchinie, zdobywa fortyfikacye w północnej stronie zatoki Tourane.

— Wylądowanie przedniej straży wojsk hiszpańskich na brzegi Afryki, przeciw Maroko.

24. Konferencya ministrów państw środkowych i pomniejszych niemieckich w Würzburgu celem wzmocnienia się na obradach Związku niemieckiego.

— Druga izba Hessen-Kaselska, w skutku odmowy kurfirsztu co do przyjęcia jej adresu, odwołuje się do wyroku sejmu Związku niemieckiego, o przywrócenie konstytucyi z r. 1831.

25. Posel pruski Sydow opuszcza Kassel.

28. Zgon znakomitego pisarza amerykańskiego Washingtona Irvinga, w Bostonie, którego wiele dzieł tłumaczono na język polski w Warszawie i Wilnie.

29. Minister wojny pruski, Bonin, bierze dymissyę, z powodu różnicy zdania w przedmiocie reformy organizacyi siły zbrojnej.

30. Rząd francuzki przesyła do rozmaitych mocarstw odezwy w przedmiocie zwołania kongressu europejskiego.

GRUDZIEŃ.

1. Ogłoszenie konkordatu zawartego dnia 28 czerwca 1859 roku, między Wielkim księstwem Badeńskim a stolicą Apostolską.

2. List papieża Piusa IX do cesarza Francuzów, w którym oświadcza, że przystąpi do kongressu pod warunkiem, jeżeli tenże uzna całość państwa kościelnego, na zasadzie traktatu z roku 1815.

— Starszyna i posłowie plemion Abadzechów, na Kaukazie, wraz z swoim naczelnikiem duchownym Mahomed-Aminem, wykonywają przysięgę na wierność w obozie rossyjskim.

3. Nowe ministeryum w Danii pod prezydencją ministra sprawiedliwości Rotwitta.

5. Otwarcie kongressu Stanów Zjednoczonych Ameryki północnej w Waszyngtonie.

— Generał Roon mianowany pruskim ministrem wojny, w miejsce generała Bonina.

— Buoncompagni przybiera tytuł generalnego gubernatora federacyi Włoch środkowych.

— Wzniesienie pomnika Mozartowi w Wiedniu.

7. Ogłoszenie konstytucyi sardyńskiej.

— Protestacya papieża przeciw działaniom rządu piemonckiego w Romanii.

15. Maurowie w liczbie 15,000 uderzają na obóz hiszpański i odparci są z wielką stratą przez generałów Zabala i Ros de Olano.

16. Zgon profesora Wilhelma Grimma w Berlinie.

— Pożar królewskiego zamku Fredriksborg, w Danii.

18. Zamknięcie zgromadzenia narodowego Moldawsko-Włoskiego w Jassach.

20. Nowa ustawa przemysłowa dla państwa austriackiego, z wyjątkiem Wenecyi i linii wojskowej.

21. W Meksyku stronnictwo klerykalne pod naczelnictwem Miramona odnosi zwycięstwo nad stronnictwem liberalnym, prowadzonym przez Colima.

23. Ustanowienie w Austrii komissyi amortyzacyjnej długu publicznego.

24. Rząd Modeny, Parmy i Romanii, do czasu bezwarunkowego objęcia nad nimi rządów przez króla Wiktora Emanuela, przybiera nazwisko: „Rządu królewskich prowincyj Emilii.

28. Śmierć sławnego historyka Tomasza Macaulaya, w Kensington w Anglii, urodzonego roku 1800.

30. Nota kardynała Antonelli do generała Grammont, w przedmocie broszury: *Papież i Kongres*.

31. Odpowiedź Napoleona III-go na list papieża z dnia 2 grudnia, w której doradza mu odstąpienie Romanii, celem rozstrzygnięcia kwestyi włoskiej.

ROK 1860.

STYCZEŃ.

1. Zwycięstwo hiszpańskiego generała Prim nad Maurami pod Castillejos.

4. Mianowanie p. Thouvenel posła francuzkiego w Konstantynopolu ministrem spraw zagranicznych, w miejsce hr. Walewskiego.

5. Proklamacya cesarza Francuzów w przedmocie rozwoju bogactwa narodowego, za pośrednictwem zmniejszenia cel, zakazów, ułatwienia komunikacyj handlowych i t. d.

8. Odpowiedź papieża na list cesarza Napoleona III, z dnia 31 grudnia, w której oświadcza, że nie może zrzec się legacyj, bez pogwałcenia uroczystych przysięg które wykonał.

9. Generał sir J. Hope Grant mianowany naczelnym dowódcą wojsk przeznaczonych do Chin.

10. Cesarz austriacki uchyla wszelkie prawa wyłączające żydów od wykonywania niektórych rodzajów przemysłu, i zabraniające im pobytu w niektórych krajach koronnych.

12. Otwarcie sejmu pruskiego przez księcia Regenta (zamknięcie d. 23 maja).

16. Hrabia Cavour wraca znowu do ministeryum sardyńskiego.

— Wylądowanie hiszpańskiej dywizyi Rios, w Maroko, przy ujściu rzeki Tetuan. Zdobycie fortyfikacyj.

— Lord Clyde (sir Collin Campbell) w Indyach, rozkazem dziennym oświadcza o ukończeniu wyprawy przeciw powstańcom Nipalu.

19. Enyklika papieża, z wyluszczeniem powodów, dla których nie może usłuchać rad cesarza Napoleona III-go o zrzeczenie się prowincyj zbuntowanych.

23. Podpisanie traktatu handlowego między Francją i Anglią przez Cobdena i lorda Cowley z jednej strony, a ministrów Baroche i Rouher, z drugiej.

24. Otwarcie parlamentu angielskiego.

26. Otwarcie kortezów w Portugalii.

— Śmierć w Kobergu słynnej śpiewaczki Wilhelminy Schröder-Devrient.

27. Hrabia Cavour w cyrkularzu do posłów sardyńskich, usprawiedliwia ogłoszenie prawa wyborczego sardyńskiego i konstytucyi w prowincjach Emilii i Toskanii.

— Unieważnienie konkordatu zawartego przez Leopolda II-go Wielkiego Księcia Toskańskiego ze Stolicą Apostolską, pod dniem 25 kwietnia 1831 r.

29. Dekretem cesarskim zakazany dziennik *l'Univers*, organ stronnictwa ultramontańskiego, ponieważ występował z opozycją systematyczną przeciw tradycjom narodowym.

— Zgon poety i pisarza niemieckiego Ernesta Maurycego Arndta, w Bonn.

30. Zgromadzenie prawodawcze w Kalifornii stanowi podział tego kraju na dwa osobne stany: Kalifornię Północną i Kalifornię Południową, zastrzegając zatwierdzenie przez senat w Washingtonie.

31. Depesza ministra spraw zagranicznych we Francyi p. Thouvenel w przedmiocie sprawy Włoch środkowych, przy utrzymaniu zasady nieinterwencji.

LUTY.

2. Kontradmiral francuzki w Indyach Wschodnich, Franciszek Page wydaje proklamacyą, którą ogłasza, że Saigun, na południowym brzegu Indo-Chin, staje się posiadłością francuzką.

4. Wymiana ratyfikacyj traktatu handlowego, między Francją i Anglią, zawartego dnia 23 stycznia.

— Bitwa pod Tetuan, w cesarstwie Marokańskiem; walne zwycięstwo Hiszpanów. Wódz naczelny O'Donnel, w skutku tego zwycięstwa, mianowany grandem hiszpańskim 1-jej klasy (7 lutego).

— Nota ministra spraw zagranicznych we Francyi do rządu szwajcarskiego, w której przyrzeka odstąpienie Związkowi zneutralizowanych prowincyj Sabaudyi.

6. Wnijście do Tetuanu wojsk hiszpańskich.

8. Traktat między Prusami a księstwem Nassau, mający na celu budowę dróg żelaznych między Kolonią i Giessen, tudzież między Co-blentz i Wetzlar.

8. Zgon prezesa rady ministrów w Danii Rottwita: wszyscy ministrowie biorą dymissyą.

10. Rząd pruski przedstawia Izbie deputowanych projekta do prawa o nowej organizacji wojennej, która wymaga powiększenia wydatków o półdziesiąta milionów talarów.

— Wice-admirał Charner mianowany naczelnym dowódcą floty francuskiej, a generał Montauban dowódcą wojsk lądowych, w wyprawie przeciw Chinom, składającej się z 65 statków wszelkiego rodzaju, a w tej liczbie z jednego okrętu liniowego.

12. Okólnik ministra spraw zagranicznych we Francyi p. Thouvenel, doradzający papieżowi zapatrywanie się na sprawy włoskie ze stanowiska politycznego nie zaś religijnego.

— Zgon generała angiels. i znakomitego pisarza Williama Napier.

13. Podpisanie traktatu między Niderlandami a królową Boni, która uznaje zwierzchnictwo Niderlandów i zrzeka się swych roszczeń do jednej części wyspy Celebes.

14. Memorandum rządu pruskiego do mocarstw Związku Niemieckiego, o projekcie reformy urzędów wojskowych, z nadmienieniem, że podejrzenia w tym przedmiocie Saxonii są nieuzasadnione.

15. Wjazd uroczysty króla Wiktora Emanuela do Medyolanu.

— Nota rządu hannowerskiego zbijająca powody, na których rząd pruski opiera swe wnioski co do reformy urzędów wojskowych Związku.

16. Przybycie deputacyi marokańskiej do obozu hiszpańskiego z żądaniem pokoju. Zawieszenie broni.

18. Izraelci w Austrii otrzymują wolność nabywania dóbr ziemskich, wyjąwszy w Tyrolu, Styryi i ziemi Siedmiogrodzkiej.

21. Uwięzienie generała austriackiego barona Eynatten za nadużycia w czasie wojny włoskiej popełnione.

25. Depesza ministra spraw zagranicznych we Francyi p. de Thouvenel, obejmująca wnioski o wcieleniu do Sardynii księstw Parmy i Modeny, o zarządzie świeckim Romanii przez króla Sardyńskiego w imieniu Stolicy Apostolskiej, o przywróceniu autonomii terytoryalnej i politycznej księstwa Toskańskiego; wreszcie o potrzebie przyłączenia Sabaudyi i Nizzy do Francyi.

— Zgon w Monachium znakomitego filologa Thierscha.

26. Wojsko sardyńskie pomnożone o 50,000.

28. Traktat między Danią a Hiszpanią, w przedmiocie wykupu cła na Sundzie; ratyfikacye wymienione d. 11 maja.

29. Odpowiedź ministra sardyńskiego hr. Cayour na depeszę p. Thouvenel z dnia 25. Król sardyński pozostawia kwestyą toskąńską rozstrzygnięciu narodu; na inne wnioski zgadza się.

— Depesza kardynała Antonelli do nuncjusza papieskiego w Pa-

ryżu, z oświadczeniem, że papież nie może zgodzić się na odstąpienie najmniejszej części dziedzictwa Piotra świętego.

MARZEC.

1. Otwarcie senatu i zgromadzenia prawodawczego przez cesarza Napoleona III-go.

— Stany wielkiego księstwa Szlezwigskiego, zgromadzone we Flensburgu, większością 26 głosów przeciw 14, protestują przeciw wcieleniu Szlezwigu do Danii.

2. Minister sardyński hrabia Cavour oświadcza rządowi francuzkiemu, iż co do przyłączenia Sabaudyi i Nizzy do Francyi, wyrzeknie głosowanie ich mieszkańców.

3. Buoncompagni składa urząd generalnego gubernatora Włoch środkowych.

5. Patent cesarza austriackiego o wzmocnieniu Rady państwa, przez pomnożenie liczby jej członków i rozszerzenie jej atrybucyj.

— Kapitan okrętu Russel zawiera w imieniu rządu francuzkiego traktaty przymierza i handlowe z głównymi władzcami Abissynii. Wyspa Dissee i port Adulis ogłoszone pierwszemi posiadłościami francuzkimi na pobrzeżu Abissynii, a kapitan Reisset mianowany ich gubernatorem.

7. Samobójstwo generała austriackiego barona Eynatten.

8. Związek Niemiecki przyjmuje wnioski komitetu do spraw holztyńskich przeciw Danii.

9. Rząd francuzki wysyła senatorów Laity i Pietri do Sabaudyi i Nizzy, jako komissarzy dla czuwania nad głosowaniem co do przyłączenia onych do Francyi.

10. Izba niższa angielska większością 282 głosów przeciw 226, uchwała adres podziękowania królowej za traktat handlowy, zawarty z Francją. Izba wyższa przyjmuje ten adres dnia 15.

— Otwarcie sejmu wołoskiego w Bukarescie; a zaraz potem mul-tańskiego w Jassach.

13. Minister francuzki Thouvenel okólnikiem zawiadamia, że z powodu powiększenia się Piemontu, Francya zniewoloną jest domagać się Sabaudyi i Nizzy, dla zabezpieczenia swych granic.

— Prezydent meksykański Miramon bombarduje Vera-Cruz.

14. Szwajcarya protestuje przeciw wcieleniu do Francyi powiatów neutralnych Chablais i Faucigny.

— W państwie Emilii, we Włoszech środkowych, 426,006 głosów oświadcza się za przyłączeniem do Sardynii, a 756 głosów za oddzielném królestwem.

16. W Toskanii 366,571 głosów oświadcza się za przyłączeniem do Sardynii, a 14,925 za oddzielném królestwem.

17. Odpowiedź ministra Thouvenel na notę Szwajcaryi z dnia 14, z oświadczeniem, iż jój żądania będą uwzględnione.

18. Król Wiktor Emmanuel, w skutek głosowania powszechnego w państwie Emilii, wciela księstwa je składające i Romanię do dawnych prowincyj swego królestwa.

— Zgon w Wiedniu Ernesta Schwarzer, który był ministrem w r. 1848, w miesiącu marcu.

19. Rada stanu w Szwajcaryi oświadcza się przeciw wcieleniu Sabaudyi do Francyi, i wzywa mocarstwa, aby pod tym względem zabezpieczyły prawa Szwajcaryi.

— Rząd francuzki oświadcza, iż nie ma żadnego zamiaru rozszerzać granic Francyi z uszczerbkiem Belgii i Niemiec.

— Zamknięcie sejmu księstwa Szlezwigu.

20. Rozwiązanie we Florencyi zgromadzenia narodowego tokańskiego.

— Rada stanu w Sardynii unieważnia konkordat zawarty między Austryą i Stolicą Apostolską co do Lombardyi.

21. Cesarz Francuzów przyjmuje deputacyą Sabaudzką.

— Protestacya rządu szwajcarskiego, w której wyraża, że według traktatów istniejących, Sardynia nie ma prawa odstępować Chablais i Faucigny komu innemu, prócz Szwajcaryi.

22. Król Sardynii ogłasza wcielenie do swego państwa Toskanii, z zachowaniem jój autonomii administracyjnój.

— Franciszek V-ty książę Modeny zanosí z Wiednia protestacyą przeciw wcieleniu swego państwa do Sardynii.

24. Podpis w Turynie traktatu odstąpienia Sabaudyi i Nizy dla Francyi, z zastrzeżeniem zatwierdzenia przez Izby sardyńskie.

25. Protestacya rządu austriackiego przeciw wcieleniu Parmy, Modeny, Toskanii i Romanii do królestwa Sardyńskiego.

— Zawieszenie broni między Hiszpanią a Marokiem. Wódz naczelny O'Donnel oznajmia wojsku hiszpańskiemu zakończenie wojny, w której wygrali 2 wielkie bitwy i 23 potyczek.

26. Posłowie mocarstw składają królowi neapolitańskiemu notę jednogłośnie, o potrzebie zaprowadzenia reform w jego państwie.

— Minister spraw zagranicznych lord Russel oświadcza Izbie niższej angielskiej, że stosunki przyjacielskie z Francją są zachwiane z powodu polityki Napoleona III-go.

27. Prusy nie pochwalały wcielenia Sabaudyi do Francyi.

28. Wojska francuzkie wchodzi do Chambery, stolicy Sabaudyi.

28. Przybycie do San-Francisco deputacy japońskiej, jadącej do Washingtonu, pierwszej którą Japonia wysłała do państwa chrześcijańskiego: przywiozła ona ratyfikacyą traktatów wzajemnie zawartych.

— Protestacya z Zurich Ludwiki Maryi de Bourbon, księżny parmeńskiej, przeciw wcieleniu do Sardynii posiadłości małoletniego jej syna.

— Zgon w Wiedniu barona Samuela Josika, byłego kanclerza nadwornego Siedmiogrodzkiego.

— Poseł szwajcarski w Paryżu protestuje przeciw wykonaniu traktatu zawartego w dniu 24 marca.

29. Wjazd uroczysty księcia Carignan do Florencyi, jako gubernatora Toskanii, w imieniu króla sardyńskiego.

— Królowa hiszpańska zatwierdza wstępne warunki pokoju, ułożone między Hiszpanią a Marokiem dnia 25.

— Zgon księcia Michała Golicyna, posła rossyjskiego w Madrycie, zmarłego w Montpellier, podczas podróży do Paryża.

— Senat francuzki odrzuca petycyę żądającą interwencyi w przedmiocie utrzymania władzy świeckiej papieża, większością 116 głosów przeciw 16.

— Ogłoszenie bulli rzucającej klątwę na wszystkich, którzy dopuścili się wtargnięcia i zaboru posiadłości Państwa Kościelnego. Datowana dnia 26 marca i zaczyna się od słów: *Pius PP. IX ad perpetuam rei memoriam cum catholica ecclesia* i t. d.

30. Izba druga księstwa Badeńskiego odrzuca konkordat zawarty z Rzymem.

31. Urzędowe ogłoszenie wcielenia Sabaudyi i Nizzy do Francyi. Wiktor Emmanuel uwalnia ich mieszkańców od przysięgi na wierność.

KWIECIEŃ.

1. Wojska francuzkie zajmują Nizzę.

— Traktat zawarty między Rosyą a związkiem telegraficznym austriacko-niemieckim, celem ułatwienia korespondencyj telegraficznych wchodzi w wykonanie.

2. Otwarcie Izb w Sardynii.

3. Powstanie karlistowskie generała Ortega w Hiszpanii, który opuszczony od wojska, musiał uciekać.

4. Powstanie w różnych miastach Syceylii; ale wkrótce stłumione przez wojsko, po zaciętej walce.

5. Okólnik rady Związku Szwajcarskiego do mocarstw, które podpisały traktat wiedeński i do Sardynii, w przedmiocie odstąpienia Sabaudyi na rzecz Francyi.

7. Zgon hrabiego Stefana Szechenyi, byłego w r. 1848 ministra węgierskiego, który w domu oblakanych w Döbling, pod Wiedniem, trzymany, życie sobie odebrał.

8. Zmiana dotychczasowego systematu rządowego w Wielkiem Księstwie Badeńskiem.

13. Parlament sardyński uchwała jednomyślnie wcielenie Emilii i Toskanii do Sardynii.

17. Izba panów w Prusiech odrzuca wniosek o zniesieniu praw przeciw lichwie, większością 92 głosów przeciw 8.

19. General Ortega rozstrzelany w Tortozie, na mocy wyroku sądu wojennego.

— Kardynał Antonelli zanosí do ciała dyplomatycznego w Rzymie protestacyą przeciw wcieleniu Romanii do Sardynii.

— Obchód trzechsetletniej rocznicy śmierci Melanchtona w Niemczech protestanckich.

— Arcyksiążę Albert uwolniony na własne żądanie, od urzędu generalnego gubernatora Węgier, a generalny komendant tego królestwa feldzeugmeister Benedek, obejmuje tymczasowo zarząd polityczny i naczelne dowództwo w Węgrzech.

20. Wniosek Prus podany Związkowi Niemieckiemu o potrzebie zmiany nstawy Związkowej wojennój, zostaje odrzucony.

— W Bruxelli zgon Karola de Brouckere, burmistrza i deputowanego w r. 1848; a w latach 1831 i 1832 belgickiego ministra wojny, a potem skarbu.

— W Rzymie hrabia Xawery Merode obejmuje zarząd ministerjum wojny, w miejsce kardynała Antonelli.

21. Hrabia Montemolin i brat jego Ferdynand, pretendenci do korony hiszpańskiej, schwytani w okolicach Tortozy.

— Zajęcie wyspy Czusan, w Chinach, przez wojska angiels.-francuz.

22. W Sabaudyi 131,744 głosów oświadcza się za wcieleniem Sabaudyi do Francyi, a 233 przeciw.

— Wydział przy ministerjum wyznań w Austryi, ma się składać z ewangelików.

— Zarządy w Krakowie i Czerniowcach, na Bukowinie, są zniesione i połączone administracyjnie z rządem we Lwowie.

23. Samobójstwo w Wiedniu barona Bruck, ministra skarbu. Urząd jego obejmuje Ignacy Edler von Plener.

— Hrabia Montemolin zrzuca się praw swoich do tronu hiszpańskiego na rzecz królowej Izabelli i jej potomków.

25. Druga Izba w Prusiech większością 167 głosów przeciw 110 oświadcza się za przyznaniem żydom wszelkich praw cywilnych, a mianowicie za przypuszczeniem ich do urzędów sądowych.

26. Podpisanie traktatu pokoju między Hiszpanią a Marokiem. Tetuan pozostaje w posiadaniu Hiszpanów, jako rękojmia, do czasu zupełnego zaspokojenia kosztów wojennych.

— Zgon Antonio Jose de Souza, hrabiego Villa-Flor, księcia Terceira, prezesa rady, ministra wojny i spraw zagranicznych w Portugalii, urodzonego r. 1792.

— Ogłoszenie traktatu handlowego między Rosyą a Japonią, zawartego dnia 19 sierpnia 1858, ratyfikowanego dnia 1 marca 1859 r.

27. Arcybiskup fryburgski wzywa podwładne sobie duchowieństwo, aby działało według postanowień konkordatu. Odpowiedź ministerium Wielkiego Księstwa Badeńskiego przypomina duchownym katolickim ich stosunki jako poddanych.

29. Otwarcie soboru prowincjonalnego biskupów katolickich i innych wyższego stopnia duchownych, zwołanego przez arcybiskupa kołńskiego w témże mieście. Obecni na soborze biskupi: tryestyński, monasterski, paderborneński, książę biskup wrocławski, biskupi hildesheimski i osnabrucki. Ostatni sobor tego rodzaju odbył się w roku 1549. (Zamknięcie soboru w dniu 17 maja).

30. Izba panów w Prusiech znaczną większością odrzuca projekt do prawa o podatkach niestałych.

MAJ.

1. Odezwa papieża do katolików wszystkich narodów, aby brali udział w pożyczce 50 milionów.

— Zgon w Kopenhadze ministra i publicysty duńskiego Dra Oersted, w 82 roku życia.

— Ratyfikacya protokołu dotyczącego odroczenia komissyi nawigacyjnej na Renie od Moguncyi do Mannheimu. Komissarz francuzki oświadcza, że nie jest upoważniony do ratyfikacyi.

2. W Hiszpanii, królewski dekret udziela amnestyi za wszelkie przestępstwa polityczne, popełnione od czasu dekretu z dnia 19 października 1856 r.

— Don Joachim Antonio de Aguiar, mianowany prezesem rady ministrów w Portugalii. (Jego ministerium rozwiązuje się dnia 1 lipca 1860 roku).

3. Koronacya w Sztokholmie króla Karola XV i jego małżonki.

— Reskrypt sultana tureckiego odwołuje Omera-Paszę z wygnania.

— Zgon Tomasza Musgrave, arcybiskupa Yorku i prymasa Anglii.

4. Izba deputowanych w Prusiech uchwała jednomyślnością (305 głosujących), złożyć rządowi petycyą w przedmiocie księstwa Szlezwigo-Holsztyńskiego, i oświadczyć nadzieję, że spółnie z członkami

Związku Niemieckiego niczego nie zaniedba, aby te księstwa używać mogły praw swoich ciężko pogwałconych.

5. Nota dyplomatyczna ministra spraw zagranicznych księcia Górczakowa, o położeniu chrześcian w Turcyi, która nie wykonała względem nich uchwał traktatu paryzkiego.

— Garibaldi w nocy z 5 na 6 z 2,000 ludzi na 3 statkach odpływa z Genui do Sycylii, złożywszy poprzednio urząd deputowanego i generała wojsk piemonckich.

7. Wjazd pierwszego posła pruskiego do Teheranu, stolicy Persyi.

8. Izba druga hannowerska, zgodnie z pierwszą, odrzuca wniosek rządu hannowerskiego, o obwarowaniu brzegów morza Północnego, które uznaje za spólną sprawę całego Związku Niemieckiego.

10. Wylądowanie Garibaldegó z ochotnikami pod Marsalą, w Sycylii.

11. Powrót uroczysty do Madrytu wojsk hiszpańskich z wyprawy afrykańskiej.

13. Arcybiskup florencki zabrania duchowieństwu brać udziału w obchodzie wprowadzenia konstytucyi sardyńskiej. Toż samo powtarza się w Bononii, Pizie i innych miejscach. Rząd sardyński aresztuje nieposłusznych księży, i wytacza im procesa.

14. Garibaldi, w proklamacyi wydanej w Salami, obejmuje dyktatorstwo Sycylii, w imieniu króla Wiktora Emmanuela.

— Prezydent Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej, uroczyscie przyjmuje poselstwo japońskie.

15. Deputowani konwencyi pocztowej austriacko niemieckiej, zgromadzają się na konferencyą we Frankfurcie nad Menem.

— Hrabia Montemolin oświadcza, że podpisane przez niego w Tortosa zrzeczenie się praw do tronu hiszpańskiego, ma być uważane za niebyłe i żadne.

— Pierwsza Izba badeńska, większością 13 głosów przeciw 8, oświadcza się przeciw konkordatowi i za regularyzacyą stanowiska Kościoła katolickiego względem państwa na drodze prawodawczej.

— Izba deputowanych pruska, przyjmuje większością 315 głosów przeciw 2, wnioski rządu co do modyfikacyj wojskowych; Izba zaś państw jednomyślnie dnia 22 maja.

16. Zwycięztwo ochotników Garibaldegó nad wojskami królewskimi w Sycylii.

— Protestacya rządu duńskiego przeciw obradom Izby niższej pruskiej, w przedmiocie księstwa Szlezwig-Holsztyńskiego.

18. Cesarz austriacki zawiesza wykonanie patentu z dnia 1 września 1859 r., i udziela amnestyą zupełną wszystkim, którzy brali udział w czynach przeciw wykonaniu tegoż patentu.

18. Gazeta urzędowa turyńska oświadcza, że rząd sardyński nie pochwala wyprawy Garibaldeggo, i że usiłował jój przeszkodzić.

— Generał Lanza mianowany komissarzem nadzwyczajnym i *Alter-Go* króla w Sycylii.

— Żwawa bitwa ochotników Garibaldeggo z wojskiem neapolitańskim pod Calatafimi.

19. Generał Lanza proklamacyą wydaną w Palermo, obiecuje, po uspokojeniu wyspy, ustanowienie rządu pod zwierzchnictwem księcia krwi królewskiej i inne ulepszenia w administracyi.

— Wkroczenie ochotników tokańskich pod naczelnictwem Ziambianchi do Państwa Kościelnego; rozprasza ich wojsko papieżkie: Ziambianchi za powrotem w granice sardyńskie zostaje uwięziony.

20. Wniosek króla szwedzkiego o uchylenie kar postanowionych na odłączających się od kościoła narodowego, przyjęty przez trzy stany rady państwa, nabiera mocy prawa.

22. Odkrycie w Wiedniu pomnika areyksięcia Karola.

23. Zamknięcie sejmu pruskiego, otwartego w dniu 12 stycznia.

25. Otwarcie kortezów hiszpańskich przez królową.

— Książę Regent Pruski znajduje się przy otwarciu drogi żelaznej Rhein-Nahe.

27. Zdobycie Palermo przez Garibaldeggo. Bombardowanie miasta i cytadeli przez flotę królewską; zawieszenie broni do d. 3 czerwca, za pośrednictwem konsulów zagranicznych.

— Mehemed-Kibrisli-Pasza mianowany wielkim wezyrem w miejsce Mehameda-Rusdzi-Paszy.

29. Izba deputowanych sardyńska większością 229 głosów przeciw 33 (nieobecnych 23), zatwierdza odstąpienie Sabaudyi i Nizzy dla Francyi.

— Ludność szwajcarskiego kantonu St-Gall odrzuca nową konstytucyą większością przeszło 2,000 głosów. Jestto zwycięztwo odniesione nad stronnictwem ultramontańskim.

— W Palermo wychodzi pierwszy numer Gazety Rządowej tymczasowego rządu; obejmuje wszystkie dekreta dyktatora od dnia 14 maja.

— Krwawe utarczki między Maronitami, chrześcianami i Druzami mahometańskimi w górach Libanu.

30. Wielki wezyr Kibrisli-Pasza upoważniony do osobistego rozpoznania zażaleń chrześcian w Turcyi.

— Okólnik ministra francuzkiego Thouvenel, ze wzmianką o słuszności uznania Hiszpanii za wielkie mocarstwo.

31. Ogłoszenie w Hessyi Elektoralnej nowej konstytucyi, którą się zawiesza konstytucyą z dnia 13 kwietnia 1852 r., wejść zaś ma w wykonanie z dniem 1 lipca 1860 r.

— Otwarcie pierwszego posiedzenia wzmocnionej rady państwa

austryackiego przez prezydującego arcyksięcia Rajnera. Głównym przedmiotem jej obrad ma być budżet.

31. Senat w Washingtonie odrzuca bardzo znaczną większością (stronnictwo liberalne) traktat zawarty między Stanami Zjednoczonymi a prezydentem stronnictwa liberalnego w Meksyku (Juarez), podług którego Stany Zjednoczone otrzymałyby pewne drogi tranzytowe przez Meksyk, ze znacznemi korzyściami handlowemi. (Obawa przewagi właścicieli niewolników amerykańskich nad Meksykiem).

— Wojska francuzkie we Włoszech górnych zaczynają swój odwrót do Francyi w drugiej połowie miesiąca maja.

CZERWIEC.

1. Spotkanie się N. CESARZOWEJ ROSSYJSKIEJ MATKI z Cesarzem i Cesarzową Francuzów w Lyonie.

2. Odpowiedź rządu pruskiego austriackiemu na memorandum ostatniego, z dnia 22 kwietnia, w przedmiocie rewizyi ustawy wojennej Związku Niemieckiego.

6. Wojska neapolitańskie, w skutku konwencji zawartej z Garibaldim, opuszczają Palermo z rynsztunkiem wojennym. Przewóz ich morzem kończy się dnia 19 czerwca.

7. De Martino pełnomocnik neapolitański w Rzymie, udaje się w poselstwie nadzwyczajnem do Paryża, zapraszając cesarza Napoleona, aby był pośrednikiem w sprawie sycylijskiej; cesarz odmawia pośrednictwa.

8. Ostatni pułk francuzki korpusu okupacyjnego we Włoszech górnych opuszcza Lombardya; marszałek Vaillant opuszcza Medyolan dnia 12 czerwca.

9. Rada stanu i komitet obywateli miasta stołecznego Cassel, w Hesyi Elektoralnej, uchwalają i podpisują adres do sejmu, z apellacją przeciw konstytucyi z dnia 30 maja 1860, nadanej przez rząd. Toż samo dzieje się w innych miastach elektoratu.

10. Zjazd królów duńskiego i szwedzkiego w zamku Kronborg.

— Zgon admirała francuzkiego Parceval Deschênes.

11. Rząd angielski oświadcza Izbie niższej że cofa bill o reformie, wniesiony dnia 2 marca.

12. Ogłoszenie dekretu cesarza Francuzów o wcieleniu Sabandy i Nizy do Francyi. Wojska francuzkie zajmują neutralne części Sabaudyi (Annecy, St. Julien, Bonneville, Evian).

— W Wenecyi śmierć znanego angielskiego pisarza romansów G. P. James.

16. Zjazd cesarza Napoleona III z monarchami niemieckimi w Baden-Baden. Znajdowali się tu: Książę Regent Pruski, królowie bawar-

ski, wirtemberski i hannowerski, wielcy książęta badeński, wejmarski i hesski, książęta Nassau, Koburg-Gotha.

21. Posłowie pełnomocni Anglii i Francyi, lord Elgin i baron Gros przybywają do Hong-Kong, w Chinach.

24. Zgon w Paryżu księcia Hieronima Bonapartego, byłego króla westfalskiego.

25. Proklamacya króla neapolitańskiego Franciszka II-go, którą przyrzeka: amnestyę powszechną; ministryum liberalne; zgodę z Piemontem; przyjęcie chorągwi narodowej włoskiej; ustanowienie wicekrólestwa Sycylii z instytucjami liberalnemi.

27. Poseł francuzki w Neapolu, baron Brenier, napadnięty i zraniony w swym powozie.

28. Ustanowienie ministryum liberalnego w Neapolu, pod prezydencyą Antoniego Spinelli, który był ministrem w r. 1848.

— Hrabia Montemolin i hrab jego Don Fernando, deklaracyą wydaną w Kolonii 15 czerwca, unieważniają zrzeczenie się swych praw do tronu hiszpańskiego.

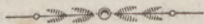
— Zburzenie komissoryatów policyjnych w 12 cyrkułach Neapolu. Miasto ogłoszone w stanie oblężenia. Królowa matka z córkami wyjeżdża do Gaety.

29. Austria, Anglia i Turcyja zawierają traktat o urządzeniu telegrafu podmorskiego od Raguzy do Aleksandryi, przez Korfu i Zante.

— Izba deputowanych w Sardynii uchwała pożyczkę 150 milionów lir.

— Odpowiedź rządu pruskiego na notę Danii z dnia 10 czerwca.

30. Ogłoszenie traktatu pokoju i przyjaźni między Hiszpanią a Związkiem Argentyńskim, w Ameryce południowej.

CHLÉB I MIĘSO,

GŁÓWNE POKARMY CZŁOWIEKA.

Pokarmy człowieka równie roślinne jak zwierzęce, na pozór tak rozmaite, w istocie składają się z niewielkiej liczby pierwiastków, których stan i stosunek w jakim się znajdują, nadają większą lub mniejszą wartość materji pokarm stanowiącej.

Skład chemiczny chleba i mięsa da nam możność ocenienia składu wszystkich innych materji roślinnych i zwierzęcych na pokarm używanych.

I. Chléb.

Ziarna pszenicy zmielone, następnie przesiane, dają się rozdzielić na dwie części: otręby i mąkę. Otręby stanowią zewnętrzną twardą część ziarna, trudno zetrzeć się dającą, i gdyby zmielenie nastąpiło, mąka miałaby kolor ciemniejszy. Dlatego w młynach oddzielane, służą na paszę dla koni, świń lub innych zwierząt; niekiedy używają się na nawóz, jak to ma miejsce w Anglii i Belgii.

Mieszając mąkę z ilością wody do zupełnego zwilżenia potrzebnej, cząstki jej przychodzą w bliższe z sobą zetknięcie i tworzą ciasto miękkie, ciągle i elastyczne, dające się do pewnego stopnia ciągnąć i w rozmaite formy urabiać. Mieszcząc je na sicie lub płótnie gęstym i gniotąc ręką pod wpływem ciągłego strumienia wody, tak długo, póki woda mlecznie zafarbowana uchodzi, w końcu otrzymujemy na sicie lub płótnie pozostałość w kształcie materji szarej i kleistej. Jestto też sama materja, która ciastu nadaje ciągłość, od swój własności klejowatęj, otrzymała nazwisko glutenu (Kleber). Woda biaława przez pewien czas w spoczynku zostawiona, wyjaśnia się i osadza na dnie naczynia proszek biały, stanowiący zwyczajną mączkę (krochmal) pszenną.

Sposób, w jakim otręby, gluten i mączka są w ziarnach zbóż naszych rozdzielone, przedstawia przecięcie zupełnie dojrzałego ziarna żytniego.

Na figurze obok umieszczonej *a* przedstawia skórkę zewnętrzną, powstającą z trzech warstw komórek podłużnych ściśle do siebie przystających; *b* jest okrywą wewnętrzną nasienia i powstaje z jednej tylko warstwy komórek podłużnych, mających wewnątrz nadzwyczaj małe

wydrążenia: nakoniec warstwa *c*, w której gluten się znajduje. Wszystkie te trzy warstwy razem wzięte, stanowią otręby. *d* przedstawia tkankę komórkową białka (bielwa), złożoną z komórek wielkich sześciobocznych, zawierających ziarna krochmalu.

Pokrywa zewnętrzna nasienia zawiera tylko 3%—4% glutenu, wewnętrzna od 14—15%. Cała ta ilość zostaje zawsze wraz z otrębami wydzieloną. Wreszcie, w całej massie ziarna równie w komórkach wewnętrznych jak zewnętrznych białka (w znaczeniu botaniczném), gluten pomiędzy ziarnkami mączki jest podzielony.

Dodając do mąki pewną ilość grzyba fermentacyjnego, który drożdżami nazywamy, przed lub po zmieszaniu jej z wodą dla utworzenia ciasta, i zostawiając przez jedną lub dwie godziny w miejscu ogrzaném, ciasto zaczyna rosnąć, to jest fermentować i objętość swą zwiększać. Wewnątrz ciasta wywiązują się pęcherzyki gazu (kwas węglany) i czynią je lekkim i dziurkowatém. Wstawiając je w piec gorący, podwyższona temperatura z początku przyspiesza fermentację i rośnięcie, lecz skoro cała massa prawie do temperatury wody wrzącej się ogrzeje, nagle fermentacja ustaje, następujące po niej pieczenie się ustala kształt massy, jaki w tej chwili posiada.

Przecinając chleb świeżo z pieca wyjęty, wewnątrz znajdujemy masę gębczą, pełną drobnych dziurek, utworzonych w czasie fermentacji przez wywiązywanie się gazu; sama fermentacja jest wypadkiem działania drożdży na zwilżoną mąkę. Najprzód pewną część mączki zamieniają na cukier, następnie cukier na alkohol i kwas węglany. Lecz ponieważ z ciasta kleistego gaz ująć nie może, zbiera się więc w większe pęcherzyki, wywołuje jego rośnięcie, dopóki temperatura pieca nie zniszczy drożdży i fermentacji nie wstrzyma. Alkohol w czasie pieczenia ginie w przestrzeni pieca.

Chleb świeży posiada właściwą mu ciągłość i miękkość, przez wielu w tym stanie szczególnie jest lubiany, chociaż je-

go mniejsza strawność powszechnie jest znana. Po dwóch lub trzech dniach traci miękkość, staje się zbitym, napozór suchym. W życiu codziennem zowią go wtenczas *chlebem czerstwym*.

W ogólności mniemają, że zmiana ta poprostu ztąd pochodzi, że chleb traci pewną ilość wody; lecz w istocie tak nie jest. Chleb czerstwy prawie dokładnie zawiera też samą ilość wody jak chleb świeży, zupełnie wystudzony. Przemiana nastąpiła w skutek wewnętrznego przekształcenia się cząstek samego chleba. Można to łatwo okazać wystawiając chleb zupełnie suchy, w naczyniu metalowem dobrze zamkniętém na działanie temperatury pieca, nie przechodzącej temperatury wody wrzącej. Po upływie godziny, wyjmując naczynie, nie zdołamy chleba w niem zawartego ani z pozoru, ani z własności od chleba świeżego odróżnić.

Chleb pszenny dobrze wygnieciony, średnio zawiera około 45% wody. Nasze więc bułki w połowie powstają z wody: w istocie są zarazem pokarmem i napojem. Mąka pszenna podobnie jak mąka wszystkich zbóż, z natury swój zawiera pewną ilość wody, lecz przyjmuje jej daleko więcej, kiedy ją na chleb wypiekają. 100 funtów mąki pszennej przyjmują 50 funtów wody i dają 150 funtów chleba; ztąd 100 f. mąki i 150 f. chleba zawierają:

	mąka	chleb
Mąki suchój.	84	84
Wody naturalnej	16	16
Wody dodanej.	—	50
	100	150

Jedną z przyczyn, dlaczego chleb tak wiele wody zawiera, należy szukać w przemianie pewnej części mączki na gumę, która daleko silniej niż mączka wodę zatrzymuje. Druga ztąd pochodzi, że gluten mąki po jednokrotném zwilżeniu nadzwyczaj trudno wysycha i tworzy naokoło komórek chleba okrywę ciągłą, która nietylko nie dozwala ulatniania się gazu, lecz zarazem wstrzymuje tworzenie się pary wodnej. Trzecią jest sucha pokrywa chleba (skórka), która zupełnie parowanie wody utrudnia.

Stosunkowe ilości wody, glutenu, mączki lub gumy w chlebie pszennym dobrze wypieczonym są następujące:

Wody.	45
Glutenu.	6
Mączki, cukru i t. d.	49
	100

Otręby pszenne, które młynarze od mąki oddzielają, mają wartość pożywną wiele wyższą niżeli ziarno w całości wzięte, niżeli najlepsza mąka. Wartość pożywna każdego zboża zależy od ilości glutenu, którą zawiera; jego stosunek w całym ziarnie, w otrębach i delikatnej mące z jednej i téj samej pszenicy, wyraża się następującymi liczbami:

Całkowite ziarno.	12 $\frac{9}{10}$.
Otręby	14 $\frac{9}{10}$.
Mąka	10 $\frac{9}{10}$.

Jeżeli ziarno więcej niż 12 $\frac{9}{10}$ glutenu zawiera, jego ilość w otrębach i mące w równym stosunku wzrasta. Mąka niepyłowana przez proste mielenie bez siania otrzymana, posiada większą pożywność niżeli ziarno całkowite. Odsiewając otręby, równa waga mąki ma pożywność mniejszą. Jeżeli więc zwrócimy uwagę, że ilość otręb rzadko mniej, często więcej niż $\frac{1}{4}$ całej wagi zboża wynosi, łatwo pojmemy, że zupełne oddzielenie otręb od mąki sprowadza znakomitą stratę zdrowego i silnego pożywienia. Dlatego chleb z mąki razowej jest o wiele pożywniejszym. Wiadomo, że w wielu krajach, jak u nas, w Rosyi, w prowincjach Nadreńskich, Holsztynie, Danii i t. d., zupełne oddają mu pierwszeństwo, i w istocie zasługuje na jak największe upowszechnienie.

Podług badań chemików francuzkich, otręby pszenne (zapewne i innych zbóż) oprócz większej pożywności, posiadają jeszcze szczególną własność rozpuszczania mąki lub chleba, jeżeli będą z niemi zmieszane i tém samém czynią je w żołądku strawniejszemi. W składzie bowiem swoim zawierają szczególny ferment, który w obecności wody i ciepła, w czasie pieczenia, lub ciepła zwierzęcego w czasie trawienia, zamienia mączkę chleba na cukier. Téj to własności otręb, równie jak ich pożywności, należy przypisać pewną część zbawiennego wpływu, jaki lekarze przypisują używaniu chleba razowego.

Już wyżej wskazaliśmy, że gluten okrywy ziarna, głównie w wewnętrznej jęj warstwie się znajduje. Z tego powodu należy wnosić, że oddalenie zewnętrznej warstwy, nie może spowodować żadnej straty materij pożywnych, a pozostałość w równej wadze będzie pożywniejszą i łatwiej strawną, niżeli gdyby zewnętrzna skórka ziarna pozostać miała. W Ameryce dość upowszechnioną jest machina, w wysokim stopniu dowcipnie pomyślana, oddzielająca z ziarn zbożowych tylko zewnętrzną skórkę, nie naruszając wcale wnętrza ziarna.

Ciekawym jest fakt, że ziarno lekkie, które rolnik z zboża na sprzedaż wystawionego starannie oddziela, bogatszym jest w gluten i dlatego pożywniejszym, niżeli ziarno ciężkie, pełne, któremu powszechnie pierwszeństwo przyznają.

Żyto i jęczmień co do składu i pożywności podobne są do pszenicy. Ich mąka odróżnia się od mąki pszennej smakiem i kolorem i nie daje tak pięknego i gębczastego chleba. W krajach, gdzie pszenica główny płon stanowi, rzadko na chleb jej używają; nienależy jednakże uważać tego za правило, ponieważ zwyczaj i obyczaje ludności pod tym względem decydują. W południowych Niemczech i w Szwajcaryi, chleb pszenny lub do niego podobny chleb orkiszowy, powszechnie jest używany. W środkowych Niemczech przemaga chleb mieszany, w którym jęczmień główną gra rolę; na Północy żyto jest panującym. Cała Europa południowa, Francya i Anglia prawie wyłącznie chleba pszennego używają. Chleb żytni zwyczajnie jest kwaskowaty, ponieważ zamiast drożdży dodają ciasta kwaśnego, które jest ciastem zwyczajnym fermentacją kwaśną przechodzącym; nie wywołuje ono tak szybkiej fermentacji ciasta zwyczajnego jak drożdże, dlatego wydaje chleb mniej lekki i pulchny.

W dwóch próbach z świeżo pieczonym chlebem żytnim i pszennym, w okolicznościach zupełnie jednakowych przygotowanym, znaleziono;

	chleb pszenny		ch. żytni.
Wody	48	—	48 $\frac{1}{2}$.
Glutenu	5 $\frac{3}{4}$	—	5 $\frac{1}{3}$.
Mączki i t. d. . . .	46 $\frac{1}{4}$	—	46 $\frac{1}{2}$.
	100.		100.

Podług tego, obadwa rodzaje chleba, równie co do składu ich pożywności są całkowicie do siebie podobne. Nie zwracając uwagi na smak, zupełnie jest obojętnym, czy jednego lub drugiego używamy. Jednakże chleb żytni posiada pewne własności, które mu wysoką wartość nadają. Swą świeżość i wilgoć zatrzymuje dłużej niżeli chleb pszenny, dozwala się przez kilka tygodni przechowywać nie stając się twardym, suchym i do użycia nie zdolnym. Wiadomo, że wieśniacy westfalscy, pieką tylko 4 razy do roku; podobnie postępują w wielu innych krajach. Wyżej podane własności chleba żytniego głównie pochodzą od własności zawartego w nim glutenu.

Znakomitemu Liebigowi, wysoko zasłużonemu nauce i ludzkości zawdzięczamy środek poprawienia chleba z złej mąki ży-

tniej lub mieszanęj. Środek ten jest równie skuteczny jak prosty i nieszkodliwy. Polega na użyciu wody wapiennej przez nasycenie wody zimnej wapnem otrzymanej. Przy zarabianiu ciasta, na 5 f. mąki, biorą 1 f. wody wapiennej, nielicząc wody zwykle używanęj. Dla ciasta kwaśnego świeżego biorą mniej, dla dawno zakwaszonego więcej. Tym sposobem tworzenie się kwasu w cieście, główna przyczyna złego trawienia u osób słabych, zostaje usuniętą. Należy jednak do ciasta dodać więcej niż zwykle soli kuchennej.

Kukurydza również w swym składzie i pożywności do pszenicy jest podobna. Ziarno tego zboża okryte jest skórą twardą, a jego mąka ma właściwy sobie smak, do którego używający chleba pszennego lub żytniego przyzwyczaić się muszą. Na ciasto zarobiona niema dosyć spójności, dlatego tworzenie się pęcherzyków przez wywiązany kwas węglany, tylko w słabym stopniu ma miejsce: ztąd wielkie bochenki łatwo się łamią. W Ameryce mąki kukurydzowęj używają na małe ciasta, we Włoszech używają jej w postaci gęstej masy (Polenta). Wydatny charakter jej składu na tém polega, że więcej zawiera tłuszczu niżeli inne jakiekolwiek zboże. Często ilość materyi tłustej dochodzi do 9%. Jej to należy przypisać znakomite skutki tuczenia mąką kukurydzową.

Owies, który jak wiadomo stanowi najlepszą paszę dla koni, w wielu krajach, jak w Szkocyi bywa uprawiany na pokarm dla ludzi i w tym względzie jest równie pożywny jak zdrowym. Jego mąka odznacza się szczególnie wielkim zarobem glutenu, a ziarno po kukurydzy najwięcej tłuszczu zawiera. Te dwie materye warunkują jego wysoką pożywność. Średnia ilość glutenu, tłuszczu i mączki w mące pszennej, owsianej i kukurydzowęj wyraża się następującemi cyframi:

mąka pszenna, otręby pszenne, mąka ows. mąka kukurydzy.			
Wody	16	— 13 —	14 — 14.
Glutenu . . .	10	— 18 —	18 — 12.
Tłuszczu. . .	2	— 6 —	6 — 8.
Mączki i t. d.	72	— 63 —	62 — 66.
	100	100	100 100.

Większa ilość tłuszczu w mące kukurydzy i owsa, czyni je, równie jak ziarna z których pochodzą, nietylko zdolnemi do tuczenia zwierząt, lecz zarazem znośniejszemi w trawieniu. W powyższej tablicy pomieściliśmy zarazem skład otręb pszennych, ażeby wykazać jak wielką ilość tłuszczu w porównaniu z mąką pszenną zawierają, i o ile w składzie swym do mąki owsianej

są podobne. Skutkiem właściwego stanu w jakim gluten w owsie się znajduje, mąka tego zboża nie może być wypiekana na chleb lekki i pulchny. Często przytaczano, że mąka owsiana jako wyłączny pokarm bez mleka lub innych produktów zwierzęcych długo używana, spowodza choroby i drażliwość skóry, niekiedy świerzbę i ospę wywołuje. Zdaniem najznakomitszych lekarzy, zarzut mące owsianej czyniony, na żadnej zasadzie się nie opiera. Wreszcie okoliczności rzadko zniewalają do wyłącznego użycia mąki owsianej przez czas dłuższy.

Ryż odznacza się stosunkowo bardzo małym zasobem glutenu. Ilość jego nigdy nie wynosi więcej nad 7—8%, a zatem mniej niż połowa całej ilości w mące owsianej zawartej. W krajach gdzie ryż stanowi główne pożywienie, nadzwyczaj jest uderzającym, że krajowcy zjadają ogromne (przynajmniej podług naszego rozumienia) massy tego pokarmu. Przyczyną zapewne jest nadto mała ilość tak pożywnego i koniecznego glutenu. Z drugiej strony ryż zawiera bardzo mało tłuszczu, dlatego działa mniej ściągająco. W nowszych czasach wielokrotnie spostrzegano, że w wielkich domach pracy, w koszarach i t. d. gdzie w skutek choroby kartofli ryż wprowadzono, jego częste użycie po kilku miesiącach liczne cierpienia wywoływało. Lecz zjawisko to równie dobrze przypisać można wpływowi nagłej zmiany w sposobie życia, jak długo trwającemu karmieniu ryżem.

Mąka gryczana jest prawie tak pożywną jak najlepsza mąka pszenna, a kasza gryczana stanowi ulubioną potrawę narodów północnych. Mąka gryki trudno na chleb wypiekać się daje, lecz często używa się jako dodatek do mąki z innych zbóż.

Bób, groch, fasola, soczewica i wiele innych rodzajów roślin strąkowych zawierają znaczną ilość Caseinu (Leguminu, materii azotowej do glutenu podobnej), którego zasób wynosi 24%, tłuszczu 2%. Materya azotowa tych nasion podobna jest do glutenu owsa, dlatego mąka bobu, grochu, nie może wydawać chleba lekkiego i gębczastego, chociaż obiedwie często używają się jako dodatek i zawsze czynią chleb zbitszym. Wszystkie rośliny groszkowe, winne swą pożywność znacznej ilości materii azotowej jaką zawierają; same oddzielnie i długo używane są trudno strawne, lecz w właściwym stosunku z innemi pokarmami, głównie z materiami w tłuszcz bogatemi mieszane, stanowią najdzielniejsze środki utrzymania ludzi i zwierząt ciężko pracujących. Na tej zasadzie majtek codziennie otrzymuje por-

cyą grochu, dlatego dodanie bobu szrótowanego do owsa dla konia, zawsze okazuje się korzystnym. Zapewne z powodu znacznego zasobu glutenu, w południowej Europie tak chętnie uprawiają cieciorę baranią główkę (*Cicer arictinum*), której nasiona wyroszczone, w jednakowej wadze, uważają za równie zdolne do utrzymania życia ludzkiego, jak inną jakąkolwiek potrawę. Kupiec egipski, przez ciąg wielu tygodni w pustyni podróżujący, bez znalezienia przyjaznej mu oazy, Syryjczyk przez niegościnne stepy do grobu proroka dążący, cały zapas pokarmu posiadają w worku pełnym wyroszczonych ziarn cieciorki, na której wyłącznie poprzestając, są jednakże zdrowi i silni. Zupełnie różną jest postać, w której chleb nasz codzienny przyjmujemy, a tysiące roślin daninę nam swą niesie. Lecz o ile dotąd wiadomo, tylko pszenica i żyto posiadają szacowną własność, że ich mąka z drożdżami na ciasto zarobiona, dostarcza chleba lekkiego i gębczastego. Z dwóch rodzajów chleba, jakie z tych roślin otrzymujemy, chleb pszenny jest suchszy lecz piękniejszy; ztąd, przynajmniej dla większej liczby używających ma smak przyjemniejszy i łagodniejszy. Łatwo więc pojmujemy dlaczego na całym świecie, więcej chleba psennego niż żytniego używają. Dlaczego każdy człowiek chleb pszenny przekłada, jeżeli go tanio nabyć może.

Korzenie i kłęby, które nam za pokarm służą, podobnie jak owoce drzew zawierają znaczną ilość wody: kartofle, marchew i rzepa w 100 cz. zawierają:

	woda		mat. sucha.
Kartofle	75	—	25.
Marchew.	83	—	17.
Rzepa	90	—	10.

Dynie i ogórki jeszcze więcej odznaczają się swoim zasobem wody. Tak np. melon ma 94, ogórek 97 $\frac{1}{2}$ wody. Nie dziwimy się, że cała familia tych roślin, w krajach gorących, gdzie męczące pragnienie często trudne jest do wytrzymania, tak wysoko jest cenioną, albo, że stary Mehemet-Ali w Egipcie, po zupełnym i wcale niezłym obiedzie, był w stanie zjeść 40 funtowego melona.

Materya sucha korzeni i jarzyn zielonych, w ogólnym swym składzie podobna jest do materyi suchych nasion zbożowych i owoców. Sucha mączka rzepy i marchwi, zawiera gluten, mączkę i cukier. Z rzepy otrzymana podobna jest do mąki z kukurydzy, lecz nie zawiera jój tłuszczu; dlatego wraz z rzepą należy łączyć pokarmy tłuste.

Kartofle są ważniejsze niżeli inne jakiegokolwiek korzenie lub kłębry, dlatego odznaczają się swoim nadzwyczajnym upowszechnieniem. Materya, z której głównie się składają, mączka kartoflana, sama jedna bez dodatku chleba, pokarmu stanowić nie może; w pomieszaniu z mąką pszenną lub żytnią użyta, czyni chleb lekkim i nadaje mu piękny pozór. Kartofle suche ze względu na utrzymanie siły i wytrwałości cielesnej są mniej pożywne niżeli jakiegokolwiek inny pokarm roślinny (wyjawszy ryż) wiadomego składu. W istocie najwięcej zbliżają się do ryżu, zawsze jednak mają wartość wyższą od tego zboża. Materye suche obu powstają:

	Ryż.		Kartofle.
Gluten	$7\frac{1}{2}$	—	8.
Mączka i t. d. . . .	$92\frac{1}{2}$	—	92.
	100		100.

Godnym jest uwagi, że przy wyłącznym użyciu tych pokarmów, spostrzeżenia dokładnie wykonane wskazują ich podobieństwo fizyologiczne, ponieważ wszystkie narody, wyłącznie lub głównie temi pokarmami żyjące, odznaczają się wielkością żołądka. Indyanin wyłącznie ryżem żyjący, Irlandczyk, którego codzienne pożywienie kartofle stanowią, zarówno cechują się wielkimi wymiarami tego organu trawienia. Ten nienormalny pod pewnym względem stan ciała, należy w części przynajmniej przypisać konieczności przyjmowania wielkiej ilości pokarmu, dla wydobycia z niego odpowiedniej ilości materyj właściwie pożywnych. Jeżeli u Irlandczyków ta postać ciała mniej jest wydatną niżeli u Indian, daje się objaśnić większym zasobem glutenu w kartoflach niżeli w ryżu.

W tym krótkim rysie przedstawiliśmy pokarmy roślinne, które w postaci chleba lub w inny jakiegokolwiek sposób przygotowane, stanowią codzienne pożywienie tylu milionów ludzi. W opisie tym widzieliśmy, że wszystkie zawierają trzy najważniejsze pierwiastki: gluten, mączkę i tłuszcz. Jeżeli stosunek jednej z tych materyj jest za mały, brak jej musi być dopełnionym przez dodanie innego pokarmu. Z tego powodu do chleba używamy masła, do jarzyn dodajemy tłuszczów, albo chleb jemy z serem dla przyjęcia większej ilości materyi azotowej. Z kartoflami lub ryżem staramy się przyjmować inne pokarmy; do sałaty dodajemy oliwy, masła do szparagów. Nakoniec widzieliśmy, że w materyach roślinnych, które bez przygotowania użyte być mogą, zawsze przemaga znaczna ilość wody. Tej

drogi przez naturę wskazanej trzymamy się w przygotowaniu naszych potraw.

Ponieważ każdy rodzaj pokarmu roślinnego, jednakowo musi być złożony, jeżeli potrzebom życia ma zadosyć uczynić, należy wnosić, że materye roślinne powstające z jednego tylko pierwiastku mąki zbożowej, długo żywić nie mogą. Doświadczenie, wniosek ten w zupełności potwierdza. Ani oliwa lub inne tłuszcze, ani mączka lub cukier same bez innych pokarmów, życia utrzymać nie są w stanie. Wszystkie nasze zboża, owoce i korzenie jadalne, zawierają pewną ilość glutenu, połączonego z dwiema pozostałymi materyami.

Znana Arrow-Root, mączka z rośliny zachodnio-indyjskiej *Maranta Arundinacea* otrzymana, bez współczesnego użycia glutenu w tej lub innej postaci, siły ciała nadać nie może. Skazać przestępcę na życie jedną tylko Arrow-Root, jest to samo co skazać go na powolne, lecz pewne konanie.

Godném nagany jest postępowanie rodziców, karmiących wyłącznie swe dzieci zupą z Arrow-Root, w mniemaniu że szczególniej jest pożywną i rozwinięcie przyspiesza. Bardzo powszechna choroba skrofulów prawie wyłącznie pochodzi z tak niewłaściwego karmienia w młodości. Toż samo chociaż w mniejszym stopniu odnosi się do Tapioki, mąki z *Jatropha-Manihot*, którą w Ameryce, Azji i Afryce całe żyją narody, oraz do głównych gatunków sago, które to pokarmy prawie wyłącznie z mączki i małej ilości glutenu powstają. Z drugiej strony sam nawet gluten, wyłącznie zwierzętom dawany, nie jest w stanie utrzymać ich nawet przez kilka tygodni przy życiu. Należy więc uważać jako prawo zasadnicze, że żaden produkt roślinny, żadna potrawa sztucznie przygotowana, w której współcześnie mączka i gluten się nie znajdują, nie są w stanie życia utrzymać. W wysokim stopniu ciekawe jest spostrzeżenie, że skład jadalnych produktów roślinnych, ściśle odpowiada potrzebom organizmu zwierzęcego. Jeszcze więcej interesującą jest uwaga, że człowiek co do ilości i rodzaju, takie tylko formy pokarmów wybrał, które są najwłaściwsze dla stosunków w jakich się znajduje; surowa konieczność takiego zastosowania pokarmu do potrzeby, przekonywająco jest dowiedzioną samą historią człowieka. Jeżeli bowiem siłą okoliczności, lub skutkiem zepsutego smaku, instynkt naturalny w wyborze pokarmów przewodniczyć nie będzie, niezawodnie stan zdrowia zagrożonym zostanie, zmieni się sam stan umysłu. Jeżeli nienaturalny sposób życia trwa dłużej, peryod istnienia poje-

dynicznych indywiduów skraca się, generacye słabną, a całe plemiona ludzi giną z powierzchni ziemi.

III. Mięso.

Suszając kawałek świeżego mięsa wołowego na słońcu lub w naczyniu nad kąpielą wodną, spostrzegamy, że się kurczy, traci na massie i tyle pary wodnej wydaje, że 4 funty świeżego mięsa pozostawiają 1 funt mięsa suchego. Kawałek chudego mięsa wymyty w wodzie ciągle się odnawiającej, traci swój kolor czerwony. Krew w nim znajdująca się zostaje wypłukana, pozostaje massa biała budowy włóknistej. Rzucając ją w naczynie z alkoholem lub eterem, mniejsza lub większa ilość tłuszczu w niej pozostała rozpuszcza się, a massa włóknista staje się suchszą i więcej zbitą. Często wprowadzie są w nią rozrzucone liczne drobne naczynia, lecz głównie powstaje z materyi, którą chemicy z powodu jej włóknistej postaci, fibrynem nazywają. On to tworzy chudą część mięśniów wszystkich zwierząt, dlatego jest głównym i zasadniczym pierwiastkiem mięsa. Równie w swym składzie jak w własnościach podobny jest do glutenu roślinnego i to w takim stopniu, że w porównaniu pokarmów roślinnych i zwierzęcych, obadwa należy, uważać za tożsame. Kawałek więc mięsa, który dowolnie wzięliśmy, dał się podzielić na trzy części: wodę, fibryn i tłuszcz. Jego skład porównany ze składem chleba pszennego jest następujący:

	Mięso chude	Chleb pszenny	Mąka pszenna.
Wody (i krwi)	78	— 45	— 16.
Fibryn czyli gluten . .	19	— 6	— 10.
Tłuszcz	3	— 1	— 2.
Mączka i t. d.	„	— 48	— 72.
	100	100	100.

Mięso więc chude podobnie jak chleb i mąka pszenna zawiera wodę i tłuszcz: jego fibryn jest tém samém, czém gluten w roślinach. Główna różnica pomiędzy chlebem i mięsem polega na zupełnym braku mączki w mięsie, a ilość zawartego w niem fibrynu jest prawie trzy razy tak wielką jak gluten w zwyczajnym chlebie, czyli inaczej: funt mięsa wołowego jest równie pożywnym jak 3 funty chleba pszennego, jeżeli wartość pokarmu uważamy za proporcjonalną do ilości tych materij. W suchém więc mięsie, ilość fibrynu jest daleko większą

niżeli ilość glutenu w jakiegokolwiek znaney materyi roślinnój, a tém samém w chebie z mąki zbóż naszych przygotowanym. Ostatni ten fakt łatwiej w oczy wpada, jeżeli porównamy mięso zupełnie suche z również suchym chlebem owsianym, jako materiałem roślinnym najbogatszym w gluten.

	w mięsie suchém		w suchym chlebie owsianym.
Fibryn czyli gluten .	84	—	21.
Tłuszcz.	7	—	7.
Mączki.	,,	—	70.
Krwi i soli.	9	—	2.
	100		100.

Różnice pomiędzy chudém mięsem zwierzęcia i zbożem najpożywniejszém są dość widoczne. Produkt zwierzęcy zawiera 4 razy tyle materyi, którą glutenem nazwaćbyśmy mogli, lecz brakuje mu głównego pierwiastku roślinnego, mączki, która 0,7 całej wagi suchej mąki owsianej wynosi.

Mięso zwierząt dzikich, zwierzyzna, prawie całkowicie podobną jest do mięsa wołowego, którego skład wyżej podaliśmy. Zwyczajnie zwierzęta dzikie z małemi wyjątkami, mniej mają tłuszczu. Inaczej rzecz się ma z zwierzętami domowemi, szczególniej utrzymywanemi wyłącznie dla mięsa. Wszystkie mają dostęć tłuszczu, który albo gromadzi się oddzielnie w przestrzeniach ciała, albo włókna masykularne przerasta. Że człowiek pod tym względem na organizm zwierzęcy wpływ swój wywierac może, dowodzą godne uwagi wypadki hodowli bydła i owiec. W Port Philipp w Australii mały skop merynos 55 f. ważący, daje 20 f. łożu, a zatem prawie $\frac{2}{5}$ całej wagi zwierzęcia. Z powiększeniem wagi skopa wzrasta zarazem ilość tłuszczu, tak, że zdolano już $\frac{4}{5}$ wagi żywej w tłuszczu otrzymać. Z całej ilości mięsa wołowego lub baraniego dostarczanej na targi angielskie $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{3}$ wagi rzeźniczej tłuszcz stanowi. W Niemczech nie postąpiono jeszcze tak daleko, lecz u wołu zupełnie utuczonego na 100 f. chudego mięsa, liczą 14—20 f. tłuszczu.

Przyjmując, że mięso zwyczajne w $\frac{1}{4}$ swój wagi z tłuszczu powstaje, 100 f. tego mięsa w stanie zupełnie suchym przedstawia następującą ilość materij pożywnych:

Fibrynu.	63 f.
Tłuszczu	30 f.
Soli i krwi	7 f.
	100 f.

Mięso ptastwa daleko mniej zawiera tłuszczu, niżeli mięso jatkowe, jednakże przez karmienie materyami tłuszcz zawierającymi, mięso kapłonów i indyk, albo chorobliwie wykształcone wątróbki gęsi stają się tak tłustemi, jak najtłustsze mięso wołowe lub baranie. Skład innych rodzajów mięsa przez człowieka używanych jest prawie takiż sam, jak mięsa wołowego. Cielęcina i zwierzyna zawierają mniej, wieprzowina więcej tłuszczu. Każde z nich posiada właściwy mu smak i słaby zapach, który jest cechą gatunku lub części rodzaju zwierzęcia. Charakterystyczny ten smak w ptastwie dzikiem szczególniej jest lubiony i poszukiwany, przeciwnie mięso starych buhai lub baranów staje się dla wielu w użyciu niezdolnym.

Mięso ryb jest zwykle uboższem w tłuszcz niżeli mięso jatkowe, lecz więcej fibrynu zawiera. Mięso znanych rodzajów ryb, w stanie zupełnej suchości ma skład :

	Fibryn	Tłuszcz.
Śledź	92 —	8.
Łosoś	78 —	22.
Węgorz	44 —	56.

Liczbę podane podlegają jednakże licznym zmianom, szczególnie śledź w niektórych porach roku i niektórych morzach jest tłustszym niż w innych. Łosoś słusnie jest uważanym za najsmaczniejszą rybę, ponieważ prawie trzy razy tyle tłuszczu zawiera jak śledź. Gastronom ma uzasadnioną przyczynę przekładania węgorza nad inne ryby, ponieważ więcej ma tłuszczu niż mięsów.

Z wiadomości powyższych możemy wnosić, że mięso wszystkich zwierząt na pokarm używanych, głównie z fibrynu powstaje, że ilość tłuszczu bardzo jest zmienną i takie produkty zwierzęce szczególnie są cenione, które więcej tłuszczu zawierają. Dlatego, gdzie z natury samej tłuszczu jest za mało, należy brak sztucznie wynagrodzić. Z tej przyczyny mięsa chudego używamy wraz z potrawami tłustemi, nasze pieczenie cielece, zajace i ptastwo szpikujemy tłuszczem, z mięsem szczupaka jemy masło lub smażemy je w tłuszczu. Jeżeli czytelnik zada sobie trud i przejrzy pierwszą lepszą książkę kucharską, znajdzie niezawodnie, że pasztety lub inne potrawy mieszane w $\frac{1}{3}$ z tłuszczu powstają, to jest z takiej ilości, jaką znaleziono w mięsie wołowym dobrze przerosłym. Widzimy, jak sztuka ciągle usiłuje naśladować niezmiennie prawa natury.

Do mięsa zwierząt ssących i ryb zbliżona jest inna forma pokarmów zwierzęcych, *jaje*. Najwięcej znane, najsmaczniejsze

i najpowszechniej na pokarm używane jest jaje kurze. Składa się ono z 3 części: skorupy, białka i żółtka. Skorupa jest niczem innem jak wapieniem czyli węglanem wapna, który natura przeznaczyła do ochrony części wewnętrznych. Skorupa opatrzona jest niezliczonem mnóstwem drobnych otworów, przez które powietrze wewnątrz się dostaje, w czasie zalegania życia pisklęcia utrzymuje i jest powodem gnicia jaj starych. Zamykając te otwory przez pokrycie powierzchni skorupy warstwą tłuszczu lub innym jakim środkiem, jaje przez czas długi zachowuje się zupełnie świeżem. Tak ochronione podobne jest do potraw w puszkach zamkniętych, do użycia w podróży przeznaczonych. Skorupa rzadko kiedy wynosi więcej nad $\frac{1}{10}$ wagi całego jaja, białko $\frac{6}{10}$, żółtko $\frac{3}{10}$. Jaje kurze zwyczajnej wielkości waży około 1000 gran i składa się:

Z białka . . . . . 600 gr.

„ żółtka . . . . . 300 „

„ skorup. . . . . 100 „

1000 gr.

Białko jaja otrzymało swe nazwisko od własności krzepienia w wyższym cieple na materyą białą w wodzie nierozpuszczalną. Chociaż w charakterach zewnętrznych w zupełności różni się od fibryny i glutenu, jednakże z obydwojma w ścisłym jest związku, a w żywieniu zwierząt te same spełnia cele. Możemy więc gluten, fibryn i białko ze względu na ich wartość pożywną uważać za zupełnie toż same. Żółtko ma kolor żółty, w części powstaje z pewnego rodzaju białka; dlatego w gotowaniu zsiada się, chociaż w mniejszym stopniu niż białko. Rozcierając żółtko suche na proszek i oblewając go alkoholem lub eterem, traci swój kolor, staje się bezfarbnem, a rozciek zawiera w roztworze tłuszcz jasny, żółty. Tłuszcz tak oddzielony wynosi prawie $\frac{2}{3}$ wagi żółtka w stanie zupełnej suchości. Żółtko więc podobnie jak mięso jest mieszaniną tłuszczu z materyą, która największe podobieństwo z glutenem roślin okazuje.

Oprócz wskazanych pierwiastków, jaje zawiera jeszcze znaczną ilość wody, która podobnie jak w mięsie świeżem prawie $\frac{3}{4}$ całej wagi wynosi. Ztąd jaje bez skorupy w stanie naturalnym lub suchym powstaje z następujących części:

	W stanie naturalnym		Suszone w temp. wody wrzącej.	
	całe jaje	procent		procent.
Wody	666	74	—	—
Białka	127	14	—	54 $\frac{2}{3}$.
Tłuszczu.	94	10 $\frac{1}{2}$	—	40.
Popiołu (po spaleniu), .	13	1 $\frac{1}{2}$	—	5 $\frac{1}{3}$.

Jaje jako całość uważane jest bogatszym w tłuszcz niżeli tłuste mięso wołowe. Pomiedzy pokarmami zwyczajnemi można z niem tylko porównać wieprzowinę i węgorza. W innéj jeszcze postaci przyjmujemy produkt zwierzęcy *mleko*. Rozciek biały, mlekiem nazwany, zawiera daleko więcej wody niżeli mięso i jaje.

Z mleka jak wiadomo, można otrzymać tłuszcz czyli masło, i skrzep czyli ser. Skrzep, który chemicy Caseinem zowią, ponieważ stanowi zasadniczy pierwiastek sera, zupełnie w własnościach swych jest podobny do glutenu białka lub fibrynu mięsa, a pod względem wartości pożywnéj w jednym z niemi stoi rzędzie.

Parując do suchości serwatkę, po zupełném oddzieleniu skrzepu pozostała, otrzymujemy materią bezbarwną, słodką, pod nazwiskiem cukru mlecznego znaną. Parując mleko do suchości i pozostałość paląc w powietrzu, otrzymujemy pewną część popiołu. Rozmaite te pierwiastki w mleku krowiem naturalném lub wysuszonym, znajdują się w następującej ilości:

	Stan naturalny		Odparow. do suchości.
Wody.	87	—	—
Caseinu.	4 $\frac{1}{2}$	—	34 $\frac{3}{4}$.
Masła.	3	—	23 $\frac{3}{4}$.
Cukru.	4 $\frac{3}{4}$	—	37.
Popiołu.	$\frac{3}{4}$	—	4 $\frac{1}{2}$.
	100		100.

Wnosząc ze składu, mleko powinno posiadać zarówno własności pokarmów zwierzęcych jak roślinnych. Zawiera bowiem znaczną ilość caseinu, masła i cukru, które można uważać za toż samo z fibrynem i tłuszczem mięsa, oraz mączką chleba pszenneego.

Mleko ludzkie jest do mleka krowiego bardzo podobne. Jego średni skład jest następujący:

Wody.	88,91	czyli	89.
Caseinu.	3,92	—	4.
Tłuszczu	2,67	—	$2\frac{2}{3}$.
Cukru mlecznego. . . .	4,36	—	$4\frac{1}{3}$.
Soli czyli popiołów . .	0,14	—	$\frac{1}{7}$.

Główna różnica zachodzi w ilości soli, które w mleku ludzkim $\frac{1}{3}$ całej ilości popiołów mleka krowiego wynoszą. Mleko kobiety w wieku od 18—24 lat zawiera daleko więcej materii stałych niżeli u kobiet pomiędzy 30—40 rokiem. Brunetki mają obfitsze mleka niż blondynki. W chorobach gorączkowych prędko przechodzących, mleko kobiet około $\frac{1}{4}$ mniej cukru zawiera, a o $\frac{1}{4}$ więcej Caseinu; w cierpieniach chronicznych ilość tłuszczu o $\frac{1}{4}$ się powiększa, ilość caseinu zmniejsza. W obu rodzajach cierpien mleko podwyższa swój zapas soli.

Ponieważ mleko matki jest pierwszym naturalnym pokarmem młodego zwierzęcia ssącego, należy je zatem uważać jako pokarm normalny dla gatunku, do którego zwierzę należy. Mleko kobiet jest wzorem pokarmu człowieka; do jego składu powinny się stosować wszystkie inne pokarmy, szczególnie jeżeli stan cielesny osób jest podobny do stanu dzieci.

Przygotowanie rozmaitego rodzaju serów i własności jakie posiadają, dokładnie wyrażają konieczność pokarmów mieszanych.

W dwojaki sposób sera używamy: albo jako część dziennego pożywienia dla utrzymania ciała, albo jako pewien rodzaj dodatku, który w mniejszej ilości wraz z innemi pokarmami lub po nich przyjmujemy. W fabrykach serów otrzymują rozmaite ich rodzaje przez dodanie śmietany, a zatem tłuszczu. Używając wyłącznie tylko śmietany, otrzymują ser nazwany śmietanowym, który należy jeść w stanie świeżym, ponieważ łatwo gorzknie (jelczeje). Dodając do śmietany świeżego mleka słodkiego, otrzymują ser bardzo tłusty jak stilton angielski lub tłuste sery szwajcarskie. Robiąc ser z świeżego mleka niezbianego, otrzymują również dobry ser tłusty jak np. Greyer-ser. Zbierając całkowicie śmietanę, pozostałość daje zwyczajne sery krajankowe. Przygotowując sery słodkie, casein oddzielają za pomocą podpuszczki, niekiedy za pomocą octu lub kwasu solnego, następnie skrzep od serwatki oddzielają, w której cukier pozostaje. Gdzie śmietany nie zbierają, ser co do swęj pożywności tém tylko od mleka się różni, że bardzo albo wcale nie zawiera cukru. Lecz jeżeli użyto mleka mniej lub więcej zbieranego, różnica w składzie może być dość zna-

czna, tak, że przy wyłączném użyciu, ser może się okazać do utrzymania życia niewłaściwym. Liczby niżej podane wskazują skład dwuletniego i tłustego sera angielskiego oraz jednoročnego chudego.

	ser tłusty		ser chudy.
Wody	36	—	44.
Caseinu	29	—	45.
Tłuszczu	30 $\frac{1}{2}$	—	6.
Popiołu	4 $\frac{1}{2}$	—	5.

Obadwa zawierają dosyć znaczną ilość wody, dlatego do bezpośredniego użycia wcale nie są zdolne.

Jeszcze jaśniejsze pojęcie o pożywności sera otrzymamy, porównyując ich skład w stanie suchym ze składem mleka, mięsa wołowego i jaj w takimże stanie.

	Mleko	S tłusty	e r chudy	Mięso wołowe	Jaje.
Casein (skrzep). . .	35	45	80	89	55.
Tłuszcz (masło) . . .	24	48	11	7	40.
Cukier . . . , ...	37	—	—	—	—
Materye mineralne .	4	7	9	4	5.
	100	100	100	100	100.

Z powyższej tabelli wypada, że obadwa gatunki sera wcale cukru nie zawierają. Każdy więc z nich musi być użyty wraz z materyami roślinnemi, które swoją ilością mączki lub cukru brak ten zapelniają. Ser tłusty zawiera więcej tłuszczu niż jaja, dlatego pokarmu wyłącznego stanowić nie może; ztąd zapewne od niepamiętnych czasów, ser i chleb są zawsze w użyciu z sobą złączone. Przeciwnie w serze chudym znajdujemy tylko 11 cz. tłuszczu z 80 cz., trudno strawnego caseinu. Doświadczenie też uczy, że wraz z serem chudym nie tylko chleb, ale i pewna ilość masła użytą być musi, jeżeli ma stanowić pokarm główny. Już wyżej wspomniano, że ser często stanowi tylko potrawę dodatkową, w ilościach bardzo małych, i że w tym celu używają się sery stare, smaku mniej więcej ostrego. W tym stanie są bardzo zdrowe i łatwo strawne. W zupełności można zalecać użycie sera po obiedzie jako środek pobudzający trawienie; w tym względzie ser zupełnie rozłożony lub pleśnią okryty przez znawców zawsze jest przekładany. Wpływ, jaki mu doświadczenie na pedsze trawienie użytych pokarmów oddawna przypisuje, jest równie godnym uwagi jak ciekawym, a nowsze badania chemiczne dokładnie go wyjaśniły.

Wystawiając casein mleka w stanie wilgotnym przez dwa dni w temperaturze umiarkowanej na działanie powietrza, rozpoczyna się jego rozkład, wywołuje zapach nieprzyjemny. W tym stanie posiada własność wywoływania zmian czyli fermentacji w innych materyach wilgotnych, z którymi w bezpośredniem znajduje się zetknięciu. Działa zupełnie w podobny sposób jak ciasto kwaśne do świeżego zarobu mąki dodane. Podobnie się zachowuje w żołądku ser stary w części rozłożony: wywołuje zmiany chemiczne w cząstkach pokarmu przed chwilą użytego, ułatwia ich rozpuszczenie, a tém samém trawienie prędzej następuje. Wreszcie, tylko niektóre rodzaje serów sprowadzają podobne zmiany. Takie szczególniej uważają się za najlepsze, na których pleśń się objawiła. Jestto fakt w wysokim stopniu ciekawy, że pleśń sera i towarzyszący jej właściwy smak, szczepieniem może być przeniesiony na inne gatunki serów. Dość jest odciąć kawałek sera, a na jego miejsce położyć równy jemu kawałek dawnego. Proste użycie kawałka sera po skończonym obiedzie nie zawsze wystarcza do spełnienia celu szybkiego trawienia. Jeżeli bowiem ser jest za młody, lub nie ma właściwego stanu, napróżno powiększy masę pokarmu, którym żołądek był przeładowany.

Jedną z ważnych zalet mąki żytniej lub pszennej, jest możność wydania pod ręką piekarza, lekkiego i gębczastego chleba. Wyżej wspomniano, że przyczyną tego jest sam stan glutenu tych zbóż. Białko, przynajmniej do pewnego stopnia posiada też same własności. Jego spojność kleista czyni je zdolnym do zatrzymania drobnych pęcherzyków gazu, w pomieszczeniu z mąką zwilżoną, w skutek fermentacji wywiązanego.

W ten sposób podobnie jak gluten pszenicy ułatwia wyrośnienie tych materyj mieszanych na masę gębczastą. Ztąd pochodzi lekkość, którą dodanie białka do ciasta sprowadza. Podobną własność, chociaż w mniejszym stopniu posiada skrzep mleka, i w niej należy szukać przyczyny pięknego pozoru chleba, który zamiast wody, mlekiem był zarobiony.

Wyżej widzieliśmy, że pomiędzy chlebem i mięsem, lub w ogólności pomiędzy produktami roślinnymi lub zwierzęcymi, które na pokarm używamy, w ich zbiorowych własnościach wielkie zachodzi podobieństwo; że gluten jednych, fibryn drugich, w ekonomii zwierzęcej też same cele spełniają. Porównajmy teraz tłuszcze roślinne i zwierzęce, a znajdziemy nowe podobieństwa.

Większa część tłuszczów z roślin olejnych w Europie znajdujących się otrzymana, w temperaturze zwyczajnej stan płynny zachowuje. Odnosi się to do tłustości lnu, rzepaku, maku, orzecha i t. d. Przeciwnie, tłuszcz palny, który zwykle pod nazwiskiem oleju palmowego lub kokosowego do nas przychodzi, podobnie jak wiele innych tłuszczów roślinnych, jest stały, a nawet tłuszcze płynne w niższej temperaturze do pewnego stopnia marną i wydzielają mniejszą lub większą ilość tłuszczów stałych. Z drugiej strony, tłuszcze stałe pod prassą ściśnięte, zawsze wydają pewną ilość tłuszczów płynnych. W istocie wszystkie tłuszcze roślinne powstają z dwóch rozmaitych tłuszczów, z których jeden w temperaturze zwyczajnej jest stałym, drugi płynnym. Podobny stosunek zachodzi pomiędzy tłuszczami zwierzęcymi; w tym przypadku jest tłustość wołowa i lój barani, masło i tłuszcz w żółtku jaja się znajdujący.

Wszystkie one razem wzięte powstają z tłuszczów płynnych i stałych, i w tym względzie dostrzegamy nowe podobieństwo pomiędzy naszymi pokarmami zwierzęcymi i roślinnymi. Lecz jeszcze większa zgodność zachodzi pomiędzy stałymi częściami tłuszczów roślinnych i zwierzęcych. Czystząc starannie olej palmowy, otrzymujemy ciało stałe śnieżnej białości, któremu nazwisko *Palmitin* nadano. Wyciskając lój wołowy lub barani, tak, ażeby tłuszcz płynny zupełnie został oddzielony i pozostałość starannie czyszcząc, otrzymujemy masę tłustą znaną pod nazwiskiem *stearynu*. Z tych dwóch materii powstają stałe tłuszcze naszych zwierząt domowych. Włój barani *stearyn* przemaga, w tłuszczu ludzi i gęsi, w maśle *stearin* i *palmitin* w równych znajdują się stosunkach. Podobnie rzecz się ma z tłuszczami roślinnymi, i one powstają z tych dwóch tłuszczów w stosunkach rozmaitych. W wielu z nich część stała jest *stearynem*, w innych, jak w oleju drzewnym ilość *stearynu* i *palmitinu* jest jednakowa, w innych znowu jak w oleju palmowym, *palmitin* przemaga.

Tożsamość jaką wykryliśmy pomiędzy pożywnością i wartością glutenu roślinnego i fibrynu zwierzęcego, można ściśle zastosować do materij tłustych, które w produktach jadalnych obu państw natury znajdujemy. Chociaż pierwiastki płynu tłuszczów zwierzęcych i roślinnych w ogólności bardzo są do siebie podobne, lecz podobieństwo nie jest tak zupełne jak pomiędzy ich częściami stałymi. Ważnym dla praktyki jest fakt, że pierwsze na działanie powietrza wystawione łatwiej jęlczeją niż drugie; dla téj przyczyny, twarde masło dłużej

świeżo się utrzymuje niżeli miękkie. To jest także przyczyną, dlaczego w końcu tuczenia, zwierzę szczególnie jeżeli jego mięso do solenia jest przeznaczone, powinno otrzymywać tylko paszę suchą, przez co jego tłuszcz twardszym się staje.

Jeszcze w inny sposób, ze stanowiska mniej ważnego, łatwo wykazać tożsamość pokarmów zwierzęcych i roślinnych. Paląc w wolném powietrzu części roślinne, ich massa niknie, pozostaje tylko mała ilość popiołu. Popiół ten powstaje z mieszaniny rozmaitych materij, stanowiących nieorganiczne pierwiastki rośliny. Organa ciała zwierzęcego w podobny sposób spalone, zostawiają popioły z tych samych materij złożone, tylko w stosunkach mniej lub więcej różnych. W popiele chleba też same znajdujemy pierwiastki jak w popiele mięsa. W jakimkolwiek więc stopniu żywiące własności naszych pokarmów od pierwiastków mineralnych zależą, zawsze będzie obojętném czy żywiemy się potrawami roślinnemi lub zwierzęcemi.

Zbierając treść podanych wiadomości, kończymy czém zaczęliśmy, że pokarmy człowieka składają się z małej liczby pierwiastków, których stan i stosunek nadaje większą lub mniejszą wartość materji pokarm stanowiącej.

WIADOMOŚCI O UŻYWANIU PAPIERU STEMPLOWEGO

W KRÓLESTWIE POLSKIEM,

OPARTE NA USTAWIE STEMPLOWEJ I PÓŹNIEJSZYCH ROZPORZĄDZENIACH
W JĘJ ROZWINIĘCIU WYDANYCH.

Gatunków stempla jest siedm:

- 1) Zwyczajny jednej tylko ceny kop. $7\frac{1}{2}$.
- 2) Szacunkowy różnych cen, poczynając od kop. $7\frac{1}{2}$ aż do rsr. 75.
- 3) Kosztów sądowych różnych cen, poczynając od k. $7\frac{1}{2}$ aż do rsr. 60.
- 4) Administracyjny   "   "   "   "   30   "   75.
- 5) Spadkowy   "   "   "   " $7\frac{1}{2}$ "   75.
- 6) Karny   "   "   "   "   90   "   75.
- 7) Kalendarzy dwóch tylko cen: kop. $7\frac{1}{2}$ i kop. 30.

Stempel zwyczajny, szacunkowy i administracyjny są formatu arkusza; kosztów sądowych i spadkowy formatu pół arkusza; karny formatu ćwiartki; stempel zaś do kalendarzy służy tylko do ich ostemplowania.

Przy kupnie papieru stempłowego dopłaca się do ceny na stemplu oznaczonej po 10%, czyli po kop. $1\frac{1}{2}$ od każdych kop. 15, tytułem opłaty na drogi i spłaty.

I. PRZEZNACZENIE STEMPŁA ZWYCZAJNEGO.

Stempel tego gatunku przeznaczony jest: do kwitów bez względu na wysokość summy; do ksiąg handlowych, protokołów, świadectw, kopij, likwidacyj, pozwów, pism obrończych i czynności sądowych, deklaracyj, minut czyli oryginałów akt notaryalnych, wreszcie do arkuszy środkowych tych aktów, pism i czynności, które i w środkowych arkuszach na stemplu pisane być winny.

Uwaga. Nie ulegają użyciu stempla do środkowych arkuszy: pozwy, pisma obrończe, wyroki i wszelkie akta sporządzane i wydawane w procesach sądowych lub przy wykonywaniu wyroków i aktów notaryalnych, niemniej akta spisanych inwentarzy.

II. PRZEZNACZENIE STEMPŁA SZACUNKOWEGO.

Stempel szacunkowy używany jest: do podań tudzież do przedstawień i korespondencji władz w interesach prywatnych, do aktów darowizn, działów, testamentów, rozporządzeń rodziców, plenipotencji; intercyz; cessyj; kaucyj; obligów; zastawów; wexli; umów

czyli kontraktów; do ekstraktów wyroków i akt urzędowych; do paszportów na wyjazd do Rossyi i za granicę.

A. Podania i przedstawienia wymagają użycia stempla:

Ceny kop. 60: do Namiestnika Królestwa, Główno-komenderującego armią czynną, Rady Administracyjnej, Ogólnego zebrania warszawskich departamentów Rządzącego Senatu, Kancelaryi Namiestnika Królestwa i Wydziału Celnego przy téjże kancelaryi.

Ceny kop. 45 do Władz naczelných. Za Władze naczelne liczą się: Minister Sekretarz Stanu, Generał-Gubernator wojenny warszawski, Kommissye Rządowe, Najwyższa Izba obrachunkowa, Departamenta warszawskie Rządzącego Senatu, Naczelný prokurator przy Departamentach Rządzącego Senatu, Heroldya Królestwa, Okrąg Naukowy warszawski, Zarząd komunikacyi lądowych i wodnych, Zarząd Inspektora głównego służby zdrowia, Zarząd spisu i zaciągu wojskowego, Wydział górnictwa, Rada główna opiekuńcza zakładów dobroczynnych, Rada Alexandryjskiego Instytutu wychowania panien, Naczelnicy Okręgów celnych, Dyrektor komory Warszawa, Naczelnik sztabu armii czynnej, Generał-Intendent armii, Naczelnik artyleryi, Naczelnik inżynieryi, Generał-kwaternistrz, Generał dyżurny armii, Generał-sztabs-doktor, Główna polowa prowiantska kommissya, Dowódcy korpusów.

Ceny kop. 30 do Władz główných. Za Władze główne liczą się: Dyrekcyja ubezpieczeń, Dyrekcyja teatrów, Prokuratorya, Sąd apellacyjny i Prokurator przy tymże sądzie, Zarząd Okręgu pocztowego Królestwa, Urząd loteryi, Urząd mennicy, Administracyja dochodów skarbowych tabaczych, Generał Policmajster armii, Naczelnicy dywizyi, Naczelnicy sztabów korpusowych, Komissya komissoryacka.

Ceny kop. 15 do Władz gubernialnych. Do Władz gubernialnych liczą się: Rządy gubernialne, Marszałkowie szlachty i Deputacye szlacheckie, Konsystorze, Dyrektorowie Gimnazyów, Dyrektor instytutu gospodarstwa wiejskiego, Instytut naukowy szlachecki, Kontrolé skarbowe przy sądach, Magistrat m. Warszawy, Ober-Policmajster m. Warszawy, Komissya kwaterniczna m. Warszawy, Naczelnicy wojenni, Komendant m. Warszawy, Naczelnicy okręgów górniczych, Naczelnicy objazdów przy drogach, Rewizorowie skarbowi, Trybunały cywilne i handlowy, Sądy kryminalne, Prokuratorowie przy trybunałach i sądach kryminalnych, Arsenał warszawski, Generał-gewaltygier, Generał-wagenmajster, Ober-kapelan polowy, Dyrektorowie szpitali wojskowych, Inspektorowie aptek, Komendanci twierdz, Naczelnicy parków, Naczelnicy sztabu artyleryi, Zarząd Naczelnika zachodniego okręgu artyleryjskich garnizonów, Zarząd zachodniego Inżynierskiego okręgu.

Ceny kop. $7\frac{1}{2}$ do Władz powiatowych i miejskich. Do tych Władz liczą się: Naczelnicy powiatowi, Magistraty wszystkich miast prócz Warszawy, Komisarze cyrkulowi m. Warszawy, Komory celne i przykomórki, Dowódcy straży granicznej, Nadstrażnicy straży granicznej, Kontrolerowie powiatowi, Sądy pokoju, Sądy policyi poprawczej, Rady szczegółowe opiekuńcze, Rada nadzorcza instytutu głuchoniemych, Urząd konsumcyjny m. Warsz., Urzędy leśne, Urzędy skarbowe, Urzędy pocztowe, Magazyny solne, Szkoły powiatowe, Naczelnicy hut i kopalń, Dowódcy pułków, Naczelnicy komend żandarmskich po powiatach, Kantory wojennych szpitali, Komendanci miast oprócz Warszawy.

Uwaga 1. Podania zanoszone do prezydujących lub do wydziałów Władz, pisane być winny na stemplu ceny oznaczonej dla podań do władzy.

Uwaga 2. Podania wojskowych niższych stopni w służbie zostających, lub z niej uwolnionych, oraz ich żon, dzieci, wdów i sierot po nich pozostałych, wolne są od stempla.

B. Akta darowizn, działy, testamenta, zapisy i rozporządzenia rodziców między dziećmi, wymagają użycia stempla:

- w przedmiotach rsr. 150 nieprzenoszących, ceny kop. 30;
- w przedmiotach od włącznie rsr. 150 do rsr. 1500, dodając od każdych 150 rsr. po kop. 15;
- w przedmiotach od włącznie rsr. 1500 do najwyższej summy, ceny rsr. 3 kop. 60.

Uwaga. Od skutków z darowizny opłaca się stempel kollateralny.

C. Plenipotencye ogólne wymagają użycia stempla ceny kop. 90, plenipotencye specyalne, czyli do szczególnego interesu, ceny kop. 30.

D. Interцыzy urządzające stosunki majątkowe co do wspólności, wymagają stempla ceny kop. 45, jeżeli obok tego obejmują dyspozycją dożywocia, ceny kop. 90; jeżeli obejmują posag, wyprawę, dopłatę od summy razem wziętą, gdy ta ma zabezpieczenie hipoteczne, po kop. 15, gdy nie jest hipoteczną, po kop. $7\frac{1}{2}$ od każdych 150 rsr.; jeżeli obejmują darowizny, umowy o kupno, dzierżawy lub inne zobowiązania, wymagają stempla jak od właściwego aktu.

Ile tylko intercyza obejmuje warunków powyżej wymienionych, od każdego z nich oddzielnie stempel liczyć należy.

E. Cessyе wymagają użycia stempla takiej ceny, jaki jest przepisany do aktu, z którego cessya wynika.

F. Kaucyе, obligi, zastawy, rewersa, wexle wymagają użycia stempla:

w przedmiotach mających bezpieczeństwo hipoteczne, do summy rsr. 45 wyłącznie ceny kop. $7\frac{1}{2}$, od rsr. 45 do rsr. 150 wyłącznie ceny kop. 15, od rsr. 150 aż do najwyższej summy dodając po kop. $7\frac{1}{2}$ od każdego rsr. 75, chociażby niepełnych;

w przedmiotach niemających bezpieczeństwa hipotecznego, do summy wyłącznie rsr. 150 kop. $7\frac{1}{2}$, dalej od każdego rsr. 150 chociażby niepełnych, po kop. $7\frac{1}{2}$.

G. Kontrakty czyli umowy o kupno, sprzedaż i zamianę tak ruchomości, jak i nieruchomości, wymagają użycia stempla ceny odpowiadającej wartości umówionej, a mianowicie:

jeżeli summa nie przenosi rsr. 45, ceny kop. $7\frac{1}{2}$,

od rsr. 45 do rsr. 90 wyłącznie " " 15,

od rsr. 90 do rsr. 150 wyłącznie " " 30,

od rsr. 150 do najwyższej summy, dodając po kop. 15 od każdego rsr. 75 chociażby niepełnych.

H. Kontrakty czyli umowy o dzierżawę, poddzierżawę, i w ogólności o najem rzeczy i usług, wymagają użycia stempla od summy obrachowanej za wszystkie lata, na które kontrakt zawarty został, a mianowicie:

jeżeli summa nie dochodzi rsr. 45, ceny kop. $7\frac{1}{2}$,

od rsr. 45 do rsr. 150 wyłącznie " " 15,

od rsr. 150 do najwyższej summy, dodając po kop. $7\frac{1}{2}$ od każdego rsr. 75, chociażby niepełnych.

I. Kontrakty o najem rybołówstwa, ogrodów, pastwisk, łąk, roku jednego nie trwające, tudzież kontrakty o rozmaite transporta dostawy, lub inne na krótki czas umówione roboty i entrepryzy, mianowicie przed upływem roku jednego skutecznie się mające, wymagają użycia stempla podług summy umówionej, rachując:

od summy najniższej do rsr. 150 wyłącznie kop. $7\frac{1}{2}$,

od rsr. 150 do najwyższej summy, dodając po kop. $7\frac{1}{2}$ od każdego rsr. 150, chociażby niepełnych.

K. Kontrakty wieczystej dzierżawy, emphyteuzy, kontrakty z włościanami o wieczyste posiadanie czynszów, tudzież kontrakty o dochody czyli pensye dożywotnie z utratą przedmiotu stanowiącego dochód (à fonds perdu), wymagają użycia stempla tej samej wysokości, jak kontrakty o kupno i sprzedaż pod lit. G.

Do ustanowienia ceny stempla przy kontraktach o wieczyste dzierżawy, bierze się wysokość rocznego czynszu czyli kanonu i obraca się na kapitał pomnożeniem przez 20; do wynalezionej zaś summy dodaje się laudemium lub wkupne; a przy kontraktach o pensye dożywotnie bierze się pensją roczną przez $12\frac{1}{2}$ pomnożoną.

L. Kontrakty o spółkę handlową lub cywilną wymagają użycia stempla w stosunku massy ogólnej do spółki łożonej, z tē m rozróżnieniem:

jeżeli massa składa się z summ i kapitałów hypotekowanych po kop. $7\frac{1}{2}$ od każdych 75 rsr.;

jeżeli summy i kapitały nie mają hypotecznego ubezpieczenia, po kop. $7\frac{1}{2}$ od każdych 150 rsr.;

jeżeli massa obejmuje w części dobra i nieruchomości, co do tych dóbr i nieruchomości po kop. 15 od każdych 75 rsr.

Ł. Cessye, kaucye i kontrakty, w których przedmiot na pieniądze oszacować się nie daje, wymagają użycia stempla ceny k. 15.

M. Ekstrakty wydawane z ksiąg i akt, władz i z urzędów niższego stopnia do włącznie gubernialnych, wymagają użycia stempla ceny kop. $7\frac{1}{2}$.

Ekstrakty z ksiąg i akt władz wyższych, licząc do nich Archiwum główne Królestwa i pisarzy aktowych, wymagają użycia stempla ceny kop. 30.

N. Paszporta na wyjazd do Cesarstwa Rossyjskiego, wymagają użycia stempla, a mianowicie wydawane:

Mieszkańcom Króles: nadgranicznym w obrębie 7 wiorst	ceny k. $7\frac{1}{2}$,
Cesarstwa do powrotu,	ceny . . . . . „ 15,
Królestwa na miesięcy 3	„ 15,
„ „ na czas od miesięcy 3 do 6	„ 30,
„ „ na czas od miesięcy 6 do roku . .	„ 60,
„ „ do gubernii Petersburgskiej i Moskiewskiej, lub do dwóch stolic Moskwy i Petersburga, oraz paszporta na wyjazd za granicę	ceny . . . . „ 90.

III. PRZEZNACZENIE STEMPLA KOSZTÓW SĄDOWYCH.

Stempel tego gatunku przeznaczony jest wyłącznie na opłaty wpisowe w sprawach wszelkiego rodzaju, tudzież na realizowanie kosztów prenotowanych i kosztów stempli w tychże sprawach skarbowski zasądzanych.

Sprawy w drodze cywilnej wiedzione, podlegają opłacie wpisu głównego, dodatkowego lub w *egzekucyi*:

a) Wpisy główne opłacają się w każdej z osobna instancyi:

W *sprawach* gdzie żądanie rsr. 7 kop. 50 nie przenosi, opłaca się kop. $7\frac{1}{2}$,

od rsr. 7 kop. 50 do rsr. 15 wyłącznie opłaca się kop. 15,

od rsr. 15 do rubli srebr. 30 „ „ „ 30,

i tak kolejną dodając od każdych rsr. 15 po kop. 15 aż do summy rsr. 150 wyłącznie,

od rsr. 150 do rsr. 375 wyłącznie opłaca się rsr. 2 kop. 25,

"	375	"	750	"	"	"	3	"	—
"	750	"	1,500	"	"	"	6	"	—
"	1,500	"	3,000	"	"	"	12	"	—
"	3,000	"	6,000	"	"	"	18	"	—
"	6,000	"	12,000	"	"	"	24	"	—
"	12,000	"	15,000	"	"	"	30	"	—
"	15,000	"	30,000	"	"	"	60	"	—
"	30,000	"	60,000	"	"	"	90	"	—
"	60,000	"	120,000	"	"	"	150	"	—
"	120,000	"	150,000	"	"	"	240	"	—

następnie od każdych 150 rsr. przewyżki dodaje się po kop. 10.

W sprawach granicznych, gdzie szacunek gruntu spornego niepodany, gdy przedmiot nie przechodzi jednej włóki, opłaca się k. 90,

od jednej do pięciu włók opłaca się rsr. 12,

od pięciu do dziesięciu włók " " 18,

i tak dalej dodając za każde pięć włók chociażby niespełnych po rsr. 12.

W sprawach o przedmiot niemający pieniężnego oznaczenia, opłaca się wpis rsr. 6.

W sprawach dotyczących małżeństw, tudzież w sprawach o uznanie dziecka, legitymacją, przysposobienie i t. p. dotyczących stanu i osobistości, sąd oznacza wpis od ceny najniższej aż do rsr. 90.

b) Wpisy dodatkowe opłacają się po wyroku przedstawoczym, głównej sprawy ostatecznie nierozstrzygającym, a mianowicie:

w sprawach gdzie przedmiot rsr. 15 nie przenosi, opłaca się kop. 15,

" od rsr. 15 do wyłącznie rsr. 750 " " 90,

" od rsr. 750 do wyłącznie rubli sr. 3,000 rsr. 1 kop. 50,

" od rsr. 3,000 do najwyższej summy " 3 " —

c) Wpisom w exekucyi podlegają spory przy exekucyi wyroków wydarzające się; wpisy te opłacają się w $\frac{1}{8}$ części wpisu głównego.

Uwaga 1. W sprawach cywilnych, gdzie przedmiot rub. sr. 1,500 przechodzi, wpis opłaca się w połowie ocenionej ilości, druga zaś połowa dopiero po zapadnięciu wyroku.

Uwaga 2. W sprawach podanych polubownemu rozsądzeniu, wpis opłaca się w połowie mniej jak w sądach zwyczajnych.

Sprawy karne podlegają opłacie wpisu:

Przez sądy policyi prostej, magistraty miast i wójtów gmin sądzone w cenie kop. 30 ;

przez sądy policyi poprawczéj, w cenie od rsr. 1 kop. 50 do rubli srebr. 7 kop. 50, stosownie do uznania sądu;

przez sądy wyższych instancyi, w cenie od rsr. 7 kop. 65 aż do rubli srebr. 45, również wedle uznania sądu.

IV. PRZEZNACZENIE STEMPLA ADMINISTRACYJNEGO.

Stempel tego gatunku przeznaczony jest na realizowanie opłat nominacyjnych, opłat za patenta czyli świadectwa przez heroldyą Królestwa wydawane, tudzież opłat od pozwoleń i konsensów na procedera.

a) Podlegają opłacie nominacyjnój:

Urzednicy i Oficjaliści stałą pensyą pobierający, od rocznej pensyi, na raz jeden po 2 od sta.

Duchowni od beneficyi rubli srebr. 90 rocznie nieprzenoszącej, opłacają kop. 90,

od rsr. 90 do rsr. 150 włącznie opłacają rsr. 7 kop. 50,

od rsr. 150 od każdych rsr. 15   "   "   1   "   80.

b) Patenta czyli świadectwa przez heroldyą wydawane ulegają opłacie:

na przyznanie tytułu księcia   rsr. 60,

"   "   "   hrabiego   "   45,

"   "   "   barona   "   30,

"   "   "   innych tytułów   "   15,

na pochodzenie szlacheckie   "   7 kop. 50.

c) Patenta nominacyjne na urzędy i funkcyje, do których pensye nie są przywiązane, ulegają opłacie:

na Obróncę przy Senacie . . . . . rsr. 75 kop. —

" Adwokata przy sądzie apelacyjnym   "   60   "   —

" Patrona przy trybunale . . . . .   "   22   "   50

" Pisarza aktowego Królestwa . .   "   15   "   —

" Doktora lub lekarza . . . . .   "   15   "   —

" Akuszerza, chirurga, dentystę, fel-

czera i weterynarza . . . . .   "   3   "   —

" Rejenta gubernialnego . . . . .   "   7   "   50

" Rejenta okręgowego i komornika   "   3   "   75

" Obróncę przy sądzie pokoju . .   "   9   "   —

" Budowniczego . . . . .   "   5   "   40

" Jeometrę . . . . .   "   3   "   60

" Akuszerkę . . . . .   "   —   "   30

" Rabina, szkolnika i starszych żydowskich w miastach rzę-

du 1, 2 i 3: rsr. 9; rzędu 4: rsr. 6; rzędu 5: rsr. 3.

d) Konsensa na zakłady i procedera podlegają opłacie jak następuje:

	w miastach rzędu 1 2 i 3		rzędu 4		rzędu 5	
na założenie apteki	rsr.	27	rsr.	13 k. 50	rsr.	6 k. 75
„ billardu	„	15	„	7 „ 50	„	2 „ 70
„ kawiarni	„	4 k. 50	„	2 „ 25	„	— „ 90
„ hotelu, zajazdu, traktyerni	„	45	„	13 „ 50	„	6 „ 75
„ handlu bławatne- go i sukienego „	„	15	„	7 „ 50	„	3 „ —
„ handlu wina i trun- ków zagranicz: „	„	45	„	22 „ 50	„	11 „ 25
„ magazynu mebli „	„	27	„	13 „ 80	„	6 „ 75
„ kantoru wexlowego „	„	15	„	7 „ 50	„	3 „ 75
„ browaru	„	27	„	13 „ 50	„	6 „ 75
na założenie młynów na rzekach spławnych, tudzież wiatraków bez różnicy miejsca			rsr.	7	kop.	50
na młyny pływające			„	3	„	75
na założenie gorzeln.			„	150	„	—
„ drukarni i huty szklanej po			„	1	„	80
„ teatru			„	108	„	—
na pokazywanie cieniów i optyk			„	30	„	—
za pozwolenie grania marynetek			„	15	„	—
od dyspensy duchownej na zawarcie związków mał- żeńskich między stryjem a synowicą, wujem a siostrzenicą, ciotką a siostrzeńcem, rodzonemi „				150	„	—
od pozwolenia pochowania ciał w grobach kościel: „				90	„	—

Wszelkie inne pozwolenia i konsensa na professye, kunszta, rzemiosła, handle, zakłady i procedera wyżej imiennie niewyrażone, podlegają użyciu stempla:

jeżeli udzielane są przez władze do włącznie gubernialnych, ceny kop. 7½;

jeżeli udzielane są przez władze wyższe jak gubernial., ceny k. 30.

V. PRZEZNACZENIE STEMPLA SPADKOWEGO.

Stempel tego gatunku przeznaczony jest wyłącznie na realizowanie opłat kollateralnych, od spadków i darowizn.

Podlegają opłacie kollateralnej:

a) Dzieci, wnuki i inni zstępni w linii prostej, jedynie od tego, co z części rozrządzałnej przez szczególny zapis lub sposobem darowizny otrzymują, płacą po kop. 7½ od każdych rsr. 15 czyli po ½ od sta.

b) Wstępni nawet w linii prostéj, krewni wszelkiego stopnia pokrewieństwa i małżonkowie, od całego majątku w spadku lub przez darowiznę otrzymanego, płacą po kop. 22½ od każdych rsr. 15 czyli po 1½ od sta.

c) Obcy i powinowaci płacą po kop. 45 od każdych rsr. 15 czyli po 3 od sta.

Uwaga. Kto otrzymuje spadek lub darowiznę, winien w ciągu miesiąca od dnia wejścia w posiadanie, zgłosić się do kontroli skarbowej z opłatą kollateralną, lub zadeklarowaniem i zabezpieczeniem onéj, pod karą kontrawencyjną.

Nie podlegają opłacie kollateralnej:

Dzieci i zstępni od spadku z prawa po rodzicach lub zstępnych otrzymanego.

Dzieci naturalne prawnie uznane od spadku po swych rodzicach.

Osoby przysposobione od spadku po przysposabiającym.

Rodzice i wstępni od téj części spadku po dzieciach, która wraca jako ich własność dzieciom wydzielona.

Szpitala, domy ubogich i klasztory jałmużnicze od czynionych im zapisów i darowizn.

Spadki, w których czysta massa rsr. 15 nie dochodzi.

VI. PRZEZNACZENIE STEMPLA DO KALENDARZY.

Stempel ten nie istnieje w papierze stemplowym, lecz jest tylko wyciskany na kalendarzach i rubrycelach duchownych.

Na wszelkich kalendarzach krajowych, nie wyłączając żydowskich, tudzież na rubrycelach w kraju drukowanych, wybijany być winien stempel ceny kop. 7½, zaś na kalendarzach i rubrycelach zagranicznych stempel ceny kop. 30.

VII. PRZEZNACZENIE STEMPLA KARNEGO.

Stempel tego gatunku służy na realizowanie kar kontrawencyjnych, wymierzanych za nieużycie stempla do akt, pism i czynności, za niezgłoszenie się w czasie przepisany z opłatą kollateralną od spadków i darowizn, i za nieposiadanie konsensu.

Kara wymierza się w takim stosunku:

Jeżeli brak stempla wynosi kop. 7½ do kop. 45, kara zawsze jest kop. 90; jeżeli zaś brak przechodzi kop. 45, kara wymierza się w dwójnasób brakującego stempla. Przy kupnie stempla karnego płaci się tylko za półowę ceny na nim wyrażonéj, druga połowa opłaca się w gotówiznie na rzecz dostrzegającego.

Sprzedawanie lub używanie kalendarzy niestemplowanych, ulega karze po rsr. 1 kop. 80 za każdą sztukę.

ROZKŁAD JAZDY

na Drodze Żelaznej Warszaw.-Wiedeńskiej i Żąbkowicko-Katowickiej

z Warszawy do stacyi Sosnowiec i Katowice

NAZWISKO STACYI	ODLEGŁOŚĆ		Towa- rowy Nr. I.	Sznel- cug Nr. III.	Osobo- wy Nr. V.	Osobo- wo-Towa- rowy Nr. VII.	Towa- rowy Nr. IX.												
	od War- szawy	między stacyami																	
			POCIĄGI ODCHODZĄ																
mil		wiorst	mil	g.	m.	g.	m.	g.	m.	g.	m.	g.	m.						
z Warszawy.....			}2 ¹ / ₇	rano	5	15		rano	6	—		rano	10	45	wieczór	5	—		
Włoch.....																			
** Pruszkowa ..	2 ¹ / ₇	15		6	40			6	23			11	13		5	40			
Brwinowa.....			}1 ⁶ / ₇												5	56			
* Grodziska.....	4	28			7	18			6	45			11	38		6	15		
Rudy Guzowsk.	5 ⁶ / ₇	41	1 ⁶ / ₇	7	51			7	9			12	3		6	55			
Radziwiłłowa ..	7 ³ / ₇	52	1 ⁵ / ₇	8	26			7	27			12	26		7	28			
** Sklerniewic...	9	63	1 ⁴ / ₇	9	30			7	50			1	—		8	20			
** Płyćwi.....	10 ⁶ / ₇	76	1 ⁶ / ₇	10	5							1	22		8	53			
** Rogowa.....	12 ⁶ / ₇	90	2 ¹ / ₇	10	55			8	33			1	58		9	35			
Koluszek.....			}2 ⁴ / ₇																
Rokicin.....	15 ³ / ₇	108			11	55			9	3			2	33		10	27		
Wolborki.....			}2 ² / ₇	po połud.								2	44		10	46			
* Bab.....	17 ³ / ₇	122			1	...			9	26			2	57		11	7		
* Piotrkowa.....	19 ³ / ₇	136	1 ⁶ / ₇	2	30			10	—			3	30		11	45	rano	5	
Rozpry.....			}3									3	49		pr.wnocy				
* Gorzkowic ..	22 ³ / ₇	157			5	30			10	30			4	9				6	—
Kamińska.....			}3									4	22						
** Radomska.....	25 ³ / ₇	178			6	45			11	5			5	—				7	3
* Kłomnic.....	28	196	2 ⁴ / ₇	8	—			11	33			5	33				7	58	
Rudnik.....			}2 ⁶ / ₇																
** Częstochowy ..	30 ⁶ / ₇	216			rano	6	15		12	5			6	20				10	—
Poraja.....	33 ¹ / ₇	232	2 ² / ₇	7	—							6	48				10	43	
Żarek.....			}2 ⁴ / ₇																
** Myszkowa ..	35	245			8	15			12	50			7	15				11	20
Żawiercia.....	36 ² / ₇	254	}2 ⁴ / ₇					1	5			7	35						
Łaz.....	37 ⁴ / ₇	263			9	10			1	15			7	50				12	10
Żąbkowic.....	39 ² / ₇	275	1 ⁵ / ₇	9	45			1	30			8	15				12	45	
Dąbrowy.....	40 ² / ₇	282	1	10	10			1	45			8	25				1	5	
do St. Sosnowce przych.	41 ⁴ / ₇	291	1 ³ / ₇	10	45			2	—			8	50				1	40	
				rano				po połud.				wieczór					po połud.		
								po połud.				rano							
ze Stacyi Sosnowce			1					3	—			5	30						
do Katowic przychodzi	42 ¹ / ₇	298						3	10			5	40						

z Katowic i stacyi Sosnowce do Warszawy

NAZWISKO STACJI	ODLEGŁOŚĆ	Towa- rowy Nr. II.	Sznel- cug Nr. IV.	Osobo- wy Nr. VI.	Osobo- wo-Towa- rowy Nr. VIII.	Towa- rowy Nr. X.			
	między Stacyami	POCIĄGI ODCHODZĄ							
	mi l	g.	m.	g.	m.	g.	m.	g.	m.
z Katowic				12	10	8	50		
do St. Sosnowce przy.				12	20	9	—		
		rano	po połud.	rano		po połud.			
ze Stacji Sosnowce		5	—	2	—	6	45		2 15
— Dąbrowy	1 ³ / ₇	5	40	2	15	7	10		2 50
— Ząbkowic	1	6	—	2	28	7	20		3 10
— Łaz	1 ⁵ / ₇	6	40	2	45	7	45		3 40
— Zawiercia	2 ⁴ / ₇			2	55	8	—		4 30
— Myszkowa		8	30	3	15	8	20		
— Żarek									
— Poraja	2		9 17			8	48		5 15
— Częstochowy	2 ² / ₇		10 15	4	—	9	30		6 30
— Rudnik	2 ⁶ / ₇								
— Kłomnic		11	30	4	30	10	15		7 45
— Radomska	2 ⁴ / ₇	12	23	5	3	11	5		8 38
— Kamińska	3					11	24		
— Gorzkowic		1	25	5	35	11	42		9 40
— Rozprz.						12			
— Piotrkowa	3							rano	10 45
		3	15	6	15	12	30	5	30 pr. wiecz
— Bab	1 ⁶ / ₇	4	—	6	36	12	56	6	5
— Wolborki						1	10	6	22
— Rokicin	2 ² / ₇	4	50	7	2	1	25	6	42
— Koluszek									
— Rogowa	2 ⁴ / ₇	5	48	7	30	2	5	7	27
— Pływ	2 ¹ / ₇	6	38			2	30	8	15
		rano							
— Sklerniewic	1 ⁶ / ₇	4	30	8	20	3	—	9	—
— Radziwiłłowa	1 ⁴ / ₇	5	5	8	35	3	20	9	27
— Rudy Guzowskiej	1 ⁵ / ₇	5	45	8	59	3	45	9	57
— Grodziska	1 ⁶ / ₇	7	15	9	19	4	10	10	30
— Brwinowa	1 ⁶ / ₇							10	46
— Pruszkowa		7	58	9	39	4	33	11	20
— Włoch									
do Warszawy przych.	2 ¹ / ₇								
		8	45	10	—	5	—	12	—
		rano	wieczór	wieczór	wieczór	wieczór	w połud.		

ze Skierniewic do Łowicza

NAZWISKO STACJI	ODLEGŁOŚĆ			Osobowo- Towarowy Nr. XI.	Osobowo- Towarowy Nr. XIII.	Osobowo- Towarowy Nr. XV.				
	od Skierniewic		między Stacya.	POCIĄGI ODCHODZĄ						
	mil	wiorst	mil	g.	m.	g.	m.	g.	m.	
ze Skierniewic	.....	.....	.....	w południe	12	55	3	5	8	15
do Łowicza przychod.	2 ⁶ / ₇	20	2 ⁶ / ₇	1	25	3	55	8	45	

z Żąbkowic do Granicy

NAZWISKO STACJI	ODLEGŁOŚĆ			Osobowo- Towarowy Nr. XVII.	Sznelcug Nr. XIX.	Osobowo- Towarowy Nr. XXI.			
	od Ząbkowic		między Stacya.	P O C I Ą G I O D C H O D Z ą					
	mil	wiorst	mil	g.	m.	g.	m.	g.	m.
z Ząbkowic.....	.....	.....	} 2 ...	rano		po południu		wieczór	
Strzemieszyc	.....	.....		10	30	1	35	8	30
do Granicy przychod.	2	14		10	46	1	44	8	46
				11	—	1	51	9	—

z Łowicza do Skierniewic

NAZWISKO STACJI	ODLEGŁOŚĆ	Osobowo- Towarowy Nr. XII.	Osobowo- Towarowy Nr. XIV.	Osobowo- Towarowy Nr. XVI.			
	między Stacyami	POCIĄGI ODCHODZĄ					
	mil	g.	m.	g.	m.	g.	m.
z Łowicza ..... do Skierniewic przych.	} 2 ⁶ / ₇	po południu		wieczór		rano	
		2	5	7	15	7	—
		2	35	7	45	7	30

z Granicy do Żąbkowic

NAZWISKO STACJI	ODLEGŁOŚĆ		Sznelcug Nr. XVIII.	Osobowo- Towarowy Nr. XX.	Osobowo- Towarowy Nr. XXII.			
	między Stacyami		POCIĄGI ODCHODZĄ					
	mil		g.	m.	g.	m.	g.	m.
z Granicy			w południe		wieczór		rano	
} 2			12	55	7	30	5	—
			1	5	7	46	5	16
			1	15	8	—	5	30
do Strzemieszyc								
do Żąbkowic przych. .								

OBJAŚNIENIE.

Sprzedż biletów i ekspedycja tłomoków rozpoczyna się na godzinę przed odejściem pociągu.

Powozy, konie i inne zwierzęta, winny być dostawione do ekspedycji na dwie godziny przed odejściem pociągu.

Stacje na których krzyżują się pociągi, oznaczone są gwiazdkami **

Powozy, konie i inne zwierzęta, ekspedują się do wszystkich i ze wszystkich Stacyj pociągami Osobowymi, Osobowo-Towarowymi i Towarowymi; pociągami zaś Osobowymi (Sznelcugami) Nro III i IV, mogą być ekspedowane powozy z Warszawy i Łowicza do wszystkich Stacyj ku Granicy, prócz Płyćwi i Poraja, jak niemniej z Sosnowców i Granicy ku Warszawie.

Pociągi Osobowe (Sznelcugi) Nro III i IV pomiędzy Warszawą a Stacją Sosnowce i Nro XVIII i XIX pomiędzy Żąbkowicami a Granicą, mają tylko powozy klasy I i II.

Pociągi Osobowe Nro V i VI pomiędzy Warszawą a Stacją Sosnowce i Osobowo-Towarowe Nro XI, XII, XIII i XVI pomiędzy Skierniewicami a Łowiczem, i Nro XVII, XX, XXI i XXII pomiędzy Żąbkowicami a Granicą, mają powozy klasy I, II, III i IV.

Pociągi Osobowo-Towarowe Nro VII i VIII pomiędzy Warszawą a Piotrkowem, i Nro XIV i XV pomiędzy Skierniewicami a Łowiczem, mają tylko powozy klasy I, II i III.

Pociągi Osobowe (Sznelcugi) Nro III i IV, nie zatrzymują się na Stacjach Płyćwia i Poraj, oraz na przystankach, prócz Zawiercia.

Pociągi Osobowe Nro V i VI zatrzymują się na przystankach: Wolborka, Rozprza, Kamińsk i Zawiercie.

Pociągi Osobowo-Towarowe Nro VII i VIII, zatrzymują się na przystankach Brwinów i Wolborka.

Pociągi Osobowe (Sznelcugi) Nro XVIII i XIX, oraz Osobowo-Towarowe Nro XVII, XX, XXI i XXII zatrzymują się na przystanku Strzemieszyce.

Osoby wyjeżdżające z Warszawy pociągiem Osobowym (Sznelcug) Nro III, przybywają do Wrocławia tegoż dnia o godzinie 9ej w wieczór, do Berlina dnia następnego o godzinie 5 min. 15, do Drezna o godzinie 4, do Wiednia przez Sosnowce i Kosel, lub Granicę i Trzebinę o godz. 5 min. 16 rano. Do Krakowa przez Granicę o godz. 5 min. 27 w wieczór. Pociąg ten bezpośrednio komunikuje się z pociągiem idącym do Belgii i Francji.

Osoby wyjeżdżające z Warszawy pociągiem Osobowym Nro V, przybywają na noc do Granicy o godz. 9 w wieczór, a dnia następnego do Krakowa o godz. 9 min. 45 rano, do Wrocławia o godz. 12 min. 10 w południe, do Wiednia przez Kosel lub Trzebinę o godz. 7 min. 37 w wieczór.

Osoby wyjeżdżające z Berlina o godz. 10 min. 45, z Drezna o godz. 11 w wieczór, przybywają do Sosnowców dnia następnego o godz. 12 min. 20 z południa, do Warszawy o godz. 10 w wieczór.

Osoby wyjeżdżające z Wiednia o godz. 8 min. 30 w wieczór, przybywają dnia następnego przez Kosel do Sosnowców o godz. 12 min. 20 z południa, przez Trzebinę do Granicy o godz. 11ej przed południem, do Warszawy zaś o godz. 10ej w wieczór.

Osoby wyjeżdżające z Wiednia o godz. 7ej rano, z Krakowa o godz. 3 min. 45 po południu, przybywają na noc do Granicy o godz. 8 min. 30 w wieczór, a dnia następnego do Warszawy o godz. 5 po południu.

Osoby wyjeżdżające z Wrocławia o g. 6 m. 50 rano, przybywają tegoż dnia do Sosnowców o g. 12 m. 20 z połud., do Warszawy o g. 10 w wieczór, — wyjeżdżające zaś z Wrocławia o g. 2 m. 15 po południu, przybywają na noc do Sosnowców o g. 9 w wieczór, a dnia następnego do Warszawy. o g. 5 po południu.

TERMINA OPŁACANIA PODATKÓW

I WNOSZENIA OPŁAT TAK DO KASS M. WARSZAWY, JAKO
I DO KASS POWIATOWYCH.

w STYCZNIU. *Do kass m. Warszawy.* Czysznz z gruntów w Pradze na raz. Kanon od zarobkowania (miejscowe) na raz. Subsidium Charitativum na raz.

Rata 1sza. Kanony z realności miejskich. Prowizya od kapitałów miejskich. Procent od pożyczki budowlanej. Szarwark. Kominowe. Opłata kwaterunkowa. Ofiara. Dzierżawy z domów skonfiskowanych. Zwrot pożyczki za cynk.

Do kass Powiatowych. Subsidium Charitativum, za cały rok. Kanon z młynów.

Kompetencya i procent administracyjny z dóbr darowanych.

Rata 1sza. Ofiara. Kwarciarne. Szarwark.

w LUTYM. *Do kass m. Warszawy.* Rata 1sza. Latarniowe. Kontyngens liwerunkowy.

Do kass Powiatowych. Rata 1sza. Kontyngens liwerunkowy od gromad. Czysnze z dóbr rządowych.

w MARCU. *Do kass m. Warszawy.* Rata 1sza. Brukowe. Kanałowe. Podymne z dopłatą dwugroszową.

Do kass Powiatowych. Rata 1sza. Podymne zwyczajne. Podymne podwyższone. Kontyngens liwerunkowy od dworów.

w KWIETNIU. *Do kass m. Warszawy.* Opłata kwaterunkowa 2ga rata. Opłata klassyczna na raz.

w CZERWCU. *Do kass m. Warszawy.* Prowizye od kapitałów z legatów rata 2ga. Szarwark. Ofiara. Szynkowe od starozak. na raz.

Do kass Powiatowych, (jak w styczniu) 2ga rata.

w LIPCU. *Do kass m. Warszawy.* Rata 2ga. Kanony z realności miejskich. Prowizye od kapitałów miejskich. Procenta od pożyczek budowlanych. Kominowe. Dzierżawy z domów skonfiskowanych. Zwrot pożyczki za cynk.

Składka ogniowa i na wodociągi na raz. Opłata kwaterunkowa 3cia rata.

w SIERPNIU. *Do kass m. Warszawy.* Rata 2ga. Latarniowe.

w WRZEŚNIU. *Do kass m. Warszawy.* Brukowe 2ga rata. Kanałowe. Podymne z dopłatą dwugroszową.

Do kass Powiatowych (jak w marcu) 2ga rata.

w PAŹDZIERNIKU. *Do kass m. Warszawy.* Opłata kwaterunkowa 4ta rata.

W LISTOPADZIE. *Do kass m. Warszawy.* Czysnz z gruntów w Warszawie na raz. Czysnz z attytencyi zamków na raz. Kontyngens liwerunkowy 2ga rata. Czysnz z gruntów skarbowych na raz.

Do kass Powiatowych. Kontyngens liwerunkowy od gromad 2ga rata.

W GRUDNIU. *Do kass m. Warszawy.* Prowizye od kapitałów z legatów 2ga rata.

Uwagi. 1) Za podatki skarbowe i składkę ogniową w ratach powyższych nieopłacone, kary egzekucyjne liczą się i płacone być winny z podatkami; 2) W ogólności po upływie dni 14 każdego miesiąca w którym rata do płacenia przypada, zarządzone są środki egzekucyjne; 3) Wszelkie podatki przy racie 1ój razem za cały rok płacone być mogą.

Rozkład opłacać się mających podatków do kass Powiatowych.

STYCZEŃ. Ofiara. Szarwarki. Dziennik praw i gubernialny. Kanon z młynów. Szarwark podwyższony, od kapitałów po-Jezuickich, z dóbr skonfiskowanych.

LUTY. Kontyngens gromadzki.

MARZEC. Kontyngens dworski i podwyższony. Podymne. Czysnz włościański. Dzierżawy wieczyste. Kanon z dóbr rozdanych. Łanowe i podatek od slug dworskich. Składka transportowa.

CZERWIEC. Ofiara zwyczajna i podwyższona. Szarwark dawny i dodatkowy. Dzierżawy czasowe i wieczyste. Kanon z dóbr sprzedanych. Kanon z młynów. Zwrot pożyczek skarbowych, od kapitałów po-Jezuickich, od kapitałów po-pruskich i prowizye dóbr suprimowanych i od legatów.

LIPIEC. Składka ogniowa od nieruchomości z dóbr skonfiskowanych.

WRZESIEŃ. Kontyngens dworski zwyczajny i podwyższony. Podymne. Dzierżawy wieczyste.

PAŹDZIERNIK. Składka ogniowa od nieruchomości.

LISTOPAD. Kontyngens gromadzki.

GRUDZIEŃ. Kanon z dóbr sprzedanych. Dzierżawy czasowe, wieczyste. Czysnze włościańskie, od kapitałów skarbowych, z dóbr po-pruskich i od legatów.

Uwaga. Pożyczka Bankowa lit. *a* w ciągu miesiąca stycznia i lipca; lit. *b* od 1 do 12 czerwca i grudnia; lit. *c* od 1 do 12 kwietnia i października.

Po upływie terminu miesięcznego od każdego podatku, kary egzekucyjne liczone będą.

TABLICA PORÓWNAWCZA MIAR I WAG RÓŻNYCH KRAJÓW.

1 *Miary długości.*

Stopa Polska	Sążeń polski	Stopa rossyjs. i angiels.	Arszyn rossyjs.	Sążeń rossyjs.	Yard angiels.	Stopa francuz.	Sążeń francuz. (toise)	Metr	Stopa reńska czyli pruska
1	$\frac{1}{6}$	0,94490	0,40496	0,13499	0,31497	0,88659	0,14776	0,28800	0,91763
6	1	5,66939	2,42974	0,80991	1,88980	5,31955	0,88659	1,72800	5,50575
1,05831	0,17639	1	$\frac{3}{7}$	$\frac{1}{7}$	$\frac{1}{3}$	0,93829	0,15638	0,30479	0,97114
2,46940	0,41157	$2\frac{1}{3}$	1	$\frac{1}{3}$	$\frac{7}{9}$	2,18935	0,36489	0,71119	2,26598
7,40820	1,23470	7	3	1	$2\frac{1}{2}$	6,56805	1,09467	2,13356	6,79795
3,17494	0,52916	3	$1\frac{2}{7}$	$\frac{3}{7}$	1	2,81488	0,46915	0,91438	2,91341
1,12791	0,18799	1,06577	0,45676	0,15225	0,35526	1	$\frac{1}{6}$	0,32484	1,03500
6,76749	1,12791	6,39459	2,74054	0,91351	2,13153	6	1	1,94904	6,21002
3,47222	0,57870	3,28090	1,40610	0,46870	1,09363	3,07844	0,51307	1	3,18620
1,08977	0,18163	1,02972	0,44131	0,14710	0,34324	0,96618	0,16103	0,31385	1

Miary polskie tu porównane, były wprowadzone w Królestwie Polskim dnia 1 stycznia 1819 roku, i noszą nazwę Nowych Polskich.

Stopa polska, paryzka, angielska dzieli się na 12 cali, cal na 12 linii.

Stopa rossyjska jest równa stopie angielskiej, i zawiera 135,1142 lin. par., dzieli się zaś na 12 cali, cal na 10 linii.

Metr jest jedną dziesięciomilionową częścią ćwiartki południka przechodzącego przez Paryż i zawiera 443,296 linii paryzkich.

Dekametr.

Hectometr.

Kilometr.

Myriametr.

zawiera: 10

100

1000

10000 metrów.

Decimetr jest dziesiątą częścią metra i zawiera 4,1667 cali polskich; 3,9371 cali rossyjskich; albo 2,2498 werszków rossyjskich.

Centimetr jest setną częścią metra i zawiera 5 linii polsk., czyli 0,3937 cali rossyjs., albo 0,2250 werszków rossyjskich.

Milimetr jest tysięczną częścią metra i zawiera 0,5 linii pols., czyli 0,0394 cali rossyjs.; albo 0,0225 werszków rossyjskich.

1 cal polski zawiera 24 milimetry fran., albo 0,9450 cali rossyjs., czyli 0,5399 werszk. 1 arszyn równy 0,7112 metrów, czyli 29,6328 cal. pol. n. m.

1 werszek zawiera $1\frac{3}{4}$ cali rossyjs., i równa się 1,85205 cali polskich, czyli 44,449 milim.

1 cal rossyjski czyli angielski czyni $\frac{4}{7}$ werszka i zawiera 12,6998 lin. pols.; albo 25,3998 milimetrów.

Arszyn rossyjski równa się 28 calom rossyjskim i dzieli się na 16 werszków.

Zasadą miar angielskich jest stopa angielska dzieląca się na 12 cali. 3 zaś takich stóp czyni yard. Długość wahadła sekundowego w próżni, do poziomu morza sprowadzona, wynosi w Londynie 39,1393 cali angiels., czyli 0,994094 metrów.

1 brass czyli sążeń morski równy 1,624 metrów, czyli 5 stóp paryzkich, czyli 5,638 stóp polskich n. m.

W Rydze używany jest łokieć rygski, który zawiera 1,76383 stóp angielskich czyli rossyjskich, albo 0,75593 arszynów rossyjskich.

2. *Miary drożne.*

Stopień Równika	Mile niemiec- kie czyli geografi.	Mile pols. z r. 1819	Wiorsty rossyjskie	Mile angielskie	Mile morskie czyli włoskie	Myria- metry	Francuz. mile pocz- towe
1	15	13,01934	104,15549	69,04249	60	11,11111	25
$\frac{1}{15}$	1	0,86796	6,94370	4,60283	4	0,74074	$\frac{1}{3}$
0,0768088	1,15213	1	8,00006	5,30307	4,60853	0,85343	1,92022
0,0960102	0,14401	0,12500	1	0,66288	0,57606	0,10668	0,24002
0,0144838	0,21726	0,18857	1,50857	1	0,86903	0,16093	0,36209
$\frac{1}{60}$	$\frac{1}{4}$	0,21699	1,73592	1,15071	1	0,18518	$\frac{5}{12}$
0,09	$\frac{1}{35}$	1,17174	9,37400	6,21382	5,40	1	2,25
$\frac{1}{25}$	$\frac{3}{5}$	0,52077	4,16622	2,76170	$2\frac{2}{5}$	0,44444	1

1 mila geograficzna zawiera 3807,23 toise fran., albo 24345,7 stóp angiels.
1 mila angielska zawiera 1760 jardów angielskich, dzieli się na 8 furlongs po 40 poles.

1 mila franc. (lieue de poste) zawiera 2284,34 toises, albo 14607,4 stóp angiels.
1 mila polska zawiera 14816 łokci 12 cali 3,74 lin. pols., czyli 0.85343 1148952 myriametrów, albo 8534,3 metrów.

1 wiorsta zawiera 500 sażeni ross. czyli 3500 stóp ang., albo 1066,78 metrów.
1 mila morska zawiera 950,13 toise czyli 1851,85 metrów albo 6075,74 stóp angielskich. Trzy takie mile czynią jedną league angielską, równą jednej lieue marine francuzkiej, i takich 20 (league albo lieue marine) idzie na 1 stopień południka.

3. *Miary powierzchni (gruntowe).*

Morga polska	Diesiatina	Loofstelle Liłandzki	Arpent de Paris	Hektar	Acre angielski	Morga pruska
1	0,51247	1,50666	1,63760	0,55987	1,38353	2,19281
1,95134	1	2,94000	3,19550	1,09250	2,69972	4,27890
0,66373	0,34014	1	1,08691	0,37160	0,91827	1,45542
0,61065	0,31294	0,92004	1	0,34189	0,84485	1,33904
1,78612	0,91533	2,69108	2,92494	1	2,47114	3,91662
0,72279	0,37041	1,08900	1,18364	0,40467	1	1,58494
0,45603	0,23370	0,68708	0,74680	0,25532	0,63093	1

Do mierzenia znacznych gruntów w Polsce używa się włoka, która dzieli się na 30 morgów, morg na 3 sznury, sznur zawiera 100 prętów □; pręt □ 100 pręcików kwadratowych. Pręt zawiera $7\frac{1}{2}$ łokci polskich.

Diesiatina zawiera 2400 sażeni kwadratowych.

Loofstelle dzieli się na 25 kappen i zawiera 10000 łokci □ pomiarowych. Łokieć pomiarowy podłużny równa się 2 stopom angielskim. Oprócz tego używa się Tonnstelle zawierające 35 kappen.

Arpent de Paris zawiera 900 toise □, czyli 5555,52 metrów □.

Hektar zawiera 100 arów, Are jestto dekametr kwadratowy i równa się 100 metrom kwadratowym.

Acre angielski dzieli się na 4 Fardingdeel i zawiera 160 poles □, albo 4840 yards □.—Długość 1-go pole wynosi $5\frac{1}{2}$ yard. Włoka ang., yard of land zawiera 30 acres. Hide of land 100 acres. Mila kwadratowa 640 acres.

Morg magdeburski czyli pruski dzieli się na 180 prętów kwadr. (rut'he); długość pręta wynosi 12 stóp prus. Włoka (hufe) zawiera 30 morg. prus.

4. *Miary objętości ciał płynnych.*

Garniec polski	Wiadro rosyjskie	Sztrof rygiński z r. 1813	Hektolitr	Gallon angielski	Ejmer pruski
1	0,3252	3,1361	0,04	0,8807	0,0582
3,0747	1	9,6429	0,1230	2,7070	0,1790
0,3188	0,1037	1	0,0128	0,2807	0,0186
25	8,1308	78,4040	1	22,0097	1,4556
1,1355	0,3694	3,5622	0,0454	1	0,0661
17,1754	5,5860	53,8649	0,6870	15,1210	1

1 garniec polski zawiera 4 kwarty polskie, czyli 4 litry francuskie, kwarta dzieli się na 4 kwatery.

1 wiadro rosyjskie powinno w sobie mieścić 30 funt. wody dystylowanej ważonej w próżni przy $13\frac{1}{2}$ stopn. Reaumura, i równa się 750,5679 calom sześciennym rosyjskim. $9\frac{1}{2}$ wiadra rosyjskiego równają się 90 stofom rygińskim. Wiadro dzieli się na 10 krużek po 10 czarek.

1 hecitolitr równa się 100 litrom, czyli kwartom pols. Litre jest decimetr sześcienny.

1 gallon powinien zawierać 10 funtów (avoir du poids) wody dystylowanej ważonej w powietrzu pod ciśnieniem barometrycznym 30 cali angielskich i przy temperaturze 32 stopni Farenhejta czyli 0° Reaumura, i równa się 277,2738 calom sześciennym angielskim.

Ejmer pruski równa się 3840 calom sześciennym pruskim. Dzieli się na 2 anker po 30 kwart (quart).

5. *Miary objętości do ciał sypkich.*

Korzec polski	Czteryk rosyjski	Loof rygiński	Hectolitr	Quarter angielski	Scheffel pruski
1	4,8784	1,8587	1,28	0,4403	2,3289
0,2050	1	0,3810	0,2624	0,0902	0,4774
0,5381	2,6250	1	0,6887	0,2369	1,2531
0,7812	3,8113	1,4519	1	0,3439	1,8195
2,2717	11,0826	4,2219	2,9078	1	5,2906
0,4294	2,0948	0,7980	0,5496	0,1890	1

1 korzec polski dzieli się na 32 garncy pol., garniec na 4 kwarty; kwarta polska równa się litrowi francuskiemu.

1 czteryk dzieli się na 8 garncy (osmuszków); 8 czteryków czynią 1 czwert.

1 Loof rygiński równa się 54 stoof rygińskim.

1 Quarter angielski dzieli się na 8 bushels; 1 bushel na 4 pecks, 1 peck zawiera 2 gallons, 1 gallon = 4 quarts, 1 quarts zawiera 2 pints. 5 Quarters czynią jeden łaszt (Load).

1 Scheffel pruski zawiera 3072 cali sześciennych pruskich i równa się $\frac{4}{5}$ Ejmerom pruskim; dzieli się na 4 ćwierci (viertel); 1 ćwierć na 16 metzen. 1 metzen zawiera 3 quart. Znaczniejsze ilości zboża liczą się na winspel, zawierające 2 malter po 12 scheffel. Łaszt zawiera 3 winspel, lecz do owsa i jęczmienia tylko 2 winspel.

6. *Miary wagi.*

Funt polski	Funt rossyjski	Funt rygski	Funt rewelski	Funt aug. handlowy (avoir du poids)	Funt angielski (Troy)	Kilogram	Funt pruski	Marka kolońska
1	0,99021	0,96818	0,91223	0,89399	1,08644	0,40550	0,86700	1,73401
1,00983	1	0,97775	0,95154	0,90283	1,09718	0,40952	0,87558	1,75116
1,03282	1,02216	1	0,97320	0,92337	1,12215	0,41881	0,89551	1,79102
1,06126	1,05093	1,02754	1	0,94880	1,15306	0,43037	0,92017	1,84035
1,11852	1,10763	1,08299	1,05396	1	1,21528	0,45360	0,96982	1,93965
0,92038	0,91142	0,89114	0,86726	0,82286	1	0,37324	0,79803	1,59605
2,46607	2,44190	2,38756	2,32356	2,20461	2,67921	1	2,13808	4,27616
1,15341	1,14210	1,11668	1,08675	1,03112	1,25309	0,46771	1	2
0,57670	0,57105	0,55834	0,54338	0,51556	0,62655	0,23385	$\frac{1}{2}$	1

1 funt polski dzieli się na 16 uncyj, uncya na 2 łuty, łut na 4 drachmy, drachma na 3 skrupuły, skrupuł na 24 granów, gran na $\frac{5}{2}$ graniów, graniak na 2 miligramy. Miligram polski równa się francuzkiemu; 25 funtów pol. czynią 1 kamień, 4 zaś kamienie czynią 1 centnar.

Funt aptekarski polski równy jest norymberskiemu, 30 funt. norymber. równe są 46 grzywnom kolońskim, funt zawiera przeto 28 łutów 1 drachmę 11 gran, 42,626 miligr. wagi handlowej polskiej, dzieli się zaś na 12 uncyj, uncya na 8 drachm, drachma na 3 skrupuły, skrupuł na 20 granów; 1 gran aptekarski 62,24143 miligramów.

Funt rossyjski dzieli się na 96 złotych. po 96 doli. 40 funtów rossyjs. czynią pud.

Funt ross. aptekar. czyli norymb. równa się 8064 dolom czyli $\frac{7}{8}$ funta handl.

Funt rygski dzieli się na 2 marki, 1 marka równa się 8 uncjom po 2 łuty, 20 takich funtów czynią 1 Liespfund; 5 Liespfund idzie na 1 lof; 4 lof na 1 schiffpfund, a 12 schiffpfund stanowią 1 łast.

Funt rewelski dzieli się na 32 łuty, po 4 quenty. Centnar zawiera 120 takich funtów.—Tonne zaś 2 cent. 1 schiffpfund ma 20 liespfund po 20 funt.

Funt angielski handlowy (avoir du poids) dzieli się na 16 uncyj (ounces) 1 uncya na 16 drachm (drams) 1 drachma na $27\frac{1}{32}$ grains. 28 takich funtów czynią 1 quarter; 4 quarter stanowią 1 hundredweight (centnar), a 20 hundredweight idzie na 1 ton.

Funt angielski troy używany w mennicy, dzieli się na 20 uncyj (ounces), uncya zawiera 20 penny weights, 1 penny weights dzieli się na 24 grains po 20 mites. Funt ten używa się także w aptekach i dzieli się podobnie jak polski aptekarski.

Kilogram zawiera 10 hektogramów; 1 hektogram = 10 decagramów, 1 decagram 10 gramów, 1 gram 10 decigramów, 1 decigram 10 centigramów, 1 centigram 10 miligramów.

Gram jest ciężarem jednego centimetru sześciennego wody dystyllowaney, ważonej w próżni przy temperaturze 4 stopni Celsiusza.

Funt apt. zawiera 500 grammów podług kodexu, a 480,5038 gram. jest jego prawdziwa ciężk. i dzieli się na 16 unc., unc. na 8 drachm, drach. na 72 grains.

Funt pruski jest $\frac{66}{100}$ częścią ciężaru stopy sześcienney pruskiej wody dystyllowaney, ważonej w próżni w temperaturze 15° R. i dzieli się na 32 łuty, łut zawiera 4 quentchen. Cent. zawiera 110 fun., a Schiffplast 4000 funt.

Funt aptek. zawiera 24 łut. wagi handl. i ma podział podobny do fun. apt. pols.

Marka kolońska dzieli się na 16 uncyj, 1 uncya na 2 łuty, łut na 4 quenty, quent na $2\frac{2}{3}$ pfennig; 1 pfennig na 32 assów, ass na $13\frac{1}{19}$ richtpfennig.

*Miary długości różnych krajów wyrażone w metrach francuskich,
w calach i arszynie rossyjskim, i w calach polskich.*

Nazwisko krajów i miast.	Metry francuz.	Rossyjskie		Cale polskie	
		cale	arszyny		
Anglia.....	1 stopa.....	0.3048	12	$\frac{3}{7}$	12.6998
	1 yard.....	0.9144	36	$\frac{12}{7}$	38.0993
	1 sążeń.....	1.8288	72	$\frac{24}{7}$	76.1986
Baden.....	1 stopa.....	0.3	11.8112	0.4218	12.5
Bawarya.....	1 stopa.....	0.2910	11.4575	0.4092	12.1256
	1 łokieć.....	0.9576	37.7018	1.1679	39.9003
Buenos-Ayros.....	1 wara.....	0.8660	34.0951	1.2177	36.0833
Bremen.....	1 stopa.....	0.2892	11.3866	0.4067	12.0506
	1 łokieć.....	0.5784	22.7731	0.8133	24.1012
Białystok.....	1 łokieć.....	0.5955	23.4443	0.8373	24.8114
Dania.....	1 stopa.....	0.3139	12.3567	0.4413	13.0773
Egipt.....	1 pik endatze.....	0.6363	25.05	0.895	26.5108
	1 „ stambuli.....	0.6769	26.65	0.952	28.2041
	1 „ meseri.....	0.5641	22.21	0.793	23.5052
	1 cessebe.....	3.6270	142.8	5.10	151.1273
Finlandya.....	1 łokieć.....	0.5938	23.378	0.8349	24.7413
Francya.....	1 mètre.....	1	39.3708	1.4061	41.6667
	1 toise.....	1.9490	76.7351	2.7405	81.2098
	1 stopa.....	0.3248	12.7892	0.4568	13.5350
	1 aune.....	1.2	47.2450	1.6873	50
Grodno.....	1 łokieć.....	0.6445	25.375	0.9063	26.8547
Hamburg.....	1 stopa.....	0.2866	11.2826	0.4030	11.9405
	1 łokieć krótki.....	0.5731	22.5651	0.8059	23.8809
	1 łokieć długi v. bra- bancki.....	0.6914	27.2214	0.9722	28.8088
Hanower.....	1 stopa.....	0.2921	11.5	0.4107	12.1706
	1 łokieć.....	0.5842	23.0	0.8214	24.3412
Hessen-Kassel.....	1 stopa miernicza.....	0.3988	15.7004	0.5607	16.6160
	1 stopa robocza.....	0.2877	11.3277	0.4046	11.9882
	1 łokieć.....	0.5696	22.4239	0.8009	23.7315
Hiszpania.....	1 stopa.....	0.2786	10.968	0.3917	11.6076
	1 wara.....	0.8356	32.90	1.175	34.8185
Konstantynopol.....	1 endatze.....	0.6528	25.70	0.918	27.1987
	1 pik.....	0.6830	26.89	0.960	28.4581
Lizbona.....	1 wara.....	1.0746	42.3079	1.5467	44.7750
Królestwo Lombardz- ko-Weneckie.....	1 mètre.....	0.9998	39.3616	1.4058	41.6569
Lubeka.....	1 stopa.....	0.2877	11.3286	0.4046	11.9892
	1 łokieć.....	0.5755	22.6571	0.8092	23.9783
Medyolan.....	1 braccio.....	0.5940	23.3875	0.8353	24.7513
Mitawa.....	1 stopa.....	0.3139	12.3567	0.4413	13.0773
Moldawia.....	1 kol.....	0.6314	24.86	0.888	26.3097
	1 halebi.....	0.6713	26.43	0.944	27.9712
Niderlandy.....	1 łokieć.....	1.0001	39.3795	1.4064	41.6759
Norwegia.....	1 stopa.....	0.3137	12.3527	0.4412	13.0730
	1 łokieć.....	0.6275	24.7054	0.8823	26.1461

Nazwisko krajów i miast.	Metry francuz.	Rossyjskie		Cale polskie	
		cale	arszyny		
Norymberga.....	1 stopa.....	0.3029	11.9262	0.4259	12.6217
Padwa.....	1 braccio (da panno)	0.6810	26.8108	0.9575	28.3742
Piemont.....	1 stopa.....	0.5139	20.2230	0.7222	21.4129
Polska.....	1 stopa.....	0.288	11.3388	0.4050	12
	1 łokieć.....	0.576	22.6776	0.8099	24
Prusy.....	1 stopa.....	0.3138	12.3567	0.4413	13.0773
	1 łokieć.....	0.6669	26.2579	0.9378	27.7891
Rewel.....	1 stopa.....	0.3206	12.621	0.4508	13.3570
	1 sążeń.....	2.2440	88.35	3.155	93.4990
	1 łokieć.....	0.5376	21.166	0.7559	22.4003
Ryga.....	1 łokieć.....	0.5376	21.166	0.7559	22.4003
	1 łokieć mierniczy...	0.6096	24.000	$\frac{6}{7}$	25.3995
	1 łokieć tkacki.....	0.5688	22.394	0.7998	23.6999
	1 stopa reńska.....	0.3138	12.3567	0.4413	13.0773
	1 palma holenderska.	0.0944	3.717	0.1328	3.9337
Rzym.....	1 passeto.....	0.6696	26.3615	0.9415	27.8987
	1 canna.....	1.9926	78.4515	2.8018	83.0263
Rossya.....	1 stopa.....	0.3048	12	$\frac{3}{7}$	12.6998
	1 arszyn.....	0.7112	28	1	29.6328
	1 sążeń.....	2.1336	84	3.	88.8984
Saksonia.....	1 stopa.....	0.2833	11.1543	0.3984	11.8047
	1 łokieć królewski...	0.5666	22.3086	0.7967	23.6095
	1 łokieć handlowy...	0.5653	22.2562	0.7949	23.5540
Królestwo Obojga Sycylii.....	1 palma.....	0.2645	10.4156	0.3720	11.0229
	1 canna.....	2.6455	104.1555	3.7198	110.2292
Szwajcarya.....	1 stopa.....	0.3	11.8112	0.4218	12.5
	1 łokieć.....	0.6	23.6225	0.8437	25.0
	1 sztaba.....	1.2	47.2449	1.6873	50.0
	1 klafter.....	1.8	70.8674	2.5310	75.0
	1 ruth.....	3.0	118.1124	4.2183	125.0
Szwecya.....	1 stopa.....	0.2969	11.6891	0.4175	12.3707
	1 łokieć.....	0.5938	22.3782	0.8349	24.7415
Toskania.....	1 braccio.....	0.5845	23.0139	0.8219	24.3559
Wołoszczyzna.....	1 endatze.....	0.6411	25.24	0.901	26.7118
	1 calebi.....	0.6820	26.85	0.959	28.4157
	1 toise.....	1.9812	78.00	2.786	82.5485
Wenecya.....	1 stopa.....	0.3473	13.6724	0.4883	14.4697
	1 braccio a seta....	0.6372	25.0858	0.8959	26.5487
	1 braccio di lana....	0.6825	26.8688	0.9596	28.4356
Wilno.....	1 stopa.....	0.3248	12.7894	0.4568	13.5352
	1 łokieć.....	0.6497	25.5788	0.9135	27.0704
Wirtemberg.....	1 stopa.....	0.2864	11.2762	0.4027	11.9338
Wiedeń.....	1 sążeń.....	1.8962	74.6562	2.6663	79.0097
	1 stopa.....	0.3160	12.4427	0.4444	13.1683
	1 łokieć.....	0.7791	30.6758	1.0956	32.4646

Miary wagi wyrażone w kilogramach francuzkich, w funtach rosyjskich i polskich.

Nazwisko krajów	Kilogramy francuzkie	Rossyjskie			Polskie	
		Funt-ty	Złot.	Doli	Funt-ty	Łuty
Anglia..... 1 funt handlowy (avoir du poid)	0.45359	1	10	31.95	1	3.7947
1 funt troy.....	0.37324	0	87	47.68	0	29.4538
Arensburg..... 1 funt.....	0.41691	1	1	70.44	1	0.8999
Bawaryja..... 1 funt.....	0.55995	1	35	25.76	1	12.1884
Baden..... „	0.5	1	21	20.27	1	7.4565
Bremen..... „	0.49858	1	20	84.43	1	7.3449
Buenos-Ayros... „	0.45939	1	11	66.59	1	4.2527
Białystok..... „	0.40491	0	94	88.5	0	31.9534
Dania..... „	0.5	1	21	20.27	1	7.4565
Egipt..... 1 rottel.....	0.44079	1	7	32.0	1	2.7849
Finlandya..... 1 funt.....	0.42508	1	3	62.42	1	1.5451
Francya..... 1 kilogram.....	1	2	42	40.54	2	14.9131
Grodno..... 1 funt.....	0.36856	$\frac{9}{10}$	„	„	0	29.0847
Hamburg..... 1 f. handl. wielki	0.48460	1	17	57.91	1	6.2420
1 funt handl. mały	0.46770	1	13	61.59	1	4.9085
1 marka.....	0.23385	0	54	78.80	0	18.4543
1 funt aptekarski.	0.35762	0	83	80.26	0	28.2215
1 centnar.....	54.27549	132	51	54.28	133	27.1037
1 sziffunt.....	135.68873	331	32	87.70	334	19.7596
Hanower..... 1 funt.....	0.46770	1	13	61.63	1	4.9086
1 centnar.....	46.77049	114	20	19.2	115	10.8528
1 sziflast.....	1870.81944	4568	40	0.00	463	18.1102
Hessen-Kassel... 1 funt.....	0.46770	1	13	61.57	1	4.9084
Hiszpania..... 1 funt.....	0.45939	1	11	66.57	1	4.2527
Chiny..... 1 funt skarbowy..	0.59294	1	43	—	1	14.7913
1 „ handl.....	0.58014	1	40	—	1	13.7814
1 „ handl.mały	0.57587	1	39	—	1	13.4447
Konstantynopol.. 1 oko.....	1.28556	3	13	35.4	3	5.4491
Lizbona..... 1 funt.....	0.45899	1	11	57.59	1	4.2211
Królestwo Lom- bardzko-Weneck. 1 funt.....	1.00014	2	42	44.11	2	14.9256
Lubeka..... 1 funt.....	0.48471	1	17	60.32	1	6.2506
Medyolan..... 1 funt wielki...	0.76312	1	82	85.97	1	28.2212
1 funt mały.....	0.32701	0	76	63.35	0	25.8059
Mitawa..... 1 funt.....	0.41862	1	2	12.9	1	1.0349
Moldawia..... 1 oko.....	1.29298	3	15	10.3	3	6.0344
1 litra.....	0.32149	0	75	35.1	0	25.3701
Niderlandy..... 1 funt.....	1.00023	2	42	46.0	2	14.9322
Norwegia..... 1 funt handlowy..	0.49811	1	20	73.9	1	7.3081
1 „ monetny..	0.46799	1	13	68.1	1	4.9314
1 „ aptekarski.	0.34504	0	83	85.2	0	27.2289
Norymberga.... 1 funt.....	0.51021	1	23	58.24	1	8.2630
1 centnar.....	51.02111	124	56	63.0	125	26.2875

Nazwisko krajów	Kilogramy francuzkie	Rossyjskie			Polskie	
		Funt- ty	Zolot- y	Doli	Funt- ty	Łuty
Perm..... 1 funt.....	0.44747	1	8	86.25	1	3.3117
Piemont..... 1 funt.....	0.36888	0	86	45.48	0	29.1095
..... 1 rubbio.....	9.22191	22	49	81.0	22	23.7390
Polska..... 1 funt.....	0.40550	0	95	5.81	1	—
..... 1 centnar.....	40.5504	99	2	5.04	100	—
Prusy..... 1 funt.....	0.46770	1	13	61.57	1	4.9084
..... 1 marka kolońska	0.23385	0	54	78.79	0	18.4542
..... 1 centnar.....	51.44725	125	60	53.0	126	27.9152
Rewel..... 1 funt.....	0.43037	1	4	85.35	1	1.9621
Ryga..... 1 funt.....	0.42016	1	2	47.74	1	1.1569
Rzym..... 1 funt.....	0.33915	0	79	48.62	0	26.7641
Rossya..... 1 funt.....	0.40951	1	—	—	1	0.3163
..... 1 pud.....	16.38046	40	—	—	40	12.6501
..... 1 berkowiec.....	163.80462	400	—	—	403	30.5013
Saksonia..... 1 funt.....	0.46714	1	13	48.95	1	4.8643
..... 1 marka saksońska	0.23345	0	54	69.80	0	18.4227
..... 1 centnar.....	51.38557	125	46	9.0	126	23.0482
Sycylia..... 1 rotoli.....	0.89098	2	16	83.48	2	6.3113
..... 1 kantaro.....	89.09845	217	54	92.0	219	23.1275
Szwajcarya..... 1 funt.....	0.5	1	21	20.27	1	7.4565
..... 1 centnar.....	49.99931	122	9	11.0	123	9.6531
Szwecya..... 1 funt.....	0.42508	1	3	62.42	1	1.5451
..... 1 centnar.....	51.00989	124	54	2.8	125	25.4017
..... 1 schiffunt.....	170.03297	415	20	8.0	419	10.0058
Toskania..... 1 funt.....	0.33958	0	79	58.22	0	26.7977
Wołoszczyzna... 1/3 oka.....	0.64174	1	54	42.2	1	18.6422
Wenecya..... 1 funt wielki.....	0.47711	1	15	81.27	1	5.6506
..... 1 funt mały.....	0.30128	0	70	60.30	0	23.7754
Kr. Wirtembergs. 1 funt.....	0.46774	1	13	62.37	1	4.9112
Wiedeń..... 1 funt.....	0.56002	1	35	27.13	1	12.1933
..... 1 centnar.....	56.00181	136	72	25.0	138	3.3352

Miary powierzchni niektórych krajów, wyrażone w hektarach francuzkich, desiatynie rossyjskiej i w częściach morgi polskiej.

Nazwisko krajów	Hektary francuzkie	Desiatyny Rossyjskie	Morgi Polskie
Anglia..... 1 acre.....	0.40467	0.37041	0.72280
Austria..... 1 joch.....	0.57531	0.52660	1.02757
Bawarya..... 1 morgen.....	0.33876	0.31008	0.60507
Francya... 1 hektar.....	1	0.91533	1.78612
Niderlandy..... 1 bunder.....	1	0.91533	1.78612
Piemont..... 1 tawolo.....	1.51972	1.39105	2.71441
Polska..... 1 mórg.....	0.55987	0.51247	1
Prusy..... 1 morgen.....	0.25532	0.23370	0.45603
Rossya..... 1 diesiatina.....	1.09250	1	1.95134
Sycylia..... 1 moggio.....	0.06998	0.06406	0.12500
Król. Wirtembergskie 1 morgen.....	0.31500	0.28833	0.56263

Miary objętości ciał sypkich wyrażone w hektolitrach francuzkich, czterewykach rossyjskich i korcach polskich.

Nazwisko krajów	Hektolity francuz.	Czetwe- ryki rossyjskie	Polskie	
			Kor- ce	Garnce
Anglia . . . . . 1 buschel	0.3635	1.3853	0	9.0868
1 quarter	2.9078	11.0826	2	8.6959
Bawarya . . . . . 1 scheffel	2.2044	8.4015	1	23.1093
Francya . . . . . 1 hectolitre	1	3.8113	"	25
Niderlandy . . . . . 1 mudde v. sak	1	3.8113	"	25
Piemont . . . . . 1 emina	0.2306	0.8787	"	5.7638
Polska . . . . . 1 korzec	1.28	4.8784	1	"
Prusy . . . . . 1 scheffel	0.5496	2.0948	"	13.7407
Rossya . . . . . 1 czetwert	2.0990	8.0	1	20.4757
Saksonia . . . . . 1 scheffel	1.0290	3.9218	"	25.7249
Sycylia . . . . . 1 tomoli	0.5555	2.1170	"	13.8864

Miary objętości ciał ciekłych wyrażone w hektolitrach francuzkich, wiadrach rossyjskich i garncach polskich.

Nazwisko krajów		Hektolity francuz.	Wiadra rossyjskie	Garnce polskie
Anglia . . . . . 1 gallon		0.0454	0.3694	1.1358
Austria (Wiedeń) 1 eymer do wina		0.5800	4.7158	14.4999
Bawarya . . . . . 1 eymer		0.6783	5.5148	16.9566
Francya . . . . . 1 hectolitre		1.	8.1308	25
Neapol . . . . . 1 barile		0.4363	3.5471	10.9064
Niderlandy . . . . . 1 vet		1.	8.1308	25
Piemont . . . . . 1 brenta		0.1956	1.5906	4.8907
Polska . . . . . 1 garniec		0.04	0.3252	1.
Prusy . . . . . 1 eymer		0.6870	5.5860	17.1755
Rossya . . . . . 1 wiadro		0.1230	1	3.0747
Saksonia . . . . . 1 eymer		0.6735	5.4763	16.8382
Kr. Wirtemberskie 1 eymer (Hell-Eich)		2.9368	23.8786	73.4205
" (Trüb-Eich)		3.0653	24.9233	76.6327

TABELLA ODCHODU I PRZYCHODU POCZT W WARSZAWIE.

WYMIENIENIE TRAKTU	O D C H Ó D	PRZYCHÓD
	W jakie dni i godziny	
1. Kowieński. a) Do Nowego Dworu, Jabłonn, Serocka, Pultuska, Sielunia, Ostrołęki, Łomży, Stawisk, Szczuczyna, Grajewa, Rajgród, Augustowa, Suwałk, Szpiliszek, Kalwarii, Maryampola, Wejwer i Kowna.	<p>Wozowa we Wtorek i Sobotę o 6 wiecz.—przyjmuje się w też same dni od 9 rano do 3 po południu.</p> <p>Osobowo-listowa codziennie o godz. 12 w południe, prócz Czwartku, która odchodzi o godz. 9 rano;—przyjmuje się codz. od 9 rano do 5 po poł., a w dzień odejścia do 10 rano, prócz Czwartku, gdzie korespondencje odchodzą z poprzedniego dnia tylko.</p>	<p>Wozowa we Wtor. i Piąt. po południu.</p> <p>Osobowo-listowa w Ponied., Wtor., Czwartk. i Piąt. i Sobotę rano, zaś w Niedz. i Środę po poł.—wydaje się codzien. od 9 rano do 3 po poł. oprócz Niedzieli.</p>
b) Do Cesarstwa, do Kowna, Wilkomierza, Dynaburga, St. Petersburga, gubernij północnych i Finlandyi.	<p>Wozowa z posytkami we Wtor. i Sob. o 6 wiecz.—przyjmuje się w też dni od 9 rano do 3 po południu</p> <p>Z pieniędzmi, w samych tylko biletach we Wtor. i Sob. o 12 w poł.—przyjm. się w Ponied. i Piątek od 9 rano do 3 po poł.</p> <p>Osobowo-listowa we Wtorek i Sobotę o 12 w połud., w Czwartek o godz. 9 rano,—przyjmuje się w Poniedz., Środę i Piątek od 9 rano do 5 po południu i w dniu odejścia do 10 r., prócz Czwartku, gdzie korespondencje odchodzą tylko z dnia poprzedniego.</p>	<p>Wozowa we Wtor. i Piątek po południu.</p> <p>Z pieniędzmi we Środę i Niedzielę po południu.</p> <p>Osobowo-listowa w Środę, Piąt. i Niedz. po poł.—wydaje się codz. jak wyżej.</p>
c) Do Przasnysza, Mławy, przez Niborg do Królewca i Prus Wschodnich.	<p>Wozowa i listowa we Wtorki i Soboty o 6 wieczór, przy których od Pultuska do Niborga zabierać się mogą osoby,—przyjmuje się w też dni od 9 rano do 3 po poł.</p>	<p>Wozowa we Wtor. i Piątek po południu.</p> <p>Listowa we Wtor. i Piątek rano,—wydaje się codzien jak wyżej.</p>
2. Białostocki. Do Wyszkowa, Ostrowa, Zambrowa, Wysokiego Mazowieckiego, Tykocina, Białegostoku i Grodna.	<p>Wozowa tylko do Tykocina w Sob. o 6 wieczór,—przyjmuje się w Sobotę od 9 rano do 3 po południu.</p> <p>Listowa w Środę o 12 w poł. i w Sobotę o 6 wieczór,—przyjmuje się we Wtorek i Sobotę od 9 rano do 5 po południu, a w Środę do 10 rano.</p>	<p>Wozowa we Wtor. rano.</p> <p>Listowa we Wtorek i Sobotę rano,—wydaje się codziennie jak wyżej.</p>
3. Brzesko Litewski. a) Do Mińska, Siedlec, Białej, Międzyrzecza, Terespoli i Brześcia Litewskiego.	<p>Wozowa w Niedzielę i Czwartek o 6 po połud.—przyjmuje się w Czwartek i Sobotę od 9 rano do 3 po południu.</p> <p>Osobowo-listowa codziennie o 7 wiecz.—przyjmuje się codziennie od 9 rano do 5 po południu.</p>	<p>Wozowa we Wtor. i Piątek po południu.</p> <p>Osobowo-listowa w Niedzielę, Wtorek, Środę, Piątek rano; w Ponied., Czwartek i Sobotę po poł.—wydaje się codz. jak wyżej.</p>
b) Do Cesarstwa: do Kobrynia, Mińska, Moskwy i gubernij za Moskwą położonych.	<p>Wozowa z posytkami w Niedz. i Czwartek o 6 po poł.—przyjmuje się w Czwart. i Sobotę od 9 rano do 3 po południu.</p> <p>Z pieniędzmi w samych tylko biletach we Wtorek i Piątek o 7 wieczór,—przyjmuje się w też dni od 9 rano do 3 po poł.</p> <p>Osobowo-listowa w Poniedzia., Wtorek i Piątek o 7 wieczór,—przyjmuje się w też dni od 9 rano do 5 po południu.</p>	<p>Wozowa z posytkami we Wtor. i Piątek po południu.</p> <p>Z pieniędzmi w Poniedz. i Czwartek po południu.</p> <p>Osobowo-listowa w Poniedz., Czwartek i Sobotę po południu.</p>
c) Do Węgrowsa, Sokółowa, Nura, Czyżewa, Łukowa i Żelechowa.	<p>Wozowa odchodzi w Niedzielę i Czwartek o 6 po południu,—przyjmuje się we Czwartek i Sobotę od 9 rano do 3 po poł.</p> <p>Listowa w Niedzielę i Czwartek o 7 po południu,—przyjmuje się od 9 rano do 5 po południu.</p>	<p>Wozowa w Sobotę rano.</p> <p>Listowa we Wtor. i Piątek po połud.—wydaje się codziennie jak wyżej.</p>

Dalszy ciąg Tabelli Odchodu i Przychodu Poczty w Warszawie.

WYMIENIENIE TRAKTU	O D C H Ó D	PRZYCHÓD
	W jakie dni i godziny	
4. Lubelski. a) Do Starój Wsi, Garwolina, Gończy, Moszczanki, Kurowa, Jastkowa i Lublina.	Wozowa we Wtorek i Piątek o g. 10 rano,—przyjmuje się w Ponied. i Czwart. od 9 rano do 3 po południu. Osobowo-listowa codziennie o g. 1 i 6 po połud.,—przyjmuje się codziennie od 9 rano do 5 po południu.	Wozowa we Wtor. i Piątek wieczór. Osobowo-listowa codziennie rano,—wydaje się codziennie jak wyżej.
b) Do Piask, Siedliszcza, Chełma i Stepankowic.	Wozowa jak do Lublina. Listowa w Niedzielę, Wtorek, Czwartek i Piątek o g. 1 po połud.,—przyjmuje się codziennie o 9 rano do 5 po połud.	Wozowa jak z Lublina. Listowa w Niedz., Wtorek, Czwart., Sobotę rano,—wydaje się codziennie jak wyżej.
c) Do Cesarstwa: do Uściługa, Włodzimierza Wołyńskiego, Łucka, Dubna, Równa, Korca, Nowogrodu Wołyń., Żytomierza, Berdyczewa, Kijowa, Lipowca, Tulczyńska i Odessy.	Wozowa jak do Lublina. Listowa w Niedzielę i Czwartek o 1 po południu,—przyjmuje się codziennie od 9 rano do 5 po południu.	Wozowa jak z Lublina. Listowa w Niedz. i Czw. rano,—wydaje się codzien. jak wyżej.
d) Do Cesarstwa: do Uściługa, Włodzimierza i południowych gubernij.	Wozowa jak do Lublina. Listowa we Wtor. i Piątek o 1 po poł.—przyjmuje się codziennie od 9 rano do 5 po południu.	Wozowa jak z Lublina. Listowa w Niedz. i Czw. rano,—wydaje się codzien. jak wyżej.
e) Do Tomaszowa, Tarnogrodu, Janowa, Krynic, Zwierzynca, Biłgoraja, Tyszowca i Zamościa.	Wozowa jak do Lublina. Listowa we Wtorek i Sobotę o 1 po poł.—przyjmuje się codziennie od 9 rano do 5 po południu.	Wozowa jak z Lublina. Listowa w Niedz., Wtorek i Piątek rano,—wydaje się codzien. jak wyżej.
f) Do Lubartowa, Kocka, Radzyna, Włodawy i Parczewa.	Wozowa we Wtorek o 10 rano, w Czwartek o 6 po poł.,—przyjmuje się w Ponied. i Czwartek od 9 rano do 3 po południu. Listowa we Wtorek i Sobotę o 1 po poł. i w Czwartek o 7 wieczór, lecz tylko do Lubartowa, Kocka i Radzyna,—przyjmuje się codziennie od 9 rano do 5 po połud.	Wozowa jak z Lublina. Listowa w Niedz., Wtorek i Piątek rano,—wydaje się codzien. jak wyżej.
g) Do Galicyi przez Tarnogród.	Wozowa jak do Lublina. Listowa codziennie Koleją Żelazną o 5 i pół po połud.,—przyjmuje się codziennie od 9 rano do 4 po południu.	Wozowa jak z Lublina. Listowa codziennie Koleją Żelazną w nocy,—wydaje się codzie. jak wyżej.
h) Do Opatowa, Ostrowca, Ożarowa, Sandomierza i Zawichosta.	Wozowa w Piątek o 10 rano i w Sobotę o 6 wieczór,—przyjmuje się w Czwartek i Sobotę od 9 rano do 3 po południu. Listowa we Wtorek i Piątek o 1 po poł. w Niedzielę, Czwartek i Sobotę o 5 i pół po połud.,—przyjmuje się codziennie od 9 rano do 5 po południu.	Wozowa jak z Lublina. Listowa w Niedz., Poniedz., Srodę i Piątek rano,—wydaje się codzien. jak wyżej.
i) Do Nowej Alexandryi, Opola, Kazimierza i Iwangoroda.	Wozowa we Wtorek o 10 rano i w Sobotę o 6 wieczór,—przyjmuje się w Poniedz. i Sobotę od 9 rano do 3 po południu. Listowa codziennie o 6 po południu,—przyjmuje się codzien. od 9 r. do 5 po poł.	Wozowa jak z Lublina. Listowa codzie. rano,—wydaje się codz. jak wyżej.
5. Kozienicki. Do Góry, Mniszewa, Kozienic, Piaseczna, Ryczewoła i Gniewoszewa.	Wozowa w Poniedz. o 5 i pół po południu,—przyjmuje się w tenże dzień od 9 rano do 3 po południu. Osobowo-listowa w Poniedz. i Czwartek o 5 i pół po południu,—przyjmuje się codziennie od 9 rano do 4 po południu.	Wozowa w Srodę rano. Osobowo-listowa w Srodę i Sobotę rano,—wydaje się codz. jak wyżej.

Dalszy ciąg Tabelli Odchodu i Przychodu Poczty w Warszawie.

WYMNIENIENIE TRAKTU	O D C H Ó D	P R Z Y C H Ó D
	W jakie dni i godziny	
6. Krakowski. a) Do Sekocina, Tarczyna, Grojca, Białobrzeg, Jedlińska, Radomia, Ożowska, Szydłowa, Sucheniowa i Kielc.	Wozowa w Środę i Sobotę o 6 po poł.—przyjmuje się we Środę i Sobotę od 9 rano do 3 po południu. Osobowo-listowa codzienn. o 9 rano tylko do Radomia, zaś do tych wszystkich miejsc o 5 i pół wieczór,—przyjmuje się codziennie od 9 rano do 5 po południu.	Wozowa we Wtor. i Piątek po południu. Osobowo-list. codz. z Radomia o 7 wiecz., ze wszystkich tych miejsc rano,—wydaje się codzien. od 9 r. do 3 po poł. oprócz Niedz.
b) Do Chęcin, Wodzisławia, Jędrzejowa, Miechowa i Michałowic.	Wozowa jak do Radomia. Listowa w Poniedziałek, Środę, Piątek i Sobotę o 5 i pół po południu,—przyjmuje się codzienn. od 9 rano do 5 po połud.	Wozowa we Wtor. i Piątek po południu. Listowa w Niedz., Wtor., Czwartek i Piątek rano,—wydaje się codz. jak wyżej.
c) Do Żarnowca i Skalbierza.	Wozowa jak do Radomia. Listowa w Poniedziałek i Piątek o 5 i pół wieczór,—przyjmuje się codziennie od 9 rano do 5 po południu.	Wozowa we Wtor. i Piątek po południu. Listowa w Pon. i Piąt. r.—wydaje się codzien. jak wyżej.
d) Do Opoczna, Końskich.	Wozowa jak do Radomia. Listowa w Poniedziałek i Środę o 5 i pół wieczór,—przyjmuje się codziennie od 9 rano do 5 po południu.	Wozowa we Wtorek po południu. Listowa w Nied. i Środę rano,—wydaje się codzien. jak wyżej.
e) Do Chmielnika, Buska, Stopnicy i Staszowa.	Wozowa jak do Radomia. Listowa w Środę i Sobotę o 5 i pół po południu,—przyjmuje się codzien. od 9 do 5 po połudn., do Staszowa zaś odchodzi we Wtorek i Piątek o 1 po południu.	Wozowa we Wtor. i Piątek po południu. Listowa w Pon. i Piąt. r.—wydaje się codzien. jak wyżej.
7. Piotrkowski. Do Mszczonowa, Rawy, Tomaszowa, Piotrkowa, Radomska i Częstochowy.	Wozkowa we Środę i Sobotę o 6 po południu,—przyjmuje się w te dni od 9 rano do 3 po południu.	Wozkowa we Wtorek po południu,—wydaje się codziennie jak wyżej.
8. Częstochowsko-Sosnowicki (Koleją żelazną). a) Do Grodziska, Rudy Guzów, Radziwiłłowa, Skierniewic, Rogowa, Kokicin, Bab, Piotrkowa, Gorzkowic, Radoms., Kłomnic, Częstochowy, Myszkowa, Zawiercia, Łaz, Dąbrowy i Sosnowców. Zagranicę: do Prus, Austrii i państw europejskich południów. i zachodn.	Listowa codzien. o 6 i 10 rano,—przyjmuje się codziennie od 9 rano do 5 po połudn., nadto do Grodziska, Rudy Guzów, Radziwiłłowa, Skierniewic, Mszczonowa, Tomaszowa rano o 4 i pół po południu. Pieniężna w biletach kraju po Drodze Żelazn. do Prus i przez Prusy, codziennie o 6 rano,—przyjmuje się od 9 rano do 3 po południu.	Listowa codzien. w nocy,—wydaje się codziennie od 9 rano do 3 po poł. oprócz Niedzieli. Pienięż. w bilet. z miejsc i w kraju z Prus przychodzi codzien. w nocy.—wydaje się prócz Niedzieli.
b) Do Rawy, Wolborza, Brzezin, Żarek, Pilicy, Żytne, Pradei, Wolbromia, Siewierza, Żarnow. Sławkowa i Olkus.	Listowa codziennie o godz. 6 rano,—przyjmuje się codziennie od 9 rano do 5 po południu. Pieniężna w biletach co dzień o 6 rano.	Listowa codzien. w nocy,—wydaje się codzien. jak wyżej. Pieniężna codz. w nocy.
c) Do Wielunia, Krzepic, Kłobucka, Praszki, Złoczowa.	Listowa w Czwartek i Niedz. o 6 rano,—przyjmuje się codzien. od 9 r. do 5 po poł.	Listowa we Wtorek i Sobotę rano,—wydaje się codziennie jak wyżej.
9. Kaliszko-Fabryczny. a) Do Łodzi, Zgierza, Alexandrowa, Baldrzychowa, Lutomierni, Fabianic, Łasku, Zduńsk. Woli, Szadka, Błaszczak, Sieradza, Warty, Kalisza.	Listowa codziennie do Łodzi o 6 rano i o 4 i pół po południu, a do innych codziennie, o 4 i pół po południu.	Listowa z Łodzi codzien. o 5 po południu i w nocy, z innych codzien. w nocy,—wydaje się codziennie jak wyżej.

Dalszy ciąg *Tabelli Odchodu i Przychodu Poczty w Warszawie.*

WYMIENIENIE TRAKTU	O D C H Ó D	PRZYCHÓD
	W jakie dni i godziny	
b) Do Widawy, Szczercowa, Złoczewa, Naramnie, Wieruszowa, Praszki, Działoszyna i Wielunia.	Wozowa jak do Sieradza. Listowa w Poniedz. i Piątek o 4 i pół po połud.,—przyjmuje się codzien. od 9 rano do 5 po południu.	Wozowa w Środę rano. Listowa we Wtor. i Sobotę r. z Widawy i Szczercowa—wydaje się codzien. od 9 rano do 3 po południu.
10. Kalisko-Słupcecko-Toruński. a) Do Łowicza, Kutna, Pleckiej Dąbrowy, Krośniewic, Kłodawy, Koła, Turka, Dobrzej, Uniejowa, Cekowa.	Wozowa we Wtorek i Sobotę o 5 po południu,—przyjmuje się w te same dni od 9 rano do 3 po południu. Osobowo-listowa codziennie o 4 i pół po południu Koleją Żelazną do Łowicza,—przyjmuje się codz. od 9 rano do 5 po p.	Wozowa w Ponied. i Piątek rano. Listowa codzien. w południe,—wydaje się codz. jak wyżej.
b) Do Błonia, Serok i Sochaczewa.	Wozowa we Wtorek, Czwartek i Sobotę o 5 po połud.,—przyjmuje się w te dni od 9 rano do 3 po południu. Listowa we Wtorek, Czwartek i Sobotę o 5 po południu,—przyjmuje się codziennie od 9 rano do 5 po południu.	Wozowa i listowa w Poniedziałek, Środę i Piątek rano,—wydaje się codzien. jak wyżej.
c) Do Piątku, Bielan, Łęczycy, Ozorkowa, Gostkowa i Dąbia.	Wozowa we Wtorek o 5 po południu,—przyjmuje się we Wtorek od 9 r. do 3 po p. Listowa w Poniedziałek, Środę, Piątek i Sobotę o 4 i pół po południu,—przyjmuje się codzien. od 9 rano do 5 po poł.	Wozowa w Ponied. rano. Listowa w Nied., Wtor., Piątek i Sobotę w połud.—wydaje się cod. jak wyżej.
d) Do Płocka, Gostynina i Gombina.	Wozowa we Wtorek o 5 i pół po połud. przyjm. się we Wtor. od 9 r. do 3 po poł. Listowa codziennie o 4 i pół po połud.—przyjmuje się codz. od 9 rano do 5 po p.	Wozowa w Piątek rano. Listowa codzien. w poł.—wydaje się codzien. jak wyżej.
e) Do Lubienia, Kowala, Włocławka, Osiecin, Radziejowa, Brzeź. Kujaw., Nieszawy, Służewa. Za gran.: do Torunia i Gdań.	Wozowa we Wtorek o 5 po połud.—przyjm. się we Wtor. od 9 r. do 3 po poł. Osobowo-listowa codziennie o 4 i pół po połud. Koleją do Łowicza,—przyjmuje się codziennie od 9 rano do 5 po poł.	Wozowa w Ponied. rano. Listowa codzien. w poł.—wydaje się codzien. jak wyżej.
f) Do Ciechocinka.	Wozowa we Wtorek o 5 po południu,—przyjm. się w Ponied. od 9 r. do 3 po poł. Listowa od 3 (15) maja do 3 (15) września codzien. o 4 i pół po połud., w pozostałym czasie w Niedz. i Czwartek o 4 i pół po południu,—przyjmuje się codziennie od 9 rano do 5 po południu.	Wozowa w Ponied. rano. Listowa od 3 (15) maja do 3 (15) września codzien. w południe, w pozostałym czasie w Środę w połud.—wydaje się codziennie jak wyżej.
11. Płocki. a) Do Zakrocymia, Płońska, Boddzanowa, Płocka, Lipna, i za granicę: przez Gólab do Prus.	Wozowa w Piątek o 5 i pół po poł.—przyjm. się w Piątek od 9 r. do 3 po poł. Listowa we Wtor. o 12 w poł., we Czw. o 9 rano i w Piątek o 5 i pół po poł.—przyjmuje się codziennie od 9 r. do 5 po p.	Wozowa we Wtor. rano. Listowa w Niedzielę i Piątek po południu,—wydaje się codziennie jak wyżej.
b) Do Nasielska.	Wozowa w Piątek o 5 i pół po poł.—przyjm. się w Piątek od 9 r. do 3 po poł. Listowa o 12 w poł. we Wtor. i Niedz.,—a w Czwart. o 9 r.—przyjm. się codz. od 9 rano do 5 po południu.	Wozowa we Wtor. rano. Listowa codz. po poł.—wydaje się codziennie jak wyżej.
c) Do Radzmina.	Wozowa i osobowo-listowa w Poniedz. i Czwartek o 5 po południu,—przyjmuje się w te dni od 9 rano do 3 po południu.	Wozowa i osobowo-listowa w Pon. i Czw. przed poł.—wydaje się cod. jak wyżej.
12. Piotrkowsko-Kielecki. Do Sulejowa, Paradyzu, Opoczna, Żarnowa, Rudy Malenieckiej, Radoszyce, Końskich, Mniowa i Kiele.	Listowa wraz z pieniędzmi w biletach bankowych, odchodzi Koleją Żelaz. w Poniedziałek, Środę i Sobotę o 10 rano do Piotrkowa, a ztąd o 5 po południu z Kartkami pasażerskimi.	Wozowe - Listowa wraz z pasażerami przybywa do Piotrkowa we Wtor., Piąt. i Nied., ztąd tegoż dnia do Warszawy przychodzi,—wyd. się w Śro., Piąt. i Sob.

Uwaga.—Listy do Rawy, Brzezin, Pradeł, Wolbromia, Sławkowa, Olkusza, miejsc po drodze żelaznej, oraz do Łodzi, Zgierza, Żarek, Pilicy, do Prus i Austrii mogą być wkładane do skrzynki w domu pocztowym znajdującej się do godziny 9 wieczorem; które następnego dnia o godz. 6 rano wyprawiane będą.

TAKSA OPŁAT POCZTOWYCH.

Za wszelkiego rodzaju Korrespondencyę pocztą przesyłane wewnątrz kraju, do Cesarstwa i W. Księstwa Finlandzkiego.

W a g o w e.

	kop.
1. Od listu zwyczajnego za każdy łót	10
2. Od listu rekomendowanego za każdy łót	20
UWAGA.—Od listu mającego wewnątrz bilety Kass Kredyt., wexle, obligi prywatne, lub inne dowody na stemplu pisane, pobierać wagowe jak za list rekomendowany.	
3. Od listu mającego wewnątrz pieniądze papierowe, papiery kurs pieniężny mające, bilety Banku Finlandzkiego, monetę złotą lub srebrną, papier stemplowy czysty, lub małe wyroby w srebrze albo złocie, za każdy łót	10
4. Od listu mającego wewnątrz pieniądze połączone z dowodami w uwadze powyżej wyszczególnionymi, za każdy łót	20
5. Od posyłek zawierających kosztowności	<div> <div>jeżeli posyłki nie ważą całego funta, pobiera się wagowe za każdy łót . . . . .</div> <div>jeżeli mają funt, pobiera się wag. za każdy f. . . . .</div> </div>
6. Od listu z monetą brzęczącą w paczkach lub beczułkach, za każdy funt	10
7. Od posyłek zwyczajnych i od dokumentów, oddawanych na pocztę jako posyłki, pobiera się wagowe stosownie do wzajemnych od siebie odległości miast Gubernialnych, a mianowicie:	

za odległość od 1 do 300 wiorst wyłącznie

	5	10
„ 300 do 800 „ „	10	20
„ 800 do 1100 „ „	15	30
„ 1100 do 1800 „ „	20	40
„ nad 1800	25	50

UWAGA.—Dokumenta, akta i wszelkiego rodzaju papiery, wtędy tylko na pocztę wozową jako posyłki przyjmowane być mogą, gdy łącznie z ambalażem więcej ważą jak funt 1, i gdy są ambalżowane nie w papier, ale w płótno lub ceratę.

Przy oddaniu na pocztę listu rekomendowanego, pieniędzy, dokumentów i posyłek, udziela się oddawcy kwit pocztowy, za opłatą	3
Jeśli prócz tego oddawca objawi życzenie, aby od odbierającego uzyskane, jemu dołączone było oddzielne wianuszerce, pokwitów. z odbioru listu rekomend., pieniędzy, dokument. lub posyłki, w takim razie pobierać od oddawcy dodat. pojedyncze wagowe, t. j.	10

A s s e k u r a c y j n e.

bez względu na odległość.

	Rsr.	kop.
Od summy najmniej. do włącznie rs. 300 jeden procent, t. j. od każdego rs. 1 kop.	—	1
Od summy nad rs. 300 do „ rs. 600 pobiera się opłata assekuracyjna stała od każdej posyłki rub. sr. trzy	3	—
Od summy nad rs. 600 do „ rs. 1500 pół procentu, t. j. od każdego rs. pół k.	—	1/2
Od summy nad rs. 1500 do „ rs. 3000 pobiera się opłata assekuracyjna stała, t. j. od każdej posyłki rs. 7 k. 50	7	50
Od summ większych. . . . . nad rs. 3000 ćwierć proc. t. j. od każdego rs. ćwierć k.	—	1/4
Podług tejsze Taksy pobierać opłatę assekuracyjną od wartości papieru czyścigo stemplowego i od papieru na wexle	—	—
Od wszelkich w ogóle posyłek, nie wyłączając nawet kosztowności, pobierać opłatę assekuracyjną od zadeklarowanej wartości po jednej kop. od rubla	—	1

Ponieważ opłata assekuracyjna pobiera się bez względu na odległość, przeto za dalszą przesyłkę, lub napowrót do miejsca zkąd nadeszły, przedmiotów assekruowanych, opłata assekuracyjna powtórnie nie dolicza się.

Uwagi.— a) Za dalszą przesyłkę, lub napowrót listu zwyczajnego krajowego, lub zagranicznego, nie dolicza się żadna opłata krajowa. Za dalszą zaś przesyłkę lub napowrót listów rekomendowanych i wszelkich innych przedmiotów w Taksie niniejszej wyszczególnionych, dolicza się wagowe krajowe w tej samej ilości, w jakiej pierwotnie pobrane było; opłata zaś assekuracyjna, tudzież opłata za kwit i rewers powrotny, jeśli za takowy pobrana była, w żadnym przypadku powtórnie nie dolicza się.

b) Waga nie ulega rozdrobieniu: ale od wszelkich listów, pieniędzy i posyłek, gdy te nie doważają łota lub funta, pobiera się opłata jak za cały łót lub funt; w razie przewyżki wagi nad łót lub funt, bierze się jak za dwa łoty lub funty i t. d.

c) Od korespondencyi za granicę wysłanej i ztamtąd nadchodzącej, oprócz opłat krajowych, podług tej Taksy pobieranych, opłaca się jeszcze porto zagraniczne, o którym na każdym Urzędzie i Stacyi pocztowych, wiadomości na żądanie udzieloną być może.

Za odsyłanie przez umyślnych posłańców listów, awizacyi i gazet, pobiera się za odległość do 5 wiorst włącznie kop. 10, za każde następną wiorstę po kop. 2, tojest za wiorst 6 kop. 12, 7 kop. 14 i t. d. licząc każdą przewyżkę za całą wiorstę.

SPIS PRZEDMIOTÓW.

I. WIADOMOŚCI KOŚCIELNE.

Stron.

1. Epoki główne.— Liczba zwrotów kalendarских.— Święta ruchome Rzymskie i Kościoła Wschodniego.—Suche dni III
2. *Dwanaście miesięcy zawierają w sobie:*
Święta Rzymsko-katolickie, Wschodnio-katolickie i dni galowe . . . . . od str. VI—XXVIII
3. Ewangelie na wszystkie święta roku 1861 XXX
4. Rozkład dni niedzielnych i świąt uroczystych w r. 1861 . . XXXII
5. Rozkład dni niedzielnych i świąt uroczystych w r. 1862 . .XXXIII
6. Święta żydowskie w r. 1861 XXXIV
7. Święta mahometańskie w r. 1861 XXXV
8. Wykaz alfabetyczny świętych i świąt na rok 1861, z wyrażeniem dnia i miesiąca:
    a) Święci 36
    b) Święte 40
9. Prawidła przenoszenia świąt ruchomych w kalendarzu Rzymsko-katolickim. 42

II. WIADOMOŚCI ASTRONOMICZNE.

1. Zaćmienia w r. 1861 i cztery pory roku astronomicznego. . . IV
2. Położenie geograficzne Obserwatorium warszawskiego V
3. Wschód i zachód słońca; Wschód i zachód księżyca; Długość dnia: Godzina na zegarze, gdy na kompasie g. 12; Przybycie i ubycie dnia: wszystko obliczone na każdy dzień w miesiącu. Odmiany księżyca; Planety znaczniejsze, których czas zjawienia odnosi się ściśle do d. 16 każdego miesiąca, od str. VII—XXIX
4. Wymiary świata słonecznego. 45
5. Asteroidy czyli małe planety teleskopowe odkryte w terażniejszym wieku. 46
6. O regulowaniu zegarów podług kompasu 48
7. Porównanie podziałek termometrów 50
8. Porównanie podziałek barometru 51

III. WIADOMOŚCI METEOROLOGICZNE.

1. Stan normalny powietrza, z 34-letnich dostrzeżeń od r. 1826 do 1860 w Obserwatorium Astronomiczn. Warsz. robionych 52

2. Wisły zamarzanie, puszczanie i trwanie na niej lodów.	53
3. Porównanie średnich epok zamarzania niektórych rzek i puszczania na nich lodów.	55
4. Wypadki średnie dostrzeżeń meteorologicznych. w Obserwatorium Astronomiczném Warszawskiem w r. 1859 robionych	56
5. Ogólny stan r. 1859 pod względem meteorologicznym, stan każdego miesiąca i ważniejsze zdarzenia meteorolog. w tychże	58

IV. WIADOMOŚCI STATYSTYCZNE.

1. Materyały do geografii i statystyki Królestwa Polskiego, na zasadzie akt urzędowych, przez <i>Ludwika Wolskiego</i>	84
2. Wykaz miast Królestwa Polskiego, z wykazaniem: w której leżą gubernii i jakim powiecie, nazwisko właściciela miasta, nad jaką rzeką, jaka najbliższa stacya pocztowa, odległość od najbliższej stacyi pocztowej, od miasta powiatowego, od miasta gubernialnego i od miasta Warszawy; jaką ludność obejmują; ile liczą domów	170

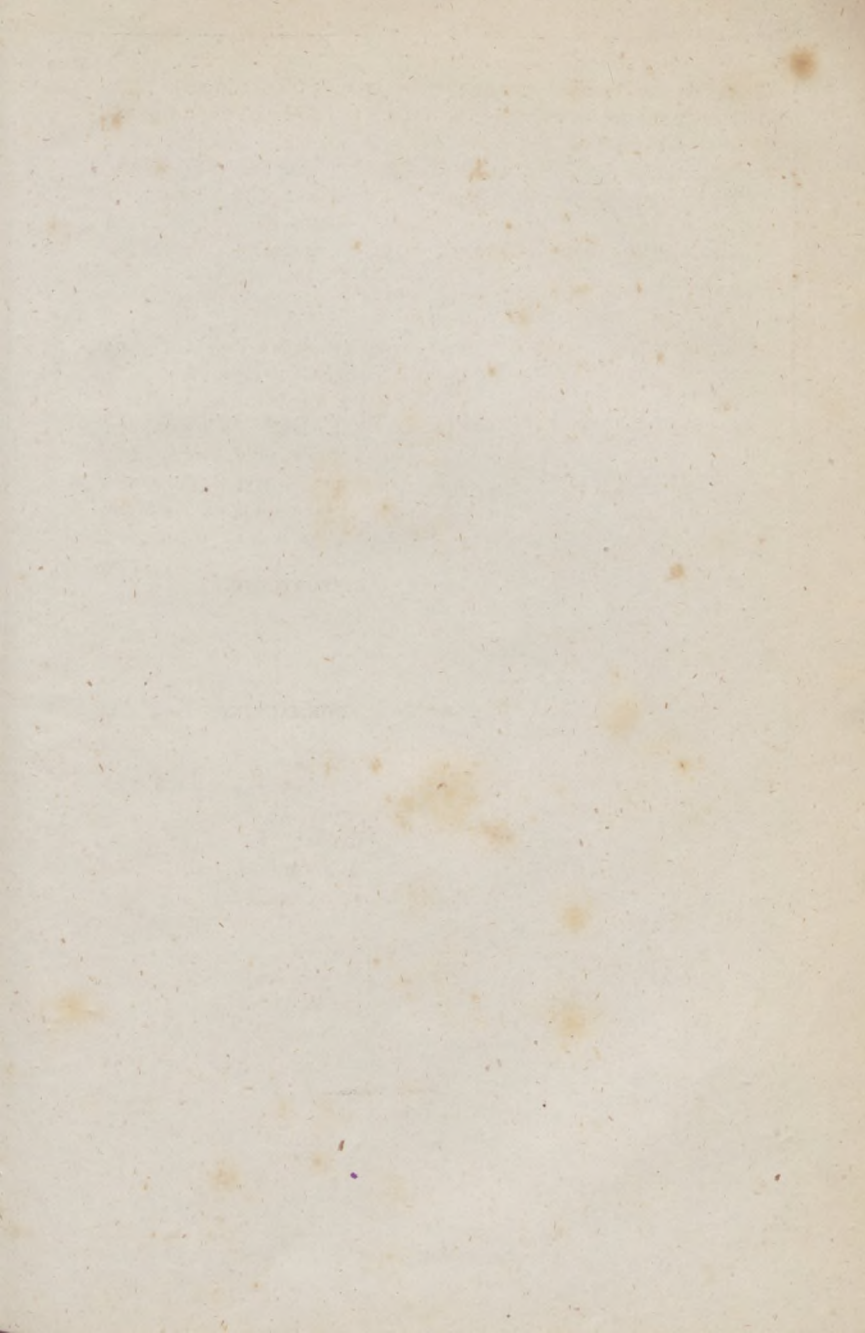
V. WIADOMOŚCI HISTORYCZNE.

1. Dom Cesarsko-Rossyjski.	198
2. Kronika społeczna. Rok 1859 i 1860	200

VI. WIADOMOŚCI INFORMACYJNE.

1. Chléb i mięso, główne pokarmy człowieka	224
2. Wiadomości o używaniu papieru stemplowego w Królestwie Polskiem, oparte na ustawie stemplowej i późniejszych rozporządzeniach w jój rozwinięciu wydanych	244
3. Rozkład jazdy na Drodze Żelaznej Warszawsko-Wiedeńskiej i Żąbkowicko-Katowickiej	253
4. Termina opłacania podatków i wnoszenia opłat tak do kass m. Warszawy jako i do kass Powiatowych	257
5. Tablica porównawcza miar i wag różnych krajów.	259
6. Tablica odchodu i przychodu poczt w Warszawie.	268

1. ... 100
2. ... 100
3. ... 100
4. ... 100
5. ... 100
6. ... 100
7. ... 100
8. ... 100
9. ... 100
10. ... 100

IV. Wymagania dotyczące

1. ... 100
2. ... 100
3. ... 100
4. ... 100
5. ... 100
6. ... 100
7. ... 100
8. ... 100
9. ... 100
10. ... 100

V. Wymagania dotyczące

1. ... 100
2. ... 100

VI. Wymagania dotyczące

1. ... 100
2. ... 100
3. ... 100
4. ... 100
5. ... 100
6. ... 100
7. ... 100
8. ... 100
9. ... 100
10. ... 100

